August Strindberg.

SAMLADE SKRIFTER

AV

AUGUST STRINDBERG

40

FYRTIONDE DELEN

GÖTISKA RUMMEN

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

GÖTISKA RUMMEN

SLÄKTÖDEN FRÅN SEKELSLUTET

AV

AUGUST STRINDBERG

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1916

FÖRSTA KAPITLET.

Götiska rummen.

Elektriska ljuset tändes i Götiska rummen, och vaktmästare ordnade med ett bord.

Två herrar i frackar inträdde i detsamma och granskade med en blick anordningarne, som de tycktes ha under sin uppsikt.

— Det var inte i går du var här! sade den ena av arrangörerna, som var arkitekten Kurt Borg, brorson till doktor Borg, kallad Den Förfärlige.

— Nej, svarade målaren Sellén, jag har icke varit här på 15 år, då jag satt i Röda Rummet och filosoferade med Arvid Falk, Olle Montanus och de andra. Kan du, som arkitekt tomta ut vårt gamla rum?

Arkitekten, som varit här förr, stegade upp en trapez på flossamattan, och beskrev det gamla sceneriet.

— Ja, jag säger det, mente Sellén; tiderna förändras, men vi äro oss lika.

Han gjorde en gest åt de grånande tinningarne och fortsatte.

— Arvid Falk, ja; han kollaberade, som han skulle; lever han än?

— Ja, lever mördad, som de nyss mördat vår

Syrach, Rembrandtsonen, vår bäste man, antesignanen, som föll framför linjen.

— Och dessa mördare ska vi vara tillsammans med i kväll?

— Ja, ser du, festens föremål är ju norrman, och man kan inte utesluta hans gamla vänner från Paris och Rom.

— Nej, det förstås; men kommer farbror Borg hit, så blir det kanske kalabalik.

— Det värsta är att Lage Lang, vår norrman, tror att det här skall bli en försoningsfest. Tror du på en försoning?

— Nej, svarade Sellén bestämt. Vi ha försökt, men det går inte. Lundell till exempel, han mottog kallelsen till akademien, för att inifrån öppna fästningens portar, för att reformera och stifta fred; men så blev han instängd, och nu målar han som professorerna. Nej, tro dem inte! Så här säger de: Kom till oss, bliv som vi; kom, ska du få Vasaorden, när vi äro kommendörer; kom och bliv under oss, så äro vi över dig! — Nej, tack! Hällre utanför, hällre nere på gatan och vara buse! Minns du Lasses visa på Hörnan i Paris?

— Ja, Paris! Och nu är vi hemma igen! Vad synes dig?

— Jolmigt! Alldeles rysligt! Det står still i luften, och sekelslutet går in; man väntar nytt! Men vad?

— Få väl se!

En rörelse vid dörren antydde att gästerna började infinna sig.

In trädde nu, fet, nyrakad, behandskad, pro-

fessorn målaren Lundell. Han bar vasaorden på fracken.

— Tag bort den där s—n, sade Kurt Borg, och krokade ur stjärnan.

— Nej, låt vara! protesterade Lundell godmodigt, van vid att man skojade med honom.

— Ja, men det är en skymf mot Lang, vår hedersgäst, som, mera förtjänt än du, inte har någon stjärna. Vaktmästarne kan ta honom och oss andra för straffade personer, förstår du!

— Inte!

Ny rörelse vid dörren; konsul Isak Levi, fordom ledamot av Röda Rummet, inträdde och skakade hand med Sellén, Lundell och Borg.

Därpå kommo gästerna gruppvis. En grupp akademister inträdde, som ett moln kastar sin skugga över en äng.

Med dunder och gny rakade Den Förfärlige doktor Borg in, arkitektens ungdomlige farbror. Kastande stridslystna blickar omkring sig, hälsade han till höger och vänster med ett glåpord.

Där kom damer och herrar, men man märkte en bestämd skillnad, i det akademisterna icke hade sina fruar med sig. Sällskapet var icke comme il faut för dem, och man visste att det taltes ett språk här, som påminde om ren svenska. Därtill kom, att societeten icke fick fira en norrman efter riksrätten, och att artistdamerna hade fasoner, som icke voro salongsmässiga. Det taltes till och med om att artisterna hade sina »väninnor» med sig, och som man icke kunde skilja på dem från de andra, voro misstag lätta att begå.

Slutligen inträdde en frejdig man, huvudet högre

än de andra. Det var Lage Lang, nytidsmålaren med det stora namnet. Vänsäll, rik, gästfri, var han utanför de svenska söndringarne, och han gick därför oskadd mellan eldarne, som han icke kände. Det var vännen och artisten man firade, men man ville även ha en liten demonstration för norrmannen; man ville visa att nationen icke delade regeringens mening, då den behandlade Norge som en ockuperad provins, och man ville i sin mån bilägga det uppifrån påblåsta hatet mot brödrafolket, vars väl icke tillgodosågs, när landet styrdes per telefon från Stockholm, så som en utgård kan skötas av en bekväm förvaltare.

Därför leddes hedersgästen straxt ut på balkongen, som öppnade sig över den stora folkfyllda musiksalen. När han trädde ut, knackades pågående nummer av; och upp spelades: »Ja, vi elsker.»

Professorerna gjorde en sluten grupp, som höll sig inne, ty de hade på känsel att det skedde något olovligt, som de inte borde vara med om.

Därpå fördes gästen till bords! — Det var en fransk cabaret-supé. Framför varje gäst stodo sex ostron och en öppen butelj vitt vin utan namn, alldeles som hos Laurent i Grez, och därmed var tonen given, minnena väckta, och stämningen 80-talets, fastän man nu var inne på det betänksamma 90.

Det behövdes bara ett nomen proprium för att få eld i minnena.

— Barbison! Marlotte, Montigny, Nemours! — Hå! Eller: Manet, Monnet, Lepage! — Hå!

Inga tal höllos ännu, men alla talade på en gång; frid och fröjd, endräkt och glädje rådde.

Vid desserten steg stämningen till extas. Man

kastade apelsiner över bordet, servetter flögo i luften, tobaksröken virvlade och tändstickor släpptes upp som raketer; en guitarr trollades fram; Spadas visor sjöngos med kör. Det var signalen till konvenansens upplösning; professorerna röckos med och blevo unga; de häktade av sina ordensstjärnor och utdelade dem med öppna händer; på Selléns rygg hängde vasaorden och en vaktmästare hade fått hederslegionen på axelklaffen.

Slutligen knackades i bordet. Doktor Borg talade:

— Vi ha druckit välgång åt vännen Lage Lang, och åt artisten, nu vill jag dricka för norrmannen: Ni ska inte tro, att jag älskar norrmännen med deras bondskryt och stora åthävor; jag är själv gift med en norska, som ni vet, och det är ett djävla folkefärd; men jag älskar rättvisa; jag vill icke se en stursk nation förödmjukad av att låna vår kung sex veckor om året, och jag vill icke ha någon intimitet med ett främmande folkslag, som har en annan utveckling än vi; jag vill icke se norrmän i svenska riksdagen röra i våra angelägenheter och säga nej till allt, liksom polacker och elsassare i tyska riksdagen; jag vill ha fred med grannarne, och den freden kan endast vinnas genom skilsmässa, som i ett olyckligt äktenskap. Ni skrämmer inte mig med ryssen, ty fria norrmän och fria svenskar äro starka genom en frivillig allians, men svaga genom en dynastisk union, som icke är någon union; Norge är nämligen de facto ett kronland som Böhmen är till Österrike, och är farligare som sådant än som allierat; svenska regeringens politik är en svekets, och daterar sig från heliga alliansens tider, då folk-

rätt och billighet lades undan; man har sökt väcka hat mellan brödrafolken, men ve dem som sådan söndring sökt för att få härska! Ve dem! — Oss, som arbetat på samling och försoning, kallar man fosterlandsförrädare. Dem som så kallat oss, kallar jag fähundar! Där han I ordet! — — — Lage Lang, tag min välgångsskål för ett fritt Norge, utan vilket icke ett fritt Sverige kan finnas, och ett försonat!

— Ett fritt Norge! Lage Lang!

Professor Lundell begärde ordet, men när han började med ryssen, Kiel-freden, och förhandlingarne, tilltog pratet så att han dränktes, tills slutligen sällskapet avbröt honom med »Norges bæste».

När Lage hade svarat, reste man sig från bordet, och en karneval vidtog av sig själv.

Smågrupper avsöndrade sig dock för samspråk, och ute på balkongen hade konsul Levi, Sellén och Kurt Borg slagit sig ner.

— Nåå, det drar ju jämnt i kväll? sade Levi, tror ni det räcker?

— Nej, svarade Sellén; det är bara vapenvila.

— Nå, vad gör de er för ont då, professorerna?

— Det kan ni inte döma om, ni utanförstående. De hindra, de bilda allmänna meningen, de kväva; för övrigt äro vi som två fientliga stammar, och jag tror att det skall vara strid, annars skulle alla måla lika, och då blev det kinesisk konst, som står stilla och görs med en borste över ett uthugget mönster. För övrigt: strid utvecklar krafter och håller andarne vakna.

— Javäl, invände Isak Levi, men efter utkämpad strid sluter man fred.

— Om villkoren äro antagliga, ja! genmälte

Kurt Borg; men de äro icke. De begära underkastelse, och det kan icke beviljas; de begära bara ens själ och ande... och allt! Vi som sträva tillsammans äro intet parti, men vi känna samhörighet, äro som släkt, av samma års gröda, och de andra äro... jag vet inte vad det är för folk; på mig verka de som dämoner, dem jag hatar som ett positivt ont; när gudar bli för gamla bli de till dämoner, och de här anse sig nog vara gudars avkomlingar, ty de äro till med Guds nåde, tänka och tala med Guds nåde, och när de handla orätt åberopa de sig på Guds nåde. Jag förstår dem icke och de förstå icke oss.

— De äro bromsar, som ska reglera farten, ser du, invände Levi.

— Ja, tack, men då är jag hällre lokomotiv, med större gagn och större ära.

Nu inträdde Lundell på balkongen förande en akademisk artistfru, som förirrat sig till det rysliga sällskapet.

På musikestraden därnere sjöng just nu en italiensk sångare ett glansnummer som elektriserade; och under festruset föll det frun in att kasta en ros åt sångaren. Men avståndet var för stort; blomman sänkte sig som en meteor och stannade i västen på en herre vid ett marmorbord.

Den ensamme gästen rullade just en cigarrett då rosen föll i hans famn; han stannade i gesten, tog rosen och tittade upp åt läktaren.

— Det är Syrach! utropade Sellén, och alla på balkongen nickade åt enslingen, som bar en röd fez på huvudet och var något bizarr i sin klädsel.

Men Syrach syntes icke känna igen någon enda

av sina gamla vänner, utan satte rosen i knapphålet, fortsättande med cigarrettrullningen.

— Han känner icke igen oss! utbrast Sellén. Ska jag gå ner och hämta honom?

— Då går jag min väg, sade frun kort, och jag beklagar min ros, som kom på en så smutsig rock.

— Ja, gå du Augusta, avbröt doktor Borg, som kommit tillstädes; det är ingen som har bjudit dig hit, för resten.

— Hör nu Borg, inföll Lundell...

— Håll du mun, avklippte doktorn, den som sitter där nere utslocknad, skulle varit förste man häroppe i kväll om inte du och vederlikar blandat giftbägaren åt honom; och du är inte värd att bli spottad i synen av honom en gång; nej, för ni tog äran, brödet och självkänslan av honom, den gången du vet!

Därpå vänd till Sellén:

— Låt Syrach sitta i sin drömda värld; där har han det bättre än vi anar, och han känner för övrigt icke igen oss!

Lage Lang kom till; när han fick se sin gamle vän, blev han ursinnig och ville utbringa ett leve och ett hurra för vår störste målare, men detta avstyrdes lyckligtvis, ty dels skulle polisen ha tillkallats, dels fanns ingen i salongen som kände målaren, om icke möjligen såsom en fjoskig och förfallen människa, vilken gjort sig bemärkt på gatorna med sin röda fez och sina besynnerliga åtbörder.

Syrach fick sitta; han satt nu med blickarne lyftade över folksamlingen, liksom han icke såg dem, utan skådande fjärran uppåt umgicks med sina drömbilder dem han icke kunde visa andra.

Det blev förstämning i Götiska rummen, och det drog ihop till åskväder. Men innan det bröt ut, hade professorerna avlägsnat sig.

Molnet låg kvar; glädjen att kunna blåsa viktoria grumlades vid räknandet av döde och sårade; och Syrach var icke ensam bland fallne.

Slutligen tystnade musiken ute i salongen; det blev midnatt, och den stora salen låg öde insvept i en blå sky av tobaksrök. På det lilla marmorbordet, där Syrach sutit, syntes en blodröd fläck. Det var rosen, i vilken den överkänslige mannen slutligen vädrat fienden, och som han låtit ligga.

Uppbrottet skedde, och hedersgästen följdes ner. På gatan stod ett lysande ekipage med en jägare bredvid kusken. Jägaren hade plymer i hatten och hirschfängare vid sidan.

— Vem är så fin, så han ska åka i sjuglasvagn? frågade Sellén.

Jägaren stod vid den öppna vagnsdörren och släppte in den store Lang.

— Jo, det är jag! sade Lage; jag bor hos min kusin i norska ministerhotellet, där ni äro bjudna på middag i övermorgon, hela rasket.

Den gamla bohêmen hurrade; och på en vink av norrmannen överfylldes vagnen, som satte i väg till Blasieholmen. Doktor Borg hade tagit jägarens trekantiga hatt och hirschfängare samt ville ovillkorligen »kommendera manövern» som han sade, det vill säga få tömmarne i hand och köra till Stallmästargården.

— Akta dig! skrek Isak Levi.

— Jag ska inte bli medicinalråd! svarade Borg. — Och troende sig vara på sin kutter, ropade han:

— Skota! — Klart att vända! Fullt!

Men i det samma körde kupén in på gården till ministerhotellet.

Borg ville ha ner varor på gården, men fastän norrmannen tyckte det vara reson, avstyrdes dock upptåget av de andra; och det blev då farväl slutligen.

Därpå började nattvandringen, den sedvanliga efter en fest, då man vill säga allt som blev osagt därinne.

Alltså stamtruppen: doktor Borg, Kurt Borg, Isak Levi och Sellén, togo först käerna och tittade på slottet, som man brukar.

— Ja, där är slottet! sade Kurt, arkitekten; det står sig, det.

— Än så länge, ja, invände doktorn; men när riksdagshuset kommer i granit på Helgeandsholmen, så krossas teglet däroppe.

— Varför inte; det är ju tidsandan, inföll Levi. Regeringen sitter ju i riksdan numera, men varför, vet ingen; grundlagen säger att konungen äger välja sina rådgivare, men nu är det Karl Ivarsson som väljer dem.

— Du är galen!

— Nej; Karl Ivarsson bestämmer utskottsvalen och besluter således när ministrarne ska avgå. Då är det väl han som är regenten.

— Hör nu, här ska nya operan stå, avbröt Sellén, som inte tålde politik.

— Ja, det skall bli opera; vad säger riksdagen om det?

— De vill inte ha någon majoritetsopera, utan

den får bli en kommunalopera baserad på Lagerlunden och bottenvåningen.

Därefter tågade de; över Norrbro, Myntgatan till torget.

— Där står Riddarhuset kvar! sade Sellén.

— Ja, och jag var med när det stängdes, inföll doktor Borg. Tänk våra store män från sista plenum! Den störste av de store; sådant slut! Falk fick han, för han vädrade opp honom!

— Och där är Riddarholmskyrkan; med Carl den tolfte och allting!

— Du menar Gustav Adolf, fast du inte törs säga't.

— Apropå Gustav Adolf, vet ni att det här lilla gravkoret heter Vasaborgska, och där ligger hans son med Margareta Cabeljau?

— Ja, det är ju en smaklöshet; men har ni inte sett gubben Cabeljaus gravsten ini kyrkan? Jag har inte sett den, men den står i en beskrivning om kyrkan. Det är så man vördar våra stora minnen! De kunde gärna trolla bort de där Cabeljauarne!

— Jag läste häromdagen hur man rafistulerade i Saint-Denis 1793, då alla konungagravarne öppnades och länsades, upplyste doktorn. Där var en del intressanta fysiologiska rön att göra. Ludvig den femtonde var till exempel bara som ett svart ruttet stinkande tjärpreparat...

— Hör nu, medan vi håller på att bli körksamma, vill ni inte gå och se på min körka, sade arkitekten Borg; jag har visserligen inte byggt den men jag har restaurerat den; nycklarne bär jag i fickan, och Isak skall få spela på orgeln om han vill.

Detta var i doktorns stil, och nu vände man om

på sina spår för att se på Kurts körka, som den kallades.

När de fyra hade inträtt i templet, som låg i halvmörker, endast svagt belyst uppe i valven från gatlyktorna utifrån, blevo de motvilligt imponerade av byggnadens storlek och valvens sköna linjer; de togo av sig hattarne och gingo tysta framåt altaret.

— Det är tjugo år sedan jag var här, började doktorn; och jag känner inte igen mig.. Var har du altartavlan?

— Den är weg, svarade Kurt. Nu ha vi tabernaklet i stället, skådebrödsbordet och den sjuarmade ljusastaken.

— Det är ju gamla testamentet, sade Isak.

— Vi råkas igen alltså, svarade Kurt Borg.

— Och här! Vad är det här för slag?

— Det är dopkapellet eller baptisteriet.

— Och så har du målat figurer på väggarne...

— Jaa, det är katedralens stil...

— Och predikstoln är degraderad!

— Efter som högaltaret är det aldra heligaste.

— Är du katolik, din hundra?

— Inte ett spår, men katedralen är katolik; protestantismen har ingen kyrklig stil uppfunnit, emedan den saknar positivt innehåll.

— Det är kostligt i alla fall att se hur ni restaurerar katedraler; ni återställer dem i deras ursprungliga skönhet, sådana de voro före reformationens skövlingar. Akta er att ni inte gräver opp katolicismen.

— Ja, här leker de lite var med katolicismen, alldeles som på Atterboms tid. Kyrkoherden själv, en väldig pokerspelare för resten, har länge varit

misstänkt som krypto-katolik, och han, jämte ett prästkotteri har haft på förslag att ändra kulten och få lite mer skönhet i den. — Det började eljes på 70-talet med upptäckten av våra gamla missaler och breviarier, vilka hittades som omslag om handlingar i kollegierna, restaurerades och gåvos ut bitvis. Där kom i dagen bland annat Sequentier till vårt nationalhelgon Sveriges skyddspatron Erik den helige. Kapellmästar Norman satte musik till Brigittas Rosa rorans; Wirsén gick och förluktade sig på rökelsen i Sienas katedral; och professor Byström verkade för kyrkomusikens restaurering på gammal grund; Stenmuseum samlade de gamla altarskåpen; Vadstena kloster återställdes och Brigitta blev nästan ett Lutherskt helgon; Uppsala domkyrka renoverades och målades, och ärkebiskopen for till Rom, skakade hand med påven, som öppnade Vatikanens bibliotek för kättaren. — Nå vad är det för farligt i det? Det tyder ju på en försoning mellan modren och sonen, och det är ju vackert när fränder sämjas, i synnerhet när de äro kristna människor båda, och endast dogmernas förgängliga verk står emellan dem.

— Ja, sade doktorn, det där intresserar mig så litet, för jag är visst hedning; min morfar lär ha varit neger, och jag hör icke till detta fårahuset; det är mig icke fientligt, men det är mig främmande.

— För dig ja; men lutheranerna skrika i korus med pastor primarius i spetsen; försoningslärans tolkar tjuta, när de få höra talas om försoning mellan bekännelserna. Svaga käril, som spricka bara de få se nytt vin!

— Är det sant att Falk blivit katolik?

— Det är lögn; men lutheriet har gripits av en

sådan panik, att de börja se katoliker överallt, ja de se jesuiter till och med, fast jag inga sett. Jesuiterorden är ju upphävd av flera påvar, men ändå ses de, alldeles som jesuiterna »såg» frimurare förr i världen. De kallar mig jesuit också, mig!!! mig!!!

— Det syns vara med kyrkorna som med synagogan, inföll nu Isak.

— Vad är det med synagogan? frågade doktorn.

— Jo, den är som ett snäckskal, ur vilket djuret krupit ut och dött. Det är bara ett tomt hus, i vilket det susar helt svagt som ett minne av ett brusande liv.

— Det har du rätt i, Levi; men vad är det för nya bastrummor som höras i världen?

— Du menar armisterna? inföll Kurt. Det är internationella kristna, synkretister, som öppna sina tempel för alla Kristi bekännare. De ha ingen teologi, ingen kakes, inga fixerade former, ingen skillnad på katoliker och protestanter; det är levande kristendom med tro och goda gärningar. Detta lilla och är bindestrecket mellan de söndrade kyrkorna, som stredo om antingen tro eller gärningar.

— Vad är du för slag? frågade Sellén slutligen.

— Det vet jag inte! — En kristen fritänkare, kanske; kristen, därför att jag är född av kristen släkt, fritänkare, därför att jag icke kan sluta mig till något »erkänt» kyrkosamfund.

— Är du kristen?

— Ja, lika mycket som Isak är jude, och morbror Borg är hedning, lika mycket eller lika litet.

— Nu vill jag ha musik, avbröt doktorn; Isak skall spela Bach, och jag skall trampa!

Till all lycka var orgelläktarn stängd, och Kurt hade icke nyckeln. Detta retade doktorn, som i feststämningen återfallit tillbaks i Röda rummets dagar, och fordrande en förfärlig kraftutveckling, anhöll han att få nycklarne till tornet, ty han ville upp och ringa samman med storklockan. Sedan även detta förslag strandat, gick han ut och skildes vid en droskstation.

ANDRA KAPITLET.

Palatsrevolutionen.

Redaktör Gustav Borg, äldre bror till doktorn, satt vid sin morgoncigarr på byrån och vitjade brevlådan. Brevlådan är en underlig ting, ty det är posten, som avhämtas i en sluten blecklåda, till vilken redaktören har nyckeln. Denna lilla låda innehåller redaktionens hemligheter: genmälen, insändare, suppliker; de anonyma breven, de ovettiga brevkorten; och den uppkom just med anledning av de öppna brevkorten, som lästes av vaktmästaren och andra underordnade, vilket gav dessa missaktning för redaktören och tidningen, och ett övertag grundat på förtrolighet.

Det hade fordrats lång övning för chefen att icke falla i raseri var gång han öppnade lådan; ett svettbad kostade det visserligen, men han hade slutligen fått en sådan teknik i brevöppningskonsten, att han straxt såg på stil, underskrift och dylikt, om han behövde läsa eller kasta i korgen.

I dag gick det lite trögare dock, ty för första gången i tidningens liv, mottog redaktören öppna brevkort med beröm och tacksägelser från högermän, familjefäder och samhällsbevarare, därför att han i gårdagens nummer tagit till vapen mot socialismen.

Gustav Borg var nämligen född omkring seklets mitt, och han hade levat till 1890 på 40-talets liberala ideal, nämligen: konstitutionell monarki (eller republik hälst), religionsfrihet, allmän rösträtt, kvinnoemancipation, folkskolor, rysshat o. d. Han hade varit med och sett representationsförändringen 1866 och trott på det Tusenåriga rikets ankomst. Men det kom inte. Det man hade trott sig kunna räkna ut, befanns vara missräknat. Vid nyvalen 1867 visade sig nämligen följande bizarra resultat: Adeln, som förr utgjort en fjärdedel av representationen, hade vunnit och befanns nu utgöra en tredjedel, trots det att Riddarhuset var störtat. Prästeståndet var reducerat från en fjärdedel till en trettifjärdedel. Vårt påvedöme hade således förlorat sin världsliga makt. Borgarståndets numerär var nedsatt från en fjärdedel till en sjättedel; och bondeståndet behöll sin fjärdedel, men hade vunnit i makt ändå, genom tvåkammarsystemet.

Riddarhuset var visserligen störtat, men den första kammarens majoritet utgjordes av ämbetsmän och sedan av herrgårdsägare, mestadels adelsmän.

Det var således en riksdag som i gamla Rom, med patricier och plebejer, stort taget. Vid närmare påseende befanns visserligen plebejerna ha övertaget, och det måste glädja en liberal; men vid ändå närmare betraktande uppdagades, att plebejerna voro konservativa.

I denna babyloniska förbistring förlorade Gustav Borg huvudet. Hans något abstrakta föreställningar om politik, förledde honom tro det riksdagen skulle sysselsätta sig med statsrättsliga teorier, då den ju hade till uppgift att sörja för medborgarnes behov just

nu. Han hade fått in huvudet i sin egen snara, då han alltjämt förfäktat flertalets rätt, och nu såg det folkvalda flertalet sitta vid styret. Sverige var då ett åkerbruksland, och därför sutto åkerbrukarne i majoriteten. Det var logiskt; och bönderna voro nu i tur att få sina äldre klagomål upptagna, gamla orättvisor beivrade. Så långt kunde han gå med. Men när samma majoritet ville lagstifta i kulturfrågor, bestämma vad nationen skulle tro och tänka, hur ungdomen skulle uppfostras; och när de ville kasta i fängelse dem som arbetade på framtiden, då måste han gripa in och dra blankt mot sina plebejer. Men därmed kom han i strid mot sig själv, och började vackla.

Faktorernas mångfald invecklade beräkningarne; ty när han såg konungamaktens försvagande genom nya statsskicket, kunde han icke underlåta att stödja plebejerna, trots deras sparsamhet, ofördragsamhet och tröghet. Det fanns ögonblick, då han såg Frihetstiden återkomma. Riksdagen fockade ju konungens rådgivare; bönderna hade tillsatt utskotten innan valen skedde i kammaren; motioner om indragningar på konungens apanage återkommo tätt och ofta, och man diskuterade prinsarnes hovhållning.

— Nu är vi inte långt från namnstämpeln! sade redaktörn i ett ögonblick, då han såg ljust.

Alla äldre politiska begrepp upplöstes, och det kokades en stor byk där blaggarn och kammarduk råkades, och det var nästan omöjligt skilja svart och vitt, mitt och ditt. Man stod inför den stora paradoxen: de konservativa plebejerna ha dock störtat konungamakten, och denna tredubbla självmotsägelse verkade som en elektrisk ål: man kunde inte ta i

den med händerna, dels därför att den var hal som en ål, dels därför att den var laddad. Man fick slag om man rörde vid den, och den slog ut åt alla håll, åt höger och vänster, oppåt och nedåt.

Det var då det nya kom och förmådde människorna att tala om något annat än bönder. Det var den så kallade sociala frågan; samhällets grundvalar granskades och befunnos bristfälliga av ålder och fukt, så att man icke tordes bygga vidare på dem, av fruktan att huset skulle ramla in.

Den panik, som då uppstod, grep först de övre. De övre, de lättaste, som därför flutit uppåt; de övre, de svagaste, som därför sökt skydd och stöd däruppe, blevo naturligtvis de räddaste. Men fruktan spred sig, och en vacker dag voro de stridande, de växande, de liberala också rädda. Man hade nämligen börjat diskutera familjen, och funnit den för trång för individuellt och personligt växande liv. När nu de gamle menade att samhället var grundat på familjen, så ansågo de samhället hotat. Men nu är icke samhället eller staten grundat på familjen, ty staten har icke alls någon likhet med äktenskapet, utan staterna uppstodo genom fria *mäns* förbund till gemensamt skydd. Det gjorde ingenting, man gick på med sin familj som samhällets grundval. Och det halp icke att man invände: må vara att familjen är grundvalen, men när grundvalen icke håller längre, så måste vi lägga ny grund på annat ställe och bygga nytt.

Vid granskningen av begreppet familj, fann man ut, att två människor i den numera så hastiga utvecklingen icke kunde svära på stadigvarande sympati för hela livet, utan vilken makars samliv blev

outhärdligt. Det starkt framträdande personlighetssträvandet motsade ömsesidig underkastelse; kvinnans utträdande i arbete och offentligt liv hindrade familjelivets utveckling och barnens uppfostran hemma. Erfarenheten hade ju visat hur skilsmässornas antal ökades; och denna djupt smärtsamma operation ville de gamla på sitt obegripande sätt tillskriva lättsinne, ehuru parterna i målet nog visste att det endast var för att rädda sina personer, som de flydde det värsta av allt, slaveri. Sedan därtill barnträdgårdarne och skolorna tagit hand om barnens uppfostran, bortföll uppfostran i hemmet. Hemmet hade ju för övrigt endast varit ett tillhåll, där alla odygder blomstrade; och uppfostran började i skolan, fortsatte i kasernen och började om på allvar ute i livet.

Så ungefär formulerades anklagelserna mot familjen. Och det var då som paniken grep även en så stark man som Gustav Borg.

I går hade han själv skrivit en ledare mot de samhällsupplösande; och i dag hade han mottagit de konservatives hand till tack för hjälpen.

Med sin son Holger, sekreterare i redaktionen, hade han dagen förut haft en stormig förklaring, varvid denne hotat att avgå. Från doktor Borg, brodern, hade han fått en telefon med löfte om besök; och det var denne han nu väntade, icke utan en viss oro, även framkallad därav att tidningen blivit återsänd från en mängd prenumeranter.

*

Den väntade kom; doktorn inträdde oanmäld hos sin broder, och bröt ut med detsamma:

— Vad har du gjort?

— Jag har skrivit efter övertygelse mot era osedlighetspredikningar.

— Din övertygelse borde vara grundad på bestående fakta och prövad av erfarenheter, men det är den icke; några predikningar eller predikare existera icke, ty de som skriva om familjen meddela endast sina upptäckter och rön; de säga så här: så och så visar sig utvecklingen gå fram, så och så har familjelivet urartat på den sista mansåldern, och hemmet har visat sig vara en skola för despotism, själviskhet, hyckleri. De meddela således endast faktiska upplysningar och predika inga teorier.

— Men du, som har döttrar själv, du går med på dessa läror?

— Jag är lika mån om mina döttrar som du, och jag lär dem ingenting; ty jag vet ingenting i denna punkt; men jag förhåller mig avvaktande och observerande; jag tror mig redan ha märkt att mina barn äro födda med andra idéer än jag; blygsamheten förbjuder oss att tala om det, därför är det gott att det skrivs; det tryckta ordet är tyst och sårar ingen. Men det skall jag säga dig, att jag liksom du är beredd på — allt! Då jag vet att jag ingenting kan göra åt det, ty råd känner du vad de äro värda, så tiger jag och tänker: kanske det skall så vara; kanske de förstå det bättre; kanske detta är vägen till det nya samhällsskicket. De unga, som kämpa för sina nya ideal, få nog lida för de första försöken; många skola falla, och många därför falla av; men tidens flod löper utan att höra oss till råds, och jag skall icke göra förtvivlade försök att hejda den. — Emellertid, sedan du nu vänt emot oss, har

du förstört tidningen. Som aktieägare och direktör uppmanar jag dig att avgå, och lämna platsen åt Holger, din son.

— Jag, avgå? — Aldrig!

— Gott! då gör Holger och jag en ny tidning!

— En ny tidning går icke!

— Jo, en ny tidning, som håller färgen, och som upptager dina övergivna traditioner, den går.

— Du menar en ensidig partitidning, vilken behandlar sina motståndare som nidingar.

— Nej, som fiender! Medan bataljen pågår, fusiljerar man den soldat, som börjar underhandla. — Har du inte märkt, att om man gör ett medgivande eller säger ett gott ord åt fienden, så jublar han åt underkastelsen. Goda ord och artigheter komma efteråt, vid fredsslutet. — Betrakta dig nu som en fusiljerad desertör och avgå.

— Aldrig!

— Då ruinera vi dig med en konkurrent!

— Det är en bror som talar så!

— Ja, en hederlig bror, som icke hyllar nepotism eller mannamån, som sätter rättvisan över brorskålen, och det allmänna bästa över det enskilta.

— Du har glömt att du förlorar dina pängar om du störtar mig!

— Det har jag inte glömt, men jag har mera pängar än du tror, så att jag icke blir ruinerad. Du får betänketid tills i morgon klockan 12. Adjö!...

Doktorn for ut genom dörrn, och redaktörn var ensam kvar med sina tunga tankar.

Avsatt, kastad på sophögen som uttjänad, han, vilken varit med om den stora materiella nydaningen efter 1850. Han mindes första järnvägsbiten 1852;

erinrade telegrafens öppnande 1853; den första gaslyktan 1854; det första frimärket 1855, och han hade varit med om telefonen och elektriska ljuset på 80-talet. Men av hans ungdoms politiska ideal hade som vanligt endast några blivit förverkligade, de flesta hade förintats och försvunnit som slösäd fallen i diket; några hade realiserats på ett annat sätt än han drömt sig, och haft motsatta följder än de beräknade. Under tiden hade kommit nytt, som han icke förstod och som han fruktade. Han förstod sålunda icke den stora arbetarrörelsen, ty han hade icke märkt, att landet på dessa fyrtio år glidit över till att bli ett industriland ifrån att ha varit åkerbruksland; han kallade arbetarpartiets ledare för agitatorer och anarkister, ehuruväl de just arbetade för lagstiftning och ordning inom de ännu oordnade massorna. Han förstod icke ungdomens strävan till frihet och ansvar, självverksamhet och självbestämmelserätt, och därför föll han. Det var ju tragiskt, ty det var ohjälpligt detta att tiden satte en gräns för mänskoandens möjlighet att växa; och han föll icke för egen skuld, utan för livets lagar.

Att sonen skulle efterträda honom, hade han ju alltid tänkt sig, men att han skulle undantränga honom och på detta sätt, det var värre än all livets bitterhet.

*

Han stängde sitt skrivbord och gick ut för att resa till landet och tänka över det beslut han skulle fatta. Sedan några år hade han nämligen besutit en lantegendom i skärgården, där han levde större delen av året med sin familj.

TREDJE KAPITLET.

Storö-borna.

Redaktören Gustav Borg stod på fördäck av den lilla skärgårdsångaren som gick till Storön där han hade sin egendom; men i sin uppskakade sinnesstämning hade han önskat sig vara osynlig, eller i nödfall blind och döv.

Två främmande herrar befunno sig i hans närhet, och han måste höra på deras dialog.

— En grann stad är det i alla fall Stockholm, men verkar dock som en dekoration, ty den är för stor och lysande för att representera ett öde land.

— Öde?

— Ja; jag har nyss företagit en inspektionsresa genom hela Sverige, jag är nämligen inspektör för ett livförsäkringsbolag; och jag drog igenom provinser utan att se människor; jag satt själv femte man på tåg; det var dödstyst på stationerna. Kom jag till en stor stad, så var den befolkad av ämbetsmän; ibland en landshövding, en biskop, en överste, med en stab av borgmästarn, rådmännen, postmästarn, telegrafkommissarien — och några handelsmän.

— Men folkmängden har ju vuxit till fem millioner?

— Visserligen; men av dessa fem millioner äro

endast en million män mellan 20 och 55 år. Två och en halv million äro barn och hustrur utan yrke. Men denna million vuxna arbetsföra män skola försörja dessa två och en halv millioner improduktiva, och de skola dessutom föda 170,000 ämbetsmän, utom militären som räknas till 133,000. — Du hör jag har reda på mina liv som en sann livförsäkrare.

— Ha vi 170,000 civila ämbetsmän?

— Ja, vi ha 67,000 post-, telegraf- och järnvägstjänstemän, 27,000 civila ämbetsmän, 28,000 präster med biträden, 38,000 lärare, 17,000 kommunala ämbetsmän.

— Det är ju orimligt.

— Ja, men det är så! Jag kan inte hjälpa't; och det är ingen hemlighet, ty det står tryckt i Sveriges officiella statistik. Men det värsta är utvandringen! Sedan jag gick in i bolaget 1866, har 780,000 människor utvandrat.

— Sju hundra tusen?

— Ja; på fyra år mellan 66 och 70 utvandrade 100,000. När det sen sjönk, så skränade patrioterna och sade: se nu att det inte var farligt! Men så kom 1881 och 85, då 175,000 utvandrade. Och så kom 86 och 90 då 200,000 utvandrade.

— Va sa patrioterna då?

— Ingenting! Jo, de började samla sina suvenirer på Skansen och byggde ett museum i förkänslan av slutet.

— Varför utvandrar man; är det fattigdomen?

— Nej, svarar man, det är icke fattigdomen.

— Vad är det då?

— Folkhögskolelärarne — det är ett konstigt folk må du tro — de påstå, att det är brist på kärlek till

fosterlandet, men hur denna brist uppstått säger de inte. Jag har en gång svarat en sån där uppfödare: hur skall man kunna älska ett land, vars jord tillhör utländingen? Du vet ju, att svenska jorden är pantsatt i utlandet för 226 millioner, att kommunernas skuldsättning är 175 millioner och statens obligationsskuld är 287 millioner. »Vårt land är pantsatt, skall så bli» sjunger man numera i vissa klubbar. Nu parerar man vanligtvis hypotekslånen med sparbanksmedlen. Men sparbanksmedlen äro utlånta till lika många vigilörer, och sparbanksmedlen lyftas successivt av utvandrarne, som reserverat dem till ångbåtsbiljetten. Statsobligationerna pareras med järnvägsmaterielen, men det är oriktig bokföring, ty skenorna och lokomotiven skulle stå på inventariet.

— Men kommunikationsmedlen äro produktiva krafter.

— Javäl, det är landsvägarne också och vattenlederna med, men de äro icke kapitalförmögenhet. Olyckan är att av våra 27 tusen civila ämbetsmän det inte finns en bokhållare; ehuruväl, vad skulle det hjälpa i en stat, där staten och de enskilde leva över tillgångarne. Staten skulle utskriva skatter efter förmåga och icke efter behag. Men nu; man säger bara: det skall vara en armé, och så tar man ut en halv milliard. Tänk dig en halv milliard, som skall pungas ut på tio år!

— Men utvandringen? Vad menar du om orsakerna?

— Svenskarne vantrivas; det är jolmigt det hela; de ha tråkigt att sitta ensamma i ödebygderna; de ha ingen känsla av samhörighet, emedan nationen icke är ensartad. Hela adeln, över- och medelklassen

äro till största delen invandrade utländingar dolda under svenska namn. Dessa bilda en feodalstat av ämbetsmän, som uttaga sina löner av heloterna. Att bli ämbetsman och få pension, det är ju varje »bättre persons» ideal. Universiteten äro bara skolor för ämbetsexamina och ett av universiteten har lika många docenter som studenter i en fakultet. Studenterna stå kvar som ett privilegierat stånd av konservativa pojkar, vilka representera nationen vid suptillfällen (undantagande oräknade). Men det finns annat också som söndrar. Det är den gamla provinspartikularismen, och den synes än i nationerna vid universiteten, där all gammal drägg samlas. De avundas och hata varandra, och prästerskapet särskilt är vid befordran bundet vid provinsen genom indigenatsrätten. I ämbetsverken ser du, att om presidenten till exempel är smålänning, så blir det straxt en invasion av smålänningar i det verket; och i huvudstaden finns det gillen, där provinsialerna rota sig i hop att »befordra gemensamma intressen»; i riksdagen sitter man placerad efter provinserna, och i Svenska Akademien intogs man en tid efter sydsvensk indigenatsrätt, så att man kallade, på skämt förstås, det lysande institutet för Skånska Akademien. — Ja, det är så mycket moj, som här gör livet odorvigt. Ingen känner sig hemma hos sig; var och en är fiende i fiendeland; att uträtta något vågar ingen, ty han blir hindrad; den enda energiyttring man spårar är den då något skall hindras. De som vilja göra något, måste söka ett annat land, och därför utvandra de energiska, men hindrarne stanna! Det är för djävligt!

Det började blåsa vid Blockhustullen, och redaktören sökte sig ner i aktersalongen. Där fann han en sovande herre, som vände ryggen ut; på den kolossala bredden såg han straxt, att det var svågern, kyrkoherden i Storö, den han icke var angelägen att träffa nu. Därför följde han exemplet, stjälpte sig på andra soffan vis-à-vis, och lade ryggen utåt.

*

Emellertid och medan svågrarne sovo i aktersalongen sutto doktor Borg och hans svägerska Brita, redaktörens hustru, uppe i rökhytten och språkade. De visste nog om de andras närvaro på båten, men de voro icke angelägna att råka dem.

— Här måste bli en krasch! fortfor doktorn, och du Brita skall kasta bomben!

— Ja, min vän, svarade frun med det mest välvilliga tillmötesgående, jag har kastat mina bomber nu i så många år, att jag får lov ta till dynamiten. Gustav är med sina gammalliberala meningar vår värsta fiende; han förstår ingenting av det stora som nu sker i världen; han var visserligen med om teorierna en gång, men när det gäller att förverkliga en enda tanke, ett enda av hans ungdomsideal, då sviker han.

— Alldeles: därför måste vi binda opp svansen på honom; han skall avgå och lämna chefsskapet åt din Holger mot en viss arrendesumma; vill han fortfara skriva i tidningen, så må han, men under censur av chefen.

— Bara inte Holger är för blödig! Trots sitt ingenjörssinne har han ännu sina ärvda svagheter...

— Dem skall jag nog plocka bort, och du, som är absolut känslolös, kan hjälpa till. Vi skola ingå ett förbund, du och jag, så blir det något uträttat.

— Ja, svarade Brita med sin sorglösa människovänliga min, men då måste vi kompromissa. Du skall vara med om min kvinnosak.

— Det vet du jag är, så långt rättvisan sträcker sig, men orättvisor går jag icke med på. Jag är med om din kamp för tjänstefolkets människorätt, för arbeterskors lönevillkor, för flickornas frigörelse från sysslolöshet och flärd; jag är med om fria förbindelser med laga ansvar; men jag är icke med om fri kärlek inom äktenskapet, ty det är mannens slaveri, i synnerhet när han får falska barn på prästbetyget; jag är icke med om gift kvinnas äganderätt, som undantager kvinnans egendom från bidrag till familjen, men behåller mannens egendom som gemensam.

— Men hustruns arbete inomhus? Skall det inte betalas.

— Vad är det för arbete? Har du nånsin arbetat inomhus? Du har utdelat befallningar, som utförts av tjänare dem Gustav betalat. Men han har fött dig, klätt dig och dina barn och tjänare. Du pratar nonsens!

— Men fattiga tvätterskor, som förtjäna själva, ska de inte få behålla sina pängar, utan mannen ska supa opp dem?

— När mannen icke får behålla sin usla avlöning utan lämna den till familjen, så skall också kvinnans avlöning gå till huset. Begriper du inte, att mannen blir slav eljes, och slaveriet har själva den gammalliberala Gustav predikat emot? För övrigt, har du sett någon tvätterska, som låtit mannen supa opp

hennes pängar? Om du har sett det, så ville hon väl det, och vill hon det, så kan ingen lagstiftning hindra det. Du översätter till exempel, i stället för att sköta huset, och du super opp dina arvoden, det vill säga reser och festar opp dem, under det Gustav håller vikarierande tjänare åt dig. Tycker du det är rättvisa, eller tycker du att kvinnans ställning är undertryckt? Ja, då är du en tjockskalle, och jag kan icke kompromissa med dig.

Brita darrade av ilska, men kunde icke få ur sitt huvud dessa medsläpade dumheter från en förfluten tid, då galanteriet fordrade att mannen skulle offra allt för idolen. Doktorn, som emanciperat sig från all gammal fördom, ansåg ögonblicket inne att göra rent hus och komma på det klara med svägerskans fixa idéer.

— Och varför kvinnan har i allmänhet mindre betalt, fortfor han, det beror av det viktiga faktum, att hon icke behöver betala sin kärlek utan får betalt på ett eller annat sätt. Lagen dömer nämligen endast mannen till barnuppfostringshjälpen, aldrig kvinnan, som dock har största glädjen av moderskapet, och vars äganderätt till barnet är odisputabel! — Ja, och så vill du avskaffa prostitutionen! Vet du vad du menar med prostitutionen? Menar du läkarvården, så är du obarmhärtig, när du vill avskaffa den! Menar du åter sakförhållandet, att en hop kvinnor driva yrke med könslivet, så kan lagen icke avskaffa det, ty det hemligaste och intimaste kan lagen icke ingripa i! Men ni vill aldrig svara på frågan, utan kryper som råttor från ena hålet i det andra. Polisen söker ju genom kontroll inskränka prostitutionen och avskräcka från yrkesövningen;

arbetar således i ert syfte, men ni arbetar ju emot prohibitivmedlen. Vad vill ni? Det vet ni inte! Därför är det bosch allt vad ni vrövlar! — Är det något mer? Rösträtt? Ja, åt männen först, så få vi se sen, när ni lärt er rättvisa och förnuft.

— Och du vill att jag skall arbeta tillsammans med dig?

— Ja, i alla de punkter, där vi äro ense, och i alla dina strävanden, som äro förtjänta aktning och som du vet jag värderar hos dig! Men jag lånar icke ditt bistånd i en renhårig sak, för att i gengäld biträda dig i en orättvisa. När du, som är härskarinna i ditt hus, vill uppträda som slavinna, så ser jag i dig en bedragerska, den jag ville spotta i syna! Det vet du förut Brita!

Fru Brita var alltför godmodig av naturen för att bli ond för så litet, och hennes tro på deras gemensamma stora sak så stark, att hon lät sig nöja och avkortade samtalet med sin vanliga sortireplik:

— Ja, si, i den frågan komma vi aldrig att förstå varann.

Men doktorn var icke nöjd med bara repliker utan ville ha besked också, därför svarade han:

— Jo, min vän, jag förstår dig, men du förstår icke vad jag säger, och det är ditt fel.

Samtalet skulle åter ha börjat från början om icke kyrkoherden i Storö, fru Britas broder, inträtt i rökkupén; en svart koloss med ett fruktansvärt yttre, åtföljd av en gammal förfallen hund.

— Där kommer Petter med sin skvättmaskin, sade doktorn; och för att illustrera liknelsen, lyfte Fylax på bakbenet.

Fru Brita, som ansåg sig böra vara djurvän, stod alltid på Fylax' sida, och var straxt redo till försvar.

— Si, Henrik älskar icke sina anförvanter, han.

— Å hut, jag är icke anförvant med hundar, och jag hatar allt djuriskt, såväl hos mig som hos andra. Nu skulle Petter vara skyldig gå efter en trasa och torka däcket, om det fanns lag och rätt...

— Äh, du är så sträng mot ett oskyldigt djur, invände kyrkoherden...

— Nej, men mot dig är jag sträng, som införer djur i människosällskap; du vågar inte skälla och bitas själv, men du låter ditt onyttiga djur göra det; du törs inte lyfta på bakbenet, men ditt oskyldiga djur får göra det. Du är ett as; det är alltihop.

— Så, så, så! manade kyrkoherden; vi ska vara barmhärtiga.

— Ja, vi ska vara barmhärtiga mot våra medmänniskor, icke taga brödet ifrån barnen och kasta det för hundarne; du ger inte två styver åt en fattig; du ger dina statare separerad mjölk, men åt ditt ruttna, stinkande djur ger du grädden, och den som sätter djuret, det onyttiga djuret, över människan den är ett ruttet djur själv.

— Har du sett Gustav? avbröt nu fru Brita.

— Han ligger ner i aktersalongen och sover, svarade kyrkoherden.

Detta var en överraskande nyhet för de båda sammansvurne, och de slöto sig båda ihop i en begrundande tystnad, som kyrkoherden begagnade för att se efter genom fönstret hur långt de hunnit. De voro i kanalmynningen, där alltid fråga uppstod om det fanns nog med vatten för att båten skulle kunna flyta.

*

Man var bara en halvtimmes väg från huvudstaden, och vildmarken började redan. Gråsten och martallar, träsk och insjöar växlade med små åkerlappar, där det lilla jordbruket tycktes drivas för syns skull. De jordbrukande herremännen levde på räntor eller yrken, och hade lantegendomarne mest för jaktens och fiskets skull, eller för att få bo på landet. Den enda verkliga jordbrukaren var kyrkoherden, som ägde två hundra tunnland öppen jord, lagård och mejeri, uppfödde hästar och slaktkreatur, odlade svin och tillverkade ägg efter nya rationella metoder; han drev också en vattenkvarn, var aktieägare i ångbåten, byggde sommarvillor till uthyrning. Han var den rikaste mannen på Storön, och själavården lät han skötas av en komminister och en adjunkt; men expeditionen och pastoralvården lade han hand vid, ty han älskade att härska och ingripa.

Mot sina vänner och fränder var han ett lamm, föreföll som ett beskedligt fä, men mot sina fiender som ett rytande lejon; och församlingen i gemen betraktade han som fiender, särskilt de fattiga.

— Det finns inga fattiga, sade han. Lata finns det! Det finns inga sjuka, det är bara tillgjorda, som vilja åtnjuta understöd.

I taxering var han en rakkniv, där han kunde lura ut hemliga inkomster. Som verkligen hela socknen levde i evig fejd om att få vräka skatten på varandra, så utkämpades i nämnden de argaste striderna, och pastor Alroth höll spioner på inflyttade. Köpte någon en villa, så togs genast hans inkomster i staden med i räkningen, om nämligen köparen bodde någon tid om vintern ute på ön, ty då var

han bosatt. Det klagades och processades utan all ända; och vid tingen satt alltid pastorn som ett slags allmän åklagare, även beredd att när som hälst vittna i alla slags mål. Det var ingen vanlig präst, och han skulle haft många fiender om han icke ägt en ådra av humor, som tillät honom att le åt egna och andras svagheter. Han var en världslig präst, vilket ju låter som en motsägelse då han tillhörde andliga ståndet, men genom statskyrkans förvärldsligande, då prästerskapet blivit liksom ett indelningsverk levande av jorden, hade ju våra andliga blivit jordbrukare och mejerister, som mera voro hänvisade till vården av oxar och kor än av människor. Han var även en glad präst, som gick på kalas; och han var känd som ortens bästa viraspelare. Men han glömde sig aldrig, drack aldrig för mycket; fuskade visserligen vid spelbordet, men var den förste att bekänna det, när han ertappades. Han svor icke och ävlades ej spela upplyst skeptiker; skämtade gärna, men ej med det för honom otillåtna; han trodde på lärorna och gjorde inga fega medgivanden i sällskap. Tidens frågor och oro brydde han sig icke om; läste aldrig böcker men följde i tidningarne dagens politik, tullfrågan och skatteförhöjningen.

Med sin syster Brita gnabbades han på narri, och med svågern redaktören var han tämligen god vän. Doktor Borg tyckte han om, emedan det var en regel karl, och hans grovheter tog han som roligheter. Mest värderade han doktorn för dennes avgjorda hållning i den idiotiska kvinnofrågan, och han förlät honom i gengäld hans raseri mot hundarne. Hans släktingar voro villaägare, och han betraktade dem som goda grannar, men klämde efter

dem i taxeringen. Sin närmaste, eller hustrun i ett barnlöst äktenskap, behandlade han som hustru, som kompanjon, och husets härskarinna på »invärtes-avdelningen»; men ve henne om hon ville gå över gränserna för sitt maktområde, då försvarade han sin plats. Brita hade nog varit där och försökt uppvigla, men då hade han, utan hänsyn till husfriden, fört ett sådant liv, att de måst kapitulera.

— Vid min sida, hustru, men icke över mig! var hans formel.

Och han kallade de män för sodomiter, som låta kvinnorna råda över sig. Men det hade han också insett att det icke var frågan om likställighet, utan tyranni när kvinnorna rusade fram.

— I det nya samhället ska ni kanske få rösträtt sa han, när ni arbeta allihop; men i detta samhället, där ni äro bihang, icke!

Det var pastor Alroth på Storö; en medeltids-prelat, en andlig ämbetsman med mycken världslig makt, en rik man, som ägde stora jordagods, och därför var sin egen patronus, det vill säga tillsatte sig själv till ett pastorat, som gav honom 30,000 kronor i lön, vilka kronor tillsammans med hans egna räntor på 20,000 avrundade hans inkomster till 50,000 kronor om året.

*

Emellertid vid inloppet i kanalen befanns det vara lågvatten; därför började styrmannen kommen-dera den sedvanliga manövern.

— Passagerare i lä!

Det var första tempot; men som icke alla visste var lä låg, så ryckte några upp i lovart.

När den snede styrmannen — han var alltid sned och röögd som en mört — skrek lovart, så förstod även den oinvigde sakens sammanhang och att man skulle gå över till samma sida. Därigenom krängdes båten som om den skulle kantra, men lirkade sig dock fram ett stycke utmed kålvassarne, där stångkrokar bugade sig för baksuget.

— Varför muddrar man inte opp kanalen? frågade fru Brita oskyldigt.

— Därför, svarade doktorn, att om man muddrade, skulle genast en snabbgående konkurrent sättas i sjön, och det vill inte aktieägarne till denna pråm. Eller hur du Petter?

Pastorn ville varken neka eller jaka, utan sade:

— Jag undrar om Gustav får slagsida därnere i aktersalongen! Han är ganska tung, och styrman borde gå ner och »lämpa» honom.

Nu råkade Fylax, som skulle titta på stångkrokarne, bli trampad på tårna av doktorn och uppgav därför ett fasans tjut, i vilket Brita deltog:

— Du är en barbar! skrek hon mot doktorn.

— Det är lögn, min lilla vän, svarte doktorn; jag plågar aldrig ett djur, inte ens en metmask, men era djur plågar mig genom att gå för fötterna och tjuta.

Kanalen var klarerad, och man hade en havsarm framför sig. Brygga följde på brygga, och vid varje tillägg hade man tillfälle att slunga en anmärkning, en upplysning om innebyggarne. Där voro liksom reträttplatser, ibland gömställen för människor som dragit sig undan världsvimlet. Den ena sagan var inte lik den andra, och i denna ödemark, en halv timme från Stockholm, hade de satt sig ner, mest

kanske för att känna närheten av havet, det enda stora som Sveriges gnetiga natur bjöd på. Alldagliga sorgespel hade utspelats, och man gjorde sista akten härute. Förstörda förmögenheter, brutna familjeöden, felsteg, straffade eller ostraffade, äregirighetens sår, sorg och saknad, allt elände hade här slagit sig ner i gröna dalkjusor mellan gråstensknallar. De invigde, som passerade denna vattenväg, kände sig defilera förbi all livets bitterhet, och jämsides med beklämningen väcktes ett välbehag över att vara utanför. Pastorn, som visste mest, talade minst, men doktorn gick på oförtrutet:

— Se där står den gamla pederasten på sin brygga och väntar tidningen. Du Brita, som studerar den sociala frågan, kan du förklara pederastin, och kan du säga mig varför i våra kretsar så många män låta tala om sig i den riktningen?

— Nej, det kan jag inte, och det vill jag inte tala om, svarade fru Brita, utan pryderi, men också utan intresse.

— Man talar inte om sådana saker, avbröt pastorn.

— Det är just olyckan det, sa doktorn, att man inte får utreda de viktigaste frågorna. Om mord och mordbrand, stöld och förfalskningar får man tala högt i underrätt, där muntligt förhör är lagstadgat, men om såna här saker får man inte skriva ens!

— Den mänskliga blygsamheten bjuder tystnad, invände pastorn.

— Då borde domaren blygas att höra om mord och stöld också! Nej, ni ä pjåskiga, eller vill synas bättre än ni är. Jag kan inte förklara er! Att begå akten är strafflöst, men om en skald ger en högstämd

skildring av födelseaktens första scen, då vill ni kasta honom i fängelse! För ungdomens skull! Den liderliga ungdomen, som inte skär sina namn i trän, men ritar hela hemligheten på knutar och väggar. Jag förstår er inte, men vill inte kalla er hycklare, ty det vet jag inte vad det är! Du Petter skulle inte vilja exponera dig på en trottoar, men din hundracka får såra skönhetssinnet inför en barnskara, och du står och ser på! Fyffan!

— Si nu ä han på hundarne igen, avklippte fru Brita; det är hans stående samtalsämne.

— Ja, när ni drar in era orena djur i människors sällskap och låter dem deltaga i konversationen, då får ni svar på tal.

— Orena? Det finns inga så fina djur, näst kattorna, se på deras pälsar...

— Se på din klädning Brita, skrek doktorn; se på Fylax skvättmaskinen!

Fylax hade verkligen undersökt fru Britas stadsklädning och lyftat på bakbenet.

Som stucken av en geting flög frun i vädret; den röda plymen i hennes hatt darrade som en havrevippa i blåst, hennes ansikte uttryckte på en gång alla möjliga sinnesrörelser; raseri över stukningen, förtvivlan över förstörelsen, skammen över förödmjukelsen blandat med ett vänligt leende, som ännu i döden skulle uttrycka sympatin med det oskyldiga djuret.

— Varför tuktar du inte ditt djur? röt doktorn, som ändock försökte ta parti för den förorättade och förnedrade människan.

— Nej, då kommer djurskyddsföreningen! advocerade pastorn.

— Föreningen kan ha rätt, om nämligen käppen fick gå ut över dig i stället; men jag vet att du inte törs lyfta käpp mot Fylax, för då visar han tänderna; och det är han som är herren och du som är hunden! Ditt sakramenskade egoistfä!

Därmed gick han ut ur rökkupén och smällde igen dörrn bakom sig.

Fjärden låg nu öppen och doktorn gick ner på akterdäck för att svalka sig.

Där fick han se grosshandlar Levi, som också hade villa på Storö, samt Britas tredje son, vilken arrenderade en utgård av pastor Alroth.

Doktorn måste först ha ett utbrott innan han tog upp nytt samtalsämne, och hos Isak fann han ett troget sinne där han kunde lägga sina förargelser.

— Tänk såna djävlar! Kvinnorna ha ingått förbund med djuren; ett djur får bita mig, men om jag försvarar mig mot djuret med en spark, så kommer jag i fängelse. Är det världens ända, eller vad är det? Och dessa djur-kvinnor avritas som mänsklighetens välgörare, biograferas som jättesnillen...

— Ja, sade Isak, det är konsekvenserna av den zoologiska världsförklaringen, av veterinärpsykologin, av demokratiska principen utsträckt till djuren. Allting är lika, alla äro lika...

— Vilka fårhuven ha kunnat draga sådana absurda konsekvenser? Om människan står högst på djurskalan, skall hon väl härska över djuren, det är logik. — — — Men det är förruttnelsesymptom, när små eller stora djur få makten; bakterien eller hunden, samma sak; mot bacillen får jag lov att

försvara mig, men mot hunden icke? Ja, vet ni, det är ruttet alltihop!

Isak fann ögonblicket inne att avklippa, och kastade åt sidan:

— Anders tycker också att jordbruket är ruttet!

— Ruttet vill jag inte säga, men nog är det galet med jordbruket, det är säkert. Är jorden inte utsugen, då vi inte kan gödsla den utan att införa gödningsämnen? Vet ni, att Sverige köpte på ett år 60 millioner kilogram artificiella gödningsämnen från utlandet? Vet ni det? Och tror ni att det bär sig? — Vi kan inte föda vår boskap ens: vet ni att vi köpt på ett år 90 millioner kilo kli och oljekakor. Vi kunna inte så utan att köpa fröt från utlandet; 16 millioner kilo frö från utlandet på ett år. Käringarne, som förr odlade höns iss inte med det längre, utan vi köper 20 millioner ägg om året, rättare 27, men vi exporterade verkligen 7 millioner.

— Nå än spannmålen då? kastade Isak sin pinne på den tända tullbrasan.

— Tala inte om'en! 132 millioner kilo vete på ett år, vad ger ni mig för det?

— Jag parerar med utförseln, sade Isak.

— Du kan inte parera 132 millioner infört vete med 18 tusen utfört, även om du tar 27 millioner utförd havre med; och du har ändå infört 92 millioner råg och 27 millioner majs, allt kilogram! Vad lever Sverige på?

— På trä och järn!

— Nej, det finns inte ett stortimmer, inte ett mastträd kvar i Norrland, säger somliga; andra säger det är lögn; svaret beror på valkorporationens intresse för stunden; vi exportera endast gruvkäppar och

»planchettes» säger sågverksägaren, om han är till vänster, vilket förnekas om han är åt höger.

— Nå järnet då?

— Vi exportera järn, det är säkert, men vi importera också; 162 millioner kilo stångjärn är utfört, men 21 millioner infört; 91 millioner gjutgjärn är utfört, men 50 millioner är infört, och vi ha köpt 55 millioner kilo av järnvägsskenor i utlandet på ett år. Vad lever Sverige på?

— På vigilans, svarade doktor Borg utan betänkande.

Isak log.

— Ja, på vigilans, men sådant brukar sluta med krasch, när räntorna icke kunna betalas, och ibland slutar det med finka, om man är befunnen vårdslös gäldenär. Tänk om hela Sverige skulle ryka in som vårdslös gäldenär?

— Ja, svarade doktorn, det var Arvid Falks mening en gång, när han gick på muren ännu och profeterade för döva öron.

— En konstig kropp den där Falk, som slutligen råkade i strid mot sig själv... invände Isak.

— Nej, det kan jag inte finna, klippte doktorn. Han experimenterade med ståndpunkter, och som samvetsgrann laborator anställde han kontrollexperiment, ställde sig försöksvis på motståndarens sida, läste mot i korrekturet, prövade talet nerifrån, och när motexperimentet utföll negativt, återvände han till den beprövade utgångspunkten. Det där begriper ni inte. Men Falk hade klargjort sig, om han använt Kierkegaards metod. Denne diktade författarpersonligheter och gav sig en ny psevdonym varje gång. Victor Eremita är en annan än Johannes Climacus;

Constantin Constantius är icke Johannes de Silentio, men alla tillsammans äro Sören Kierkegaard. Falk var en vivisektör, som experimenterade med sin egen själ, gick alltid med öppna sår, tills han gav sitt liv för vetandet, jag vill inte begagna det missbrukade ordet sanningen. Och skulle hans samlade skrifter komma ut en gång, borde icke ett ord ändras, utan alla motsägelser lösas i den gemensamma Kierkegaardska titeln: Stadier på Livets väg.

Nu plaskade ångbåten in i Kyrkviken, och passagerarne måste råkas vid landgången, vänner och ovänner.

FJÄRDE KAPITLET.

Redaktören.

Redaktör Gustav Borg var född i Bergslagen av adlig ätt. Fadren var länsman, och höll strängt på sitt adelskap; uppfostrade sina söner i en viss högfärd, som isolerade dessa från medelklassen, utan att giva dem introduktion i överklassen. Sönerna, Gustav och Henrik, studerade vid Västerås gymnasium och voro kamrater med några av högadelns ättlingar, men dessa ville icke närma sig; de låtsade okunnighet om adelskapet Borg.

Emellertid växte länsmanssönerna upp; enkla i det yttre, men med klackringar på pekfingren och kronor på rakdonen, iakttogo de sig i sitt uppförande, höllo sig uppe som man säger, och voro beslutna att adla namnet genom kunskaper och befordran.

Men när det led fram mot tiden då adeln skulle »avskaffas» blev Gustav student.

Han for till Uppsala och skulle skriva in sig i nationen hos kuratorn. Den tiden stod det ett nob. (nobilis) efter alla adliga namn i studentkatalogen.

När nu kuratorn skrev in Borg i matrikeln glömde han sätta nob.

Gustav Borg flammade upp och frågade om

kuratorn ville beröva honom hans arv och eget, hans traditioner och familjeära.

Kuratorn förhöll sig lugn, men frågade:

— Är Borg verkligen svensk adelsman?

— Verkligen? Vad vill det säga? står jag inte i adelskalendern?

Kuratorn, som själv var adelsman och kände skråets hemligheter, svarade med en blinkning:

— Jo! i adelskalendern!

— Nåå? återtog Gustav.

— Ja, si adelskalendern det är en bok, men ättartavlorna, si det är något annat. Känner herrn inte ättartavlorna, Anreps ättartavlor?

— Nej, jag har inte sett dem, men det lär vara en skandalbok.

— Ska vi se på'n då, svarade kuratorn och tog en volym från skrivbordet. — Det är en märkvärdig bok det här; den började utges för länge sen och sista häftet kom häromdagen. Alldeles som om boken vore beställd; och det är kanske den som kommer att stänga Riddarhuset — nu ska vi se: B; B, O; Borg. Adeliga ätten Borg numro 1570. Det står ett kors efteråt och det betyder att ätten är utdöd.

Den unge studenten kände bokstavligen att han dog; och han föll ner på en stol. Men när han hämtat sig, försökte han gripa efter halmstrån:

— Då äro vi adopterade!

— Adoption finns icke efter svensk lag, och herrn förstår väl att om man kunde adlas medelst adoption, skulle varje rik grosshandlare ha låtit adoptera sig av en fattig förfallen adelsman för en hacka. Ja, ni vet ju att de säljer riddarhuspoletter eller fullmakter just nu.

Gustav Borg tummade sin klackring och gjorde ännu ett utfall:

— Jag kan icke förklara detta; min far är utan skuld, ty han är absolut hederlig!

— Ja, det har jag icke förnekat, men urfädernas missgärningar gå igen, och om ni vill se något kostligt, ska vi slå upp en av de argaste Riddarhustalarne, som fäktar för sitt arv och eget. Se här står; ätten adlades av engelske konungen Karl I vid hans besök i Dublin 1652. Nu halshöggs som bekant Karl I år 1649, så att hans besök i Irland 1652 måste kallas huvudlöst, men ändå huvudlösare hans adling av en upprorisk irländare. Ser ni det är sådant som gjort vår adel misstänkt, och alla dessa utländska ättartavlor äro i synnerhet mycket sjuka. Har ni hört såna anor vår Riddarhushjälte har? Jag skall försöka läsa några av de 42 uppräknade. »Felimlomkdode; King; Ferghis Avrenoudh (skottarnes konung); Eochy; Collumium.» — Vad ger ni mig för Collumium! Antingen har avskrivaren dabbat sig eller har någon svängt ihop namnet. Det ska herrn inte vara ledsen för, ty snart är det bättre heta Anderson än Gyllensparre; då går ingen och nosar i ens prästbetyg och letar under sängarne som den här Anrep gör. Kan herrn tänka, att en tjyvgubbe till boktryckare har räknat ut att 60 ätter äro födda i oäkta säng, eller härstamma från ungkarlssoffan. Och att våra största Riddarhushjältar äro utländingar; att i reformministären sitter holländare, tyskar, all världens folk; och räknar man från mödernet, så har man Afrika och Asien med. Curry Treffenberg, den komika patrioten, är zigenare; och ambassadsekreteraren —sky är polack. Så att, de ska vi inte vara ledsna över. —

Emellertid; nu skriver jag inte nobilis eller nob, ur vilket Thackeray har härlett ordet snob! för resten!

Detta var en våldsam uppryckning för en ung student; han slängde klackringen, for hem till sin far och bannade över dem, som låtit honom gå med falsk ursprungsbeteckning. Fadren befanns oskyldig, men behöll sin klackring. Vid anställd undersökning på Riddarhuset hänvisades han till Vapenboken som säker källa; och där befanns vapnet vara struket i hundra år, men efter nya hundra år insmuglat igen.

— De ha fuskat förstås! avklippte riddarhusvaktmästarn, som var van vid sådana där manövrer.

Men Gustav Borg och hans bror Henrik, de gingo skamsna i flera år och kände sig som förfalskare; men så ryckte de opp sig, och fingo en sådan avsmak för allt som var falskt, att de avgjort ställde sig på deras sida som vid 60-talets utgång fordrade revision av allt gammalt fusk både i stat, kyrka och samhälle.

Vid universitetet i Uppsala gick det med Gustav Borg som med så många andra i den perioden. Han kände sig sjunka ner i urtid och ofrihet; en atmosfär så olik allt han drömt sig; ett tryck uppifrån så olidligt, emedan ursprunget icke syntes. Dessa lärare, som hade hans öde och framtid i sin hand, de bestämde vad han skulle tänka och känna, men under lärarnes stodo kamraternas tyranni. Studentkåren hette en tyrann. Nationen hette en annan. Dessa utfärdade proklamationer, avsände krypande telegram till storheter som han icke vördade, tvärtom. Nationen invalde hedersledamöter, som han icke ansåg vara någon heder att stå under, men det skedde i nationens namn, alltså även i hans, emot hans vilja.

Det var en 30 november som han skulle känna klyftan mellan sig och de andra. Carl XII skulle firas, och han stod med studentkåren och hörde buskonungens »sedliga storhet» prisas.

Det kokade i honom, och när på aftonen nationen hade svyck, gick han fram till bordet, och anhöll få inlägga sin reservation mot Carl XII:s-talarens anförande. Hur han kom till ordet, begrep han icke själv; men han hade helskägg och en väldig bergslagsstämma, som imponerade på de mestadels skägglösa ynglingarne, och han kände sig lyda en maning som var oemotståndlig och därför verkade oemotståndlig. Så här föllo hans ord ungefär:

— En nation, som vördar sina stora minnen, den handlar visserligen rätt; men ve honom som kallar det orätta rätt och det onda gott. I han i denna afton framburit veftoffer åt en ond man, och det är en skam. De döda existera ju icke, äro skuggor, och det som icke finns borde man icke tala om. Man säger visserligen att vi efterleva i våra gärningar, men jag vet ingen av Carl XII:s gärningar, som kan ge honom ett skenliv i vårt minne. Sveriges förstörare ha vi firat som ett nationalhelgon denna afton; ja, ni vet lika väl som jag att han fördärvade allt manbart folk inom riket; ni vet lika väl som jag att han genom samvetslöst utskrivande av folk fördärvade näringar och handel, samt lade svenska jorden i vanhävd. Ni vet kanske icke vad vanhävdad jord vill säga, och vad ödehemman är! Det är att skörda ogräs, där man sått råg! — Men er hjälte — som icke är min! — var den osedligaste människa som levat; ty den som utan att blinka offrar sitt land och sitt folk för egen äregirighet, han är den osedligaste. Och den som i

likhet med Carl XII får upp ögonen för sina misstag, men icke erkänner och rättar dem, han är osedlig.

Svenskarne är ett konungskt folk, gunås! Greker och romare voro det också, så länge de voro vilda. Slavsinnet begär att få lyda, därför att det är bekvämare, och därför äro svenskarne ett slaviskt folk. Man har kallat oss för lakejer och med rätta...

Här började mummel i nationssalen, och det retade vår bergsman, så att han gjorde en kadens och ändrade tonart.

— Lakejer, ja, ty idealet för en svensk är att bli ämbetsman och få pension, vara med på ett hörn och härska genom att lyda, lyda en förman.

Vid mumlets övergång till gny, eldades talaren ytterligare, och erinrad om den miljö i vilken han rörde sig, slog han in på det skämtsamma allvaret.

— För att bli konungens trotjänare, senare troman, har staten som bekant upprättat universitet. Ni vet ju, lika väl som jag, att det kramet som här utminuteras i de fyra fakulteterna endast avser att göra oss till ämbetsmän, ty om jag blir komminister, notarie, vice lektor eller provinsialläkare, så är jag i alla fall ämbetsman. Det där vore nu inte något att säga om, såvida icke visdomskällan vore så svåråtkomlig. Varför visdomen skall vara så dyrköpt, kan jag icke förstå, om icke någon ville upplysa mig om att det är så ont om platser. Ni vet ju hur svårt det är att få en plats; man söker nämligen icke en plats i hovrätten, som man söker en anställning i en butik, utan man kallas. Det är kallelsen det således beror på, och kallelsen beror på nådavalet. Denna egendomliga valakt visar sig redan vid examen. Somliga med goda läshuven få icke examen, under det andra

med dåliga huven få den. Det är predestinationen! Och tro mig, att allt som här utläres från föreläsningar och kollegier, det kan man köpa i boklådan. Med en väl organiserad bokhandel och vederbörliga examenskommissioner skulle man kunna stänga universiteten, där man ligger bort sin tid och super sönder sina nerver. Universitetet är en kombination av kloster, krog och bordell; universitetet är en skola — en skola för högfärd, förtryck, lättja, avund, kryperi. I dessa dagar, då stånden avskaffas, borde lärda ståndet också strykas. Vad är lärdom för slag? I dag är du olärd i romersk rätt, men i morgon köper du i boklådan en liten bok om romersk rätt, och i övermorgon vet du vad romersk rätt är. Detta är lärdom, som vi äro så sturska över. I dag vet vi icke att Carl XII lät sätta prästen Boëthius på Danviken, därför att han predikat om vådan att ha en femton års lymmel på tronen, men i morgon köper vi en svensk historia, och så veta vi det! (Ser ni jag kom tillbaks till ämnet ändå!) I dag veta vi icke att Carl XII var rubbad, men i morgon anlita vi bokräkningen, och då veta vi det! Mina herrar jag ber att få utbringa en skål för en väl organiserad bokhandel och en oinskränkt kredit, så slippa vi uppleva dagar som dessa, då man av okunnighet firar Sveriges förstörare, mordbrännaren, storinkvisitorn, falskmyntaren Carl XII i den egenskap han mest saknar, nämligen sedlig storhet.

Resultatet blev det man förutsett. Gustav Borg blev omöjlig vid universitetet. Och därför besökte han aldrig föreläsningar utan skaffade sig en bokräkning; valde således sina lärare själv, och mest utländska, ty några svenska fanns inte. Det visste ju

varje student att professorerna själva hämtade utifrån; de största läroböckerna voro ju på tyska, särskilt medicinarnes, teologernas och esteternas.

Efter tre års fria studier fick Gustav Borg se sin yngre broder Henrik inträda vid akademien. Två bröder av samma kull, men så olika hade man sällan sett. Den äldre blond med blont helskägg, german till typ, härstammade från fadren; den yngre svart och utvecklad man vid sexton år, en vit afrikan, räknade tydlig härkomst från moderns sida, vars far haft någon förbindelse med tropikerna, efter vad traditionen förmälde.

Dessa bröder hade icke dragit jämnt. Den yngre hade såsom yngre blivit tryckt av den äldre, och de få år, som skilde, kunde aldrig utplånas i den äldres sinne. Han hade fått vanan från barndomen att se ner på den lille, förakta allt vad han sade, behandla honom som dumhuvud och så; vilket är det vanliga fallet i familjer. Nu vid universitetet visade sig skillnaden ändå mera bjärt. Gustav var svensk och bergslagsman, något ursvensk, som höll på det fosterländska men med reservationer, under det Henrik såsom exotisk icke kunde känna svenskt, vilket han icke rådde för.

Vid en diskussion om förfädrens minne, kunde också Henrik ge sin replik åt brodern som så här:

— Jag tycker det för mig vara lika falskt annektera era anor som vårt adelskap varit. Min svarta morfars far dansade kring en kanelbrasa vid ekvatorn, och han kunde omöjligt ha firat Carl XII, lika litet som en skåning kan med själ och hjärta deltaga i en Gustav Adolfs fest, emedan Skåne var danskt vid trettioåriga krigets tid.

Broderns svar uteblev icke, och det var stående: Lützen.

— Varför fira vi våra nederlag och vår vanära? invände då Henrik. Er konung (han sa aldrig vår!) stupade vid Lützen, och katolikerna firade segern; spelet är ju vunnet när kungen är matt, och Wallenstein blev icke slagen. Efter Lützen förnyade svenskarne förbundet med kardinal Richelieu och inlockade franska trupper i Tyskland. Därför är svenska namnet förbannat av tyskarne efter Lützen. Tänk er också att framkalla en fransk invasion; att dra in urfienden gallern i landet, som ju skulle vara vår vän! Därför upprör det mig att läsa ert avguderi av den råa busen Banér, som härjade Sachsen och brandskattade Böhmen, men är mest berömd för sina återtåg.

Då tog Gustav eld. Carl XII hade han slopat, men Gustav Adolf och Johan Banér fick man icke röra vid.

— Är du svensk du? skrek han.

— Nej, jag är världsborgare! röt Henrik.

Gustav tog ner ett Wredes-gevär från väggen, och Henrik drog blank en Upplands-dragon-sabel — och så skämdes de; slöto fred till ett härnäst, som snart nog infann sig.

Men det fanns andra differenser och mera djupgående. Gustav arbetade på förnyelse av det gamla, men Henrik verkade för framtiden.

— Det nuvarande gamla är så ruttet att det håller inte ta i. Det här med monarki och tillbehör är ju bara nådår för ancien régime; den skall multna ner själv och bilda strö åt det nya att växa i; den kan icke förnyas, därför lever den på korruption:

ordnar, akademier, tjänster, befordran. Vi, som tagit arv efter revolutionen ha annat att tänka på, och vi betrakta det där bara som läkarne betrakta prostitutionen: något som man icke kan ändra tillsvidare, men som måste tolereras — ett maison de tolérance, enfin!

Henrik var liksom född med dessa begrepp om att samhället skulle pånyttfödas, och att detta kunde ske omärkligt under en gammal statsform, som slutligen undergrävd skulle falla i aska av sig själv.

Bröderna sletos tills de lämnade akademien, den äldre utan examen för att bli journalist, den yngre utexaminerad som läkare.

*

Gustav Borg grundade en tidning i huvudstaden, och brodern Henrik var med. De hade ärvt sin fader och placerat förmögenheten i ett tryckeri. Men Henrik ökade sitt kapital genom sparsamhet och omtanke, så att han slutligen ägde största delen av tidningen. Bröderna kivades, men höllo ihop. De gifte sig, fingo barn, nya tvistefrön. Slutligen blev spänningen under årens lopp så stark att en brytning måste komma. Och nu var den kommen.

*

80-talets zoologiska världsförklaring eller veterinärfilosofien hade åtminstone icke förfinat sinnena, men det kunde man icke begära; och lite förvildning då och då är bara vila. Slagorden voro: kamp, kamp om allting; hugg för dig, ingen bjuder; var

fräck, så går du fram! De gamle, som lärt annat, eller att de saktmodige skola besitta jorden, blevo försagda först; men sedan amerikaniserades de också och togo upp kampen, så att hela samhället visade sig som två befästade läger, med gemensam lösen: alla medel äro tillåtna! Alla hjälptrupper voro goda, och när männen nu stridde, voro de nog oförsiktiga ta sina kvinnor bak på stridsvagnarne; bakom först, sedan framför, ty med djurteorin följde den vidskepliga fruktan för honan som alla djur äga. Det som hos de gamle var nedärvt galanteri, vördnad för makan och modren, ett godvilligt offer av ett kristligt sinne, blev här mänsklig rättighet, det vill säga teoretisk orimlighet. Fega män kröpo bakom sina kvinnor, sköto sina kvinnor för sig; de begagnade varandras kvinnor som stickvapen och dynamit; och mången stark man, som var oövervinnerlig själv, blev sprängd i luften just i sin fasta borg, familjen. Fienden revolterade hustrun och barnen, och så var fästningen förrådd. Det var ingen snygg strid, men den vände opp och ner på gamla begrepp om äktenskapet som ett livstidsengagemang, det gav omsättning och rörlighet; en hälsosam osäkerhet, som höll personen kort, alltid vaken, på sin vakt; ständig förnyelse under ett hejdlöst framåt.

*

Doktor Henrik Borg hade gift sig med en norsk dam av Nora-typen; den falska martyren, den hysteriska tokan, som aldrig existerat förrän hon uppstod i en atrofierad manshjärna, när den började känna sig i nivå med kvinnor och barn. Men hon var även

hopbakad av allt detta jux, som då sändes ut från de norska folkhögskolorna; hon trodde sig till exempel tillhöra en ung nation, full av älskvärda ungdomsfel. Det skulle föreställa den norska nationen, som är urgammal, äldre än den svenska och så, att Sveriges historia får börja i de norska konungasagorna. Hon hade gått igenom Kristianiabohêmen, och det var hennes sak; men i sin dårskap svärmade hon samtidigt för Svava, handskekvinnan. Nu ville hon ha rena ynglingar, och hennes första sak mot doktorn var, att han icke var ren.

— Men det var icke du heller, svarte den osminkade doktorn.

När då hustrun bara svarade med en min, som kunde betyda: Jag? Det är en annan sak! då förstod han, att här gäller icke likställighet utan tyranni, och som tyrannhatare drog han svärdet.

En oregerlig människa, oemottaglig för skäl, fakta och logik, kan man icke drabba länge med; man överger ett värdelöst slagfält, och man inlåter sig icke med en obeväpnad. Men han stannade i ormgropen tillsvidare, för barnens skull, avvaktande den stund, då han var säker, att barnen icke skulle sakna honom om han gick. Detta var ett egendomligt drag hos den tidens män, att deras känslor för barnen voro starkare än mödrarnes, vilka syntes förlora de sunda instinkterna och sökte uteliv, under det männen ännu svärmade för hemliv.

Under en berömd skilsmässoprocess förekom således den ovanliga tillvitelsen mot en hustru från mannens sida, att han fick sitta ensam hemma om kvällarne, medan hustrun satt på krogen med hans vänner. Den fräcka och enfaldiga kvinnan vågade

invända, att det var mannen, som lät henne sitta ensam (på krogen), och därför fick han stå sitt kast.

Doktor Borg stod allena i sin strid; och han försökte just ur den gängse nya världsåskådningen bevisa sina vänner, att om de voro följdriktiga, de måste stå emot könsförblandningen. Han försökte med den hela naturen genomgående arbetsfördelningen såsom ledande till kraftbesparing och fullkomning.

— Åt mannen styrkan och utarbetet; åt kvinnan skönheten och innegörat! Ju större skillnad på könen, dess bättre avkomma. (Differentieringslagen.)

Men det gick inte; även de starkaste naturalister kunde »ingen skillnad se på könen». Och de startade den ena kvinnliga storheten efter den andra; de funno en salighet i att visa sin underlägsenhet under kvinnan.

— Detta är pederasti eller självkränkning, brukade doktorn då bryta ut. Ni har ju förlorat all självkänsla som män, då ni känner er under; och efter ni känner er underlägsenhet, så är ni väl underlägsna då!

Underligt var det, men en del av de ledande männen voro perversa; många beljögos visserligen, men en del voro notoriska, liksom en del synliga kvinnor voro misstänkta eller förvunna.

Så kallades doktorn kvinnohatare, naturligtvis. Det skrämde honom icke, ty han visste, att det var lögn. Och han kunde svara:

— Jag är icke barnhatare, därför att jag erkänner barnets underlägsenhet under kvinnan; och jag är icke kvinnohatare, därför att jag insett kvinnans rudimentära tillvaro. Men ni kan inte obser-

vera och inte tänka. Ni äro aftertänkare, som sakna hämningcentra mellan stora hjärnan och lilla...

Emellertid, han hade krutet i sin källare och skulle nu sprängas i luften; attentatet var planlagt av hans egen bror, redaktören. Som doktor Borg var en rättvis man, hade han, som vi veta, försvarat norrmännen i deras rättvisa frihetssträvan och var således av högern kallad norskvän, men när nu han levde illa med sin hustru, som var norska, så gjordes han mot sin vilja av vänstern till norskhatare. Han hatade sin onda, dumma hustru; hon var norska, ergo var han norskhatare. Denna enfaldiga slutledning gick i partimännens mjuka hjärnor, och det var nog att göra honom misstänkt ha »svikit fanan»! Att han icke gick med på kvinnogalenskapen var nog få honom till konservativ.

— Han är i botten en konservativ d-l, var nu Gustavs ultimatum.

Men när det icke bet på björnpälsen, så försökte han med kjolvägen.

Dagen efter sin avsättning gjorde han nämligen visit hos svägerskan, fru Dagmar. Med ett vackert namn hade denna förenat en medfödd skönhet, som hon gjorde allt för att dölja och vanställa. Ett vackert hår hade hon klippt av, för att slippa erinras hon var slavinna (doktorn hade däremot lärt sig, att långt hår var den frie mannens och att alla fångar klipptes); en vacker hals dolde hon under fadermördare för att glömma hon var kvinna; sina små fötter hade hon gömt i för stora smorlädersskor, som lagt sig i veck, vilka alstrat skavsår; allt som var fult hade hon letat ihop till sin toalett, och allt som såg elakt ut hade hon samlat i sitt hem; elakheten lyste

ut från varenda möbel, från gardinernas färger och prydnaderna. Man såg trotset mot mannen, vars skönhetssinne var känt, och man förstod, att hela dekoreringen var gjord i en bestämd avsikt att såra mannens goda smak. Hon ville visa sitt oberoende, sade hon, när hon ådagalade sitt beroende av sin ondska.

Emellertid: svågern Gustav togs emot i ett ostädat rum; och han såg straxt på två små glas med skvättar, att där varit fruntimmersfrämmande. Som han var fullkomligt inne i rollen och situationen, visste han här icke var lönt att inleda med artigheter, aldra minst rörande utseende och toalett, vilket varit en »skymf mot hennes kön».

Svägerskan hade aldrig tyckt om Gustav, men i samma stund han blev fiende till hennes man, älskade hon honom. Det var därför samtalet genast antog en synnerligt vänskaplig karaktär.

— Nå, Dagmar, började alltså svågern; din man ställer sig som riksdagskandidat för liberala partiet.

— Är han liberal? avbröt genast fru Dagmar, som fått repliken i munnen utan att märka det.

— Ja, nog kan man kalla honom det, alltid, svarade den illsluge svågern.

— Kalla, ja? men han är ju konservativ...

— Du menar i vissa frågor, då?

— Ja, jag menar det; i kvinnofrågan är han reaktionär, och måste bekämpas. Dessutom är han norskhatare!

— Ånej, retade Gustav; han är ju gift med dig!

— Ja, det är just därför jag kan döma honom! han kallar Ibsen för en tosk och Björnson för en käring. Är inte den norskhatare?

— Det kan väl icke vara hans allvar?

— Stod han inte på Lage Langs fest och kallade norrmännen ett djävla folkefärd, och så skällde han ut sin hustru; men jag har redan varit hos advokat...

Nu ljusnade Gustav Borg, ty det var ändamålet med hans besök, att få veta hur långt det var gånget.

— Varför skall ni skiljas? gentog svågern med en äldre broders hela deltagande. — Tänk på barnen!

— Dem skall jag nog sörja för!

— Är du säker han släpper dem?

— Jag tar dem! svarade frun med en visshet, som icke lovade en fredlig lösning på frågan.

— Du tar dem icke, ty domstolen dömer efter att ha hört båda parterna.

— Domstolen har intet med mina barn att göra! skrek fru Dagmar.

— Jo, min vän; och vad din man kommer att andraga emot din lämplighet som mor, blir ganska avgörande; ty han är läkare och känd som en trovärdig person.

— Han? Den största lögnare som går på jorden!

Nu var luntan tänd, och mer begärde icke Gustav Borg. Han ville dock blåsa lite på'n innan han gick.

— Men min kära vän, tänk på vad du gör! En skilsmässa nu skulle förstöra hans utsikter till riksdan och det vill du inte; särskilt får han kvinnorna mot sig, och du vet hur de liberala äro kusade av sina kvinnor.

— Det är just vad jag vet, och därför skall jag låta bekämpa honom i kvinnotidningen!

Punkt! Nu brann det med låga och Gustav kunde

gå. Men innan han gick, pekade han på de små glasen och sade, vänligt, i förtroende:

— Låt inte sånt där stå framme, Dagmar; det kan ligga emot dig vid processen!

— Dricker inte han också? gnistrade fru Borg.

— Jo, min vän! men inte om förmiddagarne!

Därmed var det mötet slut.

*

Men medan detta pågick här, ägde ett annat möte rum hemma hos redaktören.

Kamp var det på alla punkter, men vid kampen om makten den gången gällde det bestämma vad som skulle vara liberalt. Då alla levde i utvecklingsteorier, rörde sig äregirigheterna om att få vara med i utvecklingen, befordra utvecklingen. Därför kämpades om att få avgöra vad som var utveckling; några trodde, att det var allt som rörde sig framåt, men när man såg gamla missväxter och sjukdomar utveckla sig med hisklig fart, så blev man lite tvehågsen; och slutligen upptäckte man, att utveckling här endast kunde betyda framåtskridande i mänsklighet, till skönhet och lycka, befordrad genom rättvisa och billighet. Men i partistrider tas ingen reson; man hissar flagg och säger: nu är du fienden! Doktor Borg, som tog reson, skulle nu falla på sin resonlighet. När norrmännen 1885 kränktes i sina heligaste rättigheter, hade doktorn orädd tagit deras parti. Men när faran var över och de kunde hjälpa sig själva, och till den grad att de hotade med krig, då ansåg han vidare handräckning överflödig; och efter han var mantalsskriven som svensk, tyckte han det var

oriktigt gå med fienden. När han i sin familj från hustrun aldrig hörde annat än norskt bondskryt från morgon till kväll, och hur dumma och obegåvade svenskarne voro, så tröttnade han ändock icke att giva rätt där rätt fanns. Men denna svenska ridderlighet, vilken även yttrade sig i demonstrativt hyllande av norska stormän, förstods icke, utan man hade till och med sett norska tidningar håna svensken för att artisterna hade festat Lage Lang.

»Den fege svensken», hette det, »svensken kryper», »Norge tar ledningen» och så vidare. Så länge detta var osant, verkade det icke på doktorn; men när en dag kryperiet blev verklighet, då de avundsjuka, lågsinnade svenskarne, käringarne i synnerhet, började systematiskt upphöja allt norskt, även det medelmåttiga, på sina egnas bekostnad, och i bestämd avsikt att nedsätta sitt eget, då sa han stopp! Men då föll han och kallades norskhatare. Hans familjefrid var ute och hans kandidatur till riksdagen var i fara. Brodren Gustav var av naturen storsvensk och i hjärtat fientlig mot norrmännen, men han lät bestämma sig av politik, intressen och passioner, och därför begagnade han norska frågan mot sin bror. Denna falska taktik retade den ärlige doktorn, och han gick mitt in i broderns fästning för att spränga honom i luften.

Det var hos fru Brita han gjorde sitt besök, medan Gustav opererade hos fru Dagmar.

Fru Brita satt i sin villa; hon kallade den för sin därför att hon medfört pängar i giftet, men Gustav kallade den vår, emedan lagen stadgade makars egendoms-gemensamhet. Det var ett stort trähus med femton rum och två kök. I det ena

köket hade Brita sitt skrivrum, där hon skrev sina föredrag, sina artiklar, sina brev, det enda rummet, där hon kunde få vara i ro för sina många barn; hon hade sju stycken.

Med sin otroliga godmodighet tog hon emot svågern Henrik trots hans brutala konversation på ångbåtsresan.

— Hör du, min gumma lilla, började han; om jag säger dig, att vi måste neutralisera Gustav, så betyder det inte att jag ämnar kompromissa med dig.

— Vad har han för sig nu då?

— Jo, för det första motarbetar han tidningen; för det andra vill han hindra min kandidatur, och för det tredje spelar han på börsen med era pängar.

— Med mina pängar?

— Nej, med era; men det är lika klandervärt!

— Spelar han på börsen?

— Ja, de ha lärt sig, de här gamla gökarne!

— Hur ska jag kunna hindra det?

— Du ska skiljas!

— Menar du det?

— Ja, det menar jag. Ert äktenskap har spelt ut sin roll, och ni ska inte sitta och ruttna tillsammans; ungarne äro flygfärdiga och boet ser inte trevligt ut.

— Så du talar!

— Ja, så talar jag! Ni ha upphört vara makar för länge sen, och nu gäller det barnen, att de ska få leva och andas. Fadren har gjort sitt, och nu trycker han bara, förtrycker, hindrar, förkväver! Weg med honom!

— Och du är far själv!

— Ja; just därför vet jag...

— Spelar han på börsen?

— I kaffe och socker!

— Jaså? I kaffe och socker? — Jaså?

Här gjorde fru Brita en paus, och som hon var snabbtänkt, hann hon under den pausen fatta ett beslut. Hon reste sig och gick till ett obegagnat isskåp, där hon förvarade viktiga papper. Hon letade, och när hon funnit, återtog hon samtalets tråd:

— Jag har icke äktenskapsförord visserligen, men jag har något annat; jag har brev.

— Akta dig för brev, Brita; inför domstol svänger de sig ifrån brev; de säger antingen att de inte skrivit dem, eller att de inte menat så och så, att det var skämt bara. Nej, du skall ha ett faktum, hälst ett flagrans delictum.

— Va ä de?

— Det är den brottsliga handlingen begången i två bergfasta vittnens närvaro.

— Nej, det vill jag inte!

— Inte i dag, men om du låter händelserna utveckla sig, kanske du vill senare.

— Jag har blundat, jag har förlåtit; jag kan sägas ha medgivit, men när det gäller mina barn, deras arv och framtid, så är jag inte att leka med. För övrigt; man kunde tänka sig, att han samlar till — — — ett nytt äktenskap med henne.

— Efter dina tankar gått i den riktningen, så: håll ögonen öppna och skriv framför allt ingenting på papper, som han lägger för dig! Du vet jag inte är någon blind anhängare av er kvinnor; men rätt skall vara rätt!

— Du hatar din broder?

— Det är väl lite för mycket, men jag väpnar

mig mot en fruktansvärd fiende... Rörande det; vet du om Gustavs kontrakt med Holger?

— Ja, Holger skall betala ett stort årligt arrende till Gustav för tidning och tryckeri.

— Vet du hur stort?

— Nej!

— Nåväl, det är så stort att han icke kan gå i land med det.

— Har Holger ingen hållhake på honom då?

— Jo, han har sin amerikanska fräckhet!

— Hur skall det där gå?

— Vi få hjälpa honom! svarade doktorn och räckte svägerskan handen. För nu blir det strid, på liv och död!

— Vill du inte stanna till middan? frågade fru Brita, jag vet inte vad jag har, för jag sköter inte hushållet?

— Nej, tack min vän, jag kan inte sitta till bords med den mannen, som just nu har inträngt i mitt hem för att mörda mig.

— Är han hos dig?

— Ja, han skyr inga medel; vilka han begagnat härvidlag, får jag veta när jag nu kommer hem. Adjö med dig! Brita.

FEMTE KAPITLET.

Kung Lear och Patern.

Förre redaktören hade funnit sig i sitt öde, levde på landet och skrev sina artiklar. Nu en sommarmorgon satt han på sin veranda och väntade tidningen för att få läsa sin sista ledare. Det var en listig bit, som han hoppades mycken effekt av; den handlade om det liberala program, som kandidaterna skulle besvärja vid valmötena, och den hemliga underförståelsen var att peka ut brodern Henrik såsom konservativ. Det var skottet i vattenlinjen, som skulle sänka slagskeppet. Gustav satt och njöt i andanom, hörde sina giftiga ord i örat, såg i syne hur brodern öppnade bladet för att leta sin artikel, och hur han fann den andres, vilken kom som en stjärnsmäll mitt i pannan. Han njöt i tankarne så att han log; rullade en femtonöres-cigarr vällustigt i mungipan, tände många tändstickor och fnös.

Slutligen kom tidningen.

Han reste sig och tog en fäktarposityr under det han vecklade upp bladet, krängde ut och in på det, för att läsa sin godbit på andra sidan.

Den fanns där icke! Han sökte på tredje sidan. Den fanns där icke!

Med tidningen sammankramad rusade han till telefonen och fick upp redaktionen. Sonen Holger satt vid apparaten och tog emot stöten:

— Varför är inte min artikel inne? frågade fadren med fräsande stämma.

— Nej, vi kunde inte trycka'n, svarade sonen.

— Men jag såg den uppsatt; läste korrektur på'n, och...

— Vi kan inte trycka sånt där nonsens! svarades från sonen igen.

Då slocknade fadrens röst; han försökte ryta, men blev stum. Och stum gick han ifrån telefonen, tog hatt och käpp för att komma ut i skogen.

När han gick förbi Britas köksfönster, såg han henne sitta med bladet i ena handen och pennan i den andra; hon skrev, skrev mot honom, sin man, under det sonen ryckt pennan ur hans hand vid självförsvaret.

Han krympte ihop, han förintades. Han som grundlagt denna tidning, skrivit upp den till en maktställning och förmögenhetskälla, han förvägrades att skriva i den, av sin egen son. Och han tänkte på Kung Lear, på undantagsmannen, på den avsatte. Han började gå, ut åt ägorna, genom hagar och ängsmarker.

Vad hjälpte leva länge och lära, då slutligen erfarenheterna icke dugde? När han var ung, fick han alltid höra, att visdomen först kom med åren, efter de många åren i livets skola. Han hade gjort sin skola; han hade sett allt detta uppkomma som nu var; därför förstod han det bättre än de andra, menade han, och likafullt slängdes han som en utnött viska, behandlades som en gammal idiot.

När han gått sig svettig, lugnade han av, steg upp på ett berg, varifrån han såg ut över havet i fjärran. Detta svalkade honom, och det oändliga rörliga därute gav honom kraft. Han satte sig på hällen och tänkte över sitt öde. Ännu kunde han leva i trettio år, en hel mansålder; han kände krafter att upptaga strid, att kunna hålla ut, att i nödfall vänta på fienderna, som uttömde sina krafter i en lönlös jakt efter det blåa intet och vilka tidigt måste vara utslitna, i synnerhet som de icke förstodo spara och förnya. Om tio år, sade han sig, har en ny ungdom vuxit upp med nya ideal, nyktra verklighetssträvare, som skulle bättre förstå honom och i sin tur avsätta dessa utopister, som nu grasserade med sina påhitt om ett socialistsamhälle, teorier dem han var med om att pröva och kassera i sin ungdom. Dessa unga trodde sig vara framför honom, och de voro dock så långt tillbaka i tiden som 1830- och 40-talen. Han hade ju nyss firat franska revolutionen och i sitt tal förklarat sig som en konventets son, trogen traditionerna, oförsonlig mot monarkien, republikan i livet, intill döden. Och nu utnämnde de honom till konservativ! En konservativ revolutionär och konungamördare! Detta var nonsens om något! Men det var en röra man levde i, en färgsnurra där alla regnbågens färger blandades till en vit ton; alla strömmar och motströmmar hade lupit ut i havet, och där hade de blandat vatten, huller om buller. Socialismen, som egentligen var kristendom, hyllades ju av ateisterna, och de kristna voro kapitalegoister; bönderna voro rojalister, men försvagade konungamakten; rojalisterna lekte liberala, och monarken var frihandlare, frikyrklig, och ansågs

frisinnad. Det var babyloniska förbistringen, upplösningen av alla äldre begrepp. Anarkisterna voro aristokrater; de frisinnade arbetade för kvinnotyrannit, på orättvisans grunder, och för frihandelns rätt att förkväva de egna näringarne; tullskyddarne ville hjälpa näringarne, men tvinga de egna landsmännen köpa dyrt och dåligt.

Det var ett långkok, ur vilket det mesta skulle avdunsta och slutligen lämna en liten bottensats av fastare substans, tjänlig till näringsämnen. Möjligen bevittnade man här ett konstant moment i utvecklingen, som påminde om gasers diffusion där allt genomträngde vartannat; eller försiggick nu syntesen av det bästa ur allas analyser; de olikartade krafterna satte an på många punkter och stenen rörde sig slutligen.

Kanske det var rätt, det som skedde; kanske denna fällning sedan skulle upplösas igen, och ett nytt stort krafternas samarbete skulle ske genom nya strider, så att även den ringaste kunde sägas ha deltagit i framåtskridandet, och att den segrande meningen vore ett sammanskott av allas, emedan det var en legering av ädla och oädla metaller. Detta vore rättvist som Gud själv, och endast äregiriga partichefer kunde harmas däråt.

Under dessa betraktelser hade hans blickar vilat på några gråbruna skär längst ut i havet. Han hade trots sin närsynthet funnit dem något ovanliga i formen och icke känt igen dem, han som kunde alla kobbarne därute. Nu — just nu — började de att röra sig framåt, och i denna hemska färgton som nattfjärilars, med en tydlig avsikt att göra sig osynliga. Samtidigt stego tre rökpelare upp mot himlen,

och han förstod: det var franska eskadern, som kom från Kronstadt och styrde in mot Stockholm. Trikolorer hissades, och den gamle revolutionsmannens hjärta klappade, ty den tyska politik, som Sveriges regering anslagit efter Sedan var icke trevlig och hade haft en bismak av underkastelse och ett övergivande av en nödställd. Frankrike hade nu blivit löst ur isoleringens band och åter inträtt bland Europas stormakter för att vid sekelslutet få uppträda bland de europeiska makter, som skulle dela jorden. Frankrikes återuppståndelse, det betydde rörelse framåt igen, ty från Frankrikes motor överfördes alltid kraft på de andra nationerna, så snart ledningar förefunnos. Trekejsarförbundet var upplöst, och de starkaste motsättningar, tsarriket och Europas republik skulle utjämna i fjärran Östern vad Englands supremati i Egypten och Medelhavet hotat rubba.

Glad och upprättad, reste han sig och vände hemåt, men tog nu vägen åt höger över prästgårdens ägor. Han hade ett behov råka någon och få prata bort morgonens obehagliga intryck.

Prästgården syntes snart mellan lindarne; ett oerhört rött trähus i två våningar; utgånget ur svenska bondstugan var det flankerat av logar och lagård. När nu redaktören först inträdde i boställets förstuga och i dörröppningen mottagits av Fylax, som till hälsning torkade av sina fötter på den besökandes kläder, underrättades han av en tjänare, att pastorn var i lagårn och provmjölkade.

Han begav sig alltså till ort och ställe, där han fann sin svåger i full verksamhet. Iklädd en kaschett och en solbränd överrock satt han och förde mjölk-

journalen samt hade en länsad frukostbricka bakom sig i fönstret.

Gustav Borg brukade gärna skämta med svågerns själavård i lagård och mejeri, men i dag var han inte hågad, ty han ville vinna honom för sig, och pastorn avväpnade honom dessutom med en blick, som bad om nåden bli skonad inför tjänarne.

— Vi ha arbetat sedan fyra i morgse, och därför måste jag ha lite mat!

Härmed ville han parera stöten mot frukostbrickan, som var försedd med öl- och brännvinsflaska.

— Jag ville bara hälsa på dig! svarade svågern och tittade icke åt brickan.

— Vi ha just slutat! Vänta ett ögonblick, så kommer jag med dig.

Gustav väntade och tog en överblick över de hundra feta nöten som tuggade och svängde på svansarne.

Pastorn summerade litrarne och var nöjd med resultatet, ehuruväl han förvånades över att alltid provmjölkningen under uppsikt visade bättre resultat än den dagliga mjölkningen.

— Si det är husbonds öga! sa han! Om man inte ser efter sitt, så vet man hur det går. Och jorden ger endast åt brukaren. Skulle jag arrendera ut det här, så fick jag aldrig se arrendet. Arrendatorn beklagar sig alltid, och när det lider till betalningen, skickar han hustru och barn för att gråta honom ifrån arrendesumman. Nej, själv är bästa dräng, nu ska vi bara titta i mejerit. Har du sett min nya separator? Det är en baddare den här turbinen att arbeta.

Han öppnade en dörr i fonden, och de voro inne i mejeriet.

— Här göres guldet! fortsatte han med en iver som om han ville hindra alla otillbörliga frågor och spetsiga anmärkningar. — Se bara på det smöret! Se på't! Nej, du ska smaka också! Va? — Det är förstklassigt! — — — Nå, det kan ju inte ha något vidare intresse för dig!

Och så gingo de.

När de kommo i farstun, mottogs Gustav Borg återigen av Fylax, vilken torkade av nosen på hans ljusa kläder. Som djuret nyss ätit, tyckte den inträdande gästen illavara, men han måste tiga och lida, ty han ville vinna något.

Prästens bostad var i den gamla stilen, med skinnsoffan, brädspelet, piphyllan, och bokhyllan med kyrkofäderna i kvart, samt stiftstidningen och författningssamlingen; denna underliga blandning av världslig makt och andlig.

Möblemanget var av mahogny, och såg ut som om det aldrig varit nytt, utan uppstått genom självalstring på en husauktion vid världens begynnelse. Mahogny ser icke ut som ett växtämne, utan det liknar torkat kött, och kan svettas flott. Därför ser man alltid spår av finger, och det är inte trevligt. Stående på trasmattor i sillsalatens eller lappskåsens färger, bildade möblemanget en ensamble av ett hemtrevligt halvsnusk, som doftade Gyllenhaals blandning.

Vid närmare betraktande urskiljde man vid dörren en samling käppar under ett museum av flottiga hattar och mössor. Där bredvid en hylla med glas-

mensurer för mjölkprovning, det rationella landbrukets nya symboler.

Svågrarne slogo sig ner, och som båda voro pratsjuka, gick samtalet som en oljad blixt.

— Du är ute tidigt och kliver, du, sade prästen.

— Jag har inte annat att göra, sedan jag blivit försatt i disponibilitet, svarade redaktören.

— Ja, ungdomen tränger på! Det är världens gång!

Här höll Gustav Borg på att falla för frestelsen att beklaga sig, men höll igen, ty han visste, att svågern bara skulle ha skrattat ut honom, som alltid fört ungdomens talan. Han stoppade därför och backade:

— Ja, ungdomen; du vet jag alltid fört deras talan så länge deras fordringar voro rimliga och förnuftiga, men när de överskridit gränserna, så måste jag vända mot dem.

Som även pastorn var i en fredsälskande sinnesstämning, ställde han sig artigt på sin antagonists ståndpunkt.

— Och du har gjort rätt. Därför får du beröm också.

Han tog en tidning från brädspelsbordet; men när Gustav Borg fick se rubriken Fosterlandet, så var det slut med freden, och masken föll.

— Får jag beröm i den? I den? — Då är jag slut!

— Du älskar inte ditt fosterland? inföll pastorn avböjande och skämtsamt.

— Inte just vidare, för det är icke älskvärt, och vad din tidning beträffar, så, tycker du själv att det är kristna människor, som skriver på det sättet?

Det är andans män likvisst, och de skriver som djävlar. Lögn, väld, våld, orättvisor, hat, falskt vittnesbörd, det är tidningens program!

Nu tog pastorn eld, och han reste sig, började trava på mattan så att dammet rykte:

— Tycker du inte det är bättre, att folket ledes av statskyrkans humana bildade präster än av okunniga fanatiska lekmannapredikanter?

Nu tyckte Gustav Borg så, i vardagslag, men här gällde icke vara svarslös, och därför fick han i vredesmodet en annan mening helt hastigt:

— Lekmannapredikanter? Vad är du annat? Du, som har lantbruket till yrke, låter din tjänst skötas av komminister och adjunkt. Och vad gör din komminister? Han äter när han icke sover, och dessemellan dricker han och spelar kort. Vilar i sex dagar och arbetar på den sjunde. Och din adjunkt, som är medarbetare i Fosterlandet och försvarar giftermålsbalken; vet du vad han har för sig därute på sin ö? Du vet, att han lever som en turk och har varit synlig spritt naken med en naken flicka i en båt, och du blundar, därför att du behöver honom till din vira! Men församlingen överger kyrkan och bygger bönhus, som ni förföljer! Ja, gamla Sverige håller på att bli en prästrepublik som Paraguay, och statskyrkan är lika rutten nu som år 1527. Den andliga makten har ni förlorat, men den världsliga han I kvar. Era biskopar äta visitationsmiddagar, sitta i riksdag och landsting, i kommittéer och akademier — vi hade nyss en biskop med 80,000 kronor om året och analkräfta — (han hade ätit sig till den!); han översatte poem och skrev humoristiska visor, men själavården gav han fan. Jag hade en

kusin, du kände, som var komminister norrut i en stad. Han åt ihjäl sig; ty vid varje förrättning, bröllop, barndop, begravning, måste han äta och dricka; och den sista söndan han levde, utförde han aderton förrättningar, det vill säga, han åt och drack aderton gånger på den dagen; därför fick han slag och dog! — Du talar om er humanitet. Det är bara fördomsfrihet grundad på otro! Ni tror inte på era läror, det begär ingen heller, men då ska ni avgå, annars sitter ni som hycklare! Men ni vill inte lämna brödet och makten! Präster och officerare, de tu äro ett, och ni stöder tronen, som bara är en gammal stol med ett hål i...

Nu hade båda rest sig och de travade om varandra på mattorna som lejon och björn. Men Gustav Borg lämnade icke ordet ifrån sig.

— Kor och svin kan du vårda, men kommer en människa i själanöd till dig, då har du ingen barmhärtighet, ingen hjälp, ingen tröst; ty du är hård, snål, obarmhärtig! Och 28,000 sådana där pjäser som du och underlydande skall riket föda. Sju millioner kronor äter ni upp, och medlen tagas ut med godo eller ondo, av bekännare och icke-bekännare, och på ett sätt som påminner om penningutpressning. Vad ni tror på, det vete fan, men ni liknar närmast djävulsdyrkare, då ert organ dyrkar Carl XII, Sveriges förstörare, vilken icke var en människa utan en djävul. Och när vid sista jubelfesten för detta odjur, som saknade all storhet, till och med den sedliga, en grupp studenter opponerade, så kallades de till rektor och voro nära att bli vanärade med relegation. Är det dårhuset eller tukthuset ni förtjänar? — Och du, med din pastoralvård. Det sägs, att du slåss med

rotting, när du borde tala till förstånd och hjärta. Och din kyrka, vad gör du i den? Det samma som metropoliten gjorde i sakristian! Du skröt nyss i en anständig kalasfylla med att du aldrig går i kyrkan, att du inte varit i kyrkan på ett år! Och du, som håller på nattvardstvånget, när var du till nattvarden sist? För tjugo år sen, när du prästvigdes! Fy fan, säger jag, och nu skuddar jag stoftet av mina fötter på din trasmatta! Det är synd om dig, för du har aldrig tänkt på vad du gör, eller på vem du är! Men om du vaknar, så gå inte i din gamla kåk, vars altarskåp du nyss sålt åt antikvitetshandlaren, i parentes, utan gå i bönhuset, om du törs; där råkar du kristna människor åtminstone; som bjuda till, om de också icke lyckas, att hyfsa sin invärtesavdelning!

Pastorn var ingen ond man, ingen hycklare heller, men han hade som alla levat sitt liv sådant det erbjöd sig, oreflekterat; tagit en dag om sänder, och aldrig skådat tillbaka eller gjort upp detta trassliga konto av ut och in, debet och kredit, som kallas livet.

När han nu fick höra det och såg sin räkning, kunde han inte förneka ett enda faktum. Han såg sig själv, sin Fylgja, för första gången, och han trodde sig skola dö. Han blev mållös sittande i soffan och var svart i ansiktet lik en slaktad svart tjur.

Svågern, som genom detta utbrott och denna seger återfått sin på morgonen förlorade självkänsla, började svälla ut ur sin förkrympning, och som han ville avgå med äran innan fienden hunnit samla sig, lossade han sista bredsidan.

— Du är en pater, men icke en andlig; du börjar morgonbönen i lagårn med öl och brännvin, därpå sover du frukost och spelar bräde till middag; sen du ätit middag med tre rätter mat och berusat dig för andra gången, går du att sova middag mellan lakan, eller som det kallas i Uppsala trissa middag; därpå spelar du bräde till aftonvarden, då toddarne och viraspelet ta vid till kvällsvarden, som var afton består av en kallsexa med varm rätt. Har du lagt dig nykter någon kväll; har du varit nykter på tjugufem år med dina tre rus om dagen? Läser du nånsin din aftonbön? Nej, du är icke en människa utan du är ett svin! Det är vad du är!

Han hade visserligen inte vunnit det han åsyftade, men han hade fått något annat; och han önskade bara, att de hade hört honom, så skulle de inte kallat honom konservativ.

SJÄTTE KAPITLET.

En oklar situation.

Franska eskadern kom och sprängde för ett ögonblick de enskilda koalitionerna och några allmänna. Det svenska lättsinnet visade sig från sin älskvärda sida att kunna glömma. Trots den nyss antagna tyska politiken såg man medlemmar av regeringen bevista festerna och hålla tal för Frankrike.

Gustav Borg fick en stor dag, när Tivolifesten hölls, ty han var en av värdarne; och när han tillika kunde franska perfekt och var en utmärkt talare, gjorde han sig alldeles förträffligt.

Frankrike hade varit något sprött mot Sverige efter kriget 1870, då dess urgamla bundsförvant vände ryggen, både åt republiken och den besegrade vännen; men nu var allt glömt. Franske ministern i Stockholm, en livlig intelligens, republikan, och som det påstods, för detta kommunard, hade förut fraterniserat med Stockholms liberala salonger, umgicks i borgarhus och uppträdde med föredrag i klubbar, som icke voro precis comme-il-faut. De övre måste hålla till godo med honom, ty han var ambassadör för den stora nationen, så att hans person var okränk-

bar. Hans våning och norska ministerhotellet voro centra för allt vad politik, vetenskap, konst och litteratur ägde av framstegspartiet; och dit drogos av både nyfikenhet och tvång många av de övre, som endast genom börd och ämbeten voro bundna däroppe. Dessa försökte nog sticka ut och misskreditera de röde, men märkte snart att de stött på patrull. Sålunda råkade en svensk envoyé ut för följande qui pro quo hos norska ministern.

Envoyén (till franska ministern). Vad är det för en slusk den gode Blehr infört i sin salong?

Franska ministern. Vem då? Den där! Det är min specielle vän, målaren X.

Envoyén. Hå kors, men han ser faslig ut!

Franska ministern. Vad gör det, han är offcer av hederslegionen, och vi (vi två) är bara riddare!

Envoyén (med stigande otur). Men nog är damerna något konstiga. Se på den där, som ser ut lik en sångerska.

Franska ministern. Det är visserligen inte min fru, men hon har också varit sångerska.

Pang!

I dessa kretsar rörde sig Gustav Borg som hemma hos sig, och nu på Tivolifesten, när han höll sitt lysande tal för Frankrike, varifrån all rörelse framåt utgår, glömde man hans avsättning; och han framstod klar som en gammal republikan, en revolutionens son, vilken avskuddade sig varje misstanke om att vara konservativ.

Blandningen av klasser och åsikter på nitti-talet var så intensiv att alla gamla begrepp icke mera passade. De två enkla rubrikerna konservativ och

liberal tjänade bara som öknamn, liksom en gång fordom hattar och mössor. Livet hade blivit rikare, åsikterna hade fått nyanser, det bornerade exklusiva var förvisat ner till det lägre borgerskapets småblad, vilka endast sågo två färger i sitt enkla spektrum. Sålunda hade riksdagens Cato Censor, den oförbrännerlige väktaren av grundlagarnes helgd, i flera repriser fått öknamnet konservativ, sist när han icke kunde gå med på kvinnosaken, men det rubbade honom icke. Under det den grötmyndige, för tidens krav starrblinde biskopen i Y. ansågs röd, därför att han en gång av rent misstag talat för allmän rösträtt.

Maktfördelningen i landets styrelse var så spridd på alla händer att man icke kunde säga vem som icke var med och regerade. Konseljen gjorde't inte; riksdagen syntes lagstifta, men opinionen förbereddes i tidningarne, i litteraturen, i familjerna, i klubbarne, på kaféerna, i salongerna, i verkstäderna. Bara det talade ordets makt är ju stor, och det skrivnas större. Tidningens makt, som då var mycket stor, neutraliserades genom uppkomsten av många tidningar; så att en ryktbarhet eller en auktoritet endast gällde i sin krets; i de andras var han ingenting. Samhällskroppen bestod av många excentriska ringar, som hade var sin medelpunkt, men ingen gemensam. Och därigenom kunde ingen kraftkälla bli så stark att hon tryckte andra nedåt, medan däremot alla erforo ett lindrigt sidotryck, som höll valvet tillsammans.

Tivolifesten pågick emellertid en solig sommarafton. Generalstabens chef höll första talet och erinrade om sitt vapenbrödraskap med franska armén,

då han gjorde kriget 1870, fäktande vid Vionville och Gravelotte. Därpå steg Nordenskiöld upp. Republikanen, som nyss firat revolutionsfesten; de liberales riksdagsman, den utvisade finnen, Sveriges första namn, den folklige, enkle mannen, utan högfärd och åthävor, men med alla Europas kraschaner hemma i sin chiffonjé. Det där med kraschanerna, det hade liberalerna svårt att förstå, men det var hans offer. I ett land där allt skall göras till regale hade han tvungits att välja! Utan kraschan ingen nordostpassage! Och han tog båda!

Under ancien régime hade Le roi soleil givit sitt ljus åt allt stort, nu däremot lånade den monarkiska institutionen sin glans från allt stort, genom att meddela sitt höga beskydd. Nordenskiöld tog emot som något oskyldigt leksaksaktigt, men utan att ge igen något av sin personlighet.

De gammalliberala hade visserligen knorrat, men då de sett att mannen ingen skada tagit, så förlät de honom hastigt, och det förtjänte han.

Emellertid, den officiella delen var slut och man spriddes i grupper. Societeten hade intagit danspaviljongen, andra småpartier slogo sig ner i kiosker, och uppe på terassens kafé, i tält, i kägelbanorna.

Gustav Borg befann sig i societeten, men i en kiosk invid sutto hans hustru Brita, sönerna Holger och Kurt, arkitekten, samt doktor Borg, dock utan fru; hon kunde inte franska och ville inte bli förödmjukad.

— Situationen är oklar, sade doktorn, oklart som allting nu för tiden. De liberala ha slagit sig opp på eskadern, och Gustav blommar därnere i rabatten.

— Vem är det han talar vid? frågade Brita.

— Det är en finska, kan du tänka dig.

— Som firar Kronstadt-eskadern och ryska alliansen?

— Tja! Situationen är oklar! Men ett är säkert, att nu får finnarne betalt för sitt gränslösa övermod och sitt dumma förakt för Sverige. Sjuttitalets fennomani, som drevs av svenska finnar, var bara fortsättning på Anjala. Jag var över i Helsingfors den gången och det var olidligt. Den där Forsman föraktade svenska språket så djupt, att han döpte om sig till Yrjö Koskinen eller dylikt; Topelius var ryskt statsråd eller något annat ryskt; när jag talade på svenska till en svensk finne, så svarte han inte; de vrövlade om »svenska oket», vilket skulle betyda svenska språket, och de sökte bygga något på Kalevala, den där ungdomsboken, som synes vara hopsvängd av någon sågverksinspektor. Nyss på 80-talet ville de ha bort svenskan och införa sin samojediska näverkultur med finska språket; de gamla lekte ryska statsråd och de unga spelte ryska nihilister; Walter Runeberg skall göra Alexanders staty i Helsingfors; Trojanska hästen, va? Men nu, när det kniper, och Ryssland vill inkorporera Finland, så kommer de hit över och vill att vi ska göra krig mot Ryssland. Tänk er, att i den där finska damens salong umgås en finsk senator, som tror sig vara i landsflykt emedan tsaren varit onådig mot honom, men tsaren kände icke till någon onåd och har nyss frågat efter »sin vän» senatorn, som han saknat. Blir ni sluga på det? — Och den där finskan tror sig vara stor patriot, ja hon var så urfinsk, att hon deltog i upprättandet av en elevskola vid S v e n s k a

Teatern i Helsingfors, där nykomna svenskar skulle lära sig finska uttalet, det vill säga lära sig bryta på finska. Vad sägs? Stackars finnar, de veta icke vad de göra, men de ha så vela't! — För övrigt, det går ju mot sammanslutning, och de små nationernas uppslukande. Det är smärtsamt i början, men världsborgarskapet köps inte för småslantar! — Se, nu gör hon sig till för en rysk attaché! Det skulle senatorn ha sett! — — —

— De små nationerna ska försvinna, inföll nu fru Brita, glatt och muntert som om hon meddelat en upptäckt.

— Ja, och vi äro redan på väg! Vet ni, att den här festen inte roar mig; den betyder för oss svenskar, att vi svenskar inte behövs mera. Frankrike har sedan flere århundraden begagnat oss som utpost mot Ryssland, och det finns en gammal medalj slagen i Frankrike, där svensken är visad på sin plats såsom Frankrikes legosoldat. De ha i själva verket betraktat oss som ett slags schweizare, vilka levat på uthyrning av trupper; och nu när de fått allians med Ryssland för att dela Kina, har Sverige förlorat sin roll i historien. Vi behövs inte mer! — Jag gick i går med en läkare från eskadern och visade honom Stockholm. Han talade om allianserna och jordklotets förestående delning mellan Europas nationer. Jag tänkte på mitt land, som icke får vara med, icke höras till råds, inte räknas med; och jag kände mig som en relegerad från skolan, en straffad, som icke mantalsskrives, en paria utan mänskliga rättigheter i världshistorien. Nu är jag uppfostrad, jag som ni, och har fått lära mig att man skall vara stolt över att vara svensk. Vad

är det att vara stolt över? Tala ett dövstummespråk, som ingen förstår när man kommer ut i Europa; i romanska länder förväxlas man med de ringaktade schweizarne, som man ler åt; och i Tyskland behandlas man som en platt-tysk, vilken annekterat deras Eddor, vilka Wagner stulit från oss efter kriget. En serbier, bulgar eller rumän kan vara mera stolt än vi, ty de ha en uppgift i världshistorien: att vara puffertar mot Turkiet, men vi ha ingen! Emellertid, jag ville omvända min fransman; och alldenstund jag varit lika stolt som ni över vårt Skansen, förde jag honom dit upp för att krossa honom. Nerifrån syns ju Bredablick och klockstaplarne. När vi kommit till porten, ville jag stämma honom högt, pekade på röda tornet och sade.

— Där är vårt Akropolis; där förvaras Svea, hennes palladium, och hennes anor. Det var bra improviserat, tyckte jag själv; och fransmannen ställde in sig på en stukning. Vi krånglade oss upp, fick fatt i en klockstapel och några renar, en spöpåle och en gammal kanon, men hur vi gick, stötte vi på djur. Olyckligtvis var min läkare zoolog och kastade sitt intresse på djuren så att jag icke kunde slita honom lös. När han fick se isbjörnarne, frågte han om de funnos i Sverige, och jag måste ljuga och säga ja.

— Bra menageri, sade han, mycket bra.

Jag ledde honom till stugorna, men de kunde icke vinna hans deltagande.

— Stugor, bondstugor, mycket bra.

Vi måste förbi ölpaviljongen och musikläktarn.

— Variété! sa han, mycket bra!

När vi kom till Bredablick, måste han se på

utsikten, och sen ville han inte se något mer. Och vet ni va, go vänner, där var inte mer att se!

Men nu började han fråga:

— Akropolis? Låtom oss skåda Akropolis.

Jag blev stum.

— Svea? Vad är det? Och var är palladium?

Då blev han skämtsam som en fransman; och pekande på isbjörnarne sade han:

— Är det anorna? Förfädren?

Jag höll på att gråta av raseri, men den artige fransmannen ville skona mig och tillade:

— Jag vara darwinist. Är ni icke?

Där fick jag för anorna!

Men som vi gingo ut, mötte vi några finnar från gårdagens bekantskaper. De hutlösa fäna spelade ryssar, tilltalade min fransman såsom en allierad och skämtade över mig och mitt Akropolis.

— Ja, det är ingen ära att vara svensk, det är säkert; och lite blygsamhet skulle nog klä oss, särskilt när vi tala om Skansen. Men aldrig kan jag förstå att det var så lite att visa: två klockstaplar, nio stugor och ett menageri. Jag rodnar om örsnibbarne, när jag tänker på mitt tal vid Skansens invigning! Minns ni det, så tala inte om'et!

Nu ansåg sig Holger böra säga något överlägset i sin egenskap av den nye redaktören.

— Vad ä de att jämra över om småstaterna utplånas! Sverige dör visserligen här, men det uppfyller sin världsmission i Amerika, där svenskar och andra skandinaver hålla på att bilda ett starkt bondestånd, som en gång skall skicka en president till vita huset. Och ni pratar om att Sverige inte är med och delar jorden!

— Det har du fasligt rätt i, inföll nu Kurt, och man borde verkligen underlätta utvandringen medelst engelska språkets införande i folkskolorna.

— Det sa en man härom året, och de höll på att slå ihjäl honom, liksom bonden i riksdan, vilken fann sakläget så förtvivlat, att han lika gärna ville betala skatt till Ryssland som till svenska arméns officerare.

— Apropos Ryssland, avbröt doktorn, ser ni hur finskan därborta fraterniserar med vår ryska professorska eller professor vad det skall heta. Jag tror att professorn är finska helt enkelt, för hon talte flytande svenska med finsk brytning när hon kom hit.

— Du pratar, avbröt fru Brita!

— De finns de som påstå hon är polska också! Ja, ni fruntimmer har goda dagar nu för tiden; tänk på våra författarinnor! Ölsupa; tisdagssoppa; lite variationer på andras tema och de utnämnas till jättesnillen av Lilla Sakris! Se där går han för resten. Född med buk, glasögon, tonsur och pension; litteraturens beskyddare, damernas vän; medätaren, skuggan. Han kläcker ut silkesmaskar, sedan han köpt äggen; han ser ut som spökdjuret, bär glasögon som en detektiv, en Faux bonhomme, som är förfärlig; en bedragare, som man aldrig får bevisning på, men som man har på känsel att man måste fly; oförklarlig och därför hemsk; smickrar för att få klösa; begagnar allt för sina ändamål, till och med lik; förlåtande där något kan vinnas och hämndgirig där intet är att förlora. Han talar i kvinnans namn som om han vore kvinna; förtalar sitt eget kön som

en självbesmittare och kryper för damerna som alla pederaster. — — — Men se på den där då!

— Vi måste fara nu, avbröt fru Brita, annars mankerar vi båten!

Sällskapet bröt upp för att söka droskor nere på slätten. Men när de passerade ett tält, fingo de se en man i röd fez stående på ett bord och hålla tal för franska båtsmän.

Det var Syrach, målaren, som delvis återfått förståndet och nu trodde sig vara i Brest, där han tillbragt sin sista sommar.

— Situationen är oklar, fortfor doktorn; vattnet är grumligt och överklassen kommer att fiska.

SJUNDE KAPITLET.

Moder-näringen.

Dagen före nyårsafton satt Anders Borg, redaktörens tredje son på sin arrendegård Långvik och gjorde bokslut samt kalkylerade. Långvik, som lydde under prästgården, var en medelstor egendom och låg vid en vik av Östersjön åt havssidan till, inom en arkipelag av holmar och skär.

Anders Borg, som studerat vid lantbruksskola och gift sig mycket tidigt, så att han nu hade fyra barn, satt sedan tre år tillbaka som arrendator.

I två år hade fadren betalat arrendet, men detta tredje vägrade han. I början hade Anders, som var en lättsinnig krabat, levat undan som en herreman och hoppats på bättre tider med tullarnes ankomst. Tullarne kommo, men det blev inte bättre, ty han måste köpa allting dyrt och dåligt. Andra året försökte han dra in på staten, men när han såg att det icke hjälpte, slog han lös igen och lät gå vind för våg.

Men när årsslutet nu nalkades, och dagarne voro ändlöst långa i all sin korthet, fördrev han tiden med att räkna, räkna ut orsakerna till lantbrukets förfall. Och det var högst egendomliga resultat han kom till.

Sålunda satt han nu med mjölkjournalen och såg, att smöret stod honom till sju kronor kilon, under det att han måste sälja det för två kronor. Han trodde först, att han räknat galet, men när han såg i boken att kon åt upp femton pund hö efter femtio öre pundet för att ge ett kilogram smör, då blev han rädd. Låt vara att den separerade mjölken begagnades till statfolk, kalvar och grisar, den fick han kvitta mot kreaturets skötsel, ströhalm och den dyra transporten till stan.

Såg han nu efter vad det kostat att uppföda ett kreatur, så fann han, att kreaturet ätit upp sitt pris, och att han arbetat för intet.

Men det kuriösaste av allt var hans kemiska beräkningar av lagårdens ut och in. Här stod en ko och förtärde bara torrt hö med några ämbar vatten. Höt bestod ju huvudsakligen av cellulosa, som var kvävefri, och vattnet höll ju intet kväve. Varifrån kom då det oerhörda överskottet kväve, som mjölken och gödseln innehöll? Svarade han: från djurkroppens förbrukade vävnader, så måste han återigen fråga, varifrån djurkroppen tog detta kväve till förnyelsen av vävnaderna; ty förnyades icke dessa, så skulle djuret försvinna spårlöst efter tre månader. Ur höt kom så obetydligt med kväve och ur vattnet allsintet; togs det ur luften då? Nej, svarade Pettenkofer! Det var ju ett underverk, eller också var kemien åt skogen.

Och när han fodrade ut med potatis, som höll nittio procent vatten och två procent kväve, blev resultatet det samma. Här måste man ju tro att kvävefri stärkelse kunde förvandlas till — kvävehaltig äggvita, och att vattnet övergick till den ammoniak,

som man slösade bort i lagårsgropen. Men det stred mot vetenskapens gällande teorier, och därför stod han framför en gåta, som han slängde ifrån sig.

Mera påtagliga däremot voro huvudbokens uppgifter att han i år köpt för tre tusen kronor Thomasslagg för att göda jorden, och att arrendesumman uppgick till två tusen fem hundra kronor. Det var ett naket slående faktum, som gav honom en ny tanke, vilken lyste upp hans ställning. Jorden kan föda en ägare, men icke både ägare och arrendator; och jorden kan göda sig själv genom en väl reglerad lagårsbesättning, men jorden har icke råd att köpa gödningsämnen. Detta borde han ha vetat förut, men det stod varken i lantbruksläran eller i nationalekonomien.

Han hörde någon komma, och smällde igen böckerna samt tände en cigarr för att dölja sin oro.

Hustrun steg in, ung och stark, men nu med en bekymrad min.

— Anders! Giv mig nycklarna till magasinet; jag måste ha mjöl för att baka.

— Mjöl? Det är slut.

— Slut?

— Ja!

— Å herre Gud! — Har du sålt det?

— Jag måste!

— Men statarne då?

— Jag får köpa efter hand åt dem.

— Kan vi inte mala i en hast?

— Det finns ingenting att mala.

— Har du sålt spannmålen med?

— Jag måste!

— Nej, nej, nej! Vad finns det kvar i magasinet då?

— Ingenting! Bara råttorna!

— Vi bli olyckliga om rättarn får veta det!

— Han vet det.

— Det är därför han vågar det han vågar. Ja, det här går inte, Anders, det går inte.

— Jo, men det går så att jag tvingas bli skojare.

— Vad gör rättarn då?

— Jo så, att då torparne ska göra dagsverken, så tar rättarn mutor i ägg och smör, och låter dem slippa dagsverket.

— Har det gått så långt?

— Ja och ändå längre, han är i maskopi med mjölkerskorna! Varför kör du inte bort honom?

— Jag kan inte, jag törs inte. Han vet för mycket om gårdens affärer och ställning. Det där med tomma magasinet är värst, ty det är lite olagligt. Det som fanns därinne var liksom hypotek både för arrendet och statfolkets löner.

— Tänk att jag skall behöva se den där rättarn vid mitt bord när han bjuder sig in... vet du att han suddar i stan och super opp hela huset så att vi får föda deras barn? — — —

— Det kan jag tro! Men det slutar med att jag får bli inspektor, så kanske jag kan komma åt en egendom innan jag dör.

Nu ville frun övergå från allmänna betraktelser till verkligheter.

— Kristin i köket begär sin lön. Har du fått pängar för kon, som vi sålde åt slaktarn?

— Nej, men jag väntar honom varje ögonblick med pängarne. Hur mycket är vi skyldig Kristin?

— Ett års lön, som du vet, och så har jag lånat av henne kontant... ja, vad skall man göra?

— Hör du, vi ska ju på kalas i morgon; har gossarne några kläder?

— Nej, det vet du, att de bara ha sommarrockar.

— Vi får väl pylsa in dem i sjalar och täcken, för hemma får de inte stanna.

— Ja Anders, det här är galet. Jag är född på landet och vet vad en gård kan tåla, men det vet du icke! En sån här liten egendom kan icke bära en smed, en skogvaktare och en kusk. Och därigenom att du icke kan betala dem deras löner, så stjäl de. Smen stjäl järn och arbetar för egen räkning; han skor hästar åt halva soken med ditt järn; skogvaktarn säljer ved, och kusken havra. — Vet du, min vän, jag ville hälst gå ifrån alltsammans, för det finns inte en brödkant i huset! Jag skulle gråta, om jag inte tyckte synd om dig, men du är så snäll, och du rår inte för det här trasslet.

Nu kunde Anders icke återhålla sin rörelse; ty han var en god man, som goda ord fick att smälta i tårar; men han kom icke längre än till en tacksamhetens handtryckning, då man hörde bjällerklang utanför.

— Det är slaktarn med pängarne! Vi ä räddade, utropade han och sprang upp.

— Å gud! Vilken lycka, istämde frun och ställde sig vid fönstret. — Men gå inte ut du; låt Lindkvist ta emot!

— Ja, det ska han visst få, för slaktarn och jag är inte goda vänner.

Bjällrorna hade tystnat, men i dess ställe gåvo båda bandhundarne skall och rusade; jakthundarne

svarade, och alla gårdens rackor samlades bakom isupplaget, som dolde den scen vilken nu avspelades mellan slaktarn och rättarn.

Arrendatorn och hans fru sågo ingenting av uppträdet, men de hörde en ordväxling mellan slaktarn och rättarn, och så högljudd att orden skojare trängde genom innanfönstren.

Efter en stund avlägsnade sig bjällrorna; hundskallet blev ett rytande, som antydde slagsmål, och så kom rättarn springande upp till gården.

Herrn anade oråd, och med varsam hand ville han föra ut hustrun för att skona henne för ett uppträde och sig själv från en förödmjukelse, men hon stannade.

Rättarn kom in.

— Vad är det? frågade patronen.

— Det är slaktarn, som kom tillbaks med kon, svarte rättarn. Han sa att den var självdöd i okänd sjukdom, och att han skulle stämma patron.

— Vad gjorde ni av djuret då?

— Han kasta't på backen, och sen fick hundarne fatt i't; jag kunde inte skilja dem åt.

— Låt dem hållas! Här är ingenting att göra åt det. Herr Lindkvist kan gå ner till stallet och låta sätta för kappslädan. — Säg åt skogvaktarn, att han tar isbilln och följer mig.

Rättarn ville nog förlänga audiensen, ty med varje hugg åt patron blev hans strafflöshet större; men han måste gå, ty patron lämnade rummet jämte sin hustru.

Makarne voro ensamma i sängkammarn, där de brukade gömma sig att rådslå och hålla sig dolda, när folket belägrade gården med sina fordringar.

Hustrun började:

— Är det sant, att du sålt ett sjukt djur?

— Ja, det är sant! Jag blir skojare, om jag håller på med det här!

Och de gräto båda.

Vad skulle man nu sälja? Vad skulle göras? De rådgjorde och stannade vid att mannen skulle åka ut och låna pängar. Sedan skulle hela gårdsbruket ändras. Ett år var kvar på arrendet, och jorden skulle läggas i havre; den behövde icke gödslas och den såldes genast till spårvägsbolaget; den sög visserligen ut jorden, men vad angick det dem när de skulle flytta?

Hela landet hade gått till havren, när intet annat lönade, och därför var snart svenska jorden utsugen. Rågen, fattig mans säd dock, gick inte mer, utan måste importeras; ifrån vetet hade man sjunkit förbi rågen ned till hästkornet; det var förfallet. Och när bönderna tagit sista havreskörden för att köpa biljett till Amerika, så kunde man knappt få en spekulant till den värdelösa jorden. Den jorden, som plogen bearbetat och som varit gödslad, den gav bara ogräs eget nog; den kunde icke bli naturlig äng av sig själv, som vildmarken; den var förbannad; den var bortskämd av odlingen och fordrade odling; den kunde visserligen sås igen till klövervall, men om icke denna förnyades, upphörde den att ge.

Emellertid, och sedan när arrendetiden gick ut, skulle man göra auktion på inventarierna. Som bönderna hade en märkvärdig smak för att köpa på auktioner, emedan de trodde sig få allt billigare och bättre, brukade avgående arrendatorer i förväg sälja allt dugligt, och anskaffa sämre nytt. De goda krea-

turen och hästarne såldes under hand, och usla sådana köptes i stället. Redskap, vagnar och slädor tillverkades i hast, och kastades in på auktionen. Det var ju intet ohederligt, men gentilt var det inte, och det hade man icke r å d till.

När överläggningen var mot slutet, körde kappslädan opp på gården: skogvaktaren, en zigenartyp, patrons favorit emedan han var rörligare än torparne, stod redo med isbillen. Hans uppgift var nämligen att vid uddar och i sund, där man befarade strömdrag, gå före hästen och fresta isen.

När patron skulle opp i slädan fick han bevittna ett skådespel, som kom honom att le, trots eländet, som utställde sig.

Fyra av de största hundarne hade i endräkt släpat upp den döda kon på isupplagets väldiga pyramid. Men när de gjort detta samarbete, jagade den största gårdsdoggen ner de tre associéerna, och låg nu som en sfinx ensam och kalasade däruppe. Granngårdarnes hundar hade lockats hit, och den skällande skaran vid foten av isberget rök ibland ihop och bildade ett nystan av pälsar, svansar och tassar. Några statgummor hade gjort svaga försök att dela rovet med doggen, men dragit sig tillbaka. Allt var uthungrat på gården, människor och djur. Hundarne hade i sin nöd jagat av all hare och ungfågel, och lärde sig slutligen tjuvfiska nere på isen, där de gick och snappade bort mörtarne från gäddkroken. Men nu hade de fått kalas.

Piskan klatschade, och i rykande fart for kappslädan ner på isen och ut åt fjärdarne, som lågo blanka.

Färden ställdes först över till andra stranden,

där på en udde två gamla män hade slagit sig ner i en röd stuga för att utvänta livets slut. Den ena var en f. d. kamrer i stadens verk och änkling, som nu vid sjuttio år levde på sin pension; den andra var en åttioåring, vit som en duva och vilken aldrig varit något, sedan han var student i Uppsala. Vid tjugo år hade han fått en livränta och sedan ingenting gjort. Fallet var ovanligt, men gubben hade levat på en enda bragd, ett enda intresse: han hade varit juvenal. Han betraktade sig också numera som ett föremål i ett museum, som kunde visas. Den röda stugan var ryktbar för sitt dyra innehåll; man gjorde utflykter dit för att skåda »en av gluntarne», ty så hade traditionen omvandlat juvenalen. Han hade sjungit med Wennerberg, han hade känt Carl XV; han hade talat vid Jenny Lind, han hade sett Geijer. Men allt det där spelade ingen roll i dag, när Anders Borg kom åkande för att låna pängar.

Gubbarnes glädje var stor, när slädan körde opp framför stugan, ty de hade varit insnöade i fjorton dagar, icke sett en främmande, icke fått tidningar eller post på åtta dagar.

Anders pälsades av, togs in i värmen, fick en glögg, och måste tala om vad som stått i tidningarne. Därpå togs kortleken fram, och man spelade en vira, bara en slängtur.

Att tala om pängar är ju tråkigt, ty det sista människan lämnar ifrån sig är guldet, på den enkla grunden att denna metall utgör existensens villkor, husrum, mat, kläder och värme.

Efter att ha givit ut allt vad han visste vara angenämt för de gamle, under loppet av två timmar, klämde han slutligen fram sitt ärende. Då gick

ett moln genom det ljusa rummet med de vita gardinerna; ålderdomens frid var störd, och de gamle pinades av att behöva lämna en nödställd utan hjälp. De hade inga pängar att avvara, och de plågades av att behöva erkänna det, att nödgas bekänna sin affärsställning. Och Anders å sin sida led av att ha framkallat denna förstämning; det var ett elände att låna pängar; och han förstod nu huru så många föredrogo svek och till och med stöld.

När han nu satte sig upp i slädan igen, ämnade han vända om hem, men tanken på hustru och barn ryckte opp honom, och med en smäll av piskan satte han hästen i gång, utåt stora fjärden. Skogvaktaren bak på hundsvotten yttrade några farhågor, men patron ville icke höra på. Isen var tunn men seg, genomskinlig som glas, så att man såg tångskogarne på grunda ställen.

På fjärden gungade isen, gick i vågor, men hästen ökade farten, av någon instinkt att han i nödfall skulle kunna springa ifrån den öppnade vaken, och patronen visste av erfarenhet, att saltsjöisen var segare än han såg ut till, och att det icke var så farligt som det syntes. Kursen höll han österut på ett lågt land i fjärran, där pastorsadjunkten bodde. Denne, som hade en liten kyrkokassa om hand, skulle nog kunna låna ut tio kronor; så lågt hade han nu satt sina pretentioner.

Bara luft och vatten och det svartgröna strecket i fjärran syntes, då hästen plötsligen stannade.

Skogvaktaren var genast framme vid hans huvud: kastade isbillen som en lans, och se, vatten steg upp ur hålet.

— Det här går inte, patron, sade Viktor. — Får

vi vinden ett streck till på ost, så bryter sjön in, och vi är kaputt!

— Inte vänder jag, svarade patronen; sitt opp, så ska du se på åka!

Piskan ven om hästens länder, och det gick för brinnande livet i sträckt trav. Isflisor och vattenstänk yrde om ansiktena.

Det gällde bara tio kronor, men det gällde att nå ett mål också och framför allt fylla en plikt, och han tyckte att han erbjöd sitt liv som offer åt de sina, och att han lämnade skammen bakom sig.

Det mörka strecket i fjärran blev allt bredare och kom närmare; takåsar syntes, och straxt därpå visade sig folk på stranden, som viftade och skreko.

Skogvaktarn uppfattade först signalerna, hoppade av hundsvotten och skrek:

— Håll patron, det är vråk!

Anders Borg höll in hästen, ty han såg en öppen ränna, där en ångare gått fram. Han steg ur och mätte med ögat rännans bredd som om han ämnat simma över, ty han måste fram.

Men efter ett ögonblicks besinnande, tog han en stör, som prickat ut rännan, gick ombord på ett simmande isflak, kajkade med stören och kom i drift. Folket på stranden skrek, när det bar av, men Anders paddlade vidare. Då han nalkades andra sidan, började hans isflak sjunka, sakta, jämnt som en fallucka. Med ett språng hoppade han över till nästa flak, som också sjönk, och så till nästa, varpå han i fyrsprång nådde land; men sista stycket passerade han med benen igenom strandisen, som klang likt krossade fönsterrutor.

— Är pastorn hemma? frågade han utan att hälsa.

— Ja, väl är han så, blev svaret.

Och nu skyndade Anders upp till ett rött hus, tämligen likt de andra.

Han gick in med samma fart som han använt på övergången av isrännan, röck upp dörren och stod i stugan, där pastorsadjunkten satt i sin gungstol och sov, klockan tolv på middagen.

— Nej, är det du? Jag satt och blundade litet och hörde nödrop på sjön, sade han under det han mornade sig.

— Ja, jag är i knipa, och du ska låna mig tio kronor.

— Tio kronor? Var ska jag ta dem? Jag skulle just få ut ett diskontlån, men det klickade...

— Du får låna ur kassan!

Här uppstod en paus, och Anders Borg förstod att han återigen narrats intränga i andras hemligheter och avtvinga en olycklig den förödmjukande bekännelsen om en dålig affärsställning. Men han fann sig hastigt och kastade åt sidan:

— Kan du inte låna av en bonde?

— Jag, låna av en bonde? Nej, min vän, sådan är icke min ställning. Ser du, första året gjorde jag mig gemen, och måste dricka och äta med dem; men så gick respekten bort, i synnerhet som jag lånte pängar av dem till mina Uppsalaskulder. När jag drog mig tillbaka, började de hata mig. Jag blev ensam; jag har ingen att tala vid, ingenting att göra. Jag får inte fiska, inte jaga, inte sköta jord. Läsa kan jag inte, för då somnar jag. Jag är dömd att göra ingenting, utom om söndan! Jag

torkar bort, jag förstenas under det jag sover; jag sover hela natten, tolv timmar, från åtta till åtta, och jag sover frukost, sover middag, sover och sover. Om du visste vilket liv detta är! Det är skendöd! — Själavård ville de inte ha, och de som råka i sorg och nöd gå till läsarne. Jag önskar ibland jag vore läsare själv; men då skall man tro, och det kan jag inte! — Anders Borg, i Herrans namn, hjälp mig härifrån eller jag dör! — Jag har inte talat på åtta dar, och nu har jag till råga på eländet fått en process. Det gick en bonde och stal ved på prästgårdsskogen; jag såg det själv och anmälde det för prosten. Nu är jag stämd för ärekränkning, emedan jag icke kan bevisa att jag sett honom stjäla. Tjuven går fri, och jag kan få ryka in; jag som icke har stulit skog. Bönderna kallar det att jag skvallrat; det säger de om länsman också, när han anger dem, och det var en bov häromdan, som ville stämma domarn för ärekränkning, emedan han dömt på fjärdingsmans angivelse som är full bevisning. Vad ska jag ta mig till? Om jag blir avskedad, kan jag icke få anställning som för detta prästman.

Han skulle aldrig ha slutat tala, om han icke fallit i gråt. Och Anders Borg glömde sina bekymmer för detta bottenlösa elände. Men som han icke visste vad han skulle säga, fortsatte adjunkten överlycklig att få höra sin röst och beklaga sig.

— Vad ska de med präster att göra? Kan de inte göra som judarne och låta en av församlingens äldste läsa ur en postilla på söndan — jag skriver av postillor jag som alla andra präster. Kan inte förståndiga, redliga män läsa i jorden och döpa?

— Babtisterna döper ju, och läsarne utdela nattvarden, under det de sköta sina yrken som apostlarne! Vet du, religionen som yrke och födkrok är något galet. Och det där att ligga vid universitetet och supa, lära sig spetsfundigheter och teologiska hårklyverier, det tar bort all religiositet! Nu ska prästerna exercera i kasärnen också, tvingas att sjunga svinaktiga visor, höra på nattliga samtal mellan gardister, det är att göra slut på hela brödkyrkan!

Här skevade samtalet, ty Anders hyste för litet intresse för kyrkan, att kunna beklaga dess fall; dessutom vaknade hans egen självbevarelsedrift, så att han under sista delen av samtalet hunnit tänka ut var han nu skulle ta sin tia. Därför reste han sig hastigt och tog avsked med det enda uppmuntrans ord han kunde finna:

— Gaska opp dig, gamle gosse! Kom in åt land och hälsa på oss, så ska vi ruska opp dig.

Adjunkten såg på sin vän som på en främmande, ty han var gäckad i sina förhoppningar att finna deltagande. Han tog dock på sig en skinnmössa för att följa till stranden; och han fägnade som en hund, talade alltjämt, men nu om bagateller, om vädret och fisket, om isgången och farorna på sjön, men allt för döva öron.

När Anders Borg kavat sig över isrännan och satt i slädan, höll han norrut; men erinrande sig prästen på stranden, vände han sig om, och nu såg han den övergivnes mössa svänga till avsked.

Det klack i honom, men på samma gång erfor han den förtvivlades tröst, då han får se en människa, som är ännu mer förtvivlad.

— Utan hem, utan vänner, med ruin och fängelse

framför sig! tänkte han. Det är synd om honom, men var ska jag ta en tia ifrån?

Denna fråga hade han dock besvarat i sitt sinne, då han styrde norrut över fjärden, ty där bodde den gamle operasångaren, som led på världen dragit sig undan med sin pension och sin hustru till en gård, som han arrenderat utan jord, men med jakt- och fiskrätt.

En mil efter häst är drygt, men den gick den också, och Anders Borg var åtminstone säker på ett gott glas och ett vänligt mottagande, hur det sen kunde gå med tian.

På farstubron stod den gamle sångaren med sin bössa och en stövare. Han kom från en harpromenad, naturligtvis utan att ha fått något, och han blev mycket glad få se en människa, ty han bodde i ödemarken utan granne på en halv mil.

Medan Anders Borg rustade med fotsacken, klappade sångaren den löddriga hästen på nosen och sade:

— Det var en bra slädtravare du har, Anders.

— Vill du köpa'n? frågade Borg bara för att säga något.

— Om du vill sälja'n! — ty jag har just haft en på prov, men den hade spatt.

— Allvarsamt, vill du köpa häst?

— Ja, visst!

— Då kan du ta min, så får du slädan med.

— Vad kostar han då?

— Du ska få'n för hundrafemti med slädan.

— Kör till!

— Kontant?

— Kontant! Stig in, ska jag lägga opp.

— Men du får ge mig en kälke och ett par skridskor emellan, så att jag kan komma hem! Viktor skall få skjuta mig på isen.

— Det skall du få! Alltså avgjort!

Anders var räddad, nerskuren, uppdragen; och efter ett glas i pälsen, befann han sig på hemvägen, då dagen led mot slutet, sittande på en sparkstötting skjuten av skogvaktarn, som gick bakom på skridskor.

När han i skymningen nalkades hemmet, såg han hela huset upplyst, och han tänkte på den stackars hustrun, som säkert blivit överraskad av främmande och ingenting hade att bjuda på.

För att icke komma olägligt gick han gångstigen upp och förbi isupplaget, där hans gårdsdogg låg blodig och sargad av två ulmerdoggar från herrgårn, vilka nu kalasade på den döda kon, under det rätte ägaren fick se på.

Anders gick in köksvägen och sökte upp sängkammaren för att klä om sig. Där satt hans hustru och grät.

— Vad har hänt? Vem är här? Varför går du ifrån gästerna? störtade frågorna över den gråtande, som svarade i yttersta förtvivlan:

— Din far är här, och ämnar stanna hos oss...

— Jag kan inte föda honom!

— Han säger, att du är skyldig honom en större summa...

— Vad skall han här att göra?

— Han kan icke bo hemma längre, ty hans skilsmässoprocess skall börja, med inställelse för kyrkorådet.

— Å, Herre Gud...

— Det är rysligt! Det är rysligt!

Anders gjorde sig i ordning efter den äventyrliga färden för att gå in till fadren och mottaga förtroenden, som han icke begärde. Men han lugnade först sin hustru med att lägga fram två femtikronorssedlar på toalettbordet; den tredje behöll han i fickan, ty det eviga trasslet och nöden hade gjort honom dolsk även mot sin bästa vän.

ÅTTONDE KAPITLET.

Nittio-talet.

(Fin de Siècle.)

Åttiotalets starka naturalism skulle flyta ut i havet, den som alla andra floder. Den naturvetenskapliga metoden var utblommad och gav ingen frukt mer; många togo metoden för själva sanningen och höllo envist fast i den murkna plankan, när den gick till botten. Andra, som hade växt i viljan, sökte nya farkoster för att komma vidare. De skiljdes från perioden med saknad visserligen, ty denna förvildning, detta indianliv hade varit uppfriskande som skolgossens rövarliv under sommarlovet; detta ensidiga ljus på världen och människorna gav skarp relief, satte tingen och händelserna i Rembrandtsbelysning; denna nyvärdering av gamla föremål medförde bokstavligen en ny världsåskådning, som icke såg på långt håll, men skarpt på nära håll. Det var den mikroskopiska metoden. Men den som arbetat med mikroskopi känner alltför väl, att man kan se celler och kärl, där det bara är luftblåsor, och att dammkornet kan bli föremål för en vilseledande demonstrering av ett obefintligt organ. Det var då, 1889, som världen fick två nya tänkare eller profeter, Langbehn, författare till Rembrandt als Erzieher, och

Nietzsche, huvudsakligen författaren till Jenseits von Gut und Böse. Så stora differenser än förelågo mellan dessa två, vilka kunna synas som diametrala motsättningar, så hade de dock en gemensam tangent, och det var deras reaktion mot mikroskopismen. Langbehn är makroskopist framför allt. Vad Rembrandt har med hans bok att göra, det har ingen människa begripit, och ehuruväl man tyckte sig vilja vederlägga varenda punkt i hela verket, öppnades dock nya perspektiv bakom fakta, och naturvetenskapen, som höll på att dö i detaljisternas händer, fick nytt liv.

Langbehn, med vilken århundradet skulle sluta, är egentligen en återuppstånden Kant, med vilken århundradet börjat, och båda söka räddningen i postulat och imperativ, då omdömeskraften och rena förnuftet icke visat sig äga förmågan lösa världsgåtorna eller giva individen den styrsel, som behöves för att hålla god gång i öppen sjö. Både Darwin och Hæckel hade förut, ehuru förgäves, reserverat sig mot de snabba konsekvenserna, man dragit ur deras arthärledning i och för etikens lösgörande, och Langbehn reagerar mot den naturalistiska psykologien, som förnedrats till veterinärvetenskap. När naturalisterna sade: Låtom oss vara människor! så menade de: Låtom oss vara djur! Själva teologien eller läran om Gud härleddes från zoologin. Djurets fruktan för det okända och vildens förväxling av drömmen med verkligheten, se där religionens ursprung!

Vad skulle man då tro om en värld, där människorna dött som martyrer för en osanning? Vad skulle man tänka om det stundande, då det för-

gångna uppgavs vara lögn? Adertonhundra års kristendom, som en vacker dag befanns vara ett misstag? Det var för galet, och ett skott för pannan vore det enda och sista!

Framför revolvern stod nu mänskligheten och såg ingen räddning.

Då kom den andra profeten, Nietzsche, och förklarade först, att det onda var gott och det goda ont, sedan, att gott och ont icke existerade. Det var brottets apologi, brottslingsmoralen, som i Oscar Wildes perversitet fann sitt ampraste uttryck. Hade Langbehn genom sina negativbilder ofrivilligt framhävt ljussidorna hos naturalismen, så drev Nietzsche densamma ut i karrikatyrer, som framhöll dess fel.

I Paris hade samtidigt vaknat en känsla av det otillräckliga i positivismen, och det började dugga tidningsartiklar med rubriker: Här sökes en religion; I tjänst åstundas: en profet; Åstundas hyra: en allmännelig, tidsenlig kyrka.

Själva Zola börjar vakna; och han, som sutit åskådare, lugn, känslolös, reser för att se sig om efter en religion. I Lourdes finner han den icke, då hans läkare »förklarat» underverken, icke som bedrägeri, det var för gammalt, utan som hypnos. Då far han till Rom, icke utan illusioner att kunna modernisera kristendomen och få till stånd en tidsenlig kompromiss mellan vetenskap och religion. Men lyckas icke. Senare söker han som en fanatisk troende sin religion i mänsklighetens framåtskridande genom vetenskapen och arbetet till rättvisa och sanning, samt slutar i Cabets paradisiska Ikarien, där lammen leka med lejon och skogens fåglar spisa vid falanstèrens fulla bord, där inga fattiga finns.

Zola växte, ifrån det sterila zoologiska tvivlet, till tron på framåtskridandet mot lycka och dygd (det var ett nytt ord). Men många hans lärjungar stannade i växten och fortsatte tjaggla med det utnötta programmet, som nu blivit satt för positiv.

Zola slutade således som idealist i ordets rätta bemärkelse, och ehuruväl han hatade och bekämpade de religiösa formerna, särskilt den romerska, så var han religiös, troende på sitt sätt.

Men nittiotalets franska ungdom hade icke känt Zola, ville icke känna honom, icke ha med honom att göra. De hade en helt annan lärare och profet, och det var Joséphin Péladan.

Det är ofattligt att våra litteraturhistorici på stat och med lön för att följa samtidens litteratur aldrig nämna den märkvärdiga företeelsen Péladan utan med ett löje i förbigående, under det de hålla föreläsningar om hans tyska epigoner. Man frågar sig om det är okunnighet om hans tillvaro; eller är det Péladans öde att aldrig nå denna liderliga popularitet, som vanligen slutar med vulgarisering, hopens ledsnad på idolen, storhetens fall och slängande på sophögen?

Redan 1884, alltså när Zola endast nått fram till au Bonheur des Dames, börjar Péladans verksamhet med första volymen av hans cykel La Décadence Latine — kallad Le vice Suprême.

Under de tjugo åren, som sedan dess förflutit, har han utgivit fjorton romaner, förutom dramer och filosofiska arbeten, sammanlagt trettiåtta volymer. De fjorton romanerna gå parallellt med Zolas, men under det denne i Rougoncykeln skildrar andra kejsardömet, målar Péladan sin samtid, tredje repu-

bliken. Finis Latinorum är hans motto, och han tror att latinarne skola förgås; han förutsäger deras undergång, skildrar som en Juvenalis allt elände i det moderna Paris; med samma oförskräckthet som Zola och med lika naiv oblyghet. Hans materiel av upplevat och sett är oerhört, men hans stil brinnande av nitälskan; han dyker ner i gyttjan, men kommer alltid upp igen, klipper med vingarne och höjer sig mot skyn.

Hans mest lysande roman är L'Initiation sentimentale, en bok om kärleken i alla arter, tonarter och avarter, där han lyfter av taken på alla slags hus och visar innanmätet av Paris. Det är en fruktansvärd bok, rik, stor, och skön trots allt det fula han visar fram.

Samme man har vågat ett storverk och lyckats! Han har tilldiktat till Äschylos' Prometheus de två delar av trilogin, som förkommit; och om de icke fullt stå i ton, så beror det av deras rikare och djupare innehåll, åtminstone synes det så för den som icke tror på antikens oupphinnelighet. Det vore ju bedrövligt om icke världen gått framåt och fört tankeliv och uttrycksmedel med sig framåt.

Péladan är ingen nationalist eller revanche-man; han är världsborgare och har i Frankrike infört Wagner trots patrioternas motstånd; och knappast har någon tysk fått sin Wagner så gigantisk som Péladan sin.

För den moderna konsten har han strävat genom sina utställningar, och allt vad symbolism heter har han startat.

Vad felas med mannen, efter som han ej nått utom sina kretsar? — Ja, han var alltför bildad, för

att bli fattad av alla; han var kristen som en korsfarare, och det låg emot honom hos hedningarne, han nagelfor med tredje republikens chequard'er och panamister.

Péladans inflytande är oberäkneligt stort, men han verkar icke direkt, utan genom sina disciplar. Man citerar honom icke, men man hämtar ur hans tråg; hans person gavs till spillo, och den föll på hans pipkragar liksom Kierkegaards på det gröna paraplyt; men han lever som en ropandes röst, den där införde germanisk bildning i sitt land, och öppnade dess slutna portar för Europa.

*

Människoanden vaknade ur sin isolering och kände krafterna upphöra, när den avbrutit kontakten med Jenseits. Detta sökande efter förbindelse med det immateriella var ett utmärkande drag för nittiotalet. Sedan nämligen Hæckel uppställt sitt Systema Naturæ eller Skapelsens Stamtavla på 80-talet, var det slut med naturvetenskapen, icke en ny upptäckt gjordes av vikt; Serumterapien väckte det största alarmet, men det befanns falskt; sedan var det bara knåp på alla håll, små utvecklingar av gamla teser och mycket hallå på falska spår. Naturvetenskapen var faktiskt bankrutt. Samtidens kraftkälla, elektriciteten, ingick i industrien genom den olärde Edison, som utförde ljuset och gav fonografen; telefonen var Bells uppfinning från 60-talet; så att den härskande darwinismen aldrig hade några epokgörande följder för samtidens kulturella liv, icke ens inom kemien, där Mendelejeffs periodiska system står som en gravvård på systematikens döds-åker.

Det var då man upptäckte sig vara på villospår och vände om för att vid korsvägen finna en ny stråt. Man hade samlat fenomen och fakta men kunde ingenting förklara; förklara var ju att finna det som låg bakom fenomenet, och när man märkte att det som låg bakom befann sig på »andra sidan», så sökte man helt logiskt Jenseits. Detta var mystiken, som då lät tala om sig. Och det var då som Swedenborg steg upp efter hundraårig gravsömn. Han kom igen på många vägar. Genom Balzac, som åter började läsas i en gottköpsupplaga, där man i Swedenborgs nièce Séraphita återfann spår av Nietzsches Übermensch och Péladans androgyn. Pariserockultisterna återupptäckte Swedenborg och Böhme genom forskningar i Eliphas Levi och Saint Martin; teosoferna spårade honom i Blawatskys Hemliga lära. Men den starkaste handräckningen åt mysticismen var Berthelots utgivande av alkemiens historia. Denne positivist, som arbetat med kolvätenas syntes, gick här ett ärende åt mysticismen som han icke anat. Om man nämligen i få ord vill angiva skillnaden mellan alkemin och kemin, så kan man säga, att alkemin trodde på grundämnenas förmåga att övergå i varandra (transmutationen) men nyare kemin icke. Nu hade Berthelot under arbetets gång visat en tilltagande sympati för alkemisterna, vilket stärkte de klentrognes mod att forska vidare. Samtidigt hade Crookes i »Grundämnenas uppkomst» uttalat som sin mening, att de »enkla ämnena» uppstått och utvecklats ur varandra. Lockeyer hade inför Franska Institutet framlagt sina misstankar, att fosforn var ett sammansatt ämne, emedan det ägde två spektra. Allt detta stod ju i samklang med den rådande

monismen eller alltets enhet och skulle följdriktigt ha varit samtidens åsikt, men inkonsekvent nog vidhöll man meningen om grundämnenas speciella oföränderliga natur, vilket var en ofrivillig handräckning åt den förkastade läran om särskilda skapelseakter.

Berzelius hade dock ännu 1835 ställt upp den viktiga frågan: »Äro metallerna enkla ämnen?» och i sitt svar därpå uttalat dessa avgörande ord: »En kropp, som jag ordnat in bland metallerna, är ammonium, vilkén består av kväve och väte; och dess metallisering medelst elektricitet synes tillåta tanken på en sammansatt metall... Det som gör de andra metallernas enkla tillstånd tvivelaktigt är, att de synas uppstå i organiska naturen ur ämnen, som icke hålla ett spår av dessa metaller.»

Nåväl, i samma ögonblick metallerna icke voro enkla, kunde de övergå i varandra, och den självklara följdsatsen härav framgick befallande oemotståndlig: Man kan göra guld!

Och nästa följdsats blev: Man har alltid »gjort» guld ur svavelkis, när man trott sig ha utdragit det. Vilket förklarar Gahns iakttagelse, att nästan all svavelkis håller guld.

Emellertid, de mänskliga hjärnornas tröghet är så stor, i synnerhet de tränades, att när de dragit det första corollariet, de icke orka dra det andra.

Därför upplöste sig förvåningen i ett dumt flin, som sedermera blev ondsint och slutade med att man visade tänderna. När slutligen i vårt nya sekel Ramsay (och Kelvin) påvisade, att radium kan bli helium, fingo de gamla rutinisterna konvulsioner, då de funno sig ha tagit galen väg och det var för sent att vända om.

Detta var historien om guldmakeriet på nittiotalet, som var så enkelt, enklare än Columbi ägg.

Emellertid för att återvända till Swedenborg. Hundrahövdad steg han ur graven: astronomerna i Pulkova hälsade honom som astronomen, Kants och Laplace's föregångare; zoologerna upptäckte honom, och funno att Buffon plundrat hans kosmogoni i sin inledning till Djurriket; kemisterna och bergsmännen i synnerhet hyllade honom; och slutligen kommo fysiologer och anatomer i skaror för att frambära rökelse och myrrha åt den på nytt nyfödde! Men kronan fick Swedenborg av en litteraturhistoriker, Max Morris, som i en längre avhandling föreställde samtidens liberala idol, själva Goethe, såsom Swedenborgs lärjunge. »Swedenborg im Faust» heter uppsatsen (i Euphorion 1899, häftet 6), däri ur Arcana Coelestia visas, att Fausts beröringar med andevärlden äro förmedlade av Swedenborg, genom Kant och Fräulein von Klettenberg (redan 1771).

Vad sade Goethes-vännerna om det? Ingenting, ty när man blir svarslös, säger man vanligen ingenting!

*

Detta var sekelslutets förnämsta andliga rörelser, som mot de sista åren dock skulle slå ut i några stora gnistor, tändande, lysande för det nya århundradet, som kanske skall bli det allra största, om ock 1800-talet var det största — sedan 1400-talet.

NIONDE KAPITLET.

Ester.

Ester Borg, redaktörens och fru Britas dotter, var en flicka utan skönhet, det visste hon själv, och därför vaknade hon tidigt till det beslutet att bli någonting i stället för att vänta på en man. Hon blev student vid sjutton år och for till Uppsala för att bli läkare, icke av någon särskild kallelse, utan för att ha något att göra.

Hon kom på sitt namn in i kretsar, där samtidens frågor slutbehandlats och där man hade en ny syn på livet, en antecipation av det kommande. Det var icke längre några tvivel eller farhågor, det var axiomer.

Av de manliga kamraterna behandlades hon som en kamrat, men en manlig, för vilken man icke generade sig. Detta hade ett visst behag för henne i början, och hon kände sig lyftad över sitt stånd som kön; men så snart det kom en kvinnlig kamrat med skönhet i kretsen, blev det annat. Då denna även upptogs som kamrat, skedde det på ett annat sätt. Den sköna behandlades med galanteri, som en överlägsen inkommensurabel, med ett ord som kvinna. Det råa skämtet tystnade, herrarne blevo städade,

det spred sig värme, och en stämning full av dov lyrik lade sig över sällskapet, där Ester icke igenfann sin plats, ty hon kunde ju ej beröras angenämt av kvinnlig skönhet eller dela sina kamraters förtjusning inför en av hennes kön.

Då märkte hon det skeva i sin ställning; och den där jämlikheten med männen blev henne som en förnärmelse, en kränkning, i synnerhet som hon försummades. Därför vårdslösade hon sitt yttre, bortlade all kvinnlighet, gick på krogar, slog käglor och deltog en afton i ett slagsmål med gesäller. När hon cyklade, anlade hon sportjackett med knäbyxor, och denna kostym antog så småningom formen av en mansdräkt.

Kamraterna glömde också efterhand, att hon var kvinna, kallade henne aldrig Ester utan Borg, först, men om aftnarne hette hon Pelle och var då iklädd en kaisermantel med pelerin och studentmössa, så att ingen kunde se annat än det var en karl.

En afton efter ett jätterus på Rullan föreslog en medicinare, att de skulle gå till flickor, och Pelle följde med; det fann man helt naturligt. Som scène var det ju nytt, ehuru inga hemligheter förefunnos för medikofilaren Ester Borg.

Flickorna tittade nog lite underligt på den gossen, men de hade annat att tänka på, och man var ju där huvudsakligen för att dricka och prata. Bland innevarande gäster befann sig även en ung greve, vilken visste vem Ester var, men ändå tyckte det vara sällsamt finna en familjeflicka på ett sådant ställe.

Ett ögonblick blev salen utrymd, så att greven och den falske ungherren blevo ensamma.

Det var en viss stämning i det rummet; lågt i

taket var det, vilket hindrar uppkomsten av mörker ovanför huvudet; väggarne voro indelade i fält, inramade i skulpterade lister, vilka omslöto målade landskap med herdar och herdinnor, som vallade får och åto körsbär, oskyldigt, barnsligt. Fönstrens gardiner voro av storblommig taft, och mellan dem syntes slottet i månsken. Greven hade satt sig vid det gamla pianot och lekte nu med tangenterna, som om han väntade bli avbruten av ett tilltal från Ester. Men när hon iakttog envis tystnad, spelade han upp Chopins 2:a nocturne i g-dur.

Ester kände den icke, därför häpnade hon över de sköna tonerna, vilka tycktes henne tillkomna just nu. Modulationer i dur, vilka klinga som moll, den djupaste smärta, som medför sin egen tröst; en vaken natt, som har den lisan att icke störas av svåra drömmar, huru pinsam än vakan må vara. Stället förändrade utseende, omgivningen förgylldes, och den unga flickan greps av ett vemod, som var hennes indolenta natur främmande. Hon hade kommit hit som till anatomisalen, där det var ruskigt, men där det stygga adlades av intresset. Plötsligt öppnas för henne en annan värld av renhet och skönhet; ett ljust moln isolerade de två från den osnygga omgivningen, ställde sig skyddande omkring dem och kom dem att glömma var de voro.

När greven slutat spela, måste han tala, efter som hon icke sade något:

— Vet ni vad jag spelade?

— Nej, jag känner det icke.

— Det var Chopin! Och det förekommer mig som om han diktat denna nocturne en natt, på ett sånt här ställe, där man blir vemodig av att söka

en glädje, som icke finns; där man känner hela tillvarons elände inför det mest ofullkomliga av allt ofullkomligt.

— Tror ni verkligen Chopin besökte sådana här ställen? frågade flickan, som icke var riktigt med ännu.

Greven log sorgset:

— Ja, visst gjorde han; skulle det vara så underligt? Ni och jag sitter ju här.

Detta ni och jag lyfte dem över, och slöt dem tillsammans i ett vi.

— Det är sant, svarade Ester mera naivt än hon ville, då hon ju därmed accepterade artigheten.

Greven log åt det kvinnliga draget att icke försmå en komplimang, och i detta ögonblick kände flickan att hon tilltalades av en från andra sidan, och hon sökte kontakt med detta bättre.

— Vad gör vi här egentligen? Varför är ni här? frågade hon nästan ofrivilligt förebrående.

— Ja, min fröken, det är inte lätt att säga. Jag följer med; jag låter en skymt av misstanke falla på mig att jag är lik de andra, för att undgå andra orättvisa misstankar. Det finns för övrigt en attraktionskraft hos dessa ställen och deras innebyggare. De påminna om ett naturtillstånd vi lagt bakom oss, och därför synes mig deras beteende naivt som landflickans. Jag ser aldrig något oblygt, aldrig någon ruelse, som skulle antyda medvetande om orätt; jag förstår det icke, men kan icke fördöma det, jag gillar det icke heller. I julas, själva julafton, gick jag förbi sjukhusets avdelning för flickor. Huset ser ju ut som det hade alla sjukdomar och rappningen har fallit av fläckvis som sårskorpor. Nåväl,

jag gick förbi där i jultankar, och genom fönstren på nedra botten med deras järnstänger trängde sång ut på gatan; jag erfor ett ögonblicks oändlig smärta, då jag försatte mig i dessa olyckligas läge — tänk! en julafton därinne! — Men vad hände? Sången trängde starkare ut till mig, och jag hörde: Sjung om studentens lyckliga dag...

Ester avbröt och fullföljde:

— Jag gjorde just ronden därinne den aftonen, och jag såg dem dansa kring julgran, i vilken hängde ett krucifix, som de fått av Elisabetsystrarne. De visade samma oförställda glädje inför den korsfäste som inför pepparkaksgubbarne. De kallade den korsfäste för Frälsarn, icke för Kristus, och namnet Jesus uttala de aldrig. De tro på Frälsarn och tala om honom som små barn; höra de en fritänkare häda, så rysa de och uttrycka sin avsky. Kan ni förklara dessa människor?

— Nej! Det kan jag icke! svarade greven; och därför behandlar jag dem alltid med en indifferent aktning som medmänniskor. Har ni för övrigt märkt, att på deras väggar ni aldrig ser en oanständig bild, nästan aldrig hör från deras mun ett plumpt ord...

— Ja, jag som läkare, och (här stannade Ester framför ordet, men lät det gå) och kvinna får ju inte hörat...

— Inte jag heller, svarade greven...

Nu log Ester:

— De beror kanske på vem de talar vid.

Greven rodnade som en man, vilken får en artighet av en kvinna, och för att dölja sin förlägenhet gick han vidare med stor iver...

— Men det mest utmärkande hos dessa flickor är deras benägenhet att skratta; det skall vara roligt, allting skall vara roligt, icke som vi trodde förr, emedan de vilja glömma eller slå bort samvetet; de kallas ju för glädjeflickor, och det är rätta ordet. Vad är då detta för naturligt urval av människor? Vad säger er vetenskap om den saken?

— Den kan ingenting säga, ty den vet ingenting. Möjligt är att dessa äro nära avkomlingar av vildar, då de ha ett annat samvete än — vi, ty det är nästan omöjligt att väcka deras skamkänsla; de vill inte höra talas om'et, förstå det inte, slå bort det, och det värsta de frukta är allvarliga män.

— Ja, jag vet det, svarade greven; mig hatar de därför att jag är så tråkig, och jag har ändå aldrig försökt tala förstånd vid dem; men jag kan inte skratta...

— Inte? Men det är så hälsosamt!

— När jag får något att le åt en gång, skall jag le; det är mänskligt; men att skratta är alltid elakt, och framkallas av det befängda, det förvridna, det onda; därför upplöser det sig vanligen i tårade ögon och följes ofta av en tomhetskänsla, som slutar i verklig gråt, gråt utan orsak.

Nu först bemärkte Ester att unge greven var klädd i frack. Det såg han och fortsatte:

— Ni ser på min frack! Ja, jag har varit på supé hos professor X.

— Nåå?

— Det är rysligt, men kanske nyttigt. De unga gymnastisera sig i att tiga och de äldre i att förtiga; alla gå som med grimma för att inte bitas; och i kväll var sällskapet sådant att ingen vågade

yttra ett förnuftigt ord; alla tego. Det kallas att utbyta meningar. Vet ni, efter en sådan maskerad längtar man att komma hit. Eljes bruka alla supégäster hasta till kafét, för att där få säga det som icke sades på bjudningen.

— Tycker ni det är roligt att leva? frågade Ester helt hastigt.

— Att leva? Är detta att leva? Det är ju bara frågan om att döda, döda alla sunda, starka drifter, som skulle uppehålla livet; och dödar man dem icke med försakelse utan ger dem luft, så dör man på sjukhuset, eller senare dör man av kallbrand i det heliga äkta ståndet. Det var en faslig blague det här med livsglädjen på 80-talet; profeterna slutade i sorg, och allt gick tillbaks i de gamla spåren. Vet ni jag har en vän, som ligger på sjukhuset och dör så sakta och varligt.

— Jag känner honom; det är skalden ni menar?

— Ja, ska vi gå dit, i månskenet? Han tar saken ganska lugnt.

— Gärna! svarade Ester, och de bröto upp.

Höstnatten var månklar och ljum; de gingo tysta smågator, stora gröna gator och kommo in i sjukhusparken. Under de väldiga träden voro tält uppslagna för de sjuka, vilka där sovo eller vakade alltefter som. Men under en lönn satt underläkaren och drack whisky med en kandidat. Ester och greven, som kände båda, stego fram och frågade efter skalden.

— Jo, svarade underläkaren, han ligger här invid och är vaken, men han har väl inte så långt kvar, efter som han skickat bud på professor X.

— Vad? Teologen? frågade Ester förvånad.

— Ja, gubben och Axel plägade ju umgänge i all vänlighet, för att strida, i all vänlighet, och skalden har bett oss vara vittnen till deras sista batalj för att hindra oriktiga redogörelser om förloppet.

— Få vi gå in till honom under tiden, då?

— Var så god; han ligger och läser Andersens sagor.

Ester och greven gingo in i närmsta tält, och där låg Axel E. läsande vid en lyktas sken.

Det var en liten utmagrad gestalt med svart helskägg, exotiskt utseende, franskt eller italienskt; hans ögon voro stora, glänsande, och han forskade en stund innan han kände igen de inträdande, ty hans ögon hade börjat svika liksom hans hörsel. Därpå log han, räckte vardera en hand och bad dem med viskande röst sitta ner. Han visste nog han skulle dö, men han förteg det för sig själv, och ville inte att en annan skulle säga det. Men ibland for högmodet i honom, och då skulle han skryta med sin oräddhet.

— Ja, gossar, viskade han, nu slocknar jag; ögat mister sitt ljus, örat sitt ljud och rösten sin klang.

Nu hostade han, hemskt, ty han hade stryplungsot.

— Men ser ni, ännu är det ingen fara, ty pulsen går ned till 38 grader om nätterna, och nätterna är värst. Nog vore det skada i alla fall, om jag nu skulle gå bort, då jag är rengjord från tobak och sprit och allt annat. Jag känner mig som tvättad invärtes. Ja, det är ruskigt att leva. — Hör ni, den här Efraim är en konstig karl. Han skrev ett brev till mig från Norrbotten och börjar så här: Om detta

brev ännu träffar dig i livet. — Inte skriver man så till en sjuk människa. Ja, livet! Vet ni vad det värsta är som jag upplevat? Sitt ner ska ni få höra!... Ester minns den där flickan med röda håret, ja! som jag skulle gifta mig med. Jo, vi for över till Petersburg, och efter första lyckotiden kom ledsnaden. Vet ni vad ledsnaden på tu man hand är? Ensam kan det vara svårt; det är dock uppbyggligt; men på tu man hand det är fasansfullt, det är döden; man är bunden vid varann, men man hatar varann, så gränslöst, därför att man binder varann. Nåväl, hon hade i hemlighet skaffat papper, som även skulle binda mig genom vigseln. När jag upptäckte vem hon var, förebar jag min fattigdom mot ett äktenskaps ingående, men då svarade hon: jag har pängar. Vi bodde på ett enkelt hotell i samma rum. Men en dag — hon var borta halva dagen — förde hon mig till en restaurant, den första i Petersburg. Där presenterade hon mig för en vän, som bjöd oss på en hundrafrancs middag. Jag behövde ju bara se för att förstå, och när de vid champagnen växlade en blick, fattade jag ett beslut. Nåväl; hemkommen på natten låtsades jag somna. När jag visste att hon sov, gick jag upp, tog hennes portmonnä, ty mina pängar voro slut; grep mina kläder och skodon, smög ut i farstun; och i iskalla vintern klädde jag mig — i stenfarstun. Därpå sprang jag till stationen. Men intet tåg fanns förr än sex timmar senare. Gossar! Jag gick på stationen i sex timmar! Och i ångest att bli gripen som tjuv! — Men jag lyckades fly! — — — Tjuv! Vad säger ni om det? — Och hur skulle ni ha handlat?

— På samma sätt, svarade greven, om för att

trösta en döende, eller för att han trodde sig i stånd till handlingen.

— Tjuv! upprepade Axel E.

— Nå, har du förebrått dig det sedan? frågade Ester.

— Nej, svarade skalden. Kan ni tänka er det! Inte har jag förebrått mig, men jag har varit ursinnig därför att jag tvingats in i en sådan smutsig situation. Jag handlade på god tro, i hänförelse, och så... men vem jag skall bli ond på, vet jag inte. Slumpen, ödet, omständigheterna äro för mig personer, som jag icke kan definiera, men vilka jag känner som levande väsen.

— Varför har du kallat på professorn? avklippte nu Ester, som tyckte mer om verkligheter.

— Professorn? Jaså; det hade jag glömt! Jo, jag var ensam och ville strida med honom.

— Vill du inte ha morfin och sova i stället?

— Morfin biter inte på mig; nej, jag vill vara vaken och tala; jag vill höra min röst så länge den hörs!

Nu visade sig i tältdörren ett vitt gubbhuvud, som icke var av det vanliga slaget. Det var icke Paulushuvudet, icke Petrus heller, men något av varje. Framifrån lyste välvilja, undergivenhet under ödet, kristlig ödmjukhet; men i profil visade sig en druid, en Odins präst, som letade efter flintkniven för att tälja ut hjärtat ur fångarne. Man kom att tänka på Uppsala högar, på Odinslunds trädgrenar, där de slaktade skulle hänga som offer åt den oförsonlige försonaren.

Men Axel E., som såg den gamles kolossala silhuett genom lyktskenet kastad på tältduken, fann

honom där tecknad som en molngubbe man ser efter åskväder, något av Zeus eller Moses, och han blev ofrivilligt imponerad, liksom alla vilka kommo i närheten av denna ungdomens biktfader.

— Nå, min kära Axel, började den gamle, hur har du det nu?

— Det är nog dåligt, farbror, svarade Axel E., som redan ångrade, att han i sin svaghet frammanat denne robyste kämpe.

— Hur är det med din själ, då?

— Ja, si farbror, det är den jag har legat och tänkt på i dessa nittio dagar, men jag kommer icke till klarhet.

— Inte det? Inte det? Har du inte kommit till medvetande om din skuld?

— Nej, det har jag inte. Att jag är en syndare, det vet jag, eftersom vi äro födda i synd; och efter vi alla äro syndare, så är jag intet undantag som behöver bekänna mina synder inför en annan syndare, vilken vore lika skyldig bikta sig inför mig, då vi ju äro syskon...

— Du är fjärran ännu, min gosse...

— Vänta lite, så skall jag säga alltihop i dess sammanhang, och mina vänner här skola vara mina vittnen. — — —

Här hostade han, och hans viskande röst återfick sin klang, när han reste sig i sittande ställning.

— Jag var tolv år, då min manbarhet visade sig. Av fullt oförstånd, på lek, blev jag narrad av en äldre kamrat, vilken jag sedan bannade över som min ungdoms förförare, och ganska långt fram i tiden, då jag återsåg honom och han namngav s i n förförare. Nåväl, jag blev skrämd av en bok, som höll på att

bringa mig på dårhuset av fruktan för de eviga straffen. Jag blev läsare, och trodde jag skulle få frid; men det sinnestillstånd, som religionen medförde, vill jag kalla osaligheten; allting blev svart omkring mig, värld och människor, och det värsta var med askesen och plågeriet. — Jag låg på bara sängbotten med salgjordarne som skuro in i min kropp, och jag frös under blotta lakanet; jag gjorde aftonbön på kaklugnsstenarne; jag svalt mig; jag förödmjukade mig för människorna, så att jag gick ner i rännstenen, väjande för var och en, emedan jag ansåg mig sämre än alla andra och icke värdig att gå på trottoaren. När jag nu övervunnit mig själv, så överfölls jag i sömnen av drömmarne; och det nya oförklarliga skrämde mig, så att jag icke vågade sova; den heliga sömnen var mig vänd i förbannelse; men min själ var ren, ty jag diktade endast vackert, det vet ni alla, som läst mina ungdomsdikter. Då jag nu såg att den goda viljan, alla ansträngningar voro förgäves, och då jag trodde att mitt liv skulle flyta bort, då jag fann att mina böner till Gud endast besvarades med gäckeri, då trodde jag mig vara i helvetet, och att Gud vänt mig ryggen. Då kom jag att läsa Stagnelius, och fick av honom ett slags förklaring på eländet. Själen var nedkastad i kroppens fängelse, och kunde endast hålla sig fri genom att då och då vräka ett stycke kött åt djuret, i form av offer. Jag gjorde så — — — och var gång jag gjort så, har min själ lättat ankaret och jag har flygit över träsken. Men så snart jag återföll i askesen, sysslade mina tankar endast med sensuella ting, liksom den hungrige alltid tänker på mat. Så fick jag denna sjukdom! — Då frågas, varför icke alla få den; och

varför de icke angripas först, som driva otukten likt en sport, vilket jag icke gjort. Svara på det! Läkarne säga att somliga individer äro immuna, emedan deras föräldrar burit på giftet...

Nu reste sig gubben i vrede och slängde druidhuvudet:

— Har du kallat på mig för att jag skall sitta och höra på sånt här svineri?

— Ja, gubbe, du skall höra på mig, skrek den lille mannen i sängen; och han fattade i det vita skägget som om han ville rycka dän ett lösskägg. Du skall höra på mig, du skall veta innan du dömer. Du skall veta, att mina känslor höllo på att gå avvägar när jag med återhållsamhet sökte bli fri från helvetesbranden; du skall veta att jag befalldes av min fars husläkare söka opp kvinnor, och att det skedde med min fars vilja och vetskap.

— Det ljuger du, svarade människooffraren.

— Å, vet skäms! Vet hut! Du gamle, som har sovit i äkta säng med en kvinna den du älskat, en lycka, som aldrig beskäres en ung man, emedan han saknar brödet: du skulle beklaga, du skulle trösta, men du har bara stenar och ormar där du skulle ge bröd och fisk.

Gubben tog åt boken på nattduksbordet, och när han såg Andersens sagor, lade han den tillbaka med en liten överseende min av missräkning.

— Ja, fnys åt sagorna, men läs den om prästens elaka drömmar när han predikat eviga straffen. Känner du den?

— Här är min roll utspelad, råkade druiden vilsesäga sig.

— Du sade't; din roll! fortfor den döende. Kom

ihåg världsbegärets rörelser i eder, som du predikat för ungdomen, tänk på hela »det inre sinnets frihet från världens tjusning» när världen nästa gång skall tjusa dig, hovpredikant! »Ve den som dukar under i denna strid och sträcker vapen», Principiis obsta! Du känner ungdomens frestelser, gamle, men du känner icke ålderdomens, när världslig ära och utmärkelse lockar dig till avfall, din dag kommer, då du skall tre resor förneka din frälsare, Petrus, då du skall narras att lovtala antikrist, som med sina kringsmygande läror ursäktade synden, då Gud skall slå dig med blindhet att du skall ävlas intaga dens tronstol, som stungit vår frälsare i hälen! Pass på! när den dagen kommer, och tänk då på mig, som icke finns mer...

Här slocknade den sjukes röst och han sjönk tillbaka på kudden i en slummer.

Hovpredikanten, ty så hade han nu skiftat hamn, och han hade många, blev nu hög, vid tanken på sin värdighet, vilken måste iakttagas inför den studerande ungdom, som åhört den läxa han fått; och liksom han överlämnade målet åt vederbörande läkare, hälsade han avsked med handen och kastade en fras:

— Doktorn ser till att han får sova.

Därpå utvecklades molngubben på tälttaket och blev fruktansvärt stor, en jättes huvud, urtidsmänniskans, som kastade sten på kyrkor, inte tålde ringklockor och fasade för lukten av kristet blod. Så krympte resen ihop, och kröp ut genom tältluckan.

Nattbrisen från slätten ristade de stora lönnarne, som susade och risslade likt en bäck i småstenar; tältduken gick i små vågor och lyktans fyra hörn-

stolpar kastade sin skuggbild som en bur, i vilken den sjuke visade sig med det vita ansiktet uttryckande den oändliga smärta den människa erfar, vilken anser sig lida oförtjänt.

— Han sover utan morfin, sade underläkaren, efter att ha undersökt pulsen.

De tre unga människorna gingo ut, och satte sig under lönnen vid whiskybordet. Månen hade sänkt sig, och lyste vitt på tälten; ett läger slaget åt sårade och döende.

— Ja, gossar, började underläkarn, blir ni kloka på den professorn? Nu är jag som teosof och martinist böjd att antaga, det någon främmande själ tidigt satt sig som en ymp på denna vildstam, och lever vidare parasitiskt på honom. Denna storinkvisitor är i botten en annan än han synes; om jag finge raka och klippa honom, skulle ni troligen få se en typ ur Lombrosos album: jag menar att han är en ond människa, som kommit till medvetande om sin ondska, och därför fått denna påle i köttet, som kallas religion; eller han har själv lagt sig stången i munnen, för att icke bitas. Har ni inte märkt att goda människor aldrig äro läsare? och att läsare alltid verka elaka på oss vanliga syndare? Jag var läsare då jag var ung, och jag tog emot religionen som ilskna hundars spikhalsband. Utan min ungdoms stränga religion hade jag varit en omänniska, ty jag var icke snäll av naturen. Läseriet är ett sinnets tillstånd, som infinner sig eller uteblir; det är således idiotiskt att hata eller förebrå en människa för hennes sinnesförfattning; läseriet är ett penitenstillstånd, en strävan till uppfostran åt übermensch till; misslyckas ju ofta, och därför synas

läsarne vara hycklare, men äro det icke; en religiös människa är alltid en bit sämre än andra, emedan hon behöver gisslet, och en bit bättre än andra, därför att hon begagnar gisslet. Tänk er en Oftedal utan religion? Det hade varit en Caligula sannolikt; nu blev han bara en liten Ludvig XV; det är alltid något vunnet. Vad Axels bekännelse angår, så vet jag att den är sann, och det var pinsamt höra den gamle göra honom till ljugare, men han förstod väl inte bättre, ty han har väl aldrig levat livet. Och det är den stora frågan, ser ni, om man skall gå igenom det eller gå utomkring smörjan. Jag vet intet; somliga dyker ett tag och simmar vidare; andra stannar på botten. Det tycks vara förutbestämt för varje särskild, och Axels gnosticism, som han fått av Stagnelius, synes ha givit honom en trang att ödelägga det materiella underlaget för att lösgöra det andliga. Om religionen är i stort taget anknytning med det ovan, så var Axel religiös, ty han befann sig alltid stadd på flykt, sökte alltid bakom fenomenet, tog livet som något provisoriskt, övergående, ett gästspel i förbifarten, led av tillvaron, och längtade hem. Han var ingen ond människa, snarare motsatsen...

Här avbröts talaren av Ester, som blivit upprörd:

— Varför säger du han var?

Läkarn syntes åtra sig, men det var för sent:

— Jag säger var, därför att han är icke mer. — Det visste jag för en stund sedan.

— Är han död?

— Ja!

Det blev tyst, och de tre ansikten blevo vita.

Ingen ville säga något banalt inför den stora gåtan. Men de reste sig, och gingo in i tältet för att ta avsked.

Morgonen hade grytt och lyktan var slocknad. Tältduken var utifrån svagt rosenfärgad, och den döde låg med huvudet kastat bakut, munnen öppen som i extas, och ögonen riktade uppåt; hela ansiktet strålade av hänryckning, som om han sett något övermåttan skönt, sina drömmars land kanske.

*

Efter en lång vinter i Uppsala blev det vår igen, och Ester kom hem till föräldrarne. Storö hade utbildat sig till badort och fått societetshus; dit kommo mångahanda folk, kutterseglare, sommargäster. Och Ester måste gå klädd som dam, vilket föreföll henne högst kuriöst; särskilt fann hon det vita som att gå ikring i sina sängkläder, påminnande om lakan och örngått, menade hon. Allt satt illa på henne, tog sig inte ut, och när hon visste det, höll hon sig undan. Men fru Brita tvang henne gå ner på societeten, ty hon fick icke glömma att hon var kvinna. Dessa stunder voro hennes bittraste när det var dans. Då kunde hon sitta vid väggen och vänta bli uppbjuden i timmar, men det kom ingen herre: och kom det verkligen någon, så såg hon medlidandet med den fula flickan, och det kränkte henne i det innersta. Då uteblev hon och gick till skogs, for ut till sjös, men skickades åter till danssalen vid nästa tillfälle. Denna utställning av hennes kvinnlighet, denna tävlan i en ojämn, ovärdig kamp slet sönder henne, och hon bannade över det grymma

nöjet, där de av naturen vanlottade skulle märkas offentligt.

Det var en sådan dansafton på försommaren. Föräldrarne sutto i direktionen, och Ester hade av hänsyn för dem och även med åtanke av det välgörande ändamålet gått med. Men hon hade icke gått in, utan tagit plats på verandan, där hon såg paren tåga förbi, förbi. Värsta pinan för henne var att dölja sitt ansiktes uttryck av missräkning och grämelse, och detta våld gav henne miner av vildhet och trots.

Som hon satt där, kom en medicinare från Uppsala, något munter från en kutter:

— Nej, si Pelle, undslapp det honom. Är Saul också bland profeterna? Inte går du väl på såna härna utställningar av reproduktionsdjur?

Ester blev svarslös, och kamraten gick in, utan att bjuda opp henne. Detta att han icke satte i fråga det hon skulle vilja dansa, kränkte henne på ett särskilt sätt, trots det artiga i mannens tvetydiga yttrande, då han höll henne för god för detta spektakel.

Efter en stund syntes unge greven från Uppsala förande balens drottning, ortens skönhet, vilken hängde på hans arm och drack hans blickar. Ester såg dem inträda i salen, dansa, och därpå konversera. Alla badgästerna följde de två med menande blickar, och en äldre dam, som kom ut ur salen, hördes yttra:

— Den där skall bli grevinna! Lycka till; en greve, vars far är kassör och vilken själv är socialist, det är ett fint parti.

— Men han ser bra ut! svarade den andra damen.

Ester hade hört; och när hon nu såg detta nya uttryck i grevens ansikte, som återstrålade den unga skönhetens, då blev det mörkt inom henne, och hon förstod varför hon aldrig sett hans ansikte få denna glans i hennes närvaro.

Hon gick direkt hem och satte sig på sin kammare. Det var natt men ljust, och enstaka toner från societetsmusiken trängde fram till henne. Då kom hon att erinra Chopins nocturne, som han spelat för henne i den sällsamma societeten där i Uppsala. Med sitt kalla, nyktra temperament, hade hon trott sig stå över sådana barnsliga känslor som erotik, men nu var hon fast, det fanns intet tvivel. Och där satt hon och grät, av smärta över att vara försmådd.

När hon icke kunde somna, gick hon ut; kom ner till stranden och tog en båt; satte sig vid årorna och höll ut på fjärden mot ett litet skär, som brukade vara hennes mål.

Men hon måste förbi societetshuset, och där ljöd ännu musiken; de bleknade ljusen lyste genom fönstren. Hon ville fly, men drogs dit som om strömmen satte henne. Då tog hon ett årtag och vände rätt ut mot sista udden så att hon fick landet bakom ryggen, och så styrde hon utåt.

Men pianomusiken följde henne med den svaga landvinden. Och hon tvangs att sätta årorna i valsens takt, ett, två, tre, vilket kändes som om hon kommenderades därinnifrån, därbortifrån, där d e r a s kroppar rörde sig i samma rytm. Då vände hon igen i annan riktning, men hon kom inte ifrån det,

kom icke ut ur denna trollkrets. Plötsligen avstannade valsen, och det blev en stunds tystnad, endast störd av måsar och vågskvalp. Men så började tystnaden höras, och i sitt minne hörde hon nocturnen, förnam den snarare, såsom man kan erinra musik inom sig. Dock, detta var ju verkliga ljud, g-dur, klingande som moll; det var hans anslag, hans spelsätt! Vilket förräderi! Han spelade deras Chopin för henne, drog henne in under deras täcke, de en gång gömt sig i!

Nu flydde hon på allvar rätt ut till havs, och sökte med årornas buller nedtysta musiken; vattnets forsande om fören hjälpte på, och hon var slutligen utom hörhåll, när hon gick förbi ett litet skär med en tall på. Men då, när hon saktade farten, och lade upp, hörde hon årors svaga ljud i tullarne bakifrån skäret. I nästa ögonblick sköt den skarpa fören av en vit snipa fram över den låga hällen, ett huvud syntes, och greven vid årorna trädde fram.

— Är det Ester? frågade han helt lugnt.

Flickan svarade, utan tecken av förvåning.

— Ja, och är du här?

Det hon trodde ha bakom sig, var framför; strömväxlingen skedde så snabbt, att hon genast fungerade normalt.

— Det var en skräcklig séance därinne! fortfor greven.

Nu först kom Ester tillbaka i den tillryggalagda pinsamma stämningen:

— Jag trodde du var kvar och dansade med den sköna!

— Nej tack! Det var en sån där som skulle ha drag efter sig; en kokett kokott! Hon lade an på

mig för att få sjöoffcern, och så tog hon sjöoffcern för att plåga postmästarn, och att hon skulle sluta med aptekarn förutsåg man.

— Såå? invände Ester, hon kallades redan grevinnan.

— Jaså, hon stal mig? Hon såg så ut, och den slutar nog med hundbröllop.

— Va ä de?

— Ska vi ta i land och se på soluppgången?

De togo iland; och när orsaken till Esters sorg var upphävd, så föll hon ner i sitt gamla vanliga humör, med en stilla indolent skepsis, och utan aning om erotik.

Och så foro de hem i soluppgången!

*

Greve Max stannade åtta dagar på Storö hotell, och under hela tiden umgicks han förtroligt med Ester. De seglade och promenerade, men gingo aldrig i societeten; deras förhållande var oförändrat, med den lilla skillnaden att Ester började vårda sitt yttre, antog med den kvinnliga dräkten kvinnliga fasoner, och röjde vissa drag av en vild, sund skönhet. Föräldrarne sade ingenting, ty de visste att här hjälpte ingenting. Men en afton — en afton hade de unga gått långt ut i skogen för att se på havet. Hon hade satt sig på en häll, och han hade sträckt ut sig invid hennes sida. Det såg mera intimt ut än det var, i synnerhet som han just fattat hennes hand och frågat varifrån hon fått den ringen hon bar.

Då framträdde med ens fader Borg, redaktören, och skälvande fick han endast fram de sedvanliga orden:

— Är herrskapet förlovade?

Ställningen var pinsam, och greven måste ju tala först:

— Det har vi aldrig tänkt på, svarade han och reste sig, långsamt, men han betraktade Esters ansikte, som fått ett nytt uttryck, av blygsel, blyghet och barnslig fruktan inför fadren, och han upptäckte i ett slag arten av deras intimitet. Därför fortfor han, men i ändrad ton:

— Det beror för övrigt på Ester.

Flickan skiftade åter hamn vid detta medgivande, och fadren hade ofrivilligt tänt den gnista, som ännu straxt förut icke var född.

— Efter som Max kan tänka sig möjligheten, och...

Här föll hon i gråt, och kastade sig i fadrens armar som om hon där ville dölja de känslor hon själv blygdes för.

Det var länge sen Gustav Borg varit med om dylikt, och när han hade Ester i sin famn, erfor han som om hon åter vore barn, och hans faderliga känslor överflyttades på den unge mannen, vars hand han fattade.

— Lycka till då, sade han, och röck upp sin manlighet. Nu lämnar jag er, men jag väntar se herrskapet i mitt hem till middan.

Och så gick han.

Förvandlingen hade skett, transfigurationen; och de två unga människorna stodo där, icke som kamrater och vänner, utan som man och kvinna; i viss mån blevo de varse sin nakenhet, blevo blyga, och talade med nya stämmor, nya ord, de vandrade hand i hand, som små barn under skälvande träd, och

när de mötte människor, blygdes de icke, utan voro stolta som unga gudar, och de tyckte alla böjde sig och hälsade dem med vördnad.

*

Detta var sommaren 1890. Följande året gick på samma sätt under läsning på examen och planeringar för framtiden. Föräldrarne ville gärna föra in samtalet på giftermål, men de unga svarade intet. Ibland väckte denna tystnad oro. Brutna förlovningar voro så vanliga, men otrevliga; man hade tänkt sig som släktingar, blandat intressen, tagit förskott på känslor och kanske rört ihop materiella värden.

Fru Brita var mera lugn än Gustav.

— Låt dem hållas; det där få vi inte lägga oss i.

Så kom julferierna 92. Då hade fru Brita utan att höra sin man inbjudit fästmannen att bo hos dem på Storö. Gustav hade fallit i raseri, men inför ett fullbordat faktum måste han böja sig.

Julen hade gått och det var en av årets sista dagar.

Det var grått och dåsigt, och Gustav Borg ville ha ett parti bräde. Till den ändan gick han upp i tornrummet att söka sin måg. När han fann nyckeln urtagen, knackade han. Ingen öppnade, men han hörde två röster, som viskande uttalade orden »tyst».

Då förstod han, och gick ner att söka upp sin hustru. Som han väl visste huru snällt hon kunde svara på tal, gjorde han i tankarne ett urval av frågor, mera i påstående form, ty det var svårare komma undan en beskyllning än avfärda en fråga

med nej eller ja. Han slog alltså ner som en blixt i fru Britas skrivkök, och slungade ut:

— Hur länge har du vetat att de unga stänger in sig på hans kammare?

— Hur länge? Så länge de varit här! svarade fru Brita, vilken just skrev en uppsats om äktenskapets nya former.

— Det är således med din vetskap och ditt tysta medgivande?

— Med mitt öppna medgivande.

— Kopplerska! skrek den retade fadren och fick en stol att rotera kring fyra axlar.

— Vet skäms! svarade frun.

— Du har gjort vårt hem till en bordell!

— Det har det väl alltid varit.

Därmed var ju allting sagt, men fadren talade i denna stund från sin synpunkt som fader, och ej som make, därför gick han sin stråt vidare:

— Nu går jag emellertid och bryter opp dörren, sedan kör jag ut båda två med en käpp, och sedan söker jag skilsmässa...

— På vilken grund?

— På grund av hustruns uppträdande som kopplerska åt sin dotter.

— Och de minderåriga barnen?

— Dem tar jag, sedan du befunnits vara ovärdig som mor.

— Du tänker köra ut mig?

— Ja!

— Hör du Gustav, för barnens skull, vill du inte göra upp det där i godo?

— Nej!

— Då begär jag uppskov, svarade fru Brita;

jag måste ordna husets angelägenheter, förstår du, och så drar jag i frid från detta hem.

Detta lät uppriktigt, och var det nog delvis, såsom uttryck av den smärta, som alltid åtföljer tanken på att skiljas. Mannen, som erfor det samma, lät narra sig, och lovade ej företa något på tre dagar, mot löfte att greven lämnade huset.

Därpå drog han sig tillbaka på sina rum en trappa upp, med anhållan att slippa komma till bordet.

*

På aftonen efter detta uppträde hörde Gustav Borg ett ivrigt telefonerande, slädars ankomst och avfärd, tassande i trappor och korridorer; men då huset var mycket stort, och han icke vågade visa nyfikenhet, förblev han okunnig om vad som förehades. Denna ovisshet verkade dock oroande, i synnerhet som hans beslut ju var beroende av de andras angreppsplaner. Hans gissningar började sitt spel, och han uppkastade det ena förslaget efter det andra, men slopade dem allt efter som hans gissningars lösa sand rasade undan.

Ensamheten i denna belägenhet blev honom olidlig, men han vågade icke lämna sina rum. Han ville sin vana trogen gå ned i barnkammarn och säga godnatt åt de yngsta barnen, en gosse på sex och en flicka på fyra år, men de sovo icke ensamma utan barnfröken var hos dem, och i dag var icke ögonblicket väl valt för att han skulle visa sig hos henne, på de grunder, som fru Brita vid ett föregående tillfälle antytt. Där var hans svaga punkt,

som han hittills hållit undan, men som nu trädde hotande fram.

Så här hade han glidit in i detta förhållande, vilket icke syntes, och förtegs; misstänktes, men fördrogs; icke inverkade på husets fysionomi; nästan respekterades, emedan frun i huset icke brydde sig om det. Efter tjugofem års äktenskap hade fru Brita för fyra år sedan vid sista barnets födelse förklarat: att hon icke ville ha flera barn och att hon ville ägna sitt återstående liv åt samhällets och mänsklighetens tjänst. Detta var ingen nyhet, ty hon hade redan vid första barnets ankomst förklarat att hon icke ville ha flera. Och så hade de kommit lika fullt, kommit till av en olyckshändelse som ju de flesta av mänskobarnen komma till. Men nu var det så bestämt, att hon löste sin man från hans trohetslöfte, då han förklarade sig icke kunna leva som gift celibatär. Hon anhöll endast »få vara i fred», och att »slippa veta något». Det är ju icke så lätt för en man att ändra tycke; man tar icke ett nytt på hyllan, utan att ett tillfälle skall erbjuda sig. Och tillfället erbjöd sig i form av barnfröken. Då fru Brita överlämnade sitt hus åt den tjugosjuåriga fröken, var det utan saknad. Fröken var förståndig och undergiven, sökte icke makten; men tog mödan. Hon och mannen skötte barn och hushåll, och som hustrun mest var borta, när hon icke skrev, så uppstod i ensamheten ett naturligt vänskapsförhållande mellan mannen och hans barns vårdarinna, och snart antog deras förbindelse den intima karaktär, som blivit antydd, dock utan att medföra någon märkbar ändring i makarnes samliv, som tvärtom blev mindre stormigt och mera aktningsfullt än förut.

Husets maskineri gick ljudlöst och skulle ha gått så allt framgent, om icke hustrun känt sin ställning hotas, och framför allt fruktat att skiljas från barnen, vilka kanske skulle få styvmor, sedan hon själv kastats ut på backen.

I känslan av det förestående hade hon i hast samlat anhängare och vapen, besluten att slå slaget och döda fienden hellre än att dödas.

*

Efter en sömnlös natt, sliten av tvivel och ovisshet vaknade Gustav Borg och klädde sig. Därpå gick han helt enkelt ner till kaffebordet, där han råkade hustrun och barnen. Allt var sig likt, men ändå litet olikt. Ester var kall och sluten, och när fadren med en blick letade efter greve Max, var modren genast tillreds med ett:

— Max bad hälsa så mycket; han ville inte störa dig.

Detta enda svar utgjorde hela familjebyggnadens hemlighet. Låta passera, låta rinna av, kompromissa, förtiga, och gå vidare. Och detta befriade, så att Gustav Borg återfann sig, troende allt vara glömt, och han hängav sig åt glädjen vara bland de sina, kände sig stark, omgiven av sin naturliga livvakt.

Han nedlade varje tanke på anfall och försvar, fred var sluten, det skedda hade aldrig skett; och han gick ut att spatsera i skogen med de två yngsta, vilkas sällskap föryngrade honom. De kommo ut i en hage, där ekorrar sprungo i snön för att motionera sig efter den långa sömnen. Vid åsynen av de promenerande skyndade de snabba djuren upp i

en ek att gömma sig i ett hål. Den yngste gossen, favoriten, ville genast att fadren skulle gå upp i trädet och fånga en ekorre. Alla föreställningar hjälpte intet, och när pysen bad med ögonen, var han omotståndlig. Fadren kastade av rocken och äntrade eken, dock utan annat resultat än att han kom ner svettig och med sargade händer.

Detta erinrade om en scen förliden sommar, då fadren gått ner mycket tidigt för att bada ensam. Han hade gjort sin simtur och var påklädd, gladde sig i sinnet åt det väntande kaffet, då pysen kom ner för att se på simningen. Den lilles missräkning var stor, då han kom för sent, och han började gråta. För att torka hans tårar i hast, tog fadren och klädde av sig igen, hoppade i och sam ut, vilket icke var i hans smak, men han kände sitt offer belönat i den omåttliga glädje hans möda och självövervinnelse framkallat.

Nu besökte de tillsammans alla gamla lekplatser, grottor och rävgryt, sällsamma strandstenar, myrstackar, kullblåsta träd; och fadren återsåg allt detta, som om det varit förlorat och återfunnet. De gingo upp harspår, som han lärde barnen skilja från rävspår; de studerade fågeltramp och råttornas långa linjer; de sågo orrar i björktopp och domherrar i gran...

I denna stilla, oskyldiga glädje överfölls han plötsligt av en känsla, som man får vid ett avskedsbesök. Och han vände hemåt, orolig, beklämd, anande.

Därpå höll han sig inne i sina rum, iakttagande varje ljud. Men det var mest tyst, och denna dova stillhet plågade honom.

Mot aftonen var han så uppfylld av oro att han måste tala vid någon eller sprängas. Sina egna fick han icke tala vid, ty de skulle ju tiga, eljest gick det sköra bandet av.

Han visste nog var han skulle få upplysningar, men till väninnan vågade han icke gå. Då knackade det på hans dörr, och när han öppnade, stod barnfröken därute, men gled hastigt in i rummet och tog in nyckeln.

— Jag måste tala vid Gustav! utbrast hon. Här sker så mycket i huset, som jag icke förstår...

— Sitt ner min vän, och säg mig vad ni vet.

— Ja, jag vet intet bestämt, men det bor någon oppe i vinden, som icke visar sig. Det bärs mat till honom, och frun går dit...

— Vad säger ni?

— Och ner i flygeln är också främmande; flickorna svarar mig icke, och behandlar mig som en fiende...

— Vad har man för sig? Vad tror ni?

Här började fröken gråta, och Gustav Borg anande hela sammanhanget gick fram till skrivbordet för att begagna telefonen i ett ärende, som han icke själv visste, men som var ett uttryck av längtan att komma utåt.

Då bultade det på dörren två slag, och ljudet av steg hördes i korridoren.

I nästa ögonblick hade Gustav Borg öppnat fönstret för att mäta djupet nedanför; men i snöljuset såg han två karlar, som han icke kände.

Bultningen på dörren förnyades, och nu hördes en röst:

— Var god och öppna. Det är länsman!

De båda instängda förblevo stelnade på sina platser, då med ens telefonen började ringa. Av vanans makt driven gick Gustav Borg till apparaten, och ropade hallå!

Då hördes ett instrument skjutas in i dörrlåset; nyckeln på insidan vreds om, kastades in i rummet och dörren öppnades.

Utanför syntes i en grupp; länsman, fru Brita, doktor Henrik Borg och alla tjänarne.

Som om han väntat på denna upplösning, gick den på bar gärning gripne mannen rätt ut, ner för trapporna. I tamburen klädde han sig, halvsprang ner till stallet, där han fick häst och släda; kommenderade sedan: till Långvik, och for i väg att söka upp ett tak över huvet hos den son, som alltid varit honom tillgiven och för vilken han gjort betydliga uppoffringar.

TIONDE KAPITLET.

Inför rådet.

När Gustav Borg kom fram till Långvik och fann sonen vara frånvarande, blev han först modfälld, ty han älskade icke sonhustrun, och han såg på hennes förlägenhet, att han var ovälkommen både såsom ägande fordringar och såsom varande svärfar. Därför blev deras samtal mycket kort, och han stängde in sig på gästrummet.

Varför han kommit hit? Ja, icke kunde han beklaga sig för sin son, ty denne stod naturligtvis på modrens sida, och för övrigt hade han ju bundit både händer och tunga på sig genom sin oförsiktighet i hemmet. Han måste uppehålla sig någonstädes i kommunen där skilsmässan skulle utageras, och här var ändå ett slags hem, där han ägde någon rätt att vara.

När nu Anders kom, och hans första förtvivlan lagt sig, gick han in till fadren; och som han var enkel i sinnet och försagd, kunde han varken visa någon glädje över återseendet eller hälsa välkommen, i synnerhet som han visste om den förestående skilsmässan.

— God dag min gosse, sade fadren som genast

läste sonens lättydda ansiktsdrag. Du ska inte vara rädd för mig, ty jag ämnar varken stanna länge eller kräva dig på arrendet.

Anders tuggade på mustaschen och vibrerade med ögonen, ty blotta erinran om skulden var honom en pina. Denna tystnad gjorde fadren nervös, och han måste tala själv.

— Du vet kanske vilka förändringar, som förestå i mitt hem — hm! — men det skall snart vara undangjort.

Anders tankar voro så fjärran. Han hade väntat sig en angenäm afton med sin hustru, då han fick berätta sina reseäventyr under det trygga skyddet av de förvärvade pängarna, och nu satt han här darrande för obehagliga frågor rörande det tomma magasinet och annat. Fadren märkte nog på hans ut- och invända ögon att han var borta, men han förstod icke situationen riktigt.

Att han kommit olägligt, det förstod han, men han måste ut ur förlägenheten, och när han ingen replik fick, blev han själv förnaglad, började vimla med ögonen som den, vilken söker ett nytt samtalsämne. Och lika olyckligt föll hans val av ämne, vilket han genom en hemlig tankeläsning hämtade ur sonens medvetande, lösgjort av dennes fruktan för vidrörandet av just den ömma punkten. Han måtte i gossens tomma ögon ha sett det tomma magasinet, och drevs dit mot sin vilja.

— Nå, du har gjort bokslut, och du är nöjd med ditt år? Fulla lador och magasin?

Anders överfölls av raseriet att se sig blottad, blev än mera stum av ilskan, ville resa sig för att klippa den osynliga tråden, sökte en anledning,

önskade höra utifrån, att hustrun dånade eller att pojkarne slogs; han svettades kallt, men satt fast på stolen.

— Är du döv eller är du full? utbröt fadren, som icke fått ett ord från den tilltalade.

Därmed väcktes Anders ur sin vakna sömn; ämnade bryta ut i en ström av ord, men förfrös igen vid fadersmaktens oövervinnerliga kraft. Han blev bara förkrossad, syntes skamsen, så att fadren ångrade sitt utfall, och beslöt ändra sceneriet för att få en annan stämning! Han reste sig och slungade en enkel vardagsfråga:

— Hur dags äter ni kväll? Jag har suttit över middan och har lust till något varmt.

— Vi äter aldrig kväll! svarade Anders. Vi ha lagt bort det sedan ett år tillbaka.

— Sätt fram smör och bröd till mig, då, replikerade fadren, jag kan också nöja mig med litet.

— Ja, jag vet inte om vi ha något hemma.

— Skicka efter då till handelsboden, hjälpte fadren på, då han började ana oråd.

— Vi ha ingen häst på stallet.

— Var är den då?

— Den är borta, till stan.

Fadren såg på de fladdrande blickarne att gossen ljög, och han förstod hela sammanhanget, men att nu från eget elände dyka ner i andras, det ville han inte.

— Låt oss dricka en toddy då, och prata bort aftonen, föreslog han.

— Om jag hade något hemma, ljöd ett tonlöst svar, som inbjöd till samtalets avslutande.

Fadren lämnade rummet mera förvånad av de upptäckter han gjort än ledsen; han var ingen känslofull natur, hade tidigt nedsatt sina fordringar på människorna och tyckte inte om uppgörelser och förklaringar. Men inkommen i gästrummet, som man glömt elda, överfölls han av en sådan frysning att han gick till sängs med kläderna på; ty han ville inte göra bråk i huset. Vatten saknades i karaffen, en ljusstump lovade endast en timmes ljus, och det tomma fönstret utan rullgardin åt upp det mesta av skenet; de gråa kökskammartapeterna hägrade som den eviga ledsnaden och ledan, de sparsamma möblerna talade om armod och ruin.

Men han var så överväldigad av dagens upprivande händelser, att han genast föll i en dödlik sömn.

När han vaknade, trodde han det var morgon, men salsklockan slog i detsamma, och han räknade elva slag. Elva! Han hade lagt sig klockan nio, och nu såg han den långa sömnlösa natten för sig, ty han var spritt vaken.

Och nu, på en gång stod hela hans läge klart för honom. En man i hans ställning, vid hans ålder, utdriven ur sitt hem, avsatt från sin plats; utan att ha ätit middag, lik en slarver, hungrig och frysande, ett ovälkommet påhäng, som man önskade så långt i väg... Hela förnedringen av uppträdet hemma, då han blottades inför sina barn, fasan för det som väntade... processer och skandaler.

Han låg och såg på ljusstumpen, kände, att när den tog slut, skulle mörkret vidtaga. Som han tillhörde det folket, som ej kan besvära människor, föll det honom icke ett ögonblick in att väcka en

tjänare för att få ljus, eld och vatten. Paralyserad av ödets slag, vågade han icke röra sig ens, utan låg som fastnaglad, frysande, såsom om kroppens alla vätskor verkligen stelnat.

Alltjämt betraktade han ljusets avtagande; och förnam det nu såsom om hans liv berodde av detsamma, skulle slockna när det slocknade. Han blev törstig av hungern, och frös av hungern, men sorgen och saknaden, skammen och harmen blandade sig in och fyllde ut ett ackord av kval. All livets bitterhet på en gång, och utan möjlighet att finna tröst i ett beklagande, ty han var för upplyst för att gnälla över otacksamma barn eller en trolös maka. Han hade tagit på livet med hårdhandskarne och var icke van vid pjåsk, men detta övergick hans krafter, och när ljusveken med ett fräsande sjönk ner i pipan, sprang han upp för att skydda sig mot mörkret. Han gick tyst ut i salen, medförande tändstickorna, och när han tände, såg han att klockan endast var fem minuter över elva. Han lyfte ner taklampan och tände på den; gick till skänken och fann något avståndet vatten i en gulnad karaffin; på skänken låg sonens körvantar av grå kastor; den ena vanten låg med knutna fingrar som en hård, hotande näve, den andra låg på rygg med innanhanden utsträckt som en tiggares begärande en allmosa; bägge grova med ansvällningar i lederna, något avhugget, kvarlämnat, invändigt ännu indränkt med människofett.

Han öppnade skänkdörren; när han böjde sig ner, syntes hans stora skugga krypa in på samma gång. En hård brödbit var det enda han fann; ur bordsyrtuten tog han gul senap och strök på brödet,

samt något salt, men när han förde det till munnen luktade det fotogen, emedan han fingrat på lampan, och han lade tillbaka brödet på en hylla, vars gaufferade papper såg ut som en remsa små barn bära om halsen. Då tänkte han: om brödet blir funnet där med senapen på, kan någon av barnen få stryk i morgon, såsom oskyldigt misstänkt för okynnet. Han tog brödet med ena handen och lampan med den andra, men blev villrådig stående mitt i rummet icke vetande var han skulle dölja det besvärliga vittnet till hans sällsamma nattliga expedition. »Om jag lägger det i kakelugnen, kan det hittas av jungfrun i morgon; hon bär det genast till frun, och beskyller naturligtvis barnen, eller det barnet hon minst tycker om, och så blir det stryk, först för brottet och sedan för nekandet. Det där har jag varit med om själv.» Det måste dock avlägsnas, och han utfann slutligen att enda sättet vore inveckla det i papper, stoppa det i fickan och avvakta morgondagen. Han skred nu fram mot tidningshyllan för att ta det nödiga papperet, och hans jätteskugga reste sig från golvet, kröp uppåt väggen och tog den runda väggklockan på axlarne, där den satt som ett huvud med uppdragets båda nyckelhål bildande ögon och urmakarns namn såsom mun. När han uppnått tidningshyllan, hejdade han sig, ty, tänkte han, saknas ett tidningsnummer, så kan jungfrurna oskyldigt få bannor. Det var ett svårt fall. »Jag tar annonsbilagan» sade han, men hejdade sig åter, ty, »på landet läser man annonserna, och har jag otur... och det har jag sedan en tid utan att veta varför...» Han hade dock gripit ett blad, och när han vecklade upp det, skramlade det och gjorde sådant buller att

han blev rädd. Och på bladets första sida stod en jätteannons: Inkomna Ostron. Ostron, just nu, på Metropol, klockan halv tolv, innan det stängdes, det vore något! Han närmade sig fönstret och tänkte kasta ut brödbiten genom dragluckan, men intet djur skulle äta senapen, och samma historia ville uppkomma.

Nu stod han vid fönstret likafullt; och när han såg ut i natten, märkte han ljus i den högra utskjutande flygelbyggnaden; han steg upp på en stol sedan han dolt lampan under pianot, och nu fick han se... Inne i förmaket sutto makarne vid en brasa; mannen vid en toddy och en cigarr, glammande. Ett litet bord stod bakom dem, dukat och med resterna av en nätt supé; de lysande röda skalen av en hummer stucko i ögonen, så att det gjorde ont...

Gustav Borg hade aldrig haft medlidande med Kung Lear; tyckte att han fått ligga som han bäddat, då han som svärfar slog sig ner hos nygifta, medförande en garnison av hundra man. Han hade även funnit Fader Goriot väl betalad av den ömhet han fått lov att skänka sina barn, ty alla barn mottaga icke ömhet. Trots allt detta, erfor han ett styng i sitt hjärta och steg ner från stolen; gick med sin lampa in i angränsande rum, som var kontoret. Där stod en raktoalett, och som om han visste vad han sökte, drog han upp lådan, tog fram rakkniven och strigeln samt började draga.

— Bäst att göra slut! Bäst att göra slut.

Men så ändrade det sig; brödet måste först, först bort; ovillkorligen. Han kastade det upp på kakelugnen, och med detsamma kände han sig befriad, fri från något.

Och så tog han fällen, som låg under skrivbordet, lade den över sig när han föll ned på skinnsoffan.

Hans sista två tankar innan han somnade, voro dessa:

— Här är varmt och skönt i alla fall. Och: de kan ju ha skickat efter kvällsmat och konjak sedan jag lagt mig. Kanske de också varit inne för att bjuda mig med, men funnit mig sovande. Man dömer ju så ofta människor med orätt!

*

När Gustav Borg vaknade nästa morgon, hade hans kropp genom vilan återfått kraften att lida, ty en försvagad äger endast förmågan att hängiva sig åt en likgiltighetens slöhet. Han sprang upp från soffan klarvaken och insåg hela ställningen. Här kunde han icke stanna, det var det första; i stan ville han icke bo, hemifrån var han utdriven, men i denna kommun måste han uppehålla sig för processens skull. Han kom att tänka på en bonde, som plägade hyra ut ett rum åt sommargäster. Dit ville han nu åka, och som han hälst reste utan avsked, gick han ner i stallet för att få häst och släda.

Stalldrängen, som ej utfått sin lön och på aftonen förut erhållit ovett av husbonden, var i dag särdeles meddelsam. Och när redaktören såg spiltan tom, talte drängen genast om att hästen var såld och slädan med; han var icke heller sen berätta hur magasinet var tömt, gården på förfall och jorden utsugen.

Det var ett nytt slag åt honom, som stod i borgen för arrendet; och han stod just i begrepp att

vända om upp till gården, då en liten luftig figur trädde fram och frågade om det var redaktör Borg. Efter erkännandet överlämnades tvenne stämplade papper, vilka mottagaren genomögnade och stoppade i fickan.

I stället för att krympa ihop, syntes han växa ut, ty han hade fått något att reagera emot, och något att ta på. Vändande sig till fjärdingsmannen, frågade han:

— Tror ni man kan få skjuts hos nästa granne? Jag skall nämligen vara vid prästgården klockan elva?

— Grannen brukar alltid ha skjuts, svarade fjärdingsmannen, och därmed gick han.

Gustav Borg såg på sin klocka och fann att han med häst och släda skulle kunna hinna fram till kyrkorådets sammanträde, dit han var kallad för mottagande av varningen. Han knäppte igen rocken och började marschera, kännande sig lik en soldat, som gör första uppbrottet till ett fälttåg.

Men snön var djup, vägen obanad och det blev snart tunga steg.

Han hade god tid att tänka på sitt läge.

Av de två barbariska sätten att lösa ett mångårigt samliv, hade man således valt det förödmjukande och oblyga i att utställa makarne för den domstol, som kallas kyrkorådet. Där skulle de sitta och blotta varandra, anklaga varandra och som omyndiga mottaga förmaningar. Ett helt långt samliv skulle redas opp, fastän mitt och ditt så flätat sina rötter att det ena icke kunde rivas löst utan att det andra slets sönder; där skuld och icke skuld var omöjligt att avväga, där grund förväxlades med följd och

tvärtom; där allt gammalt, som var förlåtet och glömt, skulle grävas opp och sättas i ny belysning; det som var tillgivet i kärlek, skulle nu åklagas i hat.

Detta hade man valt för att slippa den vanärande obligatoriska rymningen, där den kvarsittande bar skammen såsom övergiven, och den förlöpande bar skammen som otrogen; och likvisst var rymningen mera överensstämmande med mänskliga begrepp om blygsel, då man övergav skådeplatsen och dolde sitt elände för nyfikna blickar.

Kyrkorådets varning var dock endast en formalitet, som föregick tingets förhandlingar, och han var stämd till första vårtinget anklagad enligt lagens ... kapitel och ... paragraf, som yrkade hans dömande för äktenskapsbrott med förlust av hela giftorätten.

När han gått tunga steg och såg grannens stuga, beslöt han nästan att icke infinna sig för rådet, dels för att slippa den rysliga scenen, då han skulle möta sin maka, dels emedan han ansåg allt försvar lönlöst.

Framkommen till bonden, fick han veta att alla hästarne voro ute. Detta var honom som en befrielse, och han satte sig på en bänk att vila. Men bonden råkade vara nämndeman och intresserade sig för socknens angelägenheter.

— Ska han till körkrådet? frågade han.

— Ja, eftersom ni vet det! svarade redaktören.

— De bör en inte försumma, återtog bonden; för tinget dömer efter deras protokoll, och har en något att andraga till sitt försvar, bör det ske nu med detsamma.

Detta enkla meddelande satte eld i den obeslut-

samme; han sprang upp från bänken och seende på sin klocka, frågade han:

— Kan jag hinna gå till fots?

— Ja, men då skall han gå raskt, och ändå gina över kyrkviken.

— Ligger kyrkviken då?

— Ja, nog låg han i går, sas de.

— Ajö då, nämndeman. Men det var sant; kan jag få hyra sommarrummet här för vintern?

— Ja, de går väl an!

— Jag kommer tillbaks, så få vi tala om'et.

Och så började marschen igen. Nu visste han att han måste fram, måste fram för att försvara sig, om angivandet av motiven kunde tagas som förmildrande omständigheter åtminstone, då lagen icke godkände enskilda överenskommelser i strid med gällande författningar.

När han gått en halv timme, stack solen fram, och som den stod lågt, brände den. Han öppnade rocken och bar hatten i handen. Snön halvsmälte, blev kram och satte sig i klumpar under stövlarne. Stegen blevo allt tyngre, andnöden ökade och de svettiga underkläderna brände som nässlor.

Men han måste fram. När han efter en ny halvtimme vände sig om, såg han sina spår bilda en krokig linje av gropar.

Efter en ny halvtimme nådde han landsväg, och med återvunna krafter marscherade han, såsom befriad från fotbojor, och när han kom upp på en höjd, såg han kyrkan i fjärran. Men viken skilde, och den syntes icke från hans observationsplats. Därpå bar det utför, och han halvsprang ner till fiskarns. Där stannade han och såg — viken ligga

öppen, blå, leende satiriskt, emellan honom och valplatsen, där slaget skulle stå; när han tittade på klockan, fann han att det fattades tio minuter till elva. Han rusade in till fiskarn, och frågade efter en båt.

— Båten är sumpad för att tätas.

— Kom med och ös den då.

— Nä, va ska de vara för?

— Hjälp mig människor; jag måste vara vid kyrkan klockan elva.

Nej, man hade inte lust med det, inte.

Då sprang han ner till båten och såg den ligga i marvatten. Det var en gammal ökstock, utan åror och öskar. Han sprang omkring för att leta årorna, men fann inga; han sökte ett ämbar att ösa med, och fann intet; men vid en vägg stod en skovel något kupig. Den tog han och återvände till båten; kastade av sig i skjortärmarne, och stående bredbent på kanterna öste han båten halvt läns med skoveln. Därpå stack han ut, och paddlande som en kanotförare, bergade han sig över viken, under det båten tog in vatten. När han nått andra land, sjönk båten. Han lät den ligga, kastade skoveln i, och sprang upp till prästgården.

Han hade icke haft tid föreställa sig den scen, som väntade; han hade endast en bestämd känsla att pastorn var fientlig mot honom efter sista uppträdet, och att kyrkrådet, som bestod av läsare, skulle klämma efter honom. När han inträdde i salen, fann han sin svåger sitta ordförande, lugn, värdig, nästan vänlig i uttrycket.

Fru Borg satt i en soffa, kall, avvaktande.

När redaktören hälsat och anmodats sitta ner,

öppnade kyrkoherden förhandlingarne med ett klubbslag och frågade rådet om de ville jäva honom såsom svåger till maken och broder till makan.

Ingen ville jäva, och därmed började ordföranden.

— Min plikt likmätigt och med stöd av instruktionen för kyrkoråd, frågar jag härmed min syster om hon ämnar fortsätta äktenskapet med Gustav Borg?

— Nej! svarade fru Brita, kort, överlagt.

— Då vill jag fråga Gustav, om han har för avsikt att fortsätta äktenskapet?

— Nej! svarade den tillsporde, lika bestämt.

— Om jag nu skulle fråga syster vilken orsak hon förebär för äktenskapets upplösande?

Fru Brita svarade:

— Mannens äktenskapsbrott.

Saken var ju bekant, men ändock verkade det uttalade ordet som ett skott; gubbarne vid bordet ruskade på sig, och ordföranden, som ville ha det anständigt och hyggligt, blev stött. Han vände sig därför med ett visst deltagande till sin gamle ovän, och kännande alla omständigheterna förut, sökte han lägga in de förmildrande omständigheterna i frågan:

— Kan Gustav Borg odelat påtaga sig det föreburna felsteget?

— Brott har jag icke begått, ty jag har icke brutit mitt äktenskapslöfte, då jag blivit löst från detsamma, och av den enda person, som ägt rätt att lösa mig, nämligen min hustru.

Ny susning vid rådsbordet; och ordförandens röst straxt därpå:

— Är detta sant, måste jag fråga min syster?

— Det är lögn! svarade fru Brita.

— Si så där ja! inföll Gustav Borg. Med en person som icke *kan* tala sanning, vill jag icke förhandla; och ber jag därför att få mottaga den formella varningen, som enligt lag skall föregå tingets behandling av målet.

— Mina herrar, tog kyrkoherden till orda. Orsaken till ett äktenskaps olyckor ligger vanligtvis så långt bak i tiden att (här kastade han en blick åt dörren till sitt inredepartement) man icke kan utreda det. Jag anser därför, då icke utredas kan vem som börjat, eller vem som har skulden till det som sedan hänt, att vi övergå till den lagstadda varningens meddelande. Har någon av ledamöterna en invändning att göra?

Här begärdes ordet av den frikyrklige hemmansägaren Lundström.

— Mot varningens meddelande har jag ingenting att invända, men mot redaktörens uppfattning av äktenskapet såsom endast ett privat avtal ber jag få opponera mig. Både staten och kyrkan uppträda ju som auktoriteter för att erhålla garantier, vilket synes då skillnadsmålet behandlas av världslig domstol vid tinget, och skillnadsbrevet utfärdas av andlig domstol eller konsistorium. Makan kan således icke lösa maken från hans trohetsed eller frikänna från brott.

Redaktör Borg begärde få svara:

— Äktenskapet grundar sig ytterst på det privata avtal, som utmynnar i förlovningen. Och lagen erkänner privat avtal rörande troheten även då äktenskap inträtt. Till exempel: makan är otrogen och föder en annan mans barn inom äktenskapet. Här

föreligger ju äktenskapsbrott, men detta får icke åtalas av allmän åklagare. Om mannen förlåter, så tiger lagen, och erkänner därmed det privata avtalet; lagen blundar för brottet, vilket sålunda tyckes sakna objektiv grund. Har emellertid mannen varit nog oförsiktig att förlåta, men sedan, efter det oäkta barnets födelse, åtrar sig och vill söka skilsmässa på grund av hustruns äktenskapsbrott, så får han icke det, emedan han förlåtit. Och vad värre är, den främmandes barn skall införas på mannens prästbetyg, bära hans namn, ärva honom, bara därför att han förlåtit. Där se vi ju att det privata avtalet bryter både samhällslag och naturlag. Jag vidhåller därför mitt yrkande att få min hustrus anklagelse förklarad ogiltig, då hon icke på fyra år anhängiggjort målet. Nu vill jag tillägga att det är en väsentlig skillnad mellan mannens äktenskapsbrott och kvinnans, en skillnad som naturen själv anordnat; ty följderna av mannens otrohet kan aldrig bli falska barns införande i familjen eller på hustruns prästbetyg (om hon blir änka och får eget prästbetyg); därför är lagen bristfällig, då den dömer summariskt såsom man och kvinna voro lika, och den är orättvis mot mannen; ja, jag vet en domare, som ådömt mannen ett barn vilket icke var hans, trots det att han sökt skilsmässa i rätt tid. Detta barn, vars far nämnes öppet, står på mannens prästbetyg, bär hans namn, åtnjuter underhåll och skall ärva honom. Det är ju monstruöst, men domaren säger att ingen man har rätt att förneka barn fött i hans äktenskap.

Fru Britas hattplym skakade av ilska, ty hon var av den ullen att hon trodde sina »åsikter» i kvinnofrågan gå framför alla fakta. Vad hon »tyckte»,

det var det rätta; lagar upphörde att gälla, när hon »ansåg» något, och hon kunde aldrig överbevisas om ett misstag, emedan hon icke förstod bevis eller mottog skäl.

Hon bröt därföre ut och babblade om kvinnans likhet med mannen, att naturen gjort dem lika (det vore fan!) ehuru männen behandlat kvinnan som slavinna (husets härskarinna!) och hela det där guanot, som samtidens dekadensmän också ruminerat.

Slutligen slog ordföranden klubban i bordet, och förklarade att tinget var rätt forum för skillnadsmålet, och kvinnoklubben vore forum för kvinnokäbbel.

Därpå varnade han makarne och förklarade sammankomsten upplöst.

Detta var det vanliga slutet på samtal mellan man och kvinna under sekelslutet: sammankomsten upplöstes.

Kvinnosaken, dåtidens största och svåraste problem, var väl närmast demokratiens sista deduktion in absurdum. Alla människor voro lika (fastän de voro så olika); det var den falska tesen. Demokraterna måste vidhålla den, eller förneka sina grundsatser. Aristokraterna gingo med, dels för att få röster och stjäla ur demokraternas fickor, dels därför att de sågo i kvinnan ett högre väsen efter deras förlegade världsåskådning.

Här fanns så mycket skenbart och så mycket verkligt. Den kvinna, som en man älskar, är honom skenbart överlägsen, så länge han älskar henne, men endast för honom, och skenbart för honom, ty det ingår i mannens kärlek att han ställer henne över sig, och även över andra. Men nu sattes detta i

system, och mannen abdikerade. Aldrig såg man männen gå på sina bukar och äta jorden under hennes fötter som då. Män, som man skulle trott om bättre, riktigt njöto av att coucha på salongsmattor, vid den fulaste kvinnas otvättade fötter. I stället för att mannen förr på gatan bjöd kvinnan sin arm, som var vackert, emedan det var rätt, såg man nu dekadensmän ledas av sina kvinnor.

Kvinnorna klädde sig som män, och männen som kvinnor; armbandet gick över till männen. Det var perversitet, och ledsamma förväxlingar av kön började skönjas; men medan de perversa männen voro avgjorda kvinnovänner, om det nu var för att kaschera sitt lyte, eller de kände något kvinnligt röra sig inom deras egen natur, så voro däremot de perversa kvinnorna avgjorda hatare av mankönet, vilket de icke dolde, och de hade till livsuppgift att spränga äktenskap — naturligtvis för att befria kvinnan.

Problemet, tilltrasslat av kreti och pleti, kunde dock reduceras på denna formel: Kvinnans frigörelse skulle ju vara frigörelse från att föda och uppfostra barn. Tror någon klok människa på ett sådant naturens abnorma förfarande? Och vem skall föda barn om icke kvinnan? Det var ju nonsens alltsammans! Men även i framtidens samhälle, där kvinnan arbetade, måste ju kvinnan i regeln bli med barn, så att någon emancipation i egentlig mening väl aldrig kunde komma till stånd. Varför då vända opp och ner på samhället för några hysteriska kvinnors skull?

Genom att ta bort platsen för män, hindrades ju ett äktenskap för varje brödlös man; därför min-

skades giftermålen och ökades prostitutionen! Och på detta arbetade samhällsbevararne och sedlighetsvännerna.

Det var rena galenskapen!

Emellertid; kyrkoherden Alroth i Storö hade haft ett öga på denna rörelse; hans syster, fru Brita, hade försökt att revoltera hans egen hustru, dra ut henne ur hemmet på sammankomster och dylikt, därför kunde han icke förblindas av sina broderliga känslor, utan han förstod mycket väl sin svågers penibla läge i huset. Även tilltalade det honom, att svågern ej velat kvitta brott mot brott, genom att framdraga den sista historien om barnen och vad som skedde i huset med hustruns begivande, vilket han funnit avskyvärt från sin synpunkt.

När nu rådet gått, och fru Brita före dem skyndat hemåt, blevo svågrarne ensamma kvar.

Kyrkoherden tillhörde det slags människor, som funnit med sin fördel att stryka över och gå vidare. Han hade lärt av livet att den skymf man icke låtsas om, existerar icke; och att hämnden tar bort tid, och framkallar revansch. Han hade därför ur sitt minne strukit ut svågerns sista skymfliga tillmälen, om ock intrycket satt kvar. Det fanns även något annat, som gjorde honom blid; en viss naturlig och oförklarlig sympati för Gustav Borg gjorde, att han icke kunde bli riktigt ond på honom, ett mycket vanligt fall, vilket förklarar varför man har så svårt att få rätt gentemot vissa människor, även om de äro förvunna och gripna på bar gärning.

Man beklagar sig för en vän över en frånvarandes usla beteende.

— Det kan jag aldrig tro om honom! Det är så olikt honom! svarar vännen.

Man kommer inte ur fläcken, utan sitter där som en stackare, vilken är behäftad med misstänksamhet; de tydligaste bevis, de trovärdigaste vittnen hjälpa icke.

Nåväl, svågrarne voro ensamma.

— Det här var en ledsam historia, började pastorn. Och du har inga utsikter vid tinget; domaren är besatt, och han ger varje kvinna rätt emot en man, emot klara bevis. Det är tidsandan ser du! Läste du inte häromdagen om den engelska damen, som förgiftat sin man? Femtitvå läkare svuro att hon var oskyldig; men hon satt i fängelset och bekände under tiden! Pang! Nu trodde man det skulle vara slut! Nej, nu kom det masspetitioner, försvarande giftmordet, under förevändning att mannen var en sugga. Från min ståndpunkt, märk det väl, skulle jag vilja förklara det så, att försynen straffar männen för deras omanlighet, karaktärssvaghet, genom att släppa lös kvinnorna. De som inte kan tala sant, och därför inte borde få vittna, de ska få bli advokater och domare. Gud bevare oss då! Här om dagen satt postfröken i stort sällskap och talade om att hon öppnade och läste alla brev på posten. Vad skall man säga om det? Jag talade om det för en modern herre, och han sa att det var lögn! Jag tänkte slå honom först, men han föreföll mig intressangt att jag började tänka över honom. Han blev ond över min historia såsom om han varit kvinna, och tagit åt sig. Eller hade han svurit bort sig på kvinnosaken och blev ond på sig själv för att han haft orätt. Det senare är troligast. Emel-

lertid, min bror, dina utsikter äro små vid tinget: ty om en kvinna i våra dagar gör en man orätt, så har hon hela världens sympatier för sig. Och Brita har gjort dig orätt, det vet jag och vi alla! — Vad man kan göra åt det? Ingenting! Men lyd mitt råd! Ta en brännvinsadvokat, en rackare som är slängd i truten, och gå inte dit själv. Lite bättre är det än själv stå och käbbla; men säker är du inte ändå, ty när en man ser en kjol, så blir han feg. Jag hade nyligen en process mot lärarinnan här. Och jag valde en advokat enkom ur högen, som var olyckligt gift. Nu, trodde jag, får hon! Jo, vackert. Kan du tänka dig, det betalta fäet står och försvarar min motpart!

Gustav Borg hade icke ogärna lyssnat till dessa tröstens och deltagandets ord, men att förmå sig till ett erkännande det prästen hade rätt, det kunde han icke, ty det hade varit att ta tillbaka ett misstag. Han kände sig tvärtom manad ett ögonblick att säga emot, ta kvinnorna i försvar, såsom han alltid i sin tidning försvarat dem.

När han nu gick, och kommit på vägen, vaknade hos honom en efterkänsla av det skedda, och han fann att de sista tröstens ord varit en stukning. Detta satte fart i honom, och under det han gick, ut i världen, utan att veta vart, fattade han det beslutet att resa till stan, då nu hans närvaro därute var obehövlig. Han styrde därför stegen ner till ångbåtsbryggan.

När han såg på klockan, fann han att tre timmar ännu återstodo till båtens ankomst.

Det var drygt, men han hade ett nytt liv framför sig, och ett gammalt bakom.

Ångbåtsbryggor äro utmärkt lämpliga för meditationers anställande; där är slätt för fötterna så att man kan gå och tänka; där slutar landet och det stora öde vattnet tar vid; där är stilla orörligt, och man går och väntar något som skall sätta ny rörelse i en, förflytta en, ändra vyer och omkasta ens öde.

Gustav Borg gick där och tänkte. Han hade nu kommit på den punkt i livet, som kallas »uppätningens» tid. »Det får du äta opp en gång» hade han så ofta hört, utan att förstå det, utan att tro det, under livets rastlösa färd framåt. Nu förstod han det, men lik så många andra gjorde han den falska slutledningen, att han borde ångra och ta tillbaks de läror han spritt och vilka icke lett till åsyftade resultat fullständigt. Han trodde sig ha givit sitt arbete åt villfarelser, som han nu måste bekämpa, men förstod ej att i hans så kallade misstag låg en del av sanningen, vilken endast kunde komma fram under samverkan av de stridiga plus- och minus-jonerna. Korrektionerna hade redan motståndarne gjort, och han behövde icke göra om dem. Men nu grämde han sig över förspilld möda, harmades över att ha gått som en narr och arbetat på baksträv, när han trott sig vara i förspannet. Och de lidanden han nu genomgick trodde han vara straff för det onda han gjort, ehuru väl de kunde vara prövningar.

Denna uppgörelse varje människa vid en viss ålder genomgår är dock endast ett personlighetens bokslut, där en nogare granskning skall visa, att det relativt onda man måst tillfoga andra för en god saks genomförande var ett nödvändigt ont. Men å andra sidan tyckes en immanent evig rättvisa fordra att även oskyldigt tillfogade lidanden måste neutrali-

seras i världsordningen genom motsvarande smärtor hos den som framkallat dem. Om någon i det högre bokhålleriet underkunnig stode bredvid en människa vid detta uppgörelsens ögonblick, skulle han öppna alla inseglen och säga åt den av ruelsens agg sargade: »Var vid god tröst! Se här för det goda du uträttat, och här för det onda! Nu ska vi kvitta post mot post, så finner du ändå ett saldo dig till godo; ty bara det att du dragit fram ditt liv, så gott du kunnat, är en hjältedat; och varje människa, som skaffat sig fram till en naturlig död, är en hjälte; varje död man förtjänade ett monument, ty så svårt och mödosamt är det att leva livet. Och den största uslingen är icke minst beundransvärd, ty hans börda var tyngre än de andres, hans kamp större, hans lidanden djupare; och varför han var en usling, det vet ingen dödlig, kan ingen förklara, varken med statistik eller nationalekonomi.»

Gustav Borg kunde icke fullborda sitt livs syntes ännu, utan befann sig i full kris, görande sitt inträde i det rike som Swedenborg kallar Ödeläggelsen. Och värst av allt, han stod med lyftad hand mot sig själv, ty han, motståndaren mot sedelagens frigörelse, stod anklagad för osedlighetsbrott. Den disharmonien var icke lätt att lösa.

Från bryggan såg han skorstenarne av sitt hem. Just nu stego två blåa rökar opp. Det brann på härdarne, brann opp alltsammans och det bästa: maka och barn.

ELFTE KAPITLET.

Den nye redaktören.

Holger Borg var ju sin tids barn; ingenjör och elektriker, levde han livet enkelt, oreflekterat, praktiskt. Gifte sig tidigt med en liten flicka från teatern, vilken han inövade till rollen av kamrat, enligt tidens sed. Ingenjörsvetenskapen var ju för henne litet svår att i hast tillägna sig, men det fick gå av med några termer om kontakter och kortslutningar; hon poserade som ingenjör, och utvecklade sig till tendenshustrun, som skulle visa världen att kvinnan var mannens jämlike i allt. Denna jämlikhet skulle även yttra sig i umgänget; mannen fick icke gå ensam på kaféet, utan hon skulle vara med; men om förmiddagarna gick hon ensam på konditoriet, och när mannen i början ville konstatera den matematiska orättvisan, blev han nedtystad med frågan, om hon icke var en fri människa eller om hon var slavinna. För husfridens och trevnadens skull lämnade han frågan obesvarad, gav efter, ställde sig under, först på skämt mera, men alltid med fästat avseende på att det skulle ta sig ut. Han måste ju ha den modernaste hustrun, och han ville leva efter sina läror. På det sättet fick han så småningom en guvernant över sig,

en som korrigerade honom i sällskap, och som slutligen ville lära honom allt, allt vad han visste bättre än hon. Men han klagade icke; och han såg icke hur föraktet dolde sig under hennes moderlighet. Han fick dock ana det, då han såg sina vänner behandla hustrun som ett högre väsen, och honom själv som en stackare. Detta smickrade honom å andra sidan. Detta att han kunnat lukta opp den stiligaste frun, och när hon var centrum i kretsen, var hans plats skenbart ovanpå.

I början av äktenskapet hade de nygifta det ganska knabert; de levde dock ute, emedan det var billigare, och ibland hölls bohême-liv hemma. Så kom barnet. Då fingo de känna på. Mannens inkomster, som förr delats av två personer, måste nu delas av fyra. Det var försakelse, och det älskade man icke, utan lånade pängar och fortsatte. Men när barnet blev tre år, avskedades barnjungfrun och makarne skötte barnet själva. Hustrun, som intet annat hade att göra, fordrade ändå att mannen, som hade sitt arbete på fabriken och i tidningarne, skulle deltaga i barnets skötsel. Det skulle vara lika, förstås. Han, det nötet, vågade icke säga nej, ville icke heller, emedan han önskade adla hennes arbete, men märkte icke vilken orättvisa han understödde och hur han arbetade på sin undergång. För att hålla sig skadeslös, gjorde han som andra äkta män, han uppfann att äta frukost ute i smyg; han påfann sammanträden om aftnarne, och kom slutligen in i en cirkel av stadgade äkta män, som drucko sin punsch mellan sex och sju på aftonen, för att vara hemma till kvällsvarden. Kom han då hem och luktade punsch, så blev frun ond; och barnet saknade vid sådana

tillfällen alltid strumpor. Då redde han sig vanligen med »att han varit bjuden», och då borde strumpfrågan ha förfallit, men det gjorde den inte; den stod fast.

Han var alltid hemma till kvällsvarden och var tråkig. Vid bordet, där han tuggade torrt, erinrande kanske operakällarns vällustiga frukost, flög understundom en svag ljusning över hans ansikte, sista återskenet av ett inre leende, framkallat vid minnet av en lustig historia från Mellanregistret. Då mörknade frun, och förstod att han roat sig utan henne, och hon harmades över att han kunde ha ett nöje, utan att hon var med. Och så måste han berätta den lustiga historien. Det var hennes giftorätt.

En afton sutto makarne som vanligt hemma. Frun var fördärvad av barnskrik, av tvätt i köket, av dukningen.

På bordet var framställt det hårda brödet, margarin, och en uppslagen benfri, där botten knappt skyldes av tre usla fiskar, som ingen velat röra sedan flera dar, och vilka därför torkat som kaffeskinn. En ostkant av falsk schweizerost, och några skivor rått fläsk, som skulle föreställa rökt, bildade baserna i en triangelmätning. Där var otrevnad, slarv, olust över alltsammans, och det här var så olikt allt man föreställt sig om hem och hemtrevnad. Och detta tysta lurande på varandras svagheter, detta spejande efter varandras ofullgångna tankar. De voro som två fångar, vilka vaktade varandra i hemlighet.

Mannen såg med dystra blickar på anrättningen, och vid betraktandet av ansjovisen kände han den rysliga tennsmaken, den härskna oljan... Plötsligen fick han en idé.

— Om vi skulle gå ut och festa! Det var så länge sen vi voro ute!

— Nå, men Ragnar då? Barnet?

— Ja, det är sant!

Frun funderade:

— Det är rysligt i alla fall att ett barn skall råda över föräldrarna! Tvärtom borde det ju vara!

— Ja, visst borde det! Vi som försakat hela vår ungdom och nu skulle börja njuta av livet, vi äro slavar.

— Och nu, när han sover, behöver han oss ju inte.

— Han brukar ju sova, när han somnat?

— Vi har skämt bort en, det är alltsammans! Tänk på alla fattiga barn, som stängs in på morgonen, och få sitta ensamma till middan... Vet du va, Holger; vi ska säga åt portvakterskan, att hon hör efter om han skriker...

— Ja, det finner jag antagligt, svarade Holger.

Sagt och gjort! En stund senare var herrskapet på väg neråt stan. Vid Nybron skildes de; herrn skulle opp i redaktionen och frun skulle vänta honom i Grand Hôtels grop, den klassiska, 70-talets män hade stiftat, 80-talets tagit i arv, och 90-talets senare övergåvo för det reformerade Rydberg.

När frun kom till gropen, gick hon in och satte sig vid deras vanliga bord, tog en tidning, och väntade.

Straxt efter inträdde skådespelaren, deras intime umgängesvän, och sökte sällskap.

— Nej, se Marta, hälsade han, var har du Holger?

— Han kommer straxt! svarade Marta, som genast blev i ett strålande lynne.

— Får jag sitta ner?

— Ja, det tänker jag! svarade frun utan att tveka.

De kommo genast i tal, och om ett ögonblick stod en punschbricka på bordet jämte cigarretter.

Beställningen hade skådespelaren gjort så hastigt att frun ej märkt det, och nu sutto de där, de två, och ville ej börja förrän mannen kom. De pratade om all världens ting, och tiden gick.

Utan att tänka vidare på vad han gjorde och finnande väntan lång, fyllde vännen två glas, sade skål, och de drucko.

Tiden gick igen, och de tände cigarretter.

— Det var fasligt vad Holger dröjer, sade frun, och vi skulle aldrig ha börjat.

— Nu är det för sent, svarade vännen.

Då inträdde ett sällskap, som visste vilka de voro, utan att känna dem. Dessa kastade naturligtvis förvånade blickar på de två, och deras blickar blevo spefulla när de slagit sig ner mitt emot dem.

I detsamma kom Holger in, såg i en blink situationen, som han kunde förklara sig och som han var nog fördomsfri att icke ogilla, men så fick han se de spefulla blickarna, och det stack honom, så att han blev mörk.

Framkommen till bordet, hälsade han så otvunget han kunde:

— Det var rätt att ni började, jag fick ett telegram och måste skriva några rader.

Som han råkade in i de andras nyss uppodlade stämning, och de voro i försprång, hade han svårt att straxt komma upp jämsides med dem. Och han, som

medförde något av arbetets allvarstyngd från tidningsbyrån, verkade nedtryckande på dem. Det skar sig, och en ledsamhetens förlägenhet föll över sällskapet.

Frun, som ville ha det roligt, kom på den olyckliga idén att söka ruska opp mannen, men då blev han stum.

Hennes nästa försök avlopp ändå mera olyckligt, då hon för att ställa till rätta framkastade den klumpiga frågan:

— Vad är det med dig?

Det var som att gräva i hans inre, och han röck tillsammans, blev ond på sig själv för att han icke kunde behärska sig, blev ond på sällskapet med blickarne, ond på hela situationen.

Hans plågade utseende förrådde ju svartsjuka, men han var icke svartsjuk, han endast äcklades vid tanken på att vara misstänkt för dylikt, och han såg sig löjlig. Hon hade gjort honom löjlig genom sin fråga, denna fråga han icke kunde besvara. Då uppstod denna tystnad, som ingen vågar bryta, emedan alla veta att den som först talar, måste säga en dumhet, måste röja den hemlighet alla tänkte på.

Det var en minut av evighetens längd. Men så kom räddningen: två artister av kretsen rasade in, kastade om strömväxlaren och avledde de konträra strömmarne. Och så gick aftonen i glam.

Efter teatrarnes slut ökades sällskapet. Alla dessa, vilka voro samma andas barn, kände en samhörighet, som om de voro av en familj. Och de hade en instinkt att ana en vän; det behövdes inga förklaringar; och fastän de lidit förföljelser, voro de

sorglösa, hoppfulla, vissa om att de befunno sig på rätta vägen framåt.

Klockan var slagen halv tolv och glädjen var hög, då med ens en svartklädd kvinna trädde fram till bordet och bad att få tala vid fru Marta.

Den främmande okända verkade som en svart fana, och jublet tystnade.

— Fru Borg, började hon; jag bor i ert hus och hade den lyckan händelsevis gå förbi ert barnkammarfönster, då jag hör skrik av ett ensamt, instängt barn — Se så, tro nu inte jag förebrår er! Men som skriken voro förtvivlans, gick jag till portvakten för att få nyckeln och slippa in. Det fanns ingen hemma hos portvakten. Jag lät en barmhärtig människa gå efter en smed, under det jag pjollrade med det inlåsta barnet genom det stängda fönstret — — — Var lugn nu, frun lilla, ni har haft otur, och litat på en opålitlig portvakterska. — — — Inkommen, lugnade jag det stackars barnet; har suttit där i tre timmar, och nu sover han under den återfunna portvakterskans tillsyn. Se så...

Herr och fru Borg störtade ut...

Så var det att ha barn! Ja, ja, ja, och de gjorde sig förebråelser, gjorde sig löften att aldrig gå ut mer. De tänkte på vilken tendenshistoria nu skulle spridas; de halvsprungo hemåt, icke finnande någon droska.

På Nybrogatan, just då de flämtande hunnit upp för backen, stötte de mot en jättelik herre, som tog dem i sin stora famn och skrek:

— Hallå! Så har jag er äntligen!

Det var doktor Henrik Borg.

— Du, Holger är redaktör för tidningen med sex tusen i lön; och inträder i morgon! Är det sagt?

Fru Marta grät vid jättens bröst. Och så sprungo de ifrån morbrodern; sprungo, skrattade och gräto.

— Vi ska ha två jungfrur, du, skrek frun.

— Och våning på Strandvägen!

På Östermalmstorg dansade de kring en lyktstolpe, och sprungo sedan som sista paret ut på var sin sida om salustånden.

Så blev Holger Borg redaktör, och så slutade en pinsam dag i glädje.

TOLFTE KAPITLET.

Doktor Borg.

Doktor Borg hade varit gift två gånger; första gången med en inhemsk fjolla, som han fästat sig vid på grund av hennes skönhet och ungdom. Men hon var så medveten om denna skönhet, att hon ägnade densamma en fullständig dyrkan. Hon kunde sitta halvklädd framför spegeln i timmar och beundra sig; kyssa sina runda armar, modellera sin barm, visa sig själv sina tänder, knåda sin näsa för att få den vackraste bukten på rätta stället. När doktorn en gång oförmärkt fick se henne i denna sysselsättning, blev han rädd, ty uttrycket i hennes ansikte var icke en människas, utan ett fånigt djurs; en fågels som speglar sig i en källa och plockar sina fjädrar. Det föreföll honom så hemskt att han icke var förenad med en människa, att han trots sin frimodighet stoppade det i säcken och knöt igen.

Trots sin skönhet kunde hon icke kläda sig, och när han gjorde en anmärkning, så behandlades det som majestätsbrott. Hon drog sig då tillbaka förnärmad, hånade honom för att han icke kunde uppskatta henne; och i sin enfald räknade hon opp alla sina beundrare, citerade deras omdömen. Dok-

torn fortfor efter giftermålet med sina rökoffer i form av blommor och champagne; men blommorna passade aldrig.

— Jag fick orkidéer efter sju kronor stycket av löjtnant X. Och riktig champagne skall kosta elva kronor.

Hon älskade sig själv och sin skönhet så objektivt, att hon var avundsjuk på doktorn för att han fått henne.

— Du har fått, du! Du vet inte hur gott du har det. Tänk, så många, som avundas dig.

Men denna självälskelse gick så långt att hon icke kunde hängiva sig åt mannen; hon unnade honom icke sin kärlek, utan var ännu i ömhetens ögonblick så avundskall att hon icke kunde mottaga något. Och så klagade hon.

Först brydde doktorn sig inte om det där, ty han visste vem han var. Men, så småningom gick hon och klagade för sin mor och sade, att hon inte betraktade sig som gift. Modren förstod ingenting och ville ingenting veta.

Doktorn, som var ung läkare, förstod icke heller vad hustrun menade, men han blev orolig, och rådgjorde med en äldre läkarevän.

— Ja, min gosse, sade den gamle, nu står du inför ett problem, som jag ännu stavar på. Men jag har nyligen läst ett bestämt uttalande av vår störste gynekolog i denna fråga. Han säger att glädjeflickan söker glädjen, men makan söker barnet; och han förklarar avgjort att barnet skall födas kyskt i en kärleksfull famn, icke i en vällustig. Den ärbara moderkvinnan blir kysk i äktenskapet, mot sin vilja, och det hon söker, finner hon icke; därför klagar

hon. Men, min vän, jag har kommit så långt, att jag funnit, det även mannens begär adlas i äktenskapet, liksom neutraliseras eller förandligas; därför har jag hört lika många klagomål från manliga sidan. Du ser ju på nygifta, hur mycken missräkning..., emellertid, är din hustru i grossess?

— Ja, efter två månars äktenskap!

— Då kan du ju vara lugn!

Doktorn blev lugn, alltför mycket, så att det retade frun. Hon blev ytterligare avundsjuk på mannen därför att han fått den äran att ha barn med henne, och hon hatade sin grossess, som angrep hennes skönhet. Och det hon icke tyckte om, det fanns icke för henne. Tanklös och enfaldig, gick hon ännu omkring och agerade jungfru.

Då blev hennes mor rasande:

— Är du galen, barn? Du är ju i välsignat tillstånd.

— Ja, inte vet jag...

— Vet du inte? Hör du; går du omkring med sådant snack, så kommer din man att mörda dig. Förstår du inte det, att världen skall fråga sig varifrån du har barnet, om du går och pratar om din oskuld.

Men när hon såg mannens fadersglädje och stolthet, blev hon full av hat. En fullständigt djurisk elakhet växte fram, och hon ville icke unna honom att vara far till hennes, h e n n e s barn.

Om av enfald eller bara elakhet, men, en morgon, när hon snattrade som vanligt, föllo hennes ord så här:

— Jag vet inte, men jag tycker inte du har någon del i det här barnet...

Då brast doktorns afrikanska lynne ut, som han så länge undertryckt:

— Vad f-n i h-e är det du säger? Är det inte mitt barn; så är du en..., och det kan du inte mena.

Frun reste sig, klädde sig; och när hon skulle gå, yttrade hon:

— Nu går jag, för alltid!

— Ja, gå åt h-e, svarade doktorn. Du kan ju mörda en människa med din bestialiska dumhet och din sataniska elakhet. Gå fort, annars sparkar jag ut dig!

Därmed var det äktenskapet slut. Doktorn hade fått en skugga på sig, ty han kunde ju inte försvara sig, även om han framlade fysiologiska bevis, dem ingen begärde. Så gick han i raseri ett par månar, och i raseriet gifte han om sig med en norska, och hade henne i grossess med detsamma. Hon var i sjunde månaden, när de vigdes; och frun ville ha ett stilla bröllop, men mannen ställde till ett dundrande kyrkbröllop mitt på middan.

— Det var så vackert, sa han, att se en välsignad kvinna.

Prästen tyckte inte detsamma, men fick nöja sig. Och när doktorn, såsom egen giftoman förde sin högvälvda brud på stora gången genom kyrkan, då föll skuggan bort, och han stod i ljus, klar och sund som han var...

På middagen höll han ett tal inför hundra inbjudna personer, och drack för sin maka och sitt ofödda barn.

— Det var stil! sade somliga. Men andra tyckte det var cyniskt.

Detta äktenskap numro två gick en tid, så där, så där! Så kom Dockhemmet förstås och hela mojet efter. Ligakvinnor och kanonkvinnor, federationskvinnor och handskekvinnor. Det var ett helvete för en äkta man att leva!

Hela den urgamla idolatrin blev gynolatri, eller kvinnodyrkan. Man hörde en ateistpoet förklara att kvinnan var hans religion. All litteratur, som icke förhärligade kvinnan, var ansedd värdelös, så att man verkligen kunde tro med Spencer att poesin och konsten ledde sitt ursprung från hanens kryperi för honan. Det hade gått an med denna kvinnoskålspoesi, om icke den varit åtföljd av mannens självförnedring. Män njöto av att förnedra sig, att leda i bevis det mannen var ett lägre djur, och när de gamla narrarne Ibsen och Björnson rent ut förklarade att samhället endast kunde räddas genom kvinnans uppsättande och mannens avsättande, då var dårskapen på kulmen.

Kom härtill den norska frågan, så hade doktorn ett trevligt hem. Två barn hade visserligen vuxit opp, till åldern av tretton och femton år, men nu blevo de också till trätofrön. Allt blev trätofrö, och med en oregerlig kvinna var ju ingenting att göra.

Varför de icke skildes? Barnen höll ihop eländet, minnena, och detta outrannsakliga, som binder makar, även när de hata varandra. Ockultisterna säga att de alstra halvandliga substrat ini varandra, vilka äga ett slags väsenlik tillvaro; andra mena, att mannens och kvinnans själar växa i varandra med sugrötter, och att de egentligen leva i en beständig omfamning; de känna med och medelst varandra såsom tvillingar påstås göra; därför lider

även den parten, som gör den andra ont; han lider av dess lidanden, som han själv vållat; därför är man värnlös mot den man älskar, och älska är att lida. Därför är också skiljas det smärtsammaste av allt; det är att riva sönder och upplösa tillvaron, och minnena äro själarnes barn; dem kan man icke överge när man vill. Det finns makar som hållit på att skiljas i trettio år utan att lyckas; de skildes som förlovade, som nygifta, som gifta; de skildes åtta dar före silverbröllopet; och när de kommit så långt, trodde de att det skulle räcka livet ut. Men tre veckor efter gick mannen från huset, blev borta en natt, den första på de trettio åren. Dagen därpå var han hemma igen och för att illustrera försoningen satte han upp ett nytt bo; och så fortsatte det.

Doktorn hade lidit genom sin första skilsmässa så grundligt, att han beslutat hålla ut i andra äktenskapet, lida allt, utom förnedring. Men det är så mycket som förnedrar omärkligt. Att hunsas i tjänares närvaro är förnedrande för en man, och att behandlas som idiot i sina barns är det ännu mer, i synnerhet när man är den klokare.

Detta dagliga och stundliga undertryckande av sina tycken kan slutligen beröva den starkaste all självkänsla, och när doktorn märkte att han var i fara, beslöt han fly, det enda möjliga stridssätt med onda kvinnor, ty den som inlåter sig med ondskan råkar själv in i den. Och hennes ondska verkade som ett nervgift, vilket höll på att ansticka honom.

Utbrottets närmaste anledning var som vanligt några väninnors ankomst i huset. En av dem älskade fru Dagmar, hur pass oskyldigt är svårt att avgöra,

men damerna anse allt oskyldigt, som de ha för sig, även om gränsen är överskriden.

Denna väninna började lägga sig i barnens uppfostran. Flickan kortklipptes och gossens hår fick växa långt, allt för att utplåna olikheten mellan könen. Men när gossen fick lida smälek i skolan för detta sitt kvinnliga yttre, och när fadren tillika märkte att sonens instinkter började förkvinnligas, blev han rädd; tog en sax och klippte av håret. När modren fick se det, föll hon i raseri:

— Skall icke en mor få uppfostra sina barn? skrek hon.

— Hon skall så f-n heller, och inte uppfostra bugrar. Två ska vi vara om'et, och jag är den ena.

Modren hotade gå till advokat. Det var hennes vanliga.

Men det fanns en annan faktor, som inverkade störande på äktenskapet, och det var den då av en berömd läkare uppfunna konjaken. Den begagnades av frun som panacé för alla krämpor, och mest om förmiddagarne för nervositet, och om aftnarne mot sömnlöshet. De skenbart oskyldiga små glasen förstörde lynnet och aptiten, gav sömn på olaga tider, och borttog nattsömnen. Fastän uppfinnaren själv, professorn och auktoriteten, slutade illa, ett offer för sin konjakshypotes, fortsattes drickandet av damerna.

När doktorn varnade sin fru, svarade hon alltid med professorn.

— Professorn måtte väl förstå det bättre än du, som inte är docent en gång.

Med ett ord, det äktenskapet var moget, så utmognat, att när brödrastriden blossade upp, en lätt vindstöt kom det att brista.

Fru Dagmar skrev i kvinnotidningen mot sin mans teorier, hon kallade, dock utan att nämna hans namn, gjorde honom misstänkt som reaktionär och varnade de liberala valmännen för en sådan kandidat. Därmed var kriget öppet förklarat, och makarne bodde i var sin ända av våningen.

Men själva katastrofen påskyndades av en liten händelse, vilken kom som den vore beställd.

En morgon på mottagningen inträdde ett mycket välklätt fruntimmer till doktorn. Denne blev förvånad, ty fruntimmerna hade övergivit honom, emedan han var »ofin»; han ville nämligen inte förstå deras antydningar, utan sade rent ut deras baktankar; yppade deras hemligheter utan att behöva fråga dem.

Han bad emellertid damen sitta ner, och när han fixerade henne, såg han straxt vad sort det var. Uttrycket i ögonen stämde icke med munnens. Det var ett barns haka, kinder och läppar, men ögonen sade något annat, ty hon hade glömt att uppfostra sina ögon. När han nu frågade vad det var åt henne, upplyste hon att det var blodbrist och nervositet.

Han hade fått ett välkänt spår, och frågade försiktigt vidare:

— Är ni gift?

— Ja!

— Har ni barn, och hur många?

— Ett barn.

— När föddes det? (Nu gick det som efter formulär, ty han kunde historien utantill.)

— För tre år sen!

— Nå än sedan?

Här blev en paus, ty i ordet »sedan» låg hela bekännelsen, som han indirekt lade i hennes mun; men hon var icke kommen för att bekänna något, tvärtom. Han återtog därför tråden och fortsatte själv.

— Vill inte er man ha flera barn?

— Nej!

— Vill ni ha flera barn?

— Nej!

— Ja, det är därför ni är nervös och blodfattig; är er man också nervös?

— Om han? Det är han, som gör mig nervös, och det var det jag ville tala om.

— Hör nu frun! Ni gör nog varandra nervösa med det här fusket...

— Kan inte doktorn säga vad jag skall göra; jag kan inte leva ogift som gift...

— Gör inte er man det också, efter som ni inte vill ha barn?

(Hon ville inte tala om sin man, inte tänka på honom.)

— Kan inte doktorn ordinera något åt mig, något som...

— Menar ni att jag skall ordinera en älskare åt er? Då blir det han, som gör barnet, och ni är lika nära den fruktade grossessen.

Det var hela hemligheten, och nu fick han se ett changemang för öppen ridå; det lilla ansiktet utbyttes mot ett annat, så förfärligt att han trodde en helt annan människa satt i stolen. Men han gick på oförskräckt:

— Att er man tröttnar på att utöva era laster förvånar mig inte...

Längre hann han inte, ty damen var utom dörren i ett ögonblick.

Det var ju ett reguljärt fall och inträffade lika ofta som olyckliga äktenskap.

Men när han kom ut till vaktmästaren i vänt-rummet, fann han damens namn. Det var frun till redaktören av den liberala föreningens tidning. Nu hade han förspänt så det dugde.

*

Men därmed var icke slut, ty efter en kvart inträdde fru Dagmar, och som hon önskade ett längre samtal var hon blid, väl vetande att med påflugenhet endast följde dörrstängning:

— Vad var det med lilla fru ***, som var inne hos dig?

— Det var att hon ville jag skulle ordinera henne en älskare? Ja, de kommer ju hit och begär recept på fosterfördrivning och preventiv...

— Emellertid blir du anmäld för Läkarsällskapet för sårande beteende mot kvinnlig patient.

— Anser du hon hade rätt i sin anhållan?

— Ja!

— Då är du också ett...

Han letade eldgaffeln, och frun försvann. Då kände han att det var slut.

Detta var tidens helvetiska könsstrid på liv och död. Och när man såg så många män ruineras och dö i förtid, så blev orsaken aldrig utrönt, ty man fick icke skriva om det.

Naturen hade givit mannen initiativrätten, eme-dan han är den verkande orsaken, men nu skulle

han berövas den; kvinnan som ingenting ger, endast tar emot, tillvällade sig initiativet; och som hennes receptivitet är obegränsad, måste varje man bli efter i en ojämn strid, där utgifterna hava sin naturliga gräns. Och alla kringgåenden av naturens lagar straffade sig. Männen, i stället för att bli fäder, nedläto sig till att vara sina fruars alfonser; de modärna sängkamrarne med sina två järnsängar liknade mediko-mekaniska institut, frölängningsanstalter, eller sjukgymnastikens enskilda rum. Det makarne sökte funno de icke, ty d e t finnes endast i moderskapet och faderskapet. Därför blev det död i stället för födelse.

Adertonhundratalet var icke barnens århundrade, det är lögn. Sjuttonhundratalet, med Rousseaus Emile, där mödrarne lärde dia sina barn igen och återskänkte moderskapet dess förlorade ära, det var barnens gyllene ålder. Men adertonhundratalet, särskilt dess slut, blev barnens helvete. De barn som föddes kommo till av en olyckshändelse, av en misslyckad hämning av viljeakten, därför föddes de viljelösa, könlösa, karaktärslösa. Moderskapet föraktades; barnaföderska ville ingen vara, och att giva modersmjölken själv ansågs skamligt. Barnen fostrades med flaska, och voro alltid kinkiga, sömnlösa och sjuka. Kemikalier, kolsyrat natron, mjölksocker, steriliserad komjölk, det var utfodringen. En steril vätska, vars livskraft var dödad, skulle ersätta den levande modersmjölken! Den gav också sterila människor, som icke kunde få en ny tanke att växa; efterklangsmänniskor, automater, som gåvo ifrån sig tryckta svar på mänsklighetens frågor, tryckta på små papperslappar mot instickande av folkskole-

avgiften. Det var automatens tidevarv, och automatbarnens, flaskbarnens och napp-barnens, som aldrig legat vid en moders varma barm, utan exercerades att ligga tysta och frysa till kropp och själ i en rankig vagn under uppsyn av en främmande ligakvinna och hennes fästman, ofta nog av en prostituerad, som fick »suga opp nappen» med osteriliserade läppar.

Det var de sterila kvinnornas gyllene ålder; och de predikade sterilitet, bildade församling och fingo profetissor, tills de slutligen blevo ett av staten erkänt kyrkosamfund.

I kampen mot denna dekadens föll den sunda mannen doktor Borg, för att aldrig resa sig.

Åtta dagar senare satt han ensam i sitt skövlade hem, och fjorton dagar senare blev han utesluten på alla val-listor, såsom både reaktionär i kvinnofrågan och såsom norskhatare.

Någon anmälan i Läkarsällskapet blev ej av, men hans praktik var skadad.

TRETTONDE KAPITLET.

Fru Brita på Storö.

Fru Brita Borg var icke alls så märkvärdig som hon troddes, och hennes godmodighet låg mera i hullet. När kvinnosaken uppkom, var hon genast med om att rädda mänskligheten, vars grundmurar nu skulle byggas på samhällets pelare, kvinnan. Följaktligen skulle mannen störtas; och hon kastade sig in i jakten. Bland dessa vettvillingar drevs en särskild klappjakt på stora män. Carl XII själv grävdes opp och förklarades ha varit kvinna; Napoleon var ingenting i sig själv, utan hans mor var allt; Goethe hade allting lärt av sin mor (som ingenting visste). Å andra sidan: alla kvinnornas hemliga sjukdomar komma från männen (vilka männen dock fått från kvinnorna); alla män voro födda av kvinnor (men att alla kvinnor voro avlade av män, taltes inte om!).

Allt detta lögnväsen och all denna orättvisa försvarade man med att kvinnan nu skulle hämnas de inbillade orättvisorna. Vilka orättvisor? frågade man. Jo naturens ojämna, men vackra fördelning av könen, vilken synes gjord efter gyllene snittet, där den mindre delen förhåller sig till den större som den

större till det hela. Där kvinnan fick skönheten och behaget; mannen styrkan och förståndet. Där kvinnan fick till plikter att föda barnet och vårda det; mannen att avla det och försörja det och modren.

Och i alla tider, när en man älskat en ärbar kvinna, hade h o n haft alla garantier för att bli behandlad väl, så länge hon var trogen. Därför hade kvinnan alltid orätt, när hon klagade på sin man; ty av hennes uppförande berodde hans. När en amerikanare kastat en brinnande lampa i ansiktet på sin hustru, utlät sig fredsdomaren så: Vilken förfärlig kvinna! — Ja, en man vilken älskat en kvinna, måste ha sett det ur-onda innan han kunnat glömma sig därhän.

Kvinnan har alltid orätt gentemot sin man, därför att han är mannen och hon bihanget till mannen.

Mannen är människan, som ensam skapat hela kulturen: åkerbruk, industri, vetenskap, konster, litteratur, vars frukter han bjudit sin kvinna på (att några få kvinnor varit med på ett hörn och knåpat efter, betyder ingenting).

Fru Brita och vederlikar svarade: Men kvinnan har fött alla människor. Därpå svarades: Men mannen har avlat alla människor och låtit kvinnan föda sina barn! (Amen!)

Gustav Borg hade av medärvt galanteri från århundradets början, då medeltidsidéer slogo upp igen under romantiken, genast ställt sig på damernas sida; och i galanteriet eller ridderligheten mot damerna ligger ju en partiskhet och orättvisa. Det är icke erkännande sin absoluta underlägsenhet som en man stiger upp och lämnar sin plats åt ett fruntimmer; det är den starkares godvilliga offer åt den svagare.

Men så ville damerna numera icke se på saken, utan det var en underkastelse för den överlägsna de fordrade.

När nu fru Brita ville visa sin styrka, så blev hon rå och känslolös; och något så vidrigt som ett rått fruntimmer gives icke. Att skilja barnen från fadren, det var en bagatell; och att barnen tvinade av saknad efter fadren, det generade inte alls. Ömhet, medlidande, barmhärtighet mot de oskyldiga små, kom aldrig i frågan, bara hon kunde få visa sin råhet mot den hatade mannen.

I sin stämning till tinget anförde hon tjugo anklagelsepunkter, av vilka de flesta voro falska eller lätta att besvara. Han hade varit brutal (när hon ljög honom mitt i ansiktet); han hade försummat henne i äktenskapet (därför att hon vägrat honom eller velat sälja sin gunst); han hade varit snål emot henne (därför att hon förtjänade själv på översättningar och satte pängarne på banken eller festade opp dem); och så vidare.

Att stå på tinget och avslöja sin hustru, även som kopplerska åt dottern, det förbjöd honom hans »ridderlighet». Därför skickade han en advokat med fullmakt, som på alla frågor om han hade något att invända, endast skulle svara: »ingenting».

Att rivas om barnen ville han icke, ty de behövde bättre sin mor än honom.

Hade han kunnat förmå sig till ett försvar med motanklagelser, är det möjligt att han vunnit både barnen och egendomen. Nu skulle han mista allt; det visste han, ty domaren var en kvinnosaksman.

Emellertid, nu satt fru Brita på Storö och regerade. Barnfröken var naturligtvis avskedad och de

minderåriga voro bortkomna. Överlämnade åt sig själva och den främmande fröken gingo de omkring sorgsna och frågade efter fadren. De barmhärtiga svarade att han var bortrest, de obarmhärtiga att han var bortkörd. I själva verket befann sig fadren på beständig flyttning. Från staden hade han tagit tillbaka till Storö och hyrt sig in hos nämndemannen. Därifrån gjorde han strövtåg på ön; besteg berg och klev opp i höga trän bara för att få se takåsarne, under vilka hans barn levde.

Nu hade Ester och Max installerat sig efter behag och gjorde ingen hemlighet av sitt förhållande. Ja, de uppförde till och med små husliga scener, som påminde om äktenskapets allra fulaste. Modren observerade dem, men teg en lång tid. Slutligen en eftermiddag, gick hon in till de unga, och utan omsvep ställde hon sin fråga på greven:

— Nå, Max, när tänker du gifta dig?

Efter en överraskningens paus, svarade Ester:

— Gifta oss? Aldrig.

— Har inte Max givit äktenskapslöfte?

— Nej, tvärtom, svarade Ester; vi ha lovat varandra att aldrig gifta oss. Ha vi inte sett nog elände hos er och de andra, för att avskräckas från att avlägga ed inför Gud att älska varann hela livet? Vem rår över sina känslor och tycken? Vem dristar lova om våren, att det inte skall bli höst?

— Jaså, greve Max är en sån där fästman, som man får dras med i kökskammarn? Vi kallade dem för matfriare i min ungdom.

Greven reste sig, och insåg i ett ögonblick det falska i sin ställning, så att han blev stum. Men flickan tog åter ordet.

— När kom du på de åsikterna, mor? Du som...

— Nu, svarade modren. Nu, när jag på er studerat det fria förhållandet; och när jag hört era stormar och ert gräl, har jag funnit att det fria är lika galet som det bundna. Det är således bosch att skylla på lagen och jag visste det nästan förut, då jag sett hålldamer och deras hållare vara lika olyckliga som äkta folk, och, märk väl, haft lika svårt att skiljas, fastän de varit fria. Det är icke äktenskapets fel, utan det ligger i sakens natur; kärleken är strid på liv och död, och ur stridiga krafter skall födas ett nytt kraftigt liv, med rättigheter på livet, och dessa rättigheter bevakas av staten och kyrkan tillsvidare, vilka äro alla sina barns förmyndare. Nu går ni och tar ut lysning; mat och husrum får ni av mig, men inga pängar.

— Men eden, den falska eden?

— Den tar staten på sig; för resten finns det skilsmässa, som löser en från sin ed.

Samtalet var avslutat, och man skildes för att först råkas vid aftonbordet.

De unga sutto på Esters rum och voro allvarliga.

— Vi måste viga oss, sade greven, ty eljes är mitt anseende förlorat, och jag kan icke akta mig själv.

— Låt gå för vigseln, svarade Ester, men vi flytta aldrig tillsammans, ty då bli vi fiender, det känner jag på mig. Lagbunden frihet! det är jag med om, men icke lagbundet tvång.

— Väl! Men trohet, så länge bandet varar, vidfogade greven.

— Trohet? Det är ju att binda sig...

— Vi binda ju oss och varann genom avtal, och avtal måste hållas, eljes ramlar världen.

Det förstod inte Ester:

— Det strider mot min natur, svarade hon.

— Ty din natur är trolöshet! undföll det greven.

Och i samma stund brast något; och en eld tändes. Det var första gången könsstriden dök upp i deras liv. Den frågan hade icke existerat för dem, menade de, och de levde utan en tanke på den naturliga skillnaden mellan könen. Nu sutto de som man och kvinna, nakna efter syndafallet, sedan de ätit av medvetandets kunskapsträd.

Efter en förfärlig paus, öppnade Max, åter samtalet:

— Märker du att vi hata varann nu?

— Som man och kvinna, ja.

— Då måtte könen vara fiender?

— Visst det, liksom nord- och sydpol på magneten.

— Då är kärleken hat, och släktet består genom hat, och icke genom kärlek.

Märkligt var att när hälst de talat hatfullt, så ökades attraktionen, liksom om strömstyrkan vunnit på omkastningen; och de drogos så mäktigt till varandra i något, som liknade kärlek, men uppenbarade sig som ett rasande hat. Nu sökte han henne med eldade blickar och nalkades henne som om han ville göra henne ont, bränna opp henne, förinta henne. Icke för att få något utan för att ge, ge något fruktansvärt, av ureldens väsen, se henne lida en anteciperad födslovånda.

Men hon, väckt av samtalet nyss, ville icke ta emot; hon erinrade nu sin ställning som kvinnan, sin förödmjukande ställning, som ingenting hade att ge, och som kascherade detta under talesättet, »att hon givit honom allt, att hon givit sig»; och hon sprang upp som en vildkatt, tog pappersskniven från bordet, och skrek:

— Jag hatar dig!

Detta kunde betyda: Jag fruktar dig i detta ögonblick, ty om du nu fick min vilja, skulle jag gå omkring i nio månar som ett fågelbo åt din unge; din! Det vill jag inte! Jag vill inte ligga ut ditt ägg. Jag vill inte vara din åker, där du sår...

Han följde hennes tysta tankar och svarade inom sig. Du skördar där jag sått; du går bort med mitt barn, när jag låtit dig föda det; du tjuv, som, när du fött min unge, (ty det är min, emedan jag ger livet och rörelsen) vill stryka ut mig och mitt verk. Jag läser i dina ögon att du vore i stånd förneka mitt faderskap och göra dig själv till sköka, bara för att få tillgripa min egendom, och i modersstolthet promenera mitt barn på gatorna och skryta med ditt verk. Att få förnedra en man, se där det yttersta målet för en kvinnas äregirighet!

Därpå skämdes de; satte sig i var sitt soffhörn och hatade.

Så började det på igen. Greven öppnade:

— Ja, nu vägrar du min bön, och jag får icke bli ond; men om jag vägrar på din befallning, så anser du dig ha rätt bli ond, ja... Tänk att förnuftiga människor ska hålla på att rivas som kattor! Brunst och hat! se där är kärleken, det högsta, som det skulle vara, och tillhör ändock de lägsta regionerna. Du

som är läkare, vad är kärleken i dess mest verkliga uttryck?

— En sekretion!

— Bravo! Och sådant skall upptaga vår mesta tid och våra bästa tankar! Vet du, Ester, idealist var jag aldrig, men nog är verkligheten en karrikatyr på våra idéer om tingen. Allting är neddraget och förvänt; det finns ögonblick, då jag hör en sanning i den gamla sagans: förbannad vare jorden för din skull! Det finns stunder, då jag tror den förryckte Stagnelius hade rätt, när han klagar över att våra mänskosjälar fått krypa in i djurkroppar. Vi uppföra ju oss som djur, vi kyssas med samma mun, som lägger in maten, och vi älska med avföringsorganen! Är det stolt då att vara människa? Nej, förödmjukande är det, och vi borde alltid gå och skämmas. Darwinisterna ha nog rätt i att människokroppen är en utveckling av djurkroppen, men de glömma att själen har en självständig tillvaro med anor uppifrån, med minnen från stjärnorna, och att det här köttet bara är ett fodral, som stramar. Egypternas själavandring är nog riktig den, men jag tror vi redan hålla på med den vandringen i denna apliknande hydda. Vet du jag såg i simskolan en gång på de vitgulröda människokropparne, och slogs av likheten med — icke apor, utan med unga svin, som också äro rosenröda och hårlösa. Vet du att jag har ögonblick, då jag bokstavligen icke får rum i min hud, då jag ville krypa ur skinnet, och flyga min väg. Jag börjar tro på alla gamla sagor; jag tror på syndafallet, ty sedan vi föllo, du och jag, ha vi bara föraktat varann. Den första tiden, jag älskade dig, såg jag icke din kropp; jag såg bara din själ, och den var

skön och god. Sedan kom djävulen och djuret. Häromdagen såg jag djuret hos dig, i ditt öga. Det blev i ett tag som dött målat porslin, eller liknade ett emaljöga i optikerns skylt. Då blev jag rädd. — Och likafullt, vi måste ta ut lysningen! måste ner i kökets och barnkammarens dy; du och jag som alla andra. — Det heliga äkta ståndet, där kärleken ingen del har, där undfångelsens sköna ögonblick alltid lär följas av ovett, där alla laster blomstra, och dygden, om den skulle uppenbara sig som god smak, dygden, är ett fel, som kan bli skilsmässgrund. Jag har en gift vän, som anklagades för köld mot hustrun. Inför domaren uttryckte han sig vårdat som så här. Min hustru anklagar mig för köld. Vi ha endast ett barn tillsammans efter ett års äktenskap; men om vi hade varit gifta i Konstantinopel, hade jag nu kunnat haft två hundra barn; och ändå klagar hon! Tvåhundra! Men du vet, mänskorna älska icke, att man försvarar sig...

Nu ringde det till aftonvard, och de måste gå ner. Det var kallt vid bordet, stelt. De små voro där också. Av ett misstag hade gossen fått fadrens servettring. Han satt och lekte med den och läste namnchiffret; hans läppar rörde sig, men man hörde icke ett ljud. Dock fru Brita hörde, hon, och förstod; och med ett ryck tog hon ringen från honom.

Gossen rodnade, slog ner ögonen, och efter en stund yttrade han:

— Kan den ena människan förbjuda den andra att tänka?

Intet svar följde; ty i detta »den ena människan och den andra» låg en sådan personlig självkänsla, antydande att barnet fann sig i nivå med modren; och

denna blev också gripen, men mest därför att hon hörde fadrens röst genom barnet. Denna man, som hon trodde sig ha utrotat från jorden, steg upp igen och satt vid bordet, talande, förebrående. Skulle han hämnas genom barnen, skulle hans själ ännu dväljas i detta hus, varifrån han var utstängd? Hon fattade i denna stund ett gränslöst hat till barnet, och när gossen av tanklöshet eller av omedveten vilja, tog tillbaka servettringen, reste sig modren i raseri och röck barnet i örat. Lugn, kall, behärskad och med en vuxen persons övertygelse, uttalade gossen dessa ord, som han icke tänkt ut:

— Rör mig icke, mamma, för då dör du!

Vad menade han? Menade han något? Vem vet? Alla barn äro underbarn i så måtto, att deras intuitiva förstånd synes ligga färdigt i den lilla ofullbordade kroppen. Men även barnkroppen tyckes vara färdig; den synes blott i förminskad skala, och man får ofta det intryck, att man ser en miniatyrmänniska, när man ser ett barn. Dessa naiva utbrott man hör hos ett barn äro icke naiva, de äro lika djuptänkta som hos en äldre. Vi läste ju nyss i en stor statsmans bekännelser huru han erinrade sig vara precis lika klok i sina pojkår som på ålderdomen. Om så är, vartill tjänar uppfostran då? Till att undertrycka!

Emellertid när gossen talat, skulle han såsom svar bli utvisad i ett mörkt rum, därför att han talat vid bordet. Modren hade fattat honom i armen, förstämningen var allmän, och greve Max beredde sig gå emellan, då alla på en gång lystrade till.

Utifrån trädgården hördes ett rytande ljud, kanske ett råmande husdjurs...

— Inte går boskapen ute om vintern! avbröt greven den hemska tystnaden.

Intet svar följde, men modren stod blek, stannande i gesten, under det gossens ansikte fick ett inre ljus och en frid såsom en döendes. Modren och han hade ensamma förstått detta ljud. Det var fadren! En man, som icke kan gråta tårar, ryter av smärta. Han hade således i den mörka vinterkvällen gått utanför huset för att få se en skymt av barnen!

Fru Brita gjorde med handen en rörelse åt bröstet, lämnande rummet utan att säga ett ord.

När de unga sedan frågade efter henne, svarade jungfrun att frun gått till sängs och var sjuk.

*

Följande morgon låg frun sjuk ännu; men hon tog icke emot läkare och ville icke se någon. Hon skrev sina order på papperslappar. De unga mottogo följande order. »Ni reser till stan genast och tar ut lysning.»

Och de reste.

När de efter en klappjakt hos rotemän fått betygen klara, som de trodde, infunno de sig i en pastorsexpedition för att »ta ut» lysning.

De passerade en antichamber, som liknade en mindre förstuga och inträdde i expeditionen, som liknade en större förstuga. Snö och smuts på golvet, fönstren utan gardiner, trädbänkar utmed väggarne, pulpeter; vantrevnad, tung luft, strävt, osk önt. Här stodo och suto syndare, som skulle börja livet, man och kvinna, samliv för hela vandringstiden; här stodo och suto föräldrar, som ville viga den nyfödde till

kampen, och få honom ett namn; här stodo och suto människor, som ville få en frände i jorden, vilket icke heller är så lätt. Ingenting är lätt, varken ingången eller utgången. Och det fingo de märka, när de bådos sitta ner och vänta.

De sågo mörka män vid stora böcker skriva opp, skriva opp och stryka ut; framställa öppet de mest närgångna frågor. Fadrens namn? Obekant. Gift förut? Skild kanske? Få se skiljobrevet! Finns inte! Är barnet döpt? Ja, men inte här. Var? Långt borta i Amerika! Får skriva dit!

Skriva, skriva, skriva!

— Den här delen av själavården är något konstig; började greven viskande. Kontorsgöromål, rescontra, kladd! Det är ju rotemän! Farbror Henrik kallar det för prästkontoret; men det är ju en offentlig biktstol. — Har ni varit till nattvarden? — Vad rör det er! — Och de äro inte snälla! Det låter så hårt, när Herrans tjänare talar.

Salen tömdes ut ett ögonblick, och en, som syntes vara kontorschefen, pustade och torkade glasögonen. Det var en världslig präst, tycktes det, ty han berättade högt en anekdot om en kvinna, som förra söndan blivit från predikstolen förlovad med galen man. När han sett sig omkring i salen och igenkände den ryktbara fru Britas dotter, som även låtit tala om sig från Uppsala, så blev han röd i hårfästet; och när kyrkvaktarn i det samma passerade för att röra i kaminen, kunde han inte hålla munnen.

— Elda på, han, Söderström, så kamin blir röd; rött ska det vara, rött åt de röda!

— Sitter han och skäller på oss? viskade greven.

Men kontorspersonalen hade belönat chefen med ett kvävt fniss, och denne, som succés'n stigit åt huvudet, ävlades efter nya lagrar.

— Var det inte en murvel här nyss, som ville ha reda på sista skilsmässans detaljer? frågade han klockarn.

Denne mumlade något, vilket endast skulle tjäna som framkallare åt kvickheten, vilken nu brann av.

— Jaså, han skulle gifta sig; var det med viksel eller med viksell?

— Det här är ju som på Södra Teatern, viskade greven. Och jag, som tog det så allvarligt! Ska vi gå vår väg? Ester?

— Nej! Tänk på mor!

— Men det är ju skoj! Jag går!

Kyrkvaktarn kom åter in, bärande en enrisruska, vilken han tände i kaminen och svängde omkring i salen. Det gick nämligen en epidemi, och alla offentliga lokaler skulle rökas. Det var att blåsa på prästens eld:

— Bra, Söderström, rök ut nihilisterna!

— Det är otroligt, viskade greven. Det är ju busar! Busar! — Tänk, sådana där försupna studenter; när de inte kan gå igenom Ultuna, så bli de själasörjare, och sen ha de rätt meddela uppsträckningar åt sina medmänniskor. Man tar dimmen, och så kan man lösa och binda själarne. Nej, vet du, det här är ruttet, och jag sörjer bättre för min själ själv.

Nu kom kyrkoherden. Det var en bildad, värdig man; dock en högre ämbetsman, men ingen herde, och ingen överstepräst. Han läste i betygen, och med en vänlig min, icke alls nedlåtande, sade han:

— Det står herr Adelstorm, det skall ju vara greve.

— Ja, det skulle; men min far, som är kassör i en bank, har lagt bort en titel, vilken endast medförde falska pretentioner...

Kyrkoherden såg gillande ut och nästan beundrande.

— Och jag, fortfor greven, har följt min fars exempel, i synnerhet som hela titelväsendet är föråldrat.

Kyrkoherden mörknade, ty han vädrade dessa modärna angrepp på samhället, vilket ju ordnade sina medlemmar efter egentliga vikten. Men han var en human man och gick vidare.

— Är... greven, förlåt, jag kan nämligen icke dela grevens mening om titlarnes värdelöshet, då staten själv medelst dem ger en värdesättning på medborgerlig förtjänst... Är greven inte döpt? Jag ser ingen dopattest?

— Döpt? Nej, det tror jag inte.

— Tror? — Då kan jag inte lysa.

— Då stå vi där! Ester! Men eget är i alla fall, herr kyrkoherde, att när man inte vill gifta sig, viga sig, då är man biltog; och när man vill gifta sig, viga sig, då resas hinder, som alla gifta ha beklagat sig över. Varför vill ni hindra en så enkel sak? Ni fordrar ju bland annat bevis på att man är till äktenskap ledig! Hur skall det kunna bevisas?

— Min instruktion är det enda jag tar hänsyn till...

— Men det kan inte jag, och därför... därför går vi nu vår väg, vår väg.

— Vänta lite, återupptog kyrkoherden. Vi ska

se på frökens betyg! — Här står — okonfirmerad! Ja, då går det inte. Jag beklagar, men jag kan ingenting göra åt detta.

Nu blev det Esters tur att tala, ty hon hade lovat sin mor, och hon hade även fått upp ett minne av fadren, när han ute på stranden hade slutit henne i sin famn vid förlovningen, som ju var invigningen till en ny familjs grundande. Och därmed var förbundet liksom blivet något annat än en bekantskap.

— Kan inte kyrkoherden hjälpa oss? framsade hon med en halv förtvivlan, som gjorde henne tilldragande.

— Nej, mina vänner, det kan jag inte. Ty jag förutsätter att greven icke vill döpa sig, och fröken icke konfirmera sig.

— Nej, svarade Ester, och blev till en liten flicka, ty vi tro inte på läran. Men ska vi därför gå utstötta och föraktade av föräldrar och syskon? Det är väl strängt?

Kyrkoherden blev mot sin vilja rörd, då han hörde huru de ändock vid det viktiga steget liksom sökte ett högre skydd i den värsta, mest fatala av alla livets strider. Han fann även i deras offervillighet till föräldrarnes önskan något vackert, fastän de strängt taget offrade sina samveten.

— Jag erkänner, började han...

Nu hostade kontorschefen en hosta, som betydde: »Erkänn ingenting!»

— Jag erkänner visserligen...

— Herr kyrkoherde, avbröt bokföraren... Och det blev intet erkännande den gången.

När de unga gingo ut ur syndarenas hus, kunde greven icke styra sig:

— Usch! sa han. Det här är galet, alltihop.

I detsamma stod kyrkoherden vid deras sida; och med en vänlig, mänsklig min, fattade han Esters boa, som om han ville hålla fast henne i svansen eller skalkaktigt lugga henne:

— Fröken! sade han, låt konfirmera er; det är ju bara en formalitet; och ni herr greve, låt döpa er, det är ju inte farligt; bara lite vatten!

— Är det bara formaliteter, svarade greve Max; och bara lite vatten? Nå, då så... tack för upplysningen, kyrkoherde... Men tänk på oss, stackare, som trodde det var något annat! Kom du, Ester!

De gingo.

— Tror du han menade, att det bara var formaliteter? frågade Max.

— Nej, svarade Ester gråtfärdig; han var en snäll man, som ville trösta oss och hjälpa oss. Därför sa han sånt där.

— Nu kysser jag dig, Ester, i tankarne, här mitt på gatan, därför att du tror gott om människor!

— Det kan ju vara synd om en präst med!

— Till och med en präst! — Ja, nu ser vi emellertid att det är kyrkan, som vållar äktenskapens avtagande och de fria förbindelsernas tilltagande. Ske dem som de vilja.

— Vad ska vi nu göra?

— Vi går opp till Holger i tidningen och pratar bort det här.

— Ja, det gör vi.

*

Tidningen hade tagit en väldig fart framåt sedan den fått ny motor i sin unge redaktör. Djärv, för-

domsfri hade han i sin ackumulator samlat alla strömmar. Liberalism, lite socialism, hela kvinnosaken, något teosofi, djurskydd, sport, ett grand försvarsvänlighet bredvid successiv avväpning, världsborgarskap på patriotisk grund, principiell frihandel med tullskydd, när faran bjöd. Denna eklekticism kunde synas påbjuden av ömhet om abonnentkretsens ökande, men den hade nog andra grunder. När svenska jordbruket vid 80-talets utgång befann sig i verklig fara, restes tullfrågan i kamrarne och försatte landet i fullständigt uppror. Som vanligt uppställdes propositionen falskt: antingen tull eller frihandel; och hela nationen stod i två läger: magen och lemmarne, ehuruväl ingen rätt visste vem som var magen. Tullarne segrade och bönderna ansågo sig räddade. Men — året därpå blev missväxt i Ryssland, och våra bönder, som även måste köpa säd, fruktade hungersnöd. Då upphävdes tullarne igen på spannmål, och hela det rysliga tullkriget visade sig ha varit ett tids- och kraftslöseri, och de segrande, voro de som förlorat. Vi, som i nya seklet åsett hur Englands gamla frihandelsteorier slopas, ha väl fått våra begrepp korrigerade och inse att det ekonomiska livet ej rör sig så matematiskt som man trott. Frihandel betyder väl att flera stater fritt utbyta sina produkter. Man förlorar då kanske på en post, men vinner på en annan, och en utjämning skall småningom äga rum till allas fördel. Men att en stat säger: nu är jag frihandlare, medan de andra äro skyddade, det är ju att plundra sig själv, och är för övrigt en orimlighet, då det hela förutsatte ett fördrag mellan flera. Det är ju som att avväpna i krigstid.

De som emellertid upplevat tullkriget och sett att rätt och orätt icke låg på någondera sidan, de blevo litet försiktigare; och det är det utmärkande i sekelslutets fysionomi: försiktighet, betänksamhet. Detta hade förut kallats kompromiss i elak bemärkelse eller köpslageri, skepticism i betydelsen slapphet i karaktär och åsikter. Nu inträdde denna utjämning, där den ena verkligen mottog av den andra; man lärde av varann; och den ene gav en fördel mot en annan; samhällsklasserna blandades, man behövde bara se i adelskalendern huru många ofrälse namn förbundits med högadliga, och vilka ringa poster besattes av ättlingar till de största namnen; staten gav handräckning åt socialismen, och socialisterna bekämpade anarkismen. Söndringens tid började övergå i samlingens, och människorna gjorde sig besvär att förstå varandra. Mycket av det nya hade visat sig vara misslyckade experiment, men även experiment med negativa resultat äro nyttiga, och medföra biprodukter; alkemisterna funno kanske icke guldet, men i dess ställe hittade de svavelsyran, som är mycket nyttigare.

Kommen till makten hade ingenjör Borg straxt upptäckt att det icke var värt söka behärska en opinion och förfölja de andra, ty då visade sig straxt vid kvartalet en minskning. Det var kassören, som var barometern; han såg i sina böcker hur vindarne kastade. Och även om redaktören haft mod att trotsa den ekonomiska förlusten, såg han tidningens inflytande minskas med de avgående prenumeranterna. Han förlorade därför hastigt sin glada tro på pressens allmakt, och fann sig småningom i att vara tjänaren i stället för herren; och därför blomstrade affären.

De unga hade fått sin stora våning med tre tjänare, och redaktionen hade utvidgat sin lokal. I dess kabinett gingo ut och in: ministrar, bönder, arbetare, generaler, aktörer och artister. Inflytande hade man, men makten stod i rättvänd proportion till det beroende man ville underkasta sig. Lyda och härska!

I dag hade det varit storm på redaktionen. Det fanns nämligen medarbetare, som levde i förfluten tid, och begagnade tidningen för sina enskilda intressen. Varje notis, även den oskyldigaste, hade en hemlig innebörd: ett intresse, en fördel att vinna, ett agg att tillfredsställa. Särskilt hade teaterrecensenten tillvällat sig en maktställning, som han missbrukade för att få härska och känna sig vara någon, fastän han ingenting var. I samråd med kvinnliga favoriter satt han och härjade med människors öden, störtade och lanserade alltefter som. Särskilt hade han tagit den teatern om hand, som på grunder man kunde gissa, bar namnet hovleverantören. Den bjöd på sämre varor än sekundteatern, men åtnjöt beskydd och statsanslag, varjämte personalen räknade sig till högre hovbetjäningen.

Ingenjören Borg kände icke förhållandena vid teatrarne, men det hade irriterat honom, att det sämre åtnjöt skydd, som hindrade det bättre att komma fram. Att det fanns en del ruskiga saker där, visste han också, men det lade han sig icke i; däremot kände han icke sin recensents intima roll i den kungliga lustgården. Därför drog han till med en artikel mot »olaga skydd» och råkade därvid trampa i sin recensents kål-land. Därpå följde avslöjanden, varvid kom i dagen att just hans tidning

understött uselheten. Detta var retsamt, och ingenjör Holger hade gått längre än han velat, rört vid ett ruttet ägg, och satt nu fast i ett litet majestätsbrott.

Åtalet var icke väckt ännu, men man talade därom i de högre kretsarne, och på redaktionen rustade man sig till strid.

Under dessa upprörda förhållanden var det som greve Max och hans Ester inträdde på byrån för att råka Holger.

Denne befanns vid ett sprakande humör och gladde sig åt händelsen, som skulle ge anledning att utreda en hel hop gammalt trassel. Han hälsade systern och Max, vilken han redan kallade svåger och betraktade såsom sådan, ty det hade ingått i de yngres föreställningar att en förlovning var ett eklaterande av en tillåten förening.

— Jaså ni kommer från prästkontoret, och har fått ovett! Vad skulle ni där att göra? Kyrkans egna barn äro styvbarnen; israeliter, friskalare och mormoner få lysning, men vi av det rätta fårahuset, vi få den icke. Hör nu, om ni har lust, så skall jag hålla bröllop själv, och jag skall lysa för er i tidningen, första, andra och tredje gången.

— Vi skulle ha hoppat över alla formaliteter, svarade Ester, om icke mor tvungit oss.

— Mor, ja? Hur är det med henne?

— Hon uppgav sig vara dålig, och gick till sängs efter ett uppträde...

— Ja, det där med gubben var ju ruskigt, men i dessa tider får man kämpa för sin personliga tillvaro, och den som faller ligger ogild.

Nu ringde det i telefon från rummet utanför.

— Ursäkta! — Och Holger lämnade de unga. Genom den halvöppna dörren hördes några spridda utrop.

— Va säger ni? — Kors i Herrans namn! — Det är otroligt. — Jo, de sitter här i mitt rum, och jag skall genast skicka ut dem! — Det är för gement! — Att far, far skulle...? — Nej, tack! — Och prästen tror på det? — Kors i jissu namn! — Vet ni... Vet ni... Hallå!... Har läkarn varit ute?... Va sa han då?... Ingen yttre åverkan!... Ja, ajö så länge; de kommer med nästa båt!

Holger kom ut, vit om näsan, vilken var smal som en kniv.

— Kors i Herrans namn en sån historia!... Mor är död! Död i sin säng!

— Är mor död?

— Ja, och det värsta: folket säger... att far är misstänkt... därför att hans process endast kunde nedläggas... på detta sätt!

— Det var rysligt! utbrast Ester, som i detta ögonblick ej rätt visste vart hennes sympatier skulle gå. — Och vad säger läkarn?

— Han kan icke se annan dödsorsak än hjärtslag.

— Då måste vi resa ut, genast!

Icke en tår fälldes, icke annan sinnesrörelse visades än allvarlig förvåning. Man kände livet och dess brutala manér; man var beredd på allt från början, och i kampen, den eviga kampen om allt, måste ju någon duka under.

*

När Ester och Max kommo ut till Storö villa, sågo de vita lakan för fönsterna. I salen möttes de av de små barnen, som voro svartklädda. De hade intet begrepp om döden, och tycktes finna sig väl i den frid och tystnad, som rådde efter stormarne.

— Mamma är död! sade gossen, liksom om han berättat vad som hälst, och med ett litet drag av stolthet över att först kunna komma med en nyhet.

När Ester inträtt i modrens rum med hushållerskan, erinrade hon sig genast vara medicinare, och undersökte den döda kroppen, som verkligen befanns död. Uttrycket i ansiktet var precis detsamma som det hon observerat vid deras sista möte, när fadrens rytande hade hörts från trädgården, vilket gav henne anledning tänka på en psykisk orsak till dödsfallet. Det fanns alltså något för sig, som hette själ, det existerade känslor och sådant, som icke kunde härledas ur celler och vävnader.

När hon konstaterat det hon ville, frågade hon hushållerskan:

— Har patron, har min far visat sig här i huset sedan han lämnade det?

— Nej, det har han inte; men... men han är visst sjuk i sinnet; ty man har hört honom... hela natten, och dagen här ute på skogen.

— Hört honom?

— Ja, han har skrikit, så att frun inte kunde få sova. Men så fort frun var död, tystnade han.

— Så eget! — Var finns han nu då?

— De säger att han bor i prästgårn.

Ester gick ner till Max, som satt vid pianot och låtsades spela, utan att trycka ner tangenterna.

— Tror du, frågade hon, att mors samvete vaknade?

— Nej, det tror jag inte.

— Vad tror du då?

— Ja, om jag vore teosof, skulle jag gissa att h o n dog av hans sorg. Hans själ ympad på hennes slets ju bort, och det fattades tid för en sakta utlösning; därför röcks hennes hjärta sönder. Det är inte så lätt att skiljas som folk tror, och det är inte ofarligt. När en hustru är sin man otrogen, och även om han icke vet av det, så känner han det telepatiskt, och fattas av självmordstvång. Underligt är att den bedragne mannens mordlust oftast söker utbrott i hängning. Att han vill dö lär bero därpå att hans själ genom kvinnan sättes i olovlig förbindelse med en mans lägre sfärer; och själens uppehållelsedrift är så stark att han hellre dör än orenas. Om männen visste hur farligt det är att röra vid andras hustrur, livsfarligt; och om de visste hur ringa lust de erfara vid att äga en annans kvinna! De söka h e n n e, och finna h o n o m, ty han är innanför och motar. Det var nyligen en ung millionär, som reste med en annans hustru. De reste riktigt långt bort, till Orienten. När de nu fått varann, kunde de icke få varann. Därför sköt han först henne och sedan sig själv.

— Kunde inte?

— Nej! Så stod det i hans sista brev till — mannen, som varit hans vän, och nu i dödsstunden åter blev det! — Ett annat fall! En man övergav sin hustru, därför att hon var oregerlig. Efter ett år gifte han om sig med en ung flicka. När han inträdde i brudkammaren, fann han sin första hustru i brud-

sängen. Det var naturligtvis inte hon, men likheten var så förvillande, att han blev slagen av fasa och gick sin väg, från spökeriet. Där har du lösningen på den gåtfulla historien du känner. Efter ett par år gifte han om sig, fick barn, och lever än.

— Det var hemska historier!

— Utur vardagslivet. Observera nu din far, när han kommer hem igen, ty det gör han, men icke förr än mor är i jorden. Han är då sund. Han saknar icke henne, tvärtom; han sörjer icke, tvärtom; men han har likets färg, och lider av köld i synnerhet; han fryser så förfärligt, och gråter gör han också, utan att vara ledsen. Han magrar samtidigt, och hans kroppsliga förluster ökas abnormt. Det är utlösningen från henne. Den brukar pågå ett år.

— Var har du läst det där?

— Jag har inte läst, jag har observerat, på vardagsmänniskor. — Och när en man fattas av kärlek, stor kärlek till en kvinna, så har du väl sett hans transformation. Det första är att han magrar; men på ett skönt sätt. Alla vävnader bli subtilare under förlovningen; han ändrar, utan att tänka därpå, sin diet. Söker frukter, mjölk och vin; tål intet rått eller illa luktande. Det är kroppen, som bereder sig till ny födelse, för att mottaga hennes själs emanationer; han bevakar sina handlingar och tankar, ty han vet att allt numera beror av honom. Han vill icke orena henne på avstånd, och han vet att hon lider, när han tänker ont. Har du sett hur hans yttre förandligas, hur det lyser av honom, hur han fosforescerar; hur den enfaldige blir skarptänkt, den dumme blir spirituell, den fule blir skön? Det är själarnes bröllop!

— Det där förstår jag inte! avbröt Ester.

— Nej, jag vet det, svarade Max, och därför är vårt förhållande slut!

— Slut?

— Ja! Slut! Ty jag är redan utlöst från dig!

Nu flög Ester upp i vrede:

— Jag har aldrig ägt dig!

— Nej, du kunde icke få mig! Du tillhörde icke mina regioner.

— Och det säger du, så, så kallt!

— Det är icke kallt, men du känner det så! — Fryser du inte nu?

— Jo, alldeles förskräckligt!

— Ser du! Det finns andra värmekällor än mekaniskt arbete och kemisk frändskap. — Tycker du inte det drar här i rummet?

— Å, det blåser.

— Det är jag, som återtar min aura; vet du vad aura är? Nej, det står inte i dina veterinärböcker. — Har du verkligen aldrig ägt mig?

Ester blev röd och viskade som om hon blygdes:

— Jo, en gång... i drömmen!

— Det visste jag, svarade greven; och jag vet när! Ser du, min vän, jag tror att våra kroppar hata varann, och det är så ofta fallet i äktenskap... Emellertid, nu har du bevis på själens utsträckningsförmåga, eller dess skenbara kraft att gå ut ur sig själv. — Vet du vad natt-maran är? Det är din fiendes själ, som besöker dig. Därför, ser du, skall man inte inlåta sig med människor alltför intimt, ty då få de kontakt och därmed inflytande, eller förmågan att inträda i rapport med dig. — Jag vet två nygifta, som väcktes mitt i natten av hjärtklappning och ångest. De kunde inte förklara det. Men så upp-

täcktes det, att fenomenet stod i sammanhang med en dröm, som de hade gemensam, ehuru mycket dunkel, så dunkel att den endast lämnade ett intryck av en bestämd person. Han, mannen var icke angelägen att nämna namnet, ty det var en kurtisör till frun före förlovningen. Men när frun uttalade hans namn, kände sig mannen oförhindrad, och se deras tankar och drömmar stördes av den försmåddes nattliga besök. Tänk dig nu hur noga man måste bevaka sina tankar för att icke begå brott... Ynglingar och jungfrur, som störas i sömnen, oroas oftast icke av *sina* fantasier som man tror, utan av *andras* fantasier, antingen sovandes eller vakandes. Jag kan icke erinra mig ha blivit störd av några vällustiga drömmar som yngling, men väl av förnimmelser, som tycktes komma utifrån, och föreföllo mig vara handgripliga. — För att nu återvända till din far, så är det min övertygelse att han dödat din mor utan att veta det. Han har frusit ihjäl henne, och om du ser efter, så har hon dött av köld.

Ester började vandra på golvet, och tog en schal från klädhängarn:

— Jag är rädd för dig! sade hon. Du fryser ihjäl mig du också!

— Lägg bort din mors schal! sade greven lugnt. Det sitter så mycket i den av hennes *aura*; och det kan oroa dig! Du kan komma in i sjukliga stämningar...

Ester kastade schalen ifrån sig, och sade:

— Det känns som nässlor på kroppen!

— Nessus-dräkten! där har du den. — Ser du hur känsligt själslivet är. Du ser det icke i mikroskopet, men med ditt vakna inre öga ser du det!

— Varför har du aldrig sagt mig sådant förut?

— Därför, att om jag sagt det, hade vårt förhållande varit slut; ty det berodde ju på att jag lät dig tro mig dyperad. — Men min vän, du har aldrig haft några hemligheter för mig. — När du sista gången gick på balen utan mig, var du ond på mig, och du hade beslutat att hämnas. Jag satt hemma och följde dig i mina tankar. När du förrådde mig, när du lämnade ut mitt huvud och min ära till en kavaljer jag gissar, då grät min själ såsom över ett brott mot himlens lagar. Och när du lät honom kyssa dig bakom en dörr...

Ester stod stum av fasa, och hennes ansikte frågade: »Hur kan du veta det?» Men Max, som bara väntat på denna bekräftelse, fortsatte:

— Då kände jag en smutskänsla över hela min hud, så intensiv, att jag måste kasta av mig alla kläderna, och i min badbalja skölja mig. Där ser du, att vi icke kunna leva tillsammans, då du icke kan äga något hemligt för mig! Därföre, sedan jag uppfyllt hederns lagar och bjudit dig vigsel, säger jag farväl. — Farväl! Nu tar jag igen mitt!

Han gick, och Ester stod kvar mitt på golvet stel som en stod.

FJORTONDE KAPITLET.

Majestätsbrott.

Åtalet hade skett och väckt mycken uppmärksamhet. Man frågade sig om det var ett uttryck av övermod eller av fruktan. Konungamakten var ju så försvagad, att innehavaren icke vågade begagna de stora rättigheter grundlagen beviljade, såsom att välja fritt sina rådgivare. Och i Norge regerades faktiskt med namnstämpeln. Monarken var endast ett slags representant för riket hemma, liksom envoyéerna representerade riket i utlandet. Regera gjorde riksdagen, och monarken var icke längre regent. Vid mottagandet av en deputation, som begärde hans understöd i en viktig lagstiftningsfråga, hade majestätet beklagat att han ingenting kunde göra åt saken, emedan hans makt icke var så stor som de trodde. Men ju svagare stödet däruppe blev, dess räddare blevo alla dessa hjälplösa, som söka skyddet däruppe; de skockades som arga får och gingo småvägar för att hinna före, vägar som aldrig voro raka, och därför ofta rätt svåra att följa för de nerifrån sig försvarande.

Bland monarkiens oskyldigare försvarsmedel var besittandet av hegemonin i teatervärlden. På teatern

råkade folket sin monark, endast där; och där hade han sin mottagning, hälsades av sina trogna, och med händernas sammanslående gav han en vink om vad som borde hyllas och vad som skulle nedtystas. Det var ett majfält och ett allshärjarting, och därför var positionen icke oviktig. När nu riksdagen i ett anfall av sparsamhet, eller av insikt om teaterns betydelse som en extrajudiciell riksförsamling, där det hände att beställda pjäser på ett lättsinnigt sätt karrikerat lagstiftare i riksdan, drog in anslaget till teatrarne, blev det oro i det övre lägret.

Sekundteatern, som följt med sin tid och hållit uppe den stora konsten, hade haft en svår konkurrens med statens teatrar, och medlen att hindra den fria teatern hade icke alltid varit valda. Sålunda hade de kungliga, som själva sutto i absolut eldfarliga hus, förmått myndigheterna ålägga sekundteatern så dyrbara åtgärder mot dess mindre eldfara, att den ådrog sig en stor betungande skuld.

Nu, när den kungliga skulle stängas, uppstod en fruktan att sekundteatern kunde bli den tongivande numro ett, och det måste hindras. Då sammanrotade sig adel och borgare, och gjorde ett teaterkonsortium, som under sken av fosterländsk uppoffring startade en lotteri-teater, vilken sedan skulle purras på nationen såsom kunglig nationalteater, allt under förutsättning att riksdagen skulle mottaga den trojanska gåvan. Det vill säga, man ämnade få en hovteater, som riksdagen underhölle, trots dennas bestämda vägran att driva teater- och krogrörelse.

Detta svekfulla och något enfaldiga tillvägagående hade retat demokraterna, och bildat utgångs-

temat för Holger Borgs artiklar, vilka slutligen utmynnade i majestätsbrottet.

Artikeln hade i sammandrag, följande lydelse:

Om Fursten

av

Anti-Macchiavelli.

Så länge folken ännu önska en herre, skall denne alltid erinra sig att han sitter på sin plats med folkets önskan; men även om han tror sig sitta där med Guds nåde, bör han minnas att det är en Guds nåd han finnes där, och han skall icke överlämna sig åt den villfarelsen att han får regera på Guds försyn.

Fursten skall uppfostras till statsman och icke till officer, ty staten är ingen armé, utan staten är en stat.

Fursten är även kyrkans summus episcopus, men därför behöver han icke uppträda i statsrådet med mitra och kräckla, vilket vore lika oformligt som när han mottager främmande sändebud i amiralsuniform.

Fursten skall hålla sig fri från alla medborgerliga och småborgerliga intressen, ty hans person tillhör staten; och han skall i sin person värdigt uppehålla dens anseende, han representerar.

Fursten skall icke driva affärer, icke konkurrera i konst, vetenskap eller litteratur, ty hela hans tid tillhör staten. Och den som skall överse åtta statsdepartements och två representantkammares arbeten, den får icke ha tid till annat. Har han tid till annat, så sköter han icke sin plats.

Fursten skall vara rättvis som allmakten han tror på; fast, men icke grym; överseende, men icke slapp; oförvitlig, men icke skenhelig; han skall ha

mod att försaka den rörliga hopens gunst, och i medvetandet om högre plikters uppfyllande våga stå ensam, om det gäller.

På sin upphöjda plats, befriad från beröringen med livets skräp, och fritagen från omtankan om bärgningen, skall han leva i skönhet och umgås med visa män och goda män, icke med gäckar och dobblare; då skall han kunna se ut över riket med större blick på tingen än andra dödlige; då skall hans rådslag väga och hans ord gälla.

Fursten får icke känna sig klassmedveten. Han skall icke vara adelns överhuvud, icke hovets, icke furstehusets, utan han skall känna sig som statens försyn, nationens försvar och landets fader.

Fursten skall icke se på småsaker, sådant skall han stå över; hans nåd skall träffa den värdige och icke den ovärdige; ty nåd blir lätt orätt.

Fursten skall skydda den svage, icke därför att denne är svag, utan när honom förtryck sker; eljes icke.

— — —

Allmänna ordalag, som kunde tillämpas på enskilda fall, se där artikelns innehåll. Domen hade emellertid fallit, och lydde på tre månars fängelse. Man frågade sig hur det var möjligt.

Det hade hänt mycket de sista åren: genom tullarne hade riket isolerat sig; genom regeringens närmande till tyska riket, hade en viss junker- och militärgeist bemäktigat sig sinnena hos de övre; och nu efter urtiman, då armén fått tag i nationens uppfostran, blev det tjockt i luften. Norrmännens krigshot och rustningar, skrämde de stilla i landet; socialdemokratiens framryckande hotade samhällets grund-

valar; därför samlades all hjälplöshet, allt som var trötthet och lättja under det högsta beskyddet, och i denna högborgerliga majoritet hälsade man åtalet och domen med enhällig belåtenhet.

Holger Borgs hem hade med tidningens växande inflytande ändrat karaktär och blivit ett tillhåll för mångahanda folk. Men frun i huset, som utfärdade bjudningslistorna, märkte snart att återbudens antal ökades, så att man måste låta inryckningarne ske klassvis eller i matlag. Och därför höllos särskilda bjudningar för högre officerare, för detta statsråd och utskottsledamöter; det var första klassens inryckning. Många kommo därför att de icke vågade utebli, och de, som voro tvingade, visade oförställt att de icke kommit godvilligt. De iakttogo icke vanlig hövlighet; de konverserade icke värdinnan; de tego och åto, men kunde låta ett par rätter gå förbi orörda, emedan de voro mätta förut. Allt detta förödmjukade den strama ingenjören, men hans hustru ville det, och som han företrädde kvinnans rättigheter, så fick hon råda.

Det var just en sådan där middag, då man började sätta i fråga åtalet. De högre officerarne hade uteblivit, och det var bara en kapten närvarande. Han var där, emedan han dels hade växlar, dels brukade få in små notiser av generalstabens märke, skenbart oskyldiga, men av ganska gediget innehåll. I dag var han hög, emedan hans förmän voro frånvarande och emedan han vädrade onåden. Han petade tänderna med dessertkniven, skötte buteljerna själv, och tände cigarretter. Frun i huset var nervös, och som hon fått den fula ovanan att korrigera sin man, anmärkte hon på allt vad han tog sig för, mera

av tanklöshet och bristande behärskning än av elakhet. Mannen, som stacks från ena sidan av hustrun, från den andra av kaptenens oborstade uppförande, blev alldeles förstummad, och hans tystnad inverkade på sällskapet. Man lutade huvena över tallrikarne och vågade icke se på varann.

Denna behagliga förtrollning, som brukar råda vid en festlig måltid, där man synes ha druckit glömska ur de glimrande glasen, där man lever tillsammans några halvtimmar under fullständig illusion av att man är vänner, och har intet obytt, den var bruten. Alla voro väckta och medvetna, och de sutto som avklädda inför varandra; de hörde varandras tysta tankar, de uttalade med minerna allas hemligheter; alla intressen och passioner, som sammanfört dem här, tycktes blottade, och de skämdes för varandra och sig själva. Värdinnan, som avlagt bohême-tagen för tillfället, och varit stel och högtidlig, slog nu om, och tog upp en annan ton, då hon såg att gärdet var uppgivet; och i rena förtvivlan tömde hon ett fullt glas för att ge sig mod, men dedicerade detta till kaptenen, som genast fattade situationen och beslöt att gaska opp sällskapet. Ett minne om att tidningen gav huld och skydd åt den »oanständiga litteraturen», som han aldrig läst, och vissa hörsagor om husets tredje-klass-bjudningar för artistbohêmen, där det skulle gå så lustigt till, döko upp från det sista glasets botten, och glömmande de vise männens gråa huven, började han glamma.

— Nåå, ni lär ha så roligt på era artistbjudningar, sade han; jag har hört berättas mustiga saker, och jag kunde gärna få vara med nästa gång.

— Vad har ni hört för slag? frågade frun, oför-

siktigt nog, men nu ville hon ha roligt till vad pris som hälst.

— Jo, då...

Här sökte värden avstyra, men det var för sent.

— Jo, jag hörde om skalden Grönlund, som kom en halv timme för sent till middan, och när han kom, var han så full att han lade för sig kalopsen på bordduken!

— Det var visst inte kalops... skrek frun.

— Nå, så var det lungmos, då... Och när de kom till plättarne, så tog han frun på knäna, med den påföljd att han lyftades opp och kastades ut i farstun. Är det sant, det, Holger?

— Att han blev utkastad, det är sant, svarade värden, och att sådant kan hända vem som hälst, vilken uppför sig illa, det står fast.

Sista skymten av förställning hade dunstat bort; man satt där som man var, fiender födda, fiender uppfostrade, och så brast det löst. Officern drog blankt:

— Menar du att jag, som hedrar ditt hus med min närvaro, skulle vänta på en utkastning, jag skulle vid första vink skudda detta stoft av mina fötter, och vända ryggen åt ett sällskap, där jag aldrig bort sätta min stuts...

Frun sprang ut, gråtande; herrn följde efter. Gästerna reste sig och gingo ut i tamburen. Den siste kämpen, kaptenen, fyllde ett glas madeira, och drack lugnt ur, antydande att han icke flydde, utan var beredd på slag. Men, när ingen kom, tände han en cigarr, och gick ut i den tomma tamburen, där en tjänsteflicka hjälpte honom med rocken. Sedan han tagit henne under hakan och frågat vad hon hette, singlade han ut i farstun.

Emellertid hade frun kastat sig på sin säng i raseri.

— Ja, varför ska du bjuda såna här busar i uniform? tröstade mannen.

— Å, det är inga busar, men du skriver som en buse i tidningen, och därför vill inga hederliga människor komma till oss mer.

Det var hustruns hela opinion om hans verksamhet. Han kände den litet förut, men hustrun hade så ofta hört sig firas som hans goda genius, att hon för rollens skull gärna ville ha inspirerat hans artiklar, när de hälsades med bifall. Detta öppna erkännande att hon föraktade hans åsikter, träffade honom som ett slag i huvet just nu, då han behövde gillande, men han kunde icke bli ond på henne, som dock lett honom in i dessa kretsar, där han icke ville vara.

Han gick ut i salen, som han fann tom med det skövlade bordet; tjänarne stodo väntande, och han skämdes inför dem. Gästerna hade gått utan avsked. Hemmet var smutsat och han själv skymfad, förödmjukad. Men i denna stund beslöt han rensa upp huset, och icke mer falla för sin kvinnas fåfänga. Det skulle kosta honom hans skröpliga lycka, som bara var inbillad, men det måste ske.

Han tog på sig för att gå till tidningen. Där fick han underrättelsen om åtalet, och detta klargjorde med ens hans ställning. Det var krigets förklarande, och i aftontidningarne gjordes redan uppmarschen. Ingen kompromiss mer; inga illusioner om försoning mellan klasserna; de övre hade övertaget och sedan de fått armén av urtiman, öppnade de striden.

*

Dagen innan han skulle träda i fängelse fick han ett uppträde med hustrun, som söndrade dem. Hon fordrade att han skulle begära nåd, för hennes skull. När han vägrade, förklarade hon honom icke vara man; ty en man uppoffrade sig för sin hustru.

Han var så insnärjd i sina teorier att han blev svarslös; men i denna känsla av värnlöshet föddes nu för första gången motståndet, som skulle bli frigörelsen.

Varför kunde han icke svara? Därför att hennes påstående var så dumt, så att icke ett svar fanns som passade.

Han gick ut på aftonen besluten att icke återvända. Klockan halv elva hade hans vänner en avskedsfest för honom i Götiska rummen. Innan mötet gick han på Operan med sin morbror doktor Borg. De sutto på parkett, och väntade uvertyren. Publiken var högtidsklädd, men kungliga logen var tom, så att han icke blev klar med situationen.

Orkestern samlades och började stämma. Kapellmästarn steg upp; knackade... men i detsamma vände han sig åt den kungliga logen med en bugning; och nu spelades upp »Ur svenska hjärtan».

Publiken reste sig; alla reste sig, utom Holger och doktorn.

— Är det Gesslers hatt man bugar för? frågade han morbrodern.

— Det måtte vara namnsdag eller födelsedag...

— Ja, men för tomma logen? Det är ju böss!

I detsamma hördes en befallande stämma: Stig upp!

Holger vände sig om, men i detsamma fattades han i kragen och lyftes från sin plats. Som han

aldrig begagnade andra vapen än ord och penna, gick han, och doktorn följde.

— Vad är detta? frågade han, utkommen på gatan.

— Det är svenske lakejen! Att hälsa sin monark, ja väl, men hälsa på stolar och bord! Nu förstår du vad nya Operan betyder!

— Jag tog rätt då, när jag högg in! — Vi får väl en tioårsperiod nu, som blir skön!

— Jag skall tala om något för dig, som jag hört i dag, men under ditt tysthetslöfte. En läkare i landsorten, en vän som aldrig ljuger, berättade att han blivit tillspord av befälhavaren i militärdistriktet, om han, i händelse av krig mot Norge, ville gå med som kirurg!

— Det har jag hört från andra håll, men det förnekas uppifrån officiellt.

— De ljuger förstås.

— Det tror jag inte de gör, men det kunde ju vara att känna sig för.

— Ljuger de inte, däroppe? Då känner du inte diplomater. Det är ju för resten den gamla statskonsten, att synas uppriktig men vara falsk. Den ärlige mäklaren hade dock redigerat Emserdepeschen. Ja, Norge! som kostat Sverige tjugo års tankemödor, som rivit sönder oss och avlett vår uppmärksamhet från våra egna intressen. Förtjänar det lilla landet så mycken uppmärksamhet? Ett folk av fiskare, skeppare och herdar, levande för dagen, skuldsatt som vi. Ett turistland med hotellvärdar; mera berömt för sina vyer än sin åkermark; exporterar torr fisk och fruset vatten. Vad har vi med dem att göra? Högfärdiga kräk, som begära kvinnoregimente! Fyffan!

— Du, kvinnohatare!

— Dumbom! Jag står just i begrepp att gifta om mig för tredje gången.

— Det finns ingen kvinnofråga för mig! Jag ser bara människor.

— Kan du inte heller se skillnad på man och kvinna, då du är pervers, som alla de andra. Men efter som du skall in i fängelset i morgon, så talar vi om något annat! — Har du hört att de gula blivit degraderade?

— Ja, det sägs, men de lär ha spelat bort kyrkan.

— Monumentet över nederlaget vid Lützen. De är kostliga här i landet, som fira våra nederlag; och de ämna snart fira Pultava med.

— A propos de gula, det lär vara falska anor där också, ty gula brigaden vid Lützen utgjordes av tyskar, och stod i centern; för övrigt bestod en brigad av flera regimenten; och det här gula lär räknas från frihetstiden.

— Ja visst; men kommer de här kassaförvaltarne i fängelse?

— Nej, de bli befordrade; men den som vågar tala om det, han kommer säkert i fängelse! Jag hade ämnat kasta in den där historien i min artikel, men åtrade mig; nu ångrar jag mig.

De gingo förbi Mindre teatern, som var eklärerad till galaspektakel.

— Södra teaterns repertoar, och Nationalteaterns pretentioner.

— Kunglig teater, grundlagd av en majestätsförbrytare Anders Lindeberg; börjar och slutar med ett majestätsbrott! Vilken paradox! Du!

— En nationalteater, som styres av en spelhus-

värdinna på Strandvägen och rekryteras av... ja; men de stora utestängas; Antigone och Julia ha flytt, Hamlet och Horatio gå lediga i Torget och vänta på slutet. Smaken är icke hög på höjderna. »Glad och smutsig» det är deras! Allvaret är de rädda för.

— Det är kostligt med de gamla idealisterna; Allehanda proklamerar Paul de Kock som oskuldsfull, och Posttidningen beskyddar den »liderlige och gudlöse» Anatole France! Vad är det?

— Det är Barrabas! Vem som hälst, giv fri, själva Barrabas, bara inte den store Zola! De ha en sådan fasa för allt stort och starkt, därför att de äro små och svaga. — Vet du, nyss ini operasalen, när jag kände den där handen bakifrån läggas tung på mig, så frågade jag, vad den okände ville för slag. — En självlös stackare, som icke rår på mig, amplifierar sin obetydliga person genom att göra sig till en del av kungligheten. Han vill att jag skall dyrka h a n s gud, därför att det är h a n s, så känner han sig ovanpå mig ett ögonblick. Det är ett slags kolonidjur, koraller som leva och växa i klump. De tänka inga tankar, utan erinra endast vad de läst i tidningen, i boken, vad de hört pratas; när de läsa, assimilera de, allt orensat, korn och småsten, en palt och en lort; och när de tala, öppna de sfinktern och släppa ut genom munnen som är deras anus. Det är majoriteten, det trogna folket, det sunda förståndet som bara är oförstånd; det är de rättänkande, de stilla i landet, kärnan av befolkningen. Och alla äro de härsklystna, men kunna endast härska genom härskaren, som blir deras redskap, emedan han härskar genom dem. — Vet du, jag blir anarkist, mot min vilja!

— Vem blir inte det! — Då liv och utveckling ökat farten så att man nu passerar en världshistorisk period på tio år, blir det allt pinsammare för de växande att tryckas ner av en föråldrad styrelseform, som ingenting förstår av sin samtid. Sederna förändras, men gamla sedelagar kvarstå; rättsbegreppen förnyas, men lagboken står kvar vid 1734 och 1866. När vi räknar i meter och kronor, så mäta de gamla med alnsticka och i riksdalermynt. Det är dessa missproportioner i samhällsbyggnaden, som gör det till ett helvete eller dårhus att leva. Vet du vad: ett land som icke haft sin revolution, det kan icke växa. Se i adelskalendern skall du finna, om vi behöva ett Stockholms blodbad, ett Linköpings dito och en Carl XI:s reduktion. Har du gått i Lund och sett Lundagård? Där kan icke växa ett ungt träd, ty de gamla stå i vägen och skugga; ihåliga och ruttna är de, och ugglor bo i dem. Fälla dem får man icke! Varför fan får man inte?... Den dan de ramlar själva, ja då blir hela parken en sandöken, och man får vänta mansåldrar innan igenväxten sker. Nej, det skall gallras och förnyas!

— Skulle du vilja stå vid schavotten?

— Jag? Så gärna! Jag är van vid oskyldigas lidanden under operationer; och jag skulle stå vid huvet och ge dem ett gott ord i sista stunden, efter att ha kloroformerat dem. Jag är vilde jag, fastän mantalsskriven svensk; och jag tror att vildarne ha framtiden för sig. Du vet ju att alla bildade nationer dö, av bildning, av pjåsk, av djurskydd och etnografiska muséer. Den som vänder sig tillbaka, för att se på sina träckar, den skall döden dö. Det är vad nationen nu gör, när den ser sig tillbaka, på

Lützen och Narva, på Gustav den tredje och Svenska akademin, på luskåkar och klockstaplar, lokträn och snibbaskålar; de vänder sig bara om, pekar på lortarne och säger: Se detta hava vi gjort! — Ja, och har de inte gjort ifrån sig snart, så få vi aldrig tillfälle göra vårt tarv!

— Är du tillbaka på din äldre ståndpunkt om det stora Bosch?

— Ja, när jag är trött, så tycker jag det är Bosch alltsammans; men när jag sovit ut, så är jag färdig att dansa fram igen mot det stora okända!

*

De vandrade gata upp, gata ner.

— Ser du, återupptog doktorn; tillståndet nu är desto olidligare för mig och mina jämnåriga, som vi äro uppfostrade på 60-talet i den föreställningen att monarkien var något olagligt, usurperat; att fursten var folkets naturliga fiende, och att den som ville vara Brutus förtjänade stora triumfen. Vi hörde ju frihetssångare som Talis Qvalis och Snoilsky sjunga om republiken som det högsta goda. Detta gjorde att vi republikaner gingo och väntade på det nya Jerusalem, och 1866 trodde vi det vara kommet. Men det kom inte. Och när detta träffade dig, då ramlade vi ner i 40-talet. Jag tycker det luktar Karl Johan i dag, Crusenstolpe och Anders Lindeberg, men mest Karl Johan. Det sista är för mig inbegreppet av allt jolm: indragningsmakten och stadshuset, Vaxholms fästning och storläger; med ett ord: det som var före mig, var dött och var mull som vi växte i redan; detta grävs upp och luktar. Nå, men är du rädd för fängelset?

— Nej! Tvärtom! Det skall bli mig en rekreation, då jag vill göra om min uppfostran.

— Ja, det är inte att leka med; jag har suttit sex dygn som militärläkare, och det höll på att bli överproduktion i hjärnan.

— Vad hade du gjort då?

— Jag hade opponerat mig mot den olagliga behandlingen av värnepliktige. Läkarne begagnade manskapet till idiotiska experiment såsom att mäta upp magsäckens rymd, som varje lärobok uppger hålla tre liter. Därför skulle de svälja slangen, och när de inte kunde eller ville, så straffades de för insubordination. Vad säger du om det? Nåväl, jag tog de förorättades försvar, och fick sex dagars fängelse. Det är Sverige, det land, som i min ungdom skulle med lag byggas! — Denna nya armé betyder lilla belägringstillståndet! En konstitutionell monarki, med ett pretorianskt garde mitt inuti, som bestämmer högsta viljan. Godtycke, mannamån, laglöshet, där har du't. — — —

De gingo ännu en halv timme, tysta, väntande klockslaget då avskedsfesten skulle börja.

Då ryckte plötsligt en koloss fram bakifrån, och med mild, deltagande stämma, hördes pastor Alroth:

— Vi gån I och ären så bedrövade?

Pastorn hade nämligen rest in för att hälsa sin systerson Holger och visa honom sitt deltagande. Han var visserligen en lojal undersåte, men i likhet med prästerskapet i gemen, kunde han icke lida att den lutherska kyrkans överhuvud var en amiral. Detta att landsfadren skulle vara kyrkans summus episcopus hade reformationen medfört; och en världslig påve ovanför ärkebiskopen liknade något gardesregi-

mentens hierarki, där översten dock alltid var bara sekundchef. Holgers påpekande av denna gamla oformlighet hade tilltalat pastorn, och han var därför idel vänlighet, när de tågade upp i de Götiska rummen.

Gamla gardet var där; konsul Levi, arkitekten Kurt, som eljes gick sina egna vägar och icke lät tala om sig; Sellén, osynlig och ofta på resor.

Stämningen var tryckt. Allvaret hade slutligen kommit, och slyngelåldern var förbi. Nu skulle man besegla sina läror med lidandet och utan jämmer taga följderna.

— Var är Lundell, professorn? frågade doktorn, som ville ha en syndabock.

— Han kommer icke, svarade Sellén. Han är riddare av ordensstjärnan och kan icke lida majestätsbrott.

— Där ser ni ordensstjärnan! Kontramärket, som visat att man avlämnat sitt ytterplagg, sålt sin hud! Den är inte så oskyldig, som man säger! utfor doktorn.

Pastorn tog Holger avsides i en fönstersmyg.

— Jag skall hälsa från din far!

— Vad gör han, hur lever han?

— Han sitter åter hemma hos barnen, men är sig icke lik. Det oförtjänta vanrykte han iråkat, och de förfärliga misstankar, som uppstodo rörande din mors död, tyckas hava trängt in på honom, så att han inbillar sig vara skyldig.

— Ett icke oväntat fall, svarade Holger. Den tid jag läste ovettet om mig i tidningarne, började jag slutligen tro så smått att jag var den usling,

som man skildrade. — Nå, hur har bror Anders det på Långvik?

— Vet du inte det? — Han skall resa till Amerika, sedan arrendet gått ut.

— Till Amerika? Till nya Sverige? — Ja; där råkas vi väl alla en gång.

Bålen var framsatt, och doktorn kallade:

— Ja, go' vänner, tog han upp. I detta rum firade vi franska revolutionen på 80-talets sista år. Bror Alroth var visserligen inte med den gången, ty han är icke revolutionär, och att han befinner sig här i dag har sina intima orsaker, som vi skola respektera. Dörrarne till musiksalongerna äro också för hans skull stängda, men han tillåter nog att vi gläntar på dem ett ögonblick, då jag till dagens ära låter spela upp Marseljäsen.

Pastorn nickade bifall, men icke utan en viss fruktan.

— Det vi skulle säga Holger i kväll, fortfor doktorn, det vet han förut; vi varken prisa hans gärning eller beklaga hans öde, ty krigsmannen gör sin plikt utan att begära lön eller ros.

— Ingen politik bara! viskade Holger med en blick på prästen, för vilkens känslor han ömmade, trots allt.

— Nej, ingen politik, bara lite musik att strama opp oss med!

Han gav en vink åt vaktmästarn, som öppnade fonddörrarne utåt salongerna, och utträdde på balkongen där han med servetten gav en vink åt musikestraden. Det blev en paus. Och därpå spelade orkestern upp: »Ur svenska hjärtans djup».

Buller av stolar och bord nerifrån hördes, då

publiken reste sig och på en gång instämde, sjungande.

— Svar på tal, gossar! fann sig doktorn.

Pastorn förstod icke situationen, utan trodde det hela varit ett skämt, så att han blev oberörd av det mothugg, som förstämde de andra. Och han började tala om all världens ting, likgiltiga småsaker, dem de andra åhörde under det de tänkte sina tysta tankar.

Supén gick hastigt förbi, och man bröt snart upp, ty det månghövdade väsendet därnere i salongen kändes hotande, kvävande.

Doktorn och brorsonen gingo ensamma till ett hotell, ty Holger ville icke se sitt hem mer, förrän han kom ut ur fängelset.

— Minoritet i dag, majoritet i morgon! talade doktorn. För övrigt har erfarenheten lärt, att den, som vandrar i skogen och tror sig gått vilse, plötsligen är framme vid målet. Franska revolutionen kunde endast uppstå efter en Ludvig XV:s regering. Ju sämre, dess bättre! För resten är det här bara en grötvila; man släpper ut i remmen och aptiten är där igen. Det skall slå back i seglen när man vänder, och du skall se att vi snart är över stag. Man förefaller mig gå omkring och ta avsked av allt gammalt, man snart skall skiljas ifrån; det blir så kärt, då, allt vad man mindre aktat. Det nya seklet kommer med ett nytt släkte, och nya tankar, och då har det här vissnat ner av sig själv. Kryp in du nu, Holger och förpuppa dig. Kom ut igen med vingar, så flyger vi! — Och nu! Stora famnen, och god natt!

De skildes, utan smärta, utan stora ord, men med ett allvar, som de icke känt förr.

FEMTONDE KAPITLET.

På Operakällarn.

Ett par år hade gått igen. Doktor Borg och redaktören Holger sutto en eftermiddag på den nya Operakällarn. Holger Borg var icke sig lik; de tre månaderna i fängelset hade haft ett märkvärdigt inflytande på honom. Någonting hade hänt, som han icke ville tala om; och hans ansikte hade stelnat, så att han icke kunde le; det var något fruset invändigt, och någon nerv föreföll brusten. Men han vidhöll i sin strävan god gång framåt; dock märktes en skillnad i hans behandling av de religiösa. Han hånade icke mer, hädade icke heller; hans glada tro på världsmekaniken utan mekanikus hade dunstat bort, och han kunde icke längre förklara människors öden med zoologin.

Det var detsamma året som det började spöka i världen. Tecken och under skedde, hemlighetsfulla dödsfall, fjärrskådningar, profetior. Och frontförändringar inträffade; de trogna blevo otrogna, och upplysningsmännen blevo troende. Själva vetenskapen led fiaskon; Kochs million-lymfa klickade; inga upptäckter, inga framsteg, bara knåp; men då hördes från Amerika att man gjorde guld av silver

och koppar, att ett bolag bildats under betäckning av de stora namnen Edison och Tezla. Därmed var ju kemien bankrutt och alkemin kom opp.

Häxprocesser omtalades som förestående i Paris; omvändelser till katolicismen spordes; de sköna konsterna hade lämnat naturalismen och gingo åt mysticism liksom litteraturen. Det var ett kokande och en rörelse i världen, som bådade nytt.

Vännerna suto just och dividerade om framtidens utsikter, då Holger kom att rikta sin blick på de celebra takmålningarne:

— Inte kan jag se något osedligt; såna där tavlor har de fullt på museum och på Stockholms slott.

— Ja, men det kostbara i saken var att se huru den store Faustmannen, som var sedlighetsvän och antinaturalist 84, nu uppträdde till nakothetens försvar, och med en energi, som man väntat av honom förgäves på rätta stället.

— Han är död nu, och skall begravas i morgon. Det skall bli intressangt.

I detsamma kom aftontidningen. Holger måste titta i den.

Doktorn hörde ett fnysande och ett knycklande, och märkte att Holger blev smal om näsan.

— Har du förlorat något? frågade han.

Tidningen skramlade i handen på den läsande, och han lät den falla på bordet.

— Vad har hänt?

— Läs!

Doktorn läste; läste och svällde ut, läste och ljusnade.

Han läste att svenska kvinnoemancipationens

översteprästinna slungat hela röran i golvet, då hon upptäckt att det var galenskap. Och hon uppmanade könet och mödrarna att arbeta för kvinnans utveckling till kvinna, till moder och maka.

— Äntligen! utropade doktorn. Pannkaka blev det och var det, därför att det utgick från en falsk förutsättning. Men tänk, så mycket arbete, så mycket hat, så mycket s-t, som rörts opp. De ville ju mörda Falk därför att han inte kunde fatta galenskapens finesser. Om jag vore troende, så skulle jag offra en hekatomb åt gudarne!

Holger kunde icke deltaga, ty han kände sig ha förlorat sin religion, tron på kvinnan! Och till att erkänna ett misstag hade han icke kraft. Han blev ond som vanligt är, och efter att ha hämtat sig, reste han borst.

— Därför att hon tröttnat, så...

— Så? Talar vi, om annat! Hur ha Ester och Max det?

— De äro visst goda vänner, men giftermålet uppsköts, då prästerna inte ville lysa.

— Och varför skall det lysas ut, att två människor ämna älska! Det hemligaste, som en naturlig känsla bjuder en dölja, det skall utställas! Jag tycker det är cyniskt! Men man är rädd för tvegifte! Det är man, men dessa kända bigamier och polygamier inom kända äktenskap, de äro strafflösa, och ha blivit sed. Kvinnan tar nu en man bara för att få ett förkläde och ett laga skydd — det ska fan vara bulvan åt liderliga kvinnor. Och när ni frigjorde kvinnan från kvinnligheten och blygsamheten, blev hon en kokott. Det är ni, som förstört könet och äktenskapet, och det är dessa manliga kvinnor, som

fördärvat männens instinkter så att de blivit perversa. Så slutade Grekland! Med aspasior, väninnor och sodomiter. Jag tror vi nalkas slutet! Jag har, som du vet, flera gånger sökt en maka, husmor och mor, men bara funnit en kokott. Brunst och hat, det var vad jag fann. För min kärlek — förlåt uttrycket — sökte jag genkärlek, men fann bara hat; hat mot mannen, vilket tycks utgöra kvinnans så kallade kärlek. Att få förnedra en man, det är hennes ideal. Du känner till det! — Du ger henne din mannakraft, och med den kraften, din kraft, behärskar hon dig. Och hon verkar som induktionsapparaten; hon mångdubblar din strömstyrka och kastar om strömmen mot dig. Men det har du aldrig förstått! Se på din juvel hur hon faller ihop, var gång du avbryter strömmen! Det är dig själv du böjer dig för, när du är böjd under henne! — De här »stora kvinnorna» du beundrat, se bara hur de uppstår. Först söka de upp starka män, berömda, suggestiva; när de hämtat kraft i sina ackumulatorer, så börja de själva leka batteri och sända ut strömmar, som dock bara äro sekundära. — När allting är färdigt, då kommer de och tar; när slagfälten äro besådda med döda och sårade, då komma benplockerskorna; och alltid finns en hjord av svaga män, som hylla sopsamlerskorna såsom dronningar; du känner dessa slags män, som alltid rikta sparken mot ett manligt skrev...

— Ja, men du är kvinnohatare!

— Om jag tänker rätt efter, så kanske jag bör svara ja. Jag hatar ju allt fientligt, och efter jag hatar henne, så är hon ju fienden. Och är hon fienden, så hatar hon mannen. Könen hata varandra, det är väl sanningen, och detta hat är nog repulsionen

mellan motsatta, som i kärleken ompolariseras till attraktion. Du kan då lika gärna kalla alla kvinnor manhatare, som du kan kalla mig kvinnohatare. Intermittenta strömmar! Det är kärleken! — Men kvinnan har alltid utövat en sund attraktion på mig, därför kan jag icke med gott samvete vidgå något speciellt kvinnohat, som jag vore ensam om! Tvärtom, jag har alltid känt livets ödslighet utan närheten av modersskötets värme, men sen ni förstört kvinnorna, är det omöjligt att hålla ut. Ni säger att jag inte kunnat behålla dem; jag svarar, att jag icke velat behålla ruttet kött i huset. — Se där ha vi Kurt! Känner du hans äktenskap då? Det var läckert! må du tro!

Arkitekten kom in med en man i glasögon, som såg oavgjord ut. Brodern nickade och gick med sitt sällskap bort i ett hörn av salen.

— Ja, hur är det med hans äktenskap? frågade Holger. Det var så hemligt, allting; är det slut?

— Slut? Jag hoppas det! Så här fick han sitt! Han drogs in i en barnlös familj, och i det ögonblick då makarne tråkat ut varann. Han blev vän med båda; de hängde efter och släpade med honom för att fördriva ledsnaden. Följaktligen blev han och hon förälskade; mannen kopplade, utan att tro det; och en vacker dag, så, för att vara lojala, underrättade de mannen om sitt tycke, varpå hon reste till Paris för att få skilsmässa. Kurt väntade, och efter en rum tid skulle hon komma hem. Som han var otålig, reste han emot henne till Södertelje. Tåget stannade; Kurt dök igenom vagnarne för att söka den intet anande bruden. Slutligen fick han upp en rökkupé. Där ligger hans älskade, med huvudet i knä på en främ-

mande herre, rökande cigarrett. Kurt blev icke bortkommen; han lyfte hatten, bad om ursäkt, och låtsades icke känna igen henne. Men när han kom i kupén invid, hade han damen efter sig, och om sin hals; gråtande, svärande, att det var ingenting: en vän som erbjudit sitt beskydd på resan. Som Kurt själv var hederlig och trogen, så trodde han att hon var det också. Det är därför kvinnan anser mannen vara dum! nu vet du det! Nåväl, vännen blev föreställd, och var nog diskret försvinna första kvälln. Men följande afton superades tillsammans med släktingar, och vännen var med. Där växlades förtroliga ord och blickar mellan vännen och fästmön, så intima, att Kurt slutligen miste sansen, gjorde en scen och kastade tallriken i golvet. Helt plötsligt fann han sig i den löjlige äkta mannens roll, men gifte sig hastigt, i alla fall. Nu sutto de och hade tråkigt, alldeles som hon och hennes make förut. Så kostligt! — Hon kunde nämligen endast leva i drag. Han fick dra med henne ute. Då levde hon, när hon på restaurangen fick herrars blickar på sig, och då njöt hon av att se mannen pinas. Hela hennes tillvaro hängde på att mannen pinades. Och han måste posera som den lyckligt gifte, liksom alla vilka äro gifta med frånskiljda. Han skulle ju vara ett levande bevis på att den förre mannen »icke kunde göra henne lycklig». Och för att ekrasera den förre, så skulle de här ha barn. Kurt anser sig nämligen vara en ryslig kaxe i det fallet! Men se, det blev inga barn. — Alltså: inte han heller! — Nu börjar helvetet för honom i hennes ständiga förebråelser. — »Det finns inga män, numera,» sade hon. — Att det var hennes fel kom inte i frågan.

Vad gjorde Kurt? Ja, vad skulle han göra? Han skaffade sig en förbindelse, och ett barn. Han måste ju rädda sin manliga ära. — Frun stack av. Men Kurt fick hela vanäran ändå. »Han hade förfört en annans hustru, och så slängde han henne.» — Men han hade icke förfört henne! Det gjorde ingenting! »Han hade förfört en annans fru!» Att det var frun, som slängde i väg, det brydde man sig inte om. Nåväl, nu är han fri, men kan du tro, att hans tankar än i dag syssla med den där vännen i kupén. Han har visst frågat alla bekanta, om de trodde att där varit något. — Ja, det är trassligt nu för tiden!

Nu inträdde i salen en stor fet herre, en dam och tre barn.

Damen såg mycket välfödd ut, och hade ett för litet huvud på axlarne.

Doktorn såg ett ögonblick på sällskapet, röck till, vände sig åt fönstret och höll handen för ögonen, med ett uttryck mellan skratt och gråt. Efter att ha låtit sällskapet tåga bort, talade han med en komisk salvelse:

— Där gick min första hustru med sin andra man (eller tredje, vem vet?). Den där fjollan som nygift sa att hon levde som en nunna, och när barnet kom, fånade om att hon inte förstod var det kom ifrån. Denna kallvattensfisk tvang mig genom sitt idiotiska prat att skiljas och gifta om mig. Se på hennes mun, du Holger, och akta dig för barnamunnar. — Och det var min första kärlek! — Jag tror ibland att det inte var dumhet, utan elakhet. Hon var avundsjuk på mig för att jag fått henne. Äran var för stor, och därför skulle jag berövas den! — Det var det största fä jag känt, därför gjorde alla

mina ovänner henne till det högsta väsendet; de sa att jag fått allt av henne, till och med medicinskt vetande. Allt vad den lilla munnen talade var så elakt, att jag en gång tänkte slå en spik genom tungan på henne. Jag hoppas hon fått smörj av sin tjockus därborta. — Ja, Holger, sådant är livet, och jag har inte gjort det.

SEXTONDE KAPITLET.

Hos de döde.

Ester Borg gick utanför kyrkan och såg att den var öppen. Det var vackert därinne och altaret var klätt med grönt. Utanför var granrisat, och alltså en begravning att vänta. Det kom folk, och bland dem såg hon greve Max, med vilken hon icke umgåtts sedan sex månader tillbaka. Hon såg honom, men det var icke han, utan en som liknade honom. Detta kallade hon att »se», och då visste hon att han snart skulle komma.

Hon gick in för att vänta.

Hon och greven hade gått isär den gången, beslutna att skiljas; men de hade lidit så av brytningen att de återknöto. Därpå hade de lidit av varandras närhet och brutit återigen; och därmed hade de hållit på i år.

Ester gick upp på högra läktarn, varför visste hon inte, men hon kände att där var platsen, där han skulle trivas. Den såg så ut; där var nära till valven, högt över hopen, och något tryggande.

Efter en stund kom greven verkligen, och han gick lugnt fram till Ester som om han stämt henne till möte.

— Har du väntat länge? frågade han med sin dämpade stämma.

— Sex månader, som du vet, svarade Ester; men har du sett mig i dag?

— Ja, nyss i en spårvagn; och jag såg dig in i ögonen så att jag tyckte mig tala vid dig.

— Det har »hänt» mycket sen sist?

— Ja, och jag trodde det var slut mellan oss.

— Hur så?

— Alla småsaker jag fått av dig ha gått sönder och på ett ockult sätt. Men det är en gammal iakttagelse.

— Tänk, vad du säger! Nu minns jag en hel mängd fall, men jag trodde det var slumpar. Jag fick en gång en pincenez av min farmor under det vi voro goda vänner. Den var av slipad bergkristall och utmärkt vid obduktionerna, ett riktigt underverk som jag vårdade. En dag bröt jag med gumman, och hon blev ond på mig. Då hände på nästa obduktion att glasen föllo ur utan orsak. Jag trodde att den var sönder helt enkelt; skickade den till lagning. Nej, den fortfor att vägra sin tjänst; blev lagd i en låda, och kom bort.

— Vad du säger! Så eget att det som rör ögonen är mest ömtåligt. Jag fick en dubbel kikare av en vän; den passade mina ögon alldeles, och jag njöt av att begagna. Vännen och jag blevo ovänner. Du vet att sådant kommer, utan synlig orsak; det förefaller som om man inte fick vara sams. Nåväl, när jag nästa gång skulle begagna kikarn, så kunde jag icke se klart. Skänkeln var för kort, och jag såg två bilder. Inte behöver jag säga dig, att varken skänkeln förkortats eller ögonens avstånd ökats! Det

var ett underverk, som sker alla dagar och som dåliga observatörer icke märka. Förklaringen då? Hatets psykiska kraft är väl större än vi tror. Emellertid din ring jag fått har släppt stenen — och låter icke laga sig, låter icke. På samma sätt med sigillet! Vill du skiljas från mig nu?

— Ja, du vet, vi vilja båda, men kunna icke. Jag lever med dig hela dagen så intimt att jag knappt saknar din närvaro, och jag tycker bättre så, ty när vi råkas bli vi osams. Det synes som om våra kroppar icke tålde varann.

— Ja, så synes det. Men din aura följer mig, och jag förnimmer på avstånd din sinnesstämning mot mig som tre olika dofter, av vilka två äro mig särdeles angenäma. Den första är som rökelse, och den kan bli så tät att den verkar häxeri och vansinne, den sista är som frisk frukt. Den andra i ordningen är kvalmig som tvålparfym och verkar sinnligt ovänlig. Men i din närhet känner jag aldrig dessa dofter eller några andra; alltså är det inga luktförnimmelser i materiell mening, utan tyckes vara en översättning. Och jag känner mig aldrig osams med dig i din frånvaro; skiljas vi efter en storm, då mitt hat är så gränslöst att jag saknar ord, så, bara du gått, lägger sig hatet och ett stilla ljuvligt lugn inträder, under vilket jag lever med dig så intimt jag vill. Allt vad jag talar, tänker eller skriver, dedicerar jag till dig; och när du gillar mig, kan jag ha din smak i munnen, då din rökelse blir balsam. För att bli fri från dig, söker jag sällskap ibland, men jag blir rädd för människorna, de såra mig med sin närvaro, de trassla till våra vävnader, och jag tycker mig vara dig otrogen. — Ja, min vän, univer-

sum har gåtor; men människorna gå, icke som blinda, ty de se, men förstå icke. — Vem du är, vem jag är, det veta vi icke! Men när vi förenades, tyckte jag mig omfamna ett lik, som icke var ditt, utan en annans... jag vill icke säga vilkens.

— Och du, du föreföll mig vara min far, så att jag fick skam och avsky! Vad är detta fruktansvärda, hemlighetsfulla, som vi kommit in i?

— Nu först kanske mänskligheten får veta de olösliga gåtorna. Ana dem åtminstone! Du har väl ofta märkt, när jag kom till dig, att jag mörknade och blev stum. Du kallade det dåligt humör. Nej, min vän, jag kom strålande och färdig att underhålla dig i timmar. Men du såg på mig med en främmande blick, ditt rum var giftigt så att jag ville kvävas; jag måste ut, det var allt jag visste. — Och när du sen var ond på mig, kunde jag inte svara och inte försvara mig. Jag tror för övrigt inte det finns två människor, som förstå varann. Den ena ger orden en annan valör, än den andra, och dessutom, när man icke förstår sig själv, hur skall en annan kunna förstå en? Jag förstår dig bäst i tystnaden och på avstånd; då är du mig närmast, utan missförstånd.

— Jag behöver icke säga dig mitt liv sedan sist; ty du känner det...

— Ja, jag känner det; du längtar ifrån denna ofrihet, ty så är det, för dig som för mig; varje kärleksförhållande är ofrihet och därför pinande...

Nu lades två tunga händer vänligt på deras axlar, och doktor Borg slog sig ner bakom dem.

— God dag, barn, har ni också kommit hit för att skåda upptåget? Antikrist skall fästas i jord av

Kristi efterföljare. Sverige skall få en stor diktare, som aldrig var diktare, emedan han aldrig levat, han beklagade själv att han ingenting upplevat och därför ingenting hade att berätta. — Han hade översatt första delen, den andra orkade han inte med! Det var en svensk. Allt vad han spottat på, slutade han med att plocka opp och hänga på bröstet, alla sin ungdoms ideal utbytte han mot titlar och värdigheter, och denna karaktärslösa, benlösa figur, är redan prisad som den karaktärsfaste mannen med ben i näsan! Vi lever ju i humbugens tidevarv!

— Tala inte illa om de döda, viskade greve Max; de kan hämnas!

Nu kom processionen in; och Max vände sig till Ester med sänkt röst för att icke höras av doktorn.

— Ser du, där gå de döda! De nu levande andas sin samtid, näras av det nuvarande; dessa därnere, de leva 1850 liksom den döde; de ha ätit aska och ben, därför se de ut som aska; allt som redan konsumerats och assimilerats, resterna, caput mortuum är i deras nutrition; skuggornas rike tillhöra de, och utan tron på den levande, växande allmakten göra de sig en avgud av lera och lägga i stoftkista på silverfötter; men den döde var icke deras; gör intet, ty de göra av intet; han var av deras räddhågade, blodlösa efterklangstid, och de känna de sina; de ha slagits mot honom på sin tid, de ha besegrat honom, och nu bära de liket i triumf; striden om Patroklus lik, Patroklus som låg dådlös i sekler, slutligen vaknade, slogs av Apollo själv med blindhet och dödades av Hektor.

Här avbröt doktor Borg: — Hör nu på! Nu talar deras jättesnille, han som aldrig gjort något,

men blev för detta statsråd vid trettiosju års ålder, aldrig fullbordat något, utom några ofullbordade broschyrer. Broschyren, docentkrian, det var tidens form. — Han fruktar eftervärldens kritik på den dödes gärning, och därför assurerar han honom mot det olycksfallet. Hör! — Han, den döde, var så mäktig i tankar, att först i kommande sekler släkten skola födas mäktiga att fatta dem! Det var en hund. — Nu kommer Kristi efterföljare, som icke blygs att sätta sig på antikristens tronstol. Försonlighet är vacker, men när den köpes för världslig ära och jordisk utmärkelse, då är den Bosch! — Hör så han jämkar på trosläran, ruckar på statuterna — — — och nu! Nu kom det svarta att bli vitt! — Karaktär! Karaktärsfast! Karaktärsstyrka! — Och nu: frisinnad, frisint, — varför inte fritänkare? — Nej tack!

Greve Max vände sig till Ester:

— Han var med och dömde Holger för majestätsbrottet. Det är ett sällsamt uppträde det här! — Dessa askmänniskor likna lemurerna och larverna, som vilja stjäla Fausts lik! Minns du? — Och det är som om Mefistofeles stod bakom altaret och förvände synen på dem! De se alla de egenskaper den döde saknat. Alldeles som i Auerbachskällarn:

Falsch Gebild und Wort
verändern Sinn und Ort.

— Talar du om Operakällarns sinnbilder? avbröt doktorn, som hört vilse.

— De se vinberg och druvor! viskade Max till Ester:

Betrug war alles, Lug und Schein!

Men jag tycker översteprästen är värst; han är hemsk i sin förblindelse; han synes ha fått »kraftig

villfarelse» så att han tror lögnen vara sanning. Minns du att han beskyllde Axel för lögn på dödsbädden, när denne talte sanning?

— Ja, nu har Sverige ett helgon till! slutade doktor Borg. Svensk i själ och hjärta, efter deras beläte; dilettant, som intet fullbordat; torrtänkare, som filosoferat tomning; sångare utan röst; uppskriken tenor från första basen; början i oppositionen, slutet i Svenska Akademien; spansk fluga först, vita plåstret sist. Det är ju Barrabas, som ligger i lådan och ler; men prästen tror det är den korsfäste! — — — Hör hur han lirkar på trons artiklar; men hör hur det knarrar i sextonde stoln; hala ord som sockervattnet i stearinljusets sken. De gråter! Alldeles som Voltaires kortspelare, vilka gråta över att Homerus är död! Vet ni att en sån här överleva nyligen utnämnde den döde till våran Homerus, fastän han varken skrivit en Iliad eller Odyssé; hans liv var nog en Odyssé i så måtto att han var borta så länge, och när han kom hem, hade friarne intagit hans hus. — Ska vi säga frid över hans stoft och lyckönska oss att ett tidevarv med honom fått tre skyfflar mull; ett tidevarv som var den stora revolutionens fiende; som hade den negativa och mindre hedrande uppgiften att hindra.

Doktorn gick när orgeln spelade upp, ty han kunde inte fördra det instrumentet.

Ester och Max sutto kvar.

— Ja, sade Max; vår gode doktor har 80-talets synpunkt på sakerna, men han glömmer att vi äro på 90-talet. Han förstår icke den nya tid, som bryter in; han förstår icke oss unga; ty hade han hört

vårt samtal nyss, så hade han kallat det för — ja, vad heter den vackra omskrivningen?

— Neurasteni!

— Ja, så var det! På 80-talet hade man magkatarren, som ingen var; nu har man neurasteni. Varje tid har sina sjukdomar, vilka synas bero av förändringar i själen, alldeles som barnens oförklarliga sjukdomar i växande åldern. »Han växer», säger man. Ja, vi ha vuxit, och därför äro vi sjuka. Vad är blindtarmsinflammation för slag? Det är väl en sjukdom i ett djuriskt organ, som blivit överflödigt och därför skäres bort. Jag önskar att allt djuriskt kunde skäras bort; och därför, ser du, vill jag inte neka att mina sympatier stundtals voro hos den döde, som med liten kraft ägde god vilja och hög strävan. Vår doktor däremot — jaa, han var barn av sin tid, men den är förbi, mig är han främmande och redan bland de döde. Hans ungdoms ideal hava delvis upphört vara ideal, emedan de äro förverkligade; och idealen skola ligga framför oss. Men det farliga med doktorn är att han redan blivit en hindrare. Han fruktar ungdomen, och han vill inte höra talas om nytt. Han har satt sin demarkationslinje; hit, men icke däröver. I stället för att försöka förklara det oförklarliga alldagliga, så slungar han det. Han, som tror på lagbundenhet och ordning, tror dock på slumpar; det är ju en svaghet i tänkandet att i samma andedrag förneka sin tes. Han, som tror på utveckling och växande, vill förmena vårt själsliv en utveckling till högre färdigheter. Han tror på trådlös telegrafi, men förnekar själens förmåga att meddela sig på avstånd. Han är lite enkel vår gode doktor! Men Holger däremot han kan växa; han tycks ha

gjort några upptäckter i fängelset, men skäms att tala om det, och är feg för att bli beledd som en mystiker; och han vet för övrigt att hans tidning vore död samma dag han rörde vid den strängen. — — —

— Du vet själv; jag kan icke få tryckt vad jag skriver, ty det kallas galenskap; och jag får vänta, kanske gå under på vägen...

Nu gick processionen ut ur kyrkan.

— Det är eget att se, sade Ester, hur så olika partier enats om hyllningen av den döde.

— Ja, min vän, det kan betyda att i allas sinnen det finns ett minne om det där Jenseits, och att det upphöjda drager till sig. Jag kan lösa motsägelserna i hans liv och taga syntesen ur de bjärta motsägelserna, men därtill fordras uppfostran och självövervinnelse.

Gerettet ist das edle Glied
der Geisterwelt vom Bösen;
wer immer strebend sich bemüht
den können wir erlösen.
Und hat an ihm die Liebe gar
von oben Theil genommen,
begegnet ihm die selige Schaar
mit herzlichem Willkommen.

Men jag förstår även Mefistofeles roll, berättigade roll. »Der Herr» tolkar den så:

Ich habe deines Gleichen nie gehasst.
Von allen Geistern die verneinen,
ist mir der Schalk am wenigsten zur Last.

Hör nu på noga!

Des Menschen Thätigkeit kann allzuleicht erschlaffen,
er liebt sich bald die unbedingte Ruh;
drum geb ich gern ihm den Gesellen zu,
der reizt und wirkt und muss als Teufel schaffen!

Det är förnekarens uppgift, det ondas berättigande i livets ekonomi. Där har du vår doktors ekvation; vedersakaren, felfinnaren, vilken sköter sitt kall som en karl, och som är mycket behövlig i dessa tider, då de försonade överbjuda varandra i smicker och inbördes beröm. — Nu måste vi gå; kyrkan skall stängas!

De gingo, och liksom i tyst överenskommelse styrde de stegen till holmarne. Det var deras bästa stunder, när de vandrade tillsammans. Att röra sig framåt i samma takt, tvang ju dem att hålla jämna steg och anpassa sig efter varandra; därav uppstod en harmoni grundad på ömsesidiga eftergifter; mänskornas blickar höllo dem i vaksamhet mot närgånget närmande; och därigenom att alltid nya föremål defilerade, växlade stämningarne, och samtalet därefter.

Men när de gått sig trötta, ville Ester sitta på nya Operaterrassen. Efter en tvekan följde Max. Och nu sutto de på var sida om ett bord; det blev intimare, och de sågo varann i ögonen.

— Hur ska vi komma ifrån detta, Ester? frågade Max.

— Jag vet inte! Jag önskar det, och önskar det inte.

Ett hastigt begär att tala om annat överföll båda; de längtade sannolikt efter ett uppskjutande av den smärtsamma operationen. Ester såg sig omkring bland de många människorna för att få fatt i någon, som kunde ge ett stoff, väcka en föreställning om något avlägset. Där satt en kapten i artilleriets uniform, och straxt hade hon en stödjepunkt för att lyfta dem båda ur förstämningen:

— Minns du, tog hon upp, i fjor, den franska artillerikaptenen, som deporterades såsom förvunnen spion.

— Ja, svarade Max förströdd.

— Det börjar nu gå ett ryckte att han var oskyldig; vad tror du om den saken?

Max tyckte inte om såna där volter i samtalet; det kändes som ett försök att bedra honom, narra hans tankar i banor, dit han icke ville. Emellertid svarade han för att icke vara ohövlig.

— Jag var i Paris vid tillfället, och fick den föreställningen att han var skyldig, vilket jag fann mycket naturligt, då han var född tysktalande elsassare och var annekterad 1871.

— Varför tror du han var skyldig då?

Greven letade i minnet efter en för honom likgiltig sak, och svarade:

— Kaptenen blev fransman, men hans släktingar i Mülhausen fortforo vara tyskar; och när Dreyfus, så hette han visst, varje sommar besökte dem, så var det ju klart att han skvallrade. Jag såg även att han i Fontaineblau eller någon annstans skulle ha mottagit besök av en tysk bror, och visat honom en del nya uppfinningar, om det nu var någonting att visa.

— Nå, men vad blev han dömd på då?

— På indicier; samstämmande vittnesbörd och bindande omständigheter; den modärna bevisningen fäster mer avseende vid detta slag än vid materiella; och vittnen äro ju alltid falska på grund av det mänskliga minnets ofullkomlighet och i följd av det vulgära omdömets beroende av intressen och passioner.

— Ja, men jag vill minnas att han dömdes på ett dokument, som var tvivelaktigt!

— Du menar den så kallade Bordereaun. Den såg jag autograferad bredvid ett brev av Dreyfus, och därtill den skrivelse, som översten — vad han hette — lät Dreyfus skriva efter diktamen. Av dessa skriftprov kan ingenting bevisas, ty Dreyfus hade två stilar; en tysk från barndomen och en fransk, som han lärt i Frankrike. Bordereaun är skriven med fransk stil, det syns särskilt på siffrorna, på 4: an som är tecknad , så som endast en fransman tecknar den, och likaledes på 5: an som är skriven franskt eller .

Han ritade på marmorskivan med sin blyertspenna.

— Men i provskriften efter överstens diktamen, har Dreyfus begagnat tyska siffror och tysk datumsbeteckning. Så här börjar skriften: »Paris 15 Octobre 1894.»

Ester gjorde stora ögon:

— Du tycks ha studerat den där processen grundligt.

— Ja, mera noga än jag har rätt att erkänna för dig; och... Emellertid: här äro siffrorna tyska; dock har han ändrat på datum, så att 15 är ändrat från 13. Varför skrev han först 13, då han väl vid diktamen lätt kunde höra skillnaden på quinze och treize? Ja, därför att det hänt något den trettonde, som du icke vet! Bordereauns handstil är således oduglig som bevis, då mannen ägde två stilar, av vilka barndomsstilen kom fram vid vissa tillfällen.

— Tror du inte han skrivit Bordereaun då?

— Jag vet inte! Men efter han icke är dömd på den, utan på en mängd indicier, så är det likgiltigt. Underligt är att man funnit en avskrift av Bordereaun i Dreyfus' väst, när han skulle föras från Ile de Rez. Var fick han den ifrån, då han i fängelset icke hade tillgång till originalet; och vad skulle han med den att göra, då den fällde honom? Vet man om den kopian var original eller icke?

— Hur vet du detta?

— Det står ju i referaten, och han har aldrig förnekat kopians existens i västen, då den togs på bar gärning. — Varför intresserar du dig så mycket för den här processen?

— Det kan jag inte säga!

— Emellertid, nu sitter han på ön, som av somliga kallas du Diable, av andra du Salut. Det är ju konstigt. Och det talas om kryssande jakter, som vill befria honom.

— Var han jude?

— Ja visst; men det låg icke emot honom i det upplysta Frankrike, där armén redan hade trettiosex judiska officerare, och där Dreyfus, trots sin tyska börd, blivit upptagen i generalstaben, *därför* att han var jude. Man ville nämligen visa sig upplyst och fördomsfri. — Att något kommer ut ur detta ägget, det tror jag mig veta. Det är nog ett basiliskägg!

— Tror du då att han är skyldig?

Max betraktade Ester, och han kände i hennes fråga en udd av hat, en utmaning, en snara. Han svarade därför kallt:

— Jag tror att han skvallrat, och det finner jag förlåtligt; om han skrivit Bordereaun, det vet jag inte, finner det osannolikt att man går med en för-

teckning på sina brott. Sannolikt är han skyldig, men icke till det man anklagat honom för. Och det är hans styrka! Därför kunde han på Marsfältet frimodigt utropa vid degraderingen: »jag är oskyldig!» (underförstått: »till er dumma anklagelse!»).

Det blev förstämning och Ester började frysa. Greve Max blev nervös och tyckte att sällskapet bredvid blivit skrikigt; en okynnig hund gick omkring och sopade borden med sin svans; kyparn knuffade Ester i ryggen, var gång han gick förbi.

— Jag tror att séancen är slut, sade Max. Här är olust, och det blir alltid så, när vissa samtal om låga ting börja verka. Det är ont i luften; de döda häromkring beröra mig obehagligt, och jag längtar bort, ut; jag önskar jag kunde krypa ut ur kroppen och flyga med måsarne till havs, bada mig i en stor grön våg, ligga på rygg och se bara himlen; vara en jätteval och skölja mig ute i oceanen, simma i kapp med fregatter och dyka i tångskogar —.

Nu började det ringa i kyrktornet.

— Och så de där klockorna! Den där kyrkan har alltid förefallit mig som ett annexkapell till Operakällarn, portalen är från Österlånggatan och tornet från salongen på Champs de Mars. När de ringer däroppe, så skramlar alla toddyskedarne på terrassen och punschglasen klirra mot brickorna, lagerträden rysa och lukta som kvicksilver smakar; den här terrassen liknar för resten en fransk körgård, med sina planterade gravar, och klippta trän. — Hu, vad jag fryser; ska vi gå?

Ester visste att det betydde de skulle gå ifrån varann; ty nu började repulsionen, hatet, utan bestämd orsak, och om hon treskades stanna hos

honom, skulle den mördande tystnaden inträda, eller det oresonliga grälet bryta ut.

De gingo ifrån varann utan avsked, efter tyst ömsesidig överenskommelse, säkra dock att råkas igen, förr eller senare.

SJUTTONDE KAPITLET.

Försoningsfesten.

Ester och Max gingo på Strandvägen för att besöka utställningen, vilken de icke sett ännu. Båda födda i Stockholm hade de sin gamla Djurgårdskontur i ögat så säkert att de kunnat rita den i mörkret. — Nu, då de försjunkna i sina samtal gått med inåtvända blickar, stannade de plötsligt och sågo upp. Där låg framför dem en vit, skinande stad, klädd som till fest.

Max stannade, och såg framåt, uppåt som i en extas:

— Ljuset har kommit igen!

Och de gingo framåt, under det han talade:

— Fruktan för det vita har försvunnit. Ögonen tålde icke vita hus, därför förbjöd hygienen kalkputset, och vår ungdoms fasader voro bestrukna med sot och rost; myndigheterna påbjödo kimrök eller järnockra i vitlimningen. Och det gröna, förhoppningsgröna, som estetiken bannlyst, därför, och därför att... det gröna har firat sin återkomst; det vita grönskar, och grönskan förgylles. Själva nationalflaggan har ljusnat från den dova indigon till den milda kobolt, från det digra äggula till det bleka

guld. — Vi ha vandrat i dunklet, men det var bara en solförmörkelse, som måste vara sin tid ut. Jag minns som barn, när småsystrarne buro vita strumpor liksom deras mödrar; och jag minns, när de blevo svarta om benen; jag tyckte de liknade dämoner, som komma ner ur skorstenar; det vita blev svart, och det fanns vissa kvinnor, som koketterade med sorgdräkt, fastän de ingen sorg hade. Nu ljusnar det igen; strumpan har fått färg, och kängan har mistat sin svärta; kvinnan har fått igen sitt långa hår, befriat sin hals och barm — nu får vi mödrar igen — med barn till halsband!

De hade uppnått brohuvudet och vandrade in i den vita staden. De sågo icke mänskorna; de omgåvos av sin egen skyddande aura, vilken gjorde dem liksom osynliga. Byggnaderna och föremålen granskade de icke, utan behandlade dem som dekorationer till sina tankebilder. De lekte fram förbi maskiner, mineral, vapen, möbler och handelskram. De kastade sig in i gamla Stockholm; trivdes i forntidens glömska en stund, men erforo en beklämning och ryckte upp sig till nu'et! Leva nu, icke då! Icke en dag tillbaka, snarare framåt, framför sig själv och sin tid.

Slutligen satte de sig i den blå grottan. Max talade alltjämt.

— Nu tänker jag blått, nu ser jag blått; jag vet var jag är, men jag har glömt det, och jag är icke här. Jag vet vad du heter, men jag vill icke nämna ditt namn, ty du är icke den du är. — Vet du vad Gudsivalag var? Det var en andlig släktskap, som troddes existera mellan faddrar åt samma barn. Jag tror på sådant, på själarnes självständiga

tillvaro utanför kropparne, och på andlig blodskam. Vi måtte vara syskon på något okänt sätt, och därför få vi icke barn; därför bära vi på en skuld, och skamkänsla, den vi icke kunna förklara. Du är icke den du är, ty när du är frånvarande och jag försöker erinra dig, blir du till en annan...

— Vem blir jag då?

— Ibland min mor, ibland min syster, ibland... Vet du jag tror att själarne leva så oberoende av kropparne, att de kunna sätta skott i andras bark, och leva saprofytiskt på främmande. Laven, som växer på träd och sten, är ett samliv av en alg och en svamp, ett bolag som kallas symbios. Det är äktenskapet, det andliga menar jag, och äktenskapstycket är den ännu oförklarade själens bildkraft att knåda om materien. Jag hade sett din far, men aldrig din mor, då jag en gång på teatern, många bänkar framför mig, såg ett fruntimmers nacke, som väckte min uppmärksamhet. Jag vände mig till mitt sällskap och sade ofrivilligt: Detta fruntimmers nacke erinrar mig om Gustav Borg! — Ja, det är hans hustru! svarades mig. — Om det hade varit ansiktet, kunde man förstå verkan av anpassningen i umgänget, men en nacke. Det låter ju som fabler.

— Man föds visserligen tvillingar, gentog Ester, men man kan bli det också. Min mor hade en tvillingsyster, och när denna en gång skar sig i handen, så kände min mor smärtan långt därifrån. Du och jag ha blivit tvillingar, men vi måste upphöra vara det.

— Jag tror vi dö i samma stund bandet klippes. Smärtan att skiljas är den största av alla lidanden, men vi måste därhän!

— Kan du tänka dig ett slut?

— Nej! Och det som icke kan tänkas... det finns inte.

De gingo återigen att byta plats; och de kommo upp på Skansen.

Skällande hundar hälsade dem, och Max krympte ihop av smärta:

— Dessa djur här? Finns då inte människor i Sverige?

— Du är icke djurvän?

— Nej, jag hatar allt djuriskt, som du vet, i synnerhet hos mig själv. Och de här djurvännerna — ja, du vet själva förstyret höll på att döda sina barn med russin och mandel (hon var vegetarian), men kunde icke höra, att man slaktade ett får. De som stå så lågt på djurskalan att de känna med djur men icke med människobarn, de kunde saklöst skickas till veterinärn att lukta på cyankalium. De avgrunder, en sådan människoliknande själ döljer, borde den rättast söka dölja. Jag har hört att kavallerister och herdar... Nej, nu lämna vi denna plats! Här är ont, och det är alltid ont, där man håller djur instängda! — Låt oss gå till Swedenborgs lusthus.

— Har du läst Swedenborg?

— Man läser icke Swedenborg, man undfår honom, eller undfår honom icke. Man kan endast förstå honom, om man upplevat detsamma som han. Därför är det inte farligt att läsa honom; ty för den oinvigde är han sluten bok.

De vandrade och vandrade.

Utanför centralrestaurangen satt konsul Levi med doktor Borg.

— Nå, felfinnare, vad säger du om allt detta?

— Jag ville hälst tiga och behålla mitt vackra intryck av fest.

— Nej, du skall beundra, beundra svenska industrin och uppfinningarne.

— Vilka uppfinningar?

— Si så där, ja!

— Små applikationer av äldre idéer, andras tema, egna variationer!

— Nå, men separatorn då? Sveriges ära och rikedom.

— Ja, den! Att separera malmer, socker och melass har alltid varit centrifugens uppgift; nu separerar han grädde, se där allt!

— Du, pratar! Det är just dess användning på mjölken, som är ny.

— Nej, mjölkseparatorn uppfanns 1864 av Prandtl i Bajern, men utvecklades i Sverige.

— Det var huggarn! Men ångturbinen då? Duger den?

— Ja, men den är gammal! Att släppa in ånga i stället för vatten, se där allt! Axeln är ny! Nej, den som släpper in i ångmaskinen annan vätska än vatten, vätska med lägre kokpunkt, såsom eter med 45° kokpunkt, den där har sparat kraft; den är en uppfinnare. Då man kan elda ett lokomotiv med en spritlampa, då ska jag vara med och prisbelöna. Eller när man gör en sportballong, som stiger, fylld med kvävgas värmd av en fotogenkamin.

— Kvävgas?

— Ja, kvävet, som har samma egentliga vikt som lysgas eller 0,9, skall naturligtvis lyfta en ballong. Då kvävet varken antändes eller exploderar, kan det uppvärmas, antingen med bensinlampa, fotogenkamin eller acetylen. Då sitter jag i värmen och sköter en skruv; stiger eller faller efter behov, och kan stiga ur utan att tömma min ballong, och då kan jag gå upp och ner att söka nya passande vindar.

— Men eldfaran?

— Kvävet är icke eldfarligt, och impregnerad duk tar icke eld! Det där kan du beställa hos en ingenjör, liksom regulatorn till min eter- eller bensinång-maskin!

— Har du flera uppfinningar?

— Ja, vi ska bränna vatten. Du vet att koks brinner bättre med vatten än utan! Gör dig då ett poröst koks av eldfast lera eller gjutjärn och fukta det oupphörligt med överhettad ånga, sedan du fått en initialeld av vanligt kokes, som ger ångan.

— Det där låter bra; har du mer att utställa på din utställning?

— Jo, vi har ett teleskop. De här gamla stora åbäkena äro alldeles onödiga. Jag såg nyligen i tuben till en magnetisk teodolit, där tuben inte var mer än en halv fot lång och glasen inte större än tvåöringar. Det var en kikare, som dugde. Nu är det det kostliga att man inte får ha för starka förstoringar för planeterna. Mars tål bara 50 gångers förstoring. Stjärnorna är ingenting att se på, ty de bli mindre ju större förstoringen, alltså kuriösa ljuskällor. Återstår solen och månen, och dem ser man lika bra med en teaterkikare. Nu skulle vi ha... Se där kommer Kurt!

Kurt Borg trädde fram. Han såg högtidlig ut, men även distraherad:

— Var kommer du ifrån? hälsade doktorn.

— Jag kommer ifrån något stort och vackert; jag har varit på riddarhuset, på religionskongressen; och jag har hört en biskop komplimentera rabbinen.

Isak Levi syntes mindre hänförd än arkitekten väntat, ty Isak räknade religiösa ting till sådant som man inte talar om.

Doktorn däremot tog fatt i ämnet:

— Ja, även det efterklang! Religionsparlamentet i Chicago 1893 var mycket större. Där fanns alla jordens folk och religioner, och församlingen mottog varje morgon Välsignelsen av dagens president, antingen denne var muhammedan, buddhist, katolik eller protestant, och själva påven skickade sin lyckönskan... I vår kongress fattas något väsentligt, och det är en katolik..

— Si så, har du också blitt katolik? replikerade Kurt.

Doktorn svarade icke på den dumma frågan:

— Det ligger något så exklusivt luthersktallena-saliggörande i det här mötet, och därför är det bornerat som allt lutherskt. För övrigt minns ni kanske inte att det var Pius IX, som 1868 sammankallade även greker, protestanter och andra icke-katoliker till vatikanska conciliet för att få till stånd en kompromiss mellan de kristna, till en början. De inbjudna heretici kommo icke, och så blev det som det blev!

— Ja, det kan vara, återtog Kurt, men här är stort i görningen, och vi få se nytt i det nya seklet.

— Franska upplysningen vid revolutionen var

mycket längre framme än vi nu; de raserade alltsammans; och det, som kongressen nu knåpar ner, är bara vad deras eget motstånd byggt upp. — — —

Det hade mulnat, och himlen var randad av sepiafärgade kardor, som stodo på stup. Det mörknade uppöver, men den vita staden framstod ändå vitare, leende mot den svarta himmeln.

— Det här artar sig till en cyklon, sade doktorn.

— Apropos cyklon, minns ni cyklonen i Paris? inföll Kurt. Det var den 10 september i fjor, jag var där och såg den. Det var hiskligt att skåda, så att många förlorade förståndet av skräck. Den härjade på platsen Saint-Sulpice vid Jesuitseminariet... fortsatte ner åt Seinen och slog sönder ett kolskepp, som hette la Revanche...

— Det var en symbolistisk cyklon, inföll Isak.

— Därpå gick den till Ludvig den Heliges Sainte-Chapelle och rev ner ställningarne, sedan rusade den in i justitiepalatset. Där satt en domare och föredrog ett mål, då med ens fönsterna slogos upp och ett stort träd med rötter och allt slungades in i domsalen; en post utanför flyttades in med vaktkur och slungades genom en lång korridor. Justitiepalatset syntes mest hemsökt. Men därifrån gick virvlen upp till Hospitalet Saint-Louis och rev ner 50 meter järnstaket, som höll på att slå ihjäl en medarbetare i Le Courrier de Paris.

— Sitter du och hittar på det där? Vännen Max skulle göra en järteckenshistoria av det, men lyckligtvis är det lugnt i Paris sedan ett år; och järtecken bruka icke klicka inom år och dag?

— Hitta på? Du skall få läsa ett urklipp ur Vossische Zeitung, som jag har på mig!

— Nej tack! Jag minns nog ändå: Jesuiter-seminariet, Saint Louis två gånger, la Revanche och justitiepalatset...

— Lägg det på minnet, då, sade Kurt med en skarp, nästan fanatisk ton; och om det händer något i Paris, i år eller nästa år, så...

— Har du också blivit ockult? parerade doktorn.

— Ockult eller icke, men här stundar saker!... Jag hade en dröm i Paris...

— Den får du tyda med drömboken!

— Skämta du, men tag den här tidningslappen, och göm den, på försök i alla fall. Du tycker ju om experiment. Det är Vossische Zeitung av 15 september 1896. Vi ha 97 i år!

— Gott, sade doktorn! Håller vi vad att ingenting kommer ut ur den där legenden?

— Vi håller vad! Hundra kronor! sade Kurt. Isak vittnar.

Isak hade med stor uppmärksamhet åhört historien; och när han bevittnat vadet, tog han upp sin plånbok, letade fram ett tidningspapper, och lade på bordet.

— Här är verkligen en fransk skildring av cyklonen, och den stämmer med Kurts. Om den betyder något? Tja! Vi få väl se!

— Vad fan skulle det betyda? Inte kan man göra cykloner, inte ens om man är jesuit eller ockultist, och några övernaturliga cykloner tror ingen människa på.

— Vi få väl se! Vi få väl se!

*

Ester och Max vandrade utanför konsthallen. Max talade:

— Det förefaller som om mänskorna här icke älskade varandra utan mera skrämdes ihop, av fruktan för något okänt kommande; det är som den sjukes behov att försona sig med ovännen; men tillfrisknar han, så är fienden framme igen.

De stannade och betraktade först cyklonmolnen på himmelen, sedan kastade de sina blickar inåt konsthallens loggia som om de ville söka skydd därinne.

— Ser du? återupptog greven. Ser du bysten därinne.

— Det är Arvid Falk! Lever han?

— Ja, han lever.

— Kom ska vi se på honom!

De gingo in i verandan; och greve Max började igen:

— Det är oväntat att se honom få vara med här, men han betraktas som död och ofarlig.

— Vem har gjort bysten?

— Ett fruntimmer; det är ju eget.

— Nej, varför det; han har ju alltid haft samliv med kvinnor och barn, svarade Ester. — Men vad är det på sockeln?

— Det ser ut som eldslågor. Skall det vara svavlet han uppger sig ha analyserat, eller är det infernot, som han nu går igenom?

— Han ser inte rädd ut, snarare lyser han av det gudomliga övermodet, som gudarne hata.

— Har någon förstått den mannen, tror du? Han påstår att ingen gjort det, emedan han icke förstått sig själv; men han synes ana ibland sin livsgåta och

han fattar sig som en uppgift. Han är för mig så lik Balzacs Louis Lambert, en som inte är hemma här. Hans missnöje med allt härnere vill han tillskriva sina latenta minnen om ett bättre; han tycker allting är dåliga kopior av original, dem han dunkelt erinrar sig. Och hans svajande mellan askes-fromhet och sinnlighet — gudlöshet anger att han betraktar jordelivet som ett straff och att han emellanåt måste ta ett gyttjebad som penitens.

— Har du känt honom?

— Nej, jag tror ingen människa har känt honom. Han har en förmåga att kaschera sig i umgänget genom att anpassa sig efter den talande, så att hans åhörare endast får intrycket av att ha speglat sig eller talat vid sig själv. Därför har man så många konstiga karaktäristiker om honom, där det förefaller som om porträttörerna återgivit sina egna bilder, icke hans! Nyligen har en kvinna försökt i en essay utreda honom, men hon erkänner att hon strandat, och att hon varit nära förlora förståndet.

— Varför är han så hatad då?

— Emedan I icke ären av denna världen, därför hatar världen eder!

I detsamma kände greve Max som en varm fläck på sin rygg; och när han vände sig om, såg han en man av obestämd ålder stå och betrakta bysten med ett ironiskt, nästan försmädligt leende.

Greven höll på att ge till ett utrop, men vände sig i stället till Ester och sade henne något med ögonen.

Den okände gick in i hallen.

— Var det han?

— Jag tror det!

— Såg du hans min? Han såg ner på sig själv, och sade med ansiktet: Den är vi färdig med!

— Vad skulle det betyda?

— Han stod ju alltid över sig själv, och med den starkaste självkänsla förenade han det mest uppriktiga självförakt. Kanske han är inne på nya banor och nu ser ned på sin gamla reinkarnation!

— Tror du det var han? Han är ju i Paris!

— Dubbelgångare i pöbelns mening tror jag inte på; men det kunde ha varit en projektion av oss utifrån bysten. Vi, du och jag, »se» ju varandra ibland, och det är ju bara projektioner, plus något som jag icke känner ännu. Teosoferna ha observerat faktum, men kunna icke förklara det; nämna det dock »tillfälliga materialiseringar av tankens halvmateria».

— Men han gick så tunga steg?

— Ja, han lär trampa så tungt, som om han hölle sig fast vid marken för att icke lyftas opp. — Vet du vad levitation är?

— Ja! — Men vill du inte så på konstverken?

— Jag är blind på ögonen, jag kan inte se utvärtes ting; jag vill bara gå vid din sida, ty då är det ljust ini mig — kan du förklara det? Fastän jag tycker ofta du är från mörkret, när jag tänker över dig. Då hatar jag dig som det onda; men straxt blir det mörkt. Vad är det? — Nå, nu när försoningens tid är inne, tror du att man och kvinna skola försonas också, och att könstriden skall biläggas?

— Nej, svarade Ester, det tror jag inte, ty höllos de icke isär genom differenser, bleve hela världen pervers. Du vet ju att alla damernas vänner äro

konstiga. De äga dam-själar, och därför ära de sig själva i kvinnan. Ynglingar som ju äro sexuellt odeciderade ännu, de dyrka ju kvinnan. Men har du märkt att våra herrar ha upphört tala om sina förhållanden...

— Jag hörde inte vad du sade.

— Nej, du har en förmåga att göra dig immun mot andras inflytelser.

— När de draga neråt! — Nu mörknar du igen!

De vandrade, men höllo stort avstånd, och Max såg ut som om han ville springa in i nästa port och gömma sig.

— Låt oss skiljas på en stund, sade Ester, så råkas vi om en timme vid utgången.

— Tack för att du är intelligent! svarade Max; men vi skiljas som vänner, eljes äro vi straxt efter varandra.

— Som vänner!

*

Utställningens vita stad låg där under den hotande cyklonhimmeln, som aldrig ville brista.

Det var en improviserad arkitektur, som icke erinrade om Sverige, men mera om Orienten. Var fingo byggmästarne denna inspiration? Från solens uppgångsländer, dit nu världens blickar vände sig med väntan och bävan, sedan Japan givit en stöt, som fortplantade rörelsen västerut, och som kanske skulle börja en ny period i världshistorien, så ny att historieskrivarne fingo kalla den för nyare tiden och allt förut, vår samtid inberäknad, forntiden. Man hade tagit hål på de stora getingboen därborta i östern, och nu svärmade de gula och svarta. Men den

fjärran västern vid solens nedgång hade också rört på sig. Alla jordens folk hade kokats ihop därborta och givit en ny avföda, som kände sitt världsborgarskap slutligen, som icke erkände Atlantens rågång, utan ville vara med om jordens delning, räknas bland Europas stormakter. Gamla Spanien, hidalgon, Amerikas första erövrare, hade blivit utvräkt, och Columbus hade från sin första grav på Hayti hämnats sina lidna oförrätter. I denna gastkramning mellan östern och västern kände Europa sin tillvaro hotad, och skrämda som småfåglar skockade de sig samman i en tvungen vänskap, som tog sitt första uttryck i tsarens reskript, som sedan blev anledningen till fredskongressen i Haag, vilken väl närmast betydde: europeiska makternas sammanslutning till gemensamt försvar mot gemensam fiende, alltså ingen världsfred. Den bepansrade näven hade slagit in portarne på den kinesiska muren, och revanschmännen från Sedan hade slopat revanschen för att fäkta tillsammans med preussarne. Europeerna hade upphört vara bygdpatrioter, och deras nationer voro blivna minnesmärken liknande studenternas nationer vid universiteten, som buro egna fanor vid festliga tillfällen, men i vardagslag voro medlemmar av kåren. I förkänslan av sin undergång såsom korporation hade Sverige också ryckt sig tillsamman, vänt sig tillbaka att se på sina minnen, städat byrålådorna och plockat ut det, som skulle gömmas och det, som skulle brännas. Kyrkor, slott och kojor hade genomletats och souvenirerna voro samlade på det heliga berget, på Skansen.

Över det vita kosmopolis på Lejonslätten reste sig Skansberget med sin svarta tallskog och sina

lantliga gammalmodiga klockstaplar, som ringde i griften en forntid, vilken många trodde nu skulle bli en uppståndelsens. Och skalderna manade upp skuggor, frambesvor Carl XII och vederlikar. Vägar och gångstigar på det heliga berget buro alla stora namn för att väcka nationens självkänsla, och stärka sambandet hos de söndrade partierna, som nu skulle förenas i det förflutna.

I pressens paviljong sutto doktor Borg och redaktör Holger i ett enskilt rum och drabbade väldiga. Doktorn var i raseri:

— Det här är ju maskerad, och du får icke smickra dina landsmäns fåfänga, så att de förlora sansen, och tror sig vara Carl-den-tolftar. Vi kunna endast samlas uppriktigt i nutid för framtid. Dynastien är ju sedan 1809 bara och kan icke räkna anor från Lützen och Narva; halva adeln är exotisk, och hela Skåne börjar ju först efter slaget vid Lund; inte kan du be skåningarne hurra för Breitenfeld, där de icke voro med; utställningens kommissarie, vår vän Isak, är ju en främling från orienten och kan väl varken fira Luther eller Carl XI. Ni äro taktlösa, och såra utan att veta det! Själva skansmannen är en exot, det svär jag på, och jag som negerpojke kan lika lite som Syrach och Isak känna något av Grönlunds entusiasm för dalkullor och Jösse-härads-polskor. Det är inte uppriktigt, det här, och du borde framför alla kommendera: Se framåt! — Du lade inte märke till rabbinens berättigade angrepp på vår dyrkan av det usla förgångna, då han på kongressen i går rök ut mot vår bildning fotad på Hellas och Rom. Han strök ett tjockt kritstreck över Platos idealstat, som han kallade — mitt i riddar-

huset! — för en pederaststat! Hade jag varit där, skulle jag ha hissat honom. — Vad satan ha vi med Grekland och Rom och Carl den tolfte att göra? Ni lever nere i gravar med lik under det samtiden rusar er förbi och framtiden med. Men det är denna rysliga uppfostran vi får i skolorna och vid universiteten, och det är studentexamen, som nu är lika med en magistergrad från 30-talet.

— Vad vill du man skall göra då?

— Fackskolor och utbildning till kallet. Låt juristerna börja att skriva rent och vara springpojkar hos advokater från de äro fjorton år; skicka medicinarna på sjukhusen som skötare vid samma ålder; låt ingenjörerna börja som filare på verkstan, låt prästerna, om de ska vara, börja hos klockarn och sätta opp nummerna, och lära sig expeditionen hos en roteman. Stäng de fyra fakulteterna, och konfirmera barnen i folkskolan med läsa, skriva och quatuor species: sedan ut med dem att utbilda sig i facket. Man måste kunna sitt yrke nu för tiden, eljes går man under i konkurrensen; och vi kan ingenting, bara konversera i salonger, på krogar och möten. Vi ska vara verserade och kunna språka med damerna om allting, men vi är bara dilettanter på alla områden. Var ska vi få statsmän ifrån, när ingen statskunskap läres? Vår regering är ju ett spektakel också. Om somrarne får man se en sjöminister sköta kyrka och skola, en gardesofficer bestyr om jordbruket och en f. d. assessor dirigerar armé och flotta. Är det statskonst. Och statsrådet hinner inte väl lära sig elementen av expeditionschefen, förrän han är fockad. Hela landet är därför överlupet av för detta statsråd, och om man frågar

en skolpojke vad han vill bli, så svarar han: jag vill bli för detta statsråd! För att bli vice häradshövding måste man kunna grundlagarne, men för att bli departementschef och minister behöver man ingenting kunna. Jag vill inte tala om de voterande riksdagsmännen, de ha så mycke hut att de brukar köpa grundlagen, men utskottsledamöterna, som faktiskt lagstifta, borde känna landets alla lagar och vara utbildade statsmän. Voro utskotten statsmän, så skulle de sitta i permanens och samarbeta med regeringsdepartementen, icke som nu uppträda några månader störande, ingripande på måfå, och alltid som regeringens fiender. Varför skall regering och riksdag alltid uppträda som fiender, alltid söka stuka varandra? Att få igenom en motion är ju att slå ett rekord, och om en minister får majoritet, så har han tagit ett pris — priset att slippa bli fockad, att få sitta kvar. — Och vad talas om i riksdan? Om s-t; och varietéer och operakällarn, om pensioner och brolagningar; till och med polisärenden, gardistuppträden, hästarnes utfodring, svagdrickshantering och besiktningsäventyr, om damernas toaletter, skolpojkars cigarrökning? Är det statskonst? — Riksdan har ju visat sin inkompetens, då den skjuter alla viktiga ärender till kommittéer av sakkunniga, men riksdan själv skulle ju bestå av sakkunniga! — Är det styrelse, är det lagstiftare?

— Vad kan man göra då?

— Ingenting! Jo rasera bara, rasera! Det kan intet växa under snön; intet kan byggas, utan att man raserat det gamla huset. Gå bara negativt till väga; kom aldrig med ett positivt förslag, det blir bara löjligt; upphäv gamla lagar, giv frihet, och låt

krafterna verka! Du skall vara en väckare, och inte en sövare! Ajö med dig, nu slog klockan sju!

*

Nedan Skansberget och som om det hörde dit, reste sig ett svart hus, som mest utgjordes av ett tryckande tak; gammalt murket trä, som enkom var preparerat för att se murket ut; en rad små fönster nere vid marken antydde olust för ljuset. Det såg ut som en lada, men kunde vara en kyrka.

Doktor Borg och Isak Levi stodo och betraktade den, och doktorn talade själv som vanligt:

— Där har du Norge! Svart och murket, som kastar sin skugga över vår ljusa stad. Det höga taket ser bara ut som skryt, det är ingenting under det; inga vindar eller loft, tjänar till ingenting, bara bondskryt!

— Är du norskhatare nu?

— Ja, alldeles förb.! — Varför skulle jag inte hata min fiende! Varför skulle jag inte få hata norrmän, när de skryter med sitt svenskhat? Jag får väl välja mina antipatier och sympatier som andra dödliga. Har du något att anmärka mot det?

— Men du arbetar för ett fritt Norge!

— Javisst, jag erkänner dess berättigade krav, men jag vill också bli fri från det här svarta pjåsket, som vi fått över oss! som en sinnessjukdom. Ska vi dyrka den där dovregubben och hans fåniga Nora? Vet du vad Zola kallar honom? — »Den sista frukten ur vår goda George Sands förtorkade länder.» Sardou kallar honom »en stolle» och Tolstoj säger att han är rubbad. Den dyrkas i Sverige! — Nå, han är

ändå prästen! Men klockarn den är värre! Nu se de ut som gamla gorillor båda två! och du Isak, synes du ikke att prästen ligner en av unsere Leute?

— Jaa, det kan du ha rätt i; svarade Isak. Han är nog icke bara Tisk. Froschmäuler kallades han i Fliegende.

— Och hela norska frigörelsepolitiken har under Karolines grova hand urartat till en kamp om norska ministerhotellet, varifrån Norge menar sig behärska svenska societeten. Jag går aldrig mer i hotellet; jag ledsnade på att dricka skålar för dovregubbarne och Kristianiabohèmen, och jag ville icke höra på deras häckel över Andrées ballongfärd. Vet du vad det är för skillnad på Sverige och Norge? Jo, samma skillnad som mellan Nordenskiöld och Nansen. Nordenskiöld tog sin utfästade Nordostpassage, men blev icke nationalhjälte; Nansen tog icke sin utlovade nordpol, men blev nationalhjälte. Sverige är ett styvmorsland, och därför gör det vanligtvis sina storheter av intet, det letar opp nollor och upphöjer dem till digniteter...

— Ja, men du var med och kanoniserade dovregubben?

— Du vet ju hur det går till: man får ingen ro förrän man kastar ett ben åt hopen. På det viset blev jag Wagnerian också, fastän jag tycker han bara skrivit omusikalisk och ful musik; »skrivit» är ordet, ty det är varken hört eller komponerat; det är skrivet. Men vi lever i en pervers tid, och en demokratisk. Jag undrar också ibland om den här demokratin vi slitit för icke är något galet, där den okunnige meddelar kunskaper, där den rådlöse skall råda, där den svage skall styra, där de förtryckte förtrycka och

där det är mängden som gör'et. I en stat dock som vår, där den ena hälften av nationen skriver opp vad den andra gör, där statskalendern är stor som kyrkobibeln, där ämbetsmännens löner utgöra en nationalförmögenhet, ämbetena blivit feodala, och ämbetsmännen vasaller, där behövs kanske en stadigvarande demagogi som motvikt. Men det kuriösa nu är det, att demos är rojalistisk, akademistisk, aristokratisk, sportsnobbig, Carl-den-tolftisk, skanspatriotisk, under det hovet är demokratiskt, demagogiskt, kväsaraktigt. Demos har åtagit sig betala en halv milliard till pretorianska gardet på tolv år, men när de se sig ur stånd att betala, så rymma de — till Amerika. Men rikets skuldsättning syns inte bara i hypotekslånen och kommunernas dekis, den syns i bankernas växlar. All handel går på kredit och på växlar; det är förskott; och förskott är ogjort arbete. Hela nationen lever i sex månars förskott; man gör en växel till hyran, en växel till skatten, en växel till hushållet. Men man löser icke in växeln efter sex månar, utan omsätter den och betalar räntan med en ny växel. Man lever alltså — på ogjort arbete. Och hela beräkningen av nationalförmögenheten är falsk. Utsugen jord är ingenting värd; förfallna slott bara kosta i underhåll: rostiga järnvägsskenor och begagnade lokomotiv kan bara säljas som järnskrot, men stå ändå i rikshuvudboken som tillgång; vattenfall äro inga värden förrän fabriken står bredvid, fabriken har intet värde förrän arbetare finnas där, och arbetaren är intet värd om han ej är skicklig; men fabrikatet är icke heller något värt förrän det har avsättning. Järnet i Norrland skulle rädda oss, men hindrare hindrade

det. Vart gå vi? — — — Utvecklingen går sin gång med språng, och med överraskningar. Det är ju möjligt att guldryktena från Norrland bekräfta sig en vacker dag! Tänk dig då ett Sverige som sammelplats för alla världens nationer. Folkmängden ökas, Norrland får tätt med städer; jorden övergives och urinnevånarne supa ihjäl sig som rödskinn. På en mansålder sitter en ny kosmopolitisk ras som ägare av gamla Sverige, och riksdan är befolkad av kulörta...

— Tror du på det?

— Nej, det gör jag visst inte, men allt är möjligt. Det kan ju också gå på ett annat sätt... men på det här sättet går det inte länge! Och det är din plikt att säga, skriva, skrika det, dag ut, dag in! Även för döva öron.

Han lämnade paviljongen och gick ut i vimlet, där främlingars främmande ansikten gladde honom såsom långväga gäster glädja enslingen i ödemarken, och där ljudet av utländska levande språk erinrade honom om att hans eget tillhörde de döda språken, efter som ingen förstod det utanför hans landamären.

ADERTONDE KAPITLET.

Nyårsnatten.

År hade gått; seklet var verkligen slut; endast några timmar återstodo. Släktingarne Borg skulle samlas i Götiska rummen, och mot midnatt tåga till Skansen. Livet löper fort, och denna lokal var icke längre på modet, utan det litterära Rydberg hade ledningen; och när någon ville tala om Röda rummet, klingade det som forntid, förväxlades med Gröna rutan eller dylikt.

Samlingen var skedd, och den gamle redaktören Borg, nu förbi sextio, var med. En improviserad försoning hade kommit till stånd dagen till ära. Ester, som höll på att sluta sin examen, var det enda fruntimret; alla de andra hade kommit i skymundan och återförvisats till hemmen, sedan kamratlivet på krogarne visat sig ohållbart. — »De gick och drog med varandras hustrur så man visste inte vem de var gifta med.» Förhållandet var att de skildes och giftes tätt, tätt, så att man slutligen fann upp att damerna behöllo sina flicknamn. Biograferna upphörde nämna vem den store var gift med, och adelskalendern uppfann en eufemism för skilda omgifta: »Gift andra gången.» Slutligen längre fram

föreslogs i ett grannland att även flickor skulle kallas fruar, då de mestadels icke voro flickor längre utan gingo i promenaderna med sina barn.

Emellertid, på bordet i Götiska rummen låg en lista framme till underteckning. Alla hade skrivit sina namn utom doktor Borg, vilken dock författat adressen till Zola, uttryckande beundran för hans mod i Dreyfusprocessen och förhoppning att det nya seklet skulle få se hans skyddsling fullständigt rehabiliterad. »Rättvisa, men icke nåd!»

— Nå, doktor, sade Isak Levi, skall du inte skriva under? Kanske du tror att han är skyldig?

Ämnet var ännu så brännbart, att man icke gärna nämnde Dreyfus' namn, detta namn som de sista åren söndrat mänskligheten i två hälfter.

Doktorn tog pennan och skrev under sin egen adress med några raska streck.

— Måtte jag nu inte ha skrivit bort heder och samvete, sade han.

— Si så där ja! ropades i korus.

— Jaa, gossar, upptog doktorn, jag har måst ändra mening fyra gånger under processen, och jag vet ännu inte om jag blivit Dreyfusard som jag blev Wagnerian.

Alla slogo ner ögonen, somliga för att dölja, andra för att demonstrera, och i tystnaden som uppstod, hörde doktorn en anklagelse, som han måste besvara.

— Ser ni, att utleta sanningen i en spioneriprocess, för det första, är nästan omöjligt, då alla parterna varit spioner och således umgåtts med lögn, bedrägeri och falska papper. För det andra är det alldeles abnormt att efter tre år revidera en process,

då mänskliga minnet är så bräckligt, då åren ändrat synpunkterna, nya intressen väckt nya passioner; då vittnen försvunnit, papper undanröjts eller förkommit...

— Ja, men det var hemlig domstol, invände den gamle Gustav Borg.

— Ja-a, varför inte? Vår frisinnade jury är ju också hemlig...

— Jag tror du är på generalernas sida? föll Gustav ut.

— Nu är vi där! svarade doktorn. Det är då själva fan att mänskor ska förlora förståndet, bara man talar om den här satans processen.

Isak tyckte det var synd om doktorn, som befann sig i en oskyldigt falsk ställning, och med ett mänskligt drag av deltagande sökte han hjälpa honom; om det nu var motivet:

— Saken är inte klar, det medger jag, tog han till ordet. För mig finnas tre mörka punkter, som äro mig absolut oförklarliga. Den första är den: Varför begärde Dreyfus cyankalium, när han fick höra om revisionen? Varför blev han inte glad? — Det andra: Han trodde då straxt att generalerna tagit hans parti och bad sin fru gå till Boisdeffre och söka hjälp. Hur kunde han ha så god tanke om Boisdeffre, vilken han kände? Det är ju en infernalisk situation. För det tredje: När jag läste generalernas anklagelser i Rennes, ja, mina herrar, så blev jag övertygad om Dreyfus' skuld; vad ger ni mig för det? Och till den grad, i synnerhet då generalerna förklarade att Bordereaun icke varit bestämmande, så övertygad blev jag av alla deras indicier, men mest av deras klara ord och nobla

ton, att jag sade för mig själv: Skjut dig, Labori! När så Labori blev skjuten och vägrade mottaga sin egen läkares hjälp från Paris; när inga forskningar anställdes efter mördaren; när icke kulan ur såret blev undersökt för att få spår på mördaren, så tänkte jag: det här är sjukt! Saken är oklar.

Nu inträffade, som oftast sker, att när en människa ger ädelmod på hand åt andra, de andra börja översvalla i ädelmod. Holger tog genast i som en kugg, och ädelmodets hjul började gå.

— Det Isak säger har jag också tänkt; och mäster Demange's försvar, som torkade in, har berott på den fasa han fick när han såg sin klient i Rennes. Labori och Picquart lär ha övergivit honom nu...

Auktioneringen hade börjat, och fåfängan att få visa nya synpunkter på en gammal sak grep omkring.

— Ja, avbröt Kurt, jag har också funnit några mörka ställen. Särskilt finner jag logiken man använt högst bedrövlig. Tyska rikets kansler har i riksdagen förklarat att han icke visste något om Dreyfus' spionerier? Nej, tacka för det, hur fan skulle han kunna sitta där borta i Berlin och veta om det, som skedde i Paris. Men att Bülows enfaldiga yttrande, som är intetsägande, tas som ett bevis, det är sublimt! Vidare när sergeant Depert i fängelset hört Dreyfus förklara: »Jag är skyldig, men icke ensam», så jävas detta vittnesmål därmed att fängelsets direktör icke hört det. Skall endast vad en fängelsedirektör hört vara sant? Den som tar emot ett sådant jäv, den skall vara rutten ini huvet. — Tänken er: därför att direktörn icke hört det, så är det falskt. — Vidare säger man med anspråk på bindande kraft: Dreyfus blev icke glad åt revisionen!

— Nej! Det var stolthet! — Kan ni fatta den stoltheten? — Om han vägrat begära nåd, då hade han varit stolt! Men att vägra mottaga rättvisa?

Uppeldningen stegrades och hettan ökades. Sellén ville också kasta på en pinne:

— Ja, logik, ja! Därför att Henry som yrkesspion förfalskat ett dokument, så sluter man att även de bevisliga äkta voro falska. Är det logik? För övrigt ska jag bekänna, att...

— Nej, hör ni, om vi sitter så här, avbröt doktorn, så får vi Dreyfus skyldig, och det var ju inte meningen, eller vad säger Max?

— Jag kan inte neka, svarade greven betänksamt, att saken är dunkel. Det tillsattes ju en Dreyfusministär med Waldeck-Rousseau i avsikt att fria Dreyfus; denna ministär tillsätter en regeringskommissarie Carrière, som icke var general, och vilken skulle fria Dreyfus, emedan han var övertygad om dennes oskuld. Nåväl: efter hörandet av generaler och vittnen i Rennes, och trots Esterhazys Bordereau och Henrys förfalskning, blir han omvänd under processens gång. Detta är underligt! Vidare har man pekat på Bordereaun, alldeles som trollkarlen pekar åt taket, medan han tar upp något under bordsduken. Bordereaun är värdelös som bevis, likasom Esterhazys vittnesmål; men fastän sakkunnige nu svurit att Bordereaun icke har ett spår av Dreyfus' stil, så har Dreyfus själv erkänt likheten då han utbrister: »De har stulit min stil!» Vi sitter inne i så mycket motsägelser, att vi knappt ha rätt att bilda oss en mening. Att Dreyfus, som gjorts till en ängel, icke var någon, efter som han är en människa, det har intet att säga, men Zola och Björnson skulle icke

ha svurit på hans heder. Dreyfus har uttalat tio osanningar, varmed han beslagits. Han förnekade först att han kände ostbanans organisation. Han kände den! Han förnekade sig känna koncentrationsplanen! Han kände den! Han nekade att han närvarit vid general Ransons konferens! Han var närvarande. Han påstod sig aldrig ha känt till Picquart! Han kände till honom. Han sade förut att han aldrig varit i Mülhausen! Nu erkänner han att han varit där varje sommar. Han påstod att han aldrig sett skjuthandboken. Han hade sett den! Han bedyrade att han aldrig känt artilleripjäsen 120. Han hade känt den. Han bestred att han råkat utländska militärattachéer hos Bodsons. Han hade råkat dem. Björnson, denna, denna... svor på Dreyfus' sedlighet! Dreyfus vidgår att han haft älskarinnor som gift, men att det icke angick någon, emedan han hade råd. Det må vara, och det angår ingen! Men Björnsons vittnesmål! La verité! Zola anklagade generalerna för skurkaktighet! Men Dreyfus skickar sin tack till generalerna, troende dem om bättre! La verité, Zola! Men det förekommer även andra hemska detaljer i processen. Dreyfus kallar till sin hjälp major Curé. Denne kommer — och vittnar emot honom. Dreyfus litar på överste Cordiers mellankomst! Denne har ingenting att säga. Men detta då: överste Munier, som skulle överföra viktiga telegram, dog på tåget. Chaulain-Sauvinière dog på tåget, major d'Attel, dog på tåget. Och dessa hemlighetsfulla dödsfall: Lemercier-Picard, Guenée, Ressman och flera! Och nu efteråt har Schneider i Wien dött, Scheurer-Kestner har dött, chefen för generalstaben har dött! — Detta går icke rätt till,

och detta lögnarkrig kommer en nästan att längta till krut och kulor! Men i allt detta synes mig den gudomliga rättvisan ha talat och fällt dom. Dreyfus dömdes till tio år i Rennes, därför att han skvallrat, och därmed förrått sitt nya fädernesland; men han benådades, med rätt, på förmildrande omständigheter: hans berättigade känslor för sitt gamla fädernesland, sin barndoms första. Henry fick bära hand på sig som rättvisans förfalskare; Esterhazy blev ärelös och biltog som en lögnare; Felix Faure fick en varning att icke lirka; generalerna en maning, att icke av otålighet och klentrogenhet lita på furstar och vederlikar. Och nationen fick veta, att den redan bar på så många främmande element, att den icke skulle tänka på revansch som kunde bli ett brödrakrig; och när armén förlorat sin prestige, har den fått en ny med en nyare uppgift. Den tjänar i detta ögonblick borta i östern sida om sida med tyskarne, vilket de aldrig skulle ha gjort, om icke »processen» varit! Frankrike är öppnat! liksom Kina! Men med »processen» följde även indragandet av den religiösa frågan, som jag icke förstår vad den hade där att göra; men den kom med, därför att Dreyfus var jude. Och nu hålla protestanter och judar på att öppna klostren och släppa ut ett par hundra tusen livstidsfångar. Det är ju alldeles som vid kröningar eller en ny konungs tillträde till regeringen; men det är även svar på Bartholomeinatten, fastän mycket beskedligare; det är ju bara välgärningar som lön för ogärningar; det är ren kristlig kärlek, fastän viljan väl icke är den goda; men vi se ju så ofta hur det onda får tjäna det goda; och

Dreyfus var icke en snäll man, men han har tjänat, som vi alla!

— Ja, tog doktor Borg igen ordet. Efter alla våra medgivanden, som väl började av oppositionslust, eller av nyfikenhet att se sakens baksida, finner jag det lättsinnigt att avsända denna skrivelse till Zola, som trott sig ensam ha funnit la verité. Några korn hade han funnit, men mera agnar, och lite bossig på ryggen har han nog blivit. Om vi i stället skulle gratulera honom såsom den på nytt födde troende, på framtiden troende författaren till Paris och Arbetet; till socialisten Emile Zola? Ska vi göra så?

Alla, utom gamle Borg, svarade ja; och därvid blev det.

Ester, som hade tjänstgöring på dårhuset, avlägsnade sig, beledsagad av Max.

Dessa gingo länge tysta gatorna framåt, slutligen sade Max:

— Har du märkt att han är lik den antika statyn Sliparen?

— Ja, det har du rätt i; mest hakan, som börjar vid öronen.

— Minns du nu cyklonen i Paris 96, som började vid S:t Sulpice, dränkte la Revanche, härjade Justitiepalatset och slutade vid Hopital Saint Louis, sedan han först skakat om Saint Louis' Sainte Chapelle? Tror du nu på symbolist-cykloner?

— Vad i herrans namn skall man tro? Jag blir rädd!

— Men en annan ockult omständighet, det vill säga ännu oförklarlig, är denna: Vid stora revolutionen, dagen innan Bastiljens stormande, rensades

Tuileriträdgården av Royal Allemand. Bland officerarne förekommo en Reinach och en Esterhazy. Tror du på slumpar?

— Nej! Men sammanhanget dock?

— Vet inte! Sammanhanget vore ju att ge förklaringen, och den få vi icke. Och därför blir varje förklaring löjlig. Men det här då? Bædecker, som icke är en ockult bok berättar helt oskyldigt: att när konungagravarne i Speyer skövlades 1689, anfördes manövern av en som hette Hinz. När konungagravarne i Saint Denis plundrades 1789 hette den, som skötte saken också Hinz.

— Vad skulle det innebära?

— Vet inte!

— Hör du, har du känt Dreyfus?

Här stannade greve Max, och betraktade Ester, som om han ville se, om hon skämtade:

— Nej, jag har icke känt honom... men, om vi råkas på tu man hand, om många år, och du då är lika intresserad som nu, skall jag berätta en historia... Ja, det var en försynens man, men någon lidande Kristus var han inte.

— Är du kristen?

— Ja, jag är en kristen fritänkare... Och underligt är att när vi nu rivit kristendomen, så följde så mycken visdom med och så mycken humanitet. Vi ha blivit råare och dummare... Om man nu vill råka en fin människa, så skall man söka bland läsarne, bara de inte talar om Jesus och frågar efter din själ. Vill du se en behärskad, vårdad i språk och tankar, human i omdömet, resignerad i sorgen, alltid med blicken uppåt, förandligande allt vad han vidrör, undvikande stöta och såra, disciplinerande sin kropp, så

se en läsare! Han strävar till Übermensch, men misslyckas ofta, erkännes. Men det är strävandet, ser du... bara han lät bli att tala om det. Religion till eget bruk, invärtes, men icke...

— Men glädjen vid livet?

— Vad är det för glädje?

— Ser du, det är där våra vägar skiljas.

— Va för det? Jag har min stilla glädje på mitt sätt, men... Du erinrar mig om Chopins 2:a nocturne och vårt första möte hos flickorna, som levde i glädje... det var deras surrogat för...

— Vad är din största glädje?

— Att föda en ny tanke! Då är jag far och mor på samma gång, och behöver inte dela äran med en kvinna, som går sin väg med mitt barn, och säger att det är hennes...

— Max, njuter du av att jag lider?

— Nej, jag lider av de lidanden jag tillfogar, men jag hör på din fråga att förhållandet med dig är det omvända...

— När jag ser dig lida, så älskar jag dig; det klär dig. Men när du är glad, så hatar jag dig; du blir banal, övermodig, hög. För övrigt blir jag alltid rädd för en glad människa; den som skrattar visar tänderna, och är icke långt från att bitas...

De tystnade båda, Ester därför att hon märkte det hon huggit sig själv i benet, och Max därför att han icke ville såra genom att avslöja hennes bom.

*

I Götiska rummen hade man kommit in i en livligare stämning. Gustav Borg hade ett brev från sonen Anders i Amerika, ur vilket han gav utdrag:

— »Det mest utmärkande i det nya livet här i Amerika är alltings rörlighet, ostadighet. Man får ingen ro; allt förändras så hastigt; välstånd och fattigdom växla, så att inga klasser och ätter hinna bildas; den rike har varit fattig och kan bli det än, det vet han; den fattige har varit rik och kan bli det än. Därför förstå de varann; äro försiktiga och förtänksamma. — — — Dagen är för kort, och man skyndar till nattens vila som till den enda stora njutningen vilken intet kostar; och man vaknar till det heliga arbetets allvar, på vars samvetsgranna utförande ens tillvaro beror. Här är en nåd att få arbeta, och man erinras stundligen att man ingen rättighet har till livet, utan att allt är nåd. — — — Denna hårda skola uppammar ett släkte, som blir fruktansvärt, när det en gång skall sända ut svärmar. Jag ser redan på Europa som på ett utblommat Hellas: mycket vackert, men försvagat och sannolikt utdömt; filosoferar över livet, men lever det icke...»

— Ja, pojken har rätt, avbröt doktorn, som sin vana trogen ville föra ordet. Vet ni att sista redogörelsen ger upp 250,000 utvandrare från Sverige sedan 1890; och de flesta mellan 15 och 35 år. Landet blir till slut befolkat av barn och ålderstigna...

— Är det underligt då att kvinnorna måste fram och arbeta? inföll Gustav Borg, som gärna passade på.

— Du sade något! Ja, i ett samhälle av barn och pensionerade, m å s t e hon ju fram och arbeta, efter som inga män finns att leva på... Det var en ny synpunkt! Men skall hon härska också, må då Asien bryta in över oss, och må vi hellre behärskas av barbariska män än av societetsdamer, aspasior och emancipissor. — — —

— Nu bryta vi upp till Skansen! kommenderade Gustav Borg.

— Ja, låt oss gå till Kapitolium och tacka gudarne för det gångna seklet, som slutade med Dreyfus och började med Napoleon, vars bröder åtminstone synas tillhöra Israels barn.

*

Ester och Max hade kommit utanför tullen, där i halvmörkret det ensliga slottet reste sig vitt, med ljus tända innanför de höga fönstren.

Max talade som för sig själv:

— Det finns ett ord, som fallit ur bruket bland bildade, och man skäms att uttala det; det är ordet synd. Man har filosoferat bort begreppet skuld, men skuldkänslan finns kvar. Jag är född med ont samvete, och var som barn rädd att bli upptäckt. Detta kan inte förklaras med annat än ett föregående okänt.

— Det är sjukliga förnimmelser, och vi ha många sådana fall här inne, upplyste Ester. Vi ha till exempel en som tror att han skrivit Bordereaun.

— Ja, vad vet du om det?

— Nej, hör! Nu kan jag inte följa dig längre.

— Det vet jag, och jag begär det icke heller. Du är alltid i ton med mig, men minst en oktav under. — Av intet blir intet, och allt har en tillräcklig grund; alltså, om han tror att han är den skyldige, finns det en logisk grund för det. Inbillningarne äga en högre verklighet, vars sammanhang med det verkliga jag icke förstår, men icke vågar förneka. Verkligheten kan ju icke intränga i mitt inre och

få uttryck igen, utan att ha passerat som föreställning eller inbillning. Verkligheten känna vi således endast genom våra föreställningar om densamma; därför variera våra framställningar av en uppfattad verklighet så oändligt. För övrigt kan en själ icke existera utan sammanverkan med andra själar. Nu har jag anledning tro, att alla själar stå i rapport med varandra; och det finns människor med så känsliga mottagningsapparater att de känna med hela mänskligheten och följaktligen lida med den. Men det finns också de som på avstånd öva inflytande på andra, till och med okända; det vet du.

— Ja, det förnekar jag ej!

— Nåväl, hur vet du att icke...

Greve Max hade fått en vana att icke fullborda meningar, emedan han visste att Ester utfyllde dem eller hörde hans tankar, och han avbröt sig alltid, då den tysta tanken bättre tolkade ett ofullgånget, än det banaliserande ordet skulle göra det.

— Jag vågade nämna ordet synd; jag tror att alla sjukdomar äro följder av synden. De kroppsliga sjukdomarne botas ju också i analogi med de andliga. Först nödgas man till de förödmjukande bekännelserna inför läkaren (bikten). Därpå dömes man av honom till botgöring; bittra örter, fasta, strängt iakttagande, försakelser; och ofta ålägges man bortlägga vanor, laster, undvika sinnesrörelser, tänka på ljusa saker. När man så är botad, skall man gå till prästen (läkarn) att tacka och offra. Och så får man det rådet: Akta er nu för recidiv; det är översatt: »Gå, men synda icke härefter!» — Är det inte likt? — Men hur behandlar ni de sinnessjuke därinne, de själssjuka som skulle ha själavård? Jo, ni ger

deras kroppar kallt vatten och morfin! — Minns du hur Hanne Joel i sin märkliga bok Hinsides skildrar sitt tillfrisknande? — Sedan hon länge skymfat läkarne och sin omgivning, föll hon slutligen en julafton i kris. Hon brast i gråt och utropade: Jag har varit dum och högfärdig! Och därmed var hon botad. Fru Schram var hårdare, men hon böjde sig slutligen och blev frisk genom en sköterskas vänlighet. Så lite kan ibland hjälpa — ett gott ord! som man så sällan hör! — Det är intet sjukhus det här slottet, det är nog ett Inferno eller en straffanstalt, och till det värsta i straffet hör nog detta att läkaren »icke förstår» den sjuke; att gå oförstådd eller missförstådd, det är ju helvetet.

— Vi ha ju präst, eller själasörjare, också.

— Kan man inte säga att de flesta här hysa motvilja mot prästen och religionen? De lära ju häda och smäda?

— Det är olika, ty en del komma hit just genom religionsgrubbel.

— Ja, de vilja genomtränga förlåten och så få de se skådespel med bakvända kulisser... det är straffet. Ni har ju skalden X. här?

— Ja, han är här!

— Nåväl, han utmanade Herren och stämde honom på valplatsen i Hinnoms dal! Vem segrade?

— Tror du att det var detta?

— Ja, vad skulle det annars vara? Tobaks- och alkoholförgiftning är ju lätt botad. Deliranter gå själva till sjukhuset, och komma ut om åtta dar. Tänk att du inte kan se ett kausalsammanhang, som är så slående!

— Tvångsföreställningar...

— Ett nytt ord i ordboken; men saken och orsaken? Var är tvingaren? Vem tvingar mördaren att tänka på sitt brott? Samvetet! Och bakom samvetet? — Emellertid, skalden slutade i en religiös kris...

— Där ser du vad religion är!

— Akta dig! Akta dig! — Nu tror jag icke man har rätt att klaga på läkarevården här. Den sjuke skall väl isoleras fullständigt genom de omgivandes oförståelse; han skall ensam med sitt samvete göra opp sina angelägenheter; icke kunna få tillfälle beklaga sig och bli falsk martyr. — — — Är du aldrig rädd att vara här?

— Nej, inte jag, ty jag iakttager mig. Men det finns kandidater, som försätta sig i svaghetstillstånd genom oordentligt liv, och de bli mörkrädda, fastän de icke tro på något annat än fysiologin. Man har ju sett professorer här, som angripits; och tjänare ha vi flera...

De inträdde i slottet. Abstrakt, strävt, gråtfärdigt som självmordsrummet i ett hotell, det där rummet, som man alltid ger den gäst, vilken ser mest olycklig ut, rummet av tre dörrar och ett fönster; där sängen står vid en igenlåst dörr med nyckelhålet invid huvudkudden, och soffan, enkom gjord att man varken kan sitta eller ligga på den, framför andra dörren; detta rum med utsikt åt köksgården och ostädade rum mitt över, och som synes vara reserverat åt självmördaren.

Greve Max blev beklämd; men Ester, som kom för sent, måste genast gå sin rond, och vännen följde. En lång korridor och en trappa ner; brand-

poster med slangar som långa svarta ormar slingrande sig utmed de vita väggarne, gaslågor som fjärilar av eld; slutligen en ruta med galler, där de stannade.

Inne i något som liknade ett stall stod mitt på golvet en gammal naken man, alldeles naken på stengolvet och han höll armarne sträckta uppåt som en antik adorant eller ett pelarhelgon.

— Varför är han naken? frågade Max.

— Därför att han tar av sig kläderna och har 40 graders feber; det har han haft i tre år, och där har han stått i tre år. Han tror sig vara i en ormagrop.

— Då gissar jag vem det är! Det är den, som berövade änkor och faderlösa deras egendom med svek, avklädde dem, men med lagliga medel! Ser du att det finns andra lagar än rådhusrättens! Men, Ester, varför tror han sig i ormgropen? Inte har han läst Dantes Inferno, 24:de sången, där tjuvar plågas av ormar.

— Står det så? Inte har han läst Dante!

— Nå, var tror du Dante fått sitt ifrån? Har han hittat på det, eller har han haft någon grund för det? Finns det något objektivt, fast, att taga på i dessa straff-former, som ni kallar sjukdomar? Ja, svarar jag, och på grunder... Jag tror även att i religionerna finnas antydningar om... Har du läst Swedenborg, så skall du finna att hans beskrivningar på helvetena, som äro sinnestillstånd och inga orter, att de sammanfalla med de inbillningar, som du här har att göra med. Det finns således en konstant: Sök den och du får lösning på många gåtor... om du vill, eller kan!

De gingo vidare. Ester fladdrade framför med

sin stora pelerinkappa och sitt yrande hår, som av gaslågorna lystes upp som guld i det genomfallande ljuset. Greven, smärt, mörk, blek, följde.

Så stannade de vid ett galler. Därinnanför satt en ung flicka på en stol och gjorde ingenting.

— Tala till henne! sade greven.

— Vad gör ni här, fröken? frågade Ester bara för att göra Max till viljes.

— Jag lider, svarade flickan som var av en skönhet, där själen låg ända ut i huden.

— Varför lider ni då?

— Jag lider för min fars missgärningar; han har inte tid att lida sitt straff, ty han måste arbeta för familjen. Och jag har bett Gud att jag skulle få lida för hans skull. Som jag är oskyldig, äro mina kval större än hans skulle vara, och därför är tiden förkortad. Men ve honom, om han är otacksam eller icke bättrar sig, då får han det själv över sig! Det vet han, och därför tar han sig i akt. Han vet också att jag följer honom överallt och håller reda på honom. — Å, det är tungt, men det har ett slut. — Om tre år skall jag komma hem till julen!

De gingo vidare.

— Tror du icke, frågade Max, att denna ängel vet vad hon gör? Tror du icke hon är klok? Gör dig besvär med att i hemlighet utforska hennes far, och utrön om hon talat sant!

— Det har vi inte tid med!

— Du har rätt! — Men såg du vem hon var lik?

— Ja, nu vet jag, vem du menar...

— Nåå? Är det hans syster, då känner du fadren!... Men vart leder den här trappan?

— Ner till det allra värsta! Där bo...

— Jag vet; där är Swedenborgs träckhelveten för de vällustiga...

— Säger Swedenborg det...?

— Ja, stämmer det?

— Det stämmer! Nu börjar jag bli mörkrädd!

— Hör du! I Dantes Inferno förekommer om tjuvar, att de i brist på annat stjäla varandras utseende. Minns du den aldrig utredda processen om norrlandstjuven, det kombinerade mordet och kvinnans dröm om något i en järnvägskupé... tänk på det. Tänk även på dessa två hemlighetsfulla målen från Norrland och Östergötland, där intet brott synes vara begånget, intet materiellt åtminstone... och ändock så mycket fick lidas... extrajudiciellt, »skyldig och icke skyldig» synes vara den enda domen.... Ja, om vi skulle uttala alla våra tankar... Rousseau var nog oklok att göra det... Så vi se ut inuti! Och det är detta invärtes liv, som ibland träder ut, förvirrar begreppen, gör klara vittnesmål otroliga, och åklagaren blir den skyldige. Därför skulle vi först göra drickeskaret rent invärtes... Vilken ryslig maskerad är inte livet! Jag kan aldrig gå i sällskap, ty jag hör tankar, läser ansikten och är så sträng mot mig själv, att jag straffar mina tysta tankar, som ibland äro alldeles förfärliga, så att jag icke vill kännas vid dem... Och i dåligt sällskap kan jag ibland vara immun, liksom skyddad, men ibland får jag deras ondskor över mig, och de tala genom min mun... Dessa få den illusionen att jag är en rå person...

De vandrade vidare och kommo slutligen till stora samlingssalen, där en liten fest var anordnad.

Max ville icke gå in, utan stannade i dörren!

— Det här påminner om det fasligaste jag sett. Det var en så kallad Wienerbal för perversa män och kvinnor i Berlin. Jag var med poliskommissarien och en läkare. Tänk dig bara detta: en ung man, som är förälskad i och gör sin cour för ett föremål på fyrtio år, med rött, grovt, fult ansikte, ryttarmustascher och pincenez. Den skulle föreställa älskarinnan! Vem hade förvänt synen på dessa? Vad ligger bakom? Det måste finnas en grund! — — — Nej, jag vill inte gå in! Jag är rädd för dårar; de verka som dämoner, ty de säga straxt alla mina hemligheter, alla mina ofödda tankar till och med. Och där ser du dårens ekvation: han lever i det tysta underförstådda, tar en i förskott, är så skarpsynt att han förefaller elak. Han hör på otroliga håll det som ännu icke har blivit ljud; han ser tankar och känslor; hans själsförmögenheter stå på ett sätt över våra vanliga, därför duger han icke ute i livets maskerad... Se, där är ju skalden!

— Ja, han föreläser nu om sedlighet emot sig själv!

— Och han vet inte att Sköna Helena turnerar med hans banala visor?

— Nej, det vet han inte!

— Om han får veta det, hur skall det då gå? Hans person tyckes visserligen vara kluven redan, men i disharmoni med sitt forna jag, skall han lösa den dissonansen genom kompromiss eller kamp mot sig själv?... Vet du... den här sedligheten, rätt fattad, har mera för sig än mot sig. Att leka med den väldiga skaparkraften, det är styggelse, och den drivs mest och värst inom äktenskapet, där den blivit

tidsfördriv. Därför vill jag äktenskapets upplösning av sedliga grunder. Det är i tvåmanssängen man förlorar sin person, sin självaktning, sitt människovärde. Det är där man säljer sin själ, lär sig förtiga, försonas kallas det. Där är graven, där guds avbild lägges ner och djuret stiger opp! Där födes det gränslösa föraktet för en själv, för kärleken, makan och hemmet! Jag hörde en man nyligen efter tre års gifte, med kökskammarn full av alternerande fästmän, slutligen vakna upp och utbrista: Jag står inte ut med att vara bordellvärd. — — — Nej! nu gå vi till Skansen. Det är midnatt om en timma!

*

Gästerna från Götiska rummen gingo i halvtroppar och nattpratade; gamla och unga, far och söner, farbror och brorsöner som jämnåriga kamrater; det var tidens lösen: »döden är ingen ursäkt och åldern har ingen rang.» »Faderskapet kan icke bevisas, och därför äro vi alla bröder.»

Gamle Gustav gick i têten med Isak:

— Anders, kan du tänka dig, skrev också en strof om amerikanska familjeförhållanden, men det ville jag inte ge pojkarne. Han säger att hemmen upplösas och att familjerna bo på boardinghouse. Jag erkänner, att det är ett slöseri med våra familjeetablissemang och att hemmets altare egentligen utgöres av köksspisen. Matlagningen och diskningen pågår ju från solens uppgång till dess nedgång. — Och så säger han att skilsmässorna äro lika vanliga som bröllopen, och att det synes som om livet

blev rikare genom denna förnyelse av personligheten.

Isak, som icke tyckte om att behandla sådana där frågor, kastade åt sidan och fick upp ett annat ämne:

— Ja, den här Nobel dog och lämnade lite efter sig; 30 millioner eller så.

— Då får ju Akademin något pängar att röra sig med; bara inte det blir reptilfond att köpa politiska motståndare med.

— Ämbetsverk blir det bestämt...

Kurt och doktorn i andra ledet rasade på i någon kvinnohistoria; Kurt förde principalstämman.

— Så gick den fan sin väg med barnet för att ge mig dödshugget; men, si jag gick inte efter, utan lät henne sitta där, och det var inte beräknat. Då sa hon att jag inte var gentleman; och så rände hon till advokat och begärde skilsmässa därför att jag icke »gjorde henne lycklig». Vet du vad det vill säga att göra en kvinna lycklig?

— Ja visst vet jag det: Om hon får ruinera dig, vanhedra dig, förnedra dig, då har du gjort henne lycklig; och får hon det utan att du klagar, då är du en gentleman!

Holger och Sellén i tredje ledet talade om tidningen: Sellén tyckte inte om recensionerna och personligheterna.

— Men livet har blivit offentligt, liksom i gamla Atén; eforer och censorer granska den enskildes uppförande, och det får man finna sig i, nyttja till sin uppfostran, och för övrigt, när alla predika personlighetsprincipen, så bli personligheterna utsatta för en kritik, som måste bli personlig. Men som

korrektiv ha vi fått intervjun. Förr gick det inte an att svara på en osann tillvitelse; tidningens dom var drakonisk. Nu får den ringaste svara och förklara sig. Det är ett stort framsteg.

— Ja, men när de äro orättvisa...

— Det finns intet så dumt som att vara orättvis. Föremålet blir martyr, och vinner ofta oförtjänta sympatier... Här i landet är det svårt att komma fram för en talang, ty man tar hädre och kreerar en oförmåga, som är ben av ens ben; men det händer ofta att man går fram på andras avund mot en konkurrent, och det är vanliga vägen... För att störta en avundad, måste de upphöja en annan... Men reklam är det sämsta man kan bygga på, och jag begriper inte varför folk annonserar! När jag får se en stor annons, så blir jag rädd och tror att det är skoj! Nej, den muntliga propagandan från en köpare, som fått en god vara, det är den enda vägen! — Vår vän Lundell, målaren, han reklamerade hela sitt liv, men blev aldrig något, dog namnlös, och är nu glömd, efter ett år!

Isak var i ädelmodigt lynne och gav ifrån sig, trumf och hackor om vartannat.

— Säga vad man vill, men utan Frälsningsarmén och Templarne hade Sverige varit försupet. Roliga är de ju inte, men...

— Som förskola till Amerika ha de nog spelat sin roll, och för den publiken... I alla fall, de största reformerna i vårt sociala liv ha utförts på enskild väg, utanför riksdan, regeringen har ju aldrig gjort annat än hindrat. Att störta riddarhuset var ingen konst, och adelskalendern finns där än, men Aftonbladets frökenreform, den tog döden på adeln. Det

var en giljotin. På samma sätt ha templarne skapat nykterheten och läsarne ha raserat statskyrkan, litteraturen har omdanat sederna, och de enskilda bankerna reformerat det ekonomiska livet.

— A propos ekonomin! Vet du att den bästa affär i Sverige är livförsäkringen. Inte därför att folk tänker på döden, utan därför att försäkringsbreven begagnas till hypotek för lån; och efter som alla låna... Men största vinsten kommer ut av de förfallna försäkringarna... vad det är svenskt! För att komma åt 200 kronor betala de sex hundra i premier och så låta de försäkringen falla!

Doktorn rasade på sitt tema, i andra ledet:

— Hon kom en natt från teatern och ville ha en smörgås med kalvstek och gurkor. Steken fanns, sedan hon väckt mig med ovett, men när gurkorna saknades, blev hon ond och ställde opp hela elektriska belysningen, som gick för fullt verk till morgonen. När jag då läste lusen av henne, sa hon att jag ingen gentleman var, och då jag åtminstone bevisade henne att jag var en man, gick hon till advokat och sa att jag inte gjorde henne lycklig, alldeles som din. Är det för en sund man att föra samliv med ett vanvettigt barn? Att ge sitt namn och sin ära åt sin värsta fiende? — Den hon älskar, den hatar hon! — Brunst och hat, där är kvinnans kärlek! — Mannen älskar, och hon hatar! — Allt det sköna vi se hos henne, det är bara våra projektioner på hennes vita duk, som intet finns på. — Världen skall förgås av hat! Barnen födas i hat, uppfostras i hat! Det är vidrigt att leva i en pervers tid, där allting är bakvänt. Ser de en man med en manlig vilja, så säger de att han är en kvinna; ser de

en Alfonse, som talar i kvinnans namn och ger sin vilja åt en kvinna, så heter det: Se där en man! Så skall en man vara! Skalden Grönlund, som prostituerar sig för betalning och är en entretenu, det är kvinnornas skald! Han skriver mot sitt eget kön och förtalar det... Gynolatrin! — O latrin! — Latrin! — Det var en trimurti, som jag gjorde nu!

— Du har gjort en om Sverige också!

— Ja, den här: Split! — Slit! — Sprit!

— Och en på Grönlund, säger man!

De hade passerat Holmen och voro komna ner till flottbron. Nu syntes på en gång Skansberget i belysning av vårdkasarne, och Bredablicks eldkrans hängde på mörkret...

De stannade ett ögonblick, tysta, därpå fortsattes marschen och den sexstämmiga fugan gick åter sin gång.

— Det är Sellén och Röda rummet, som uppfunnit Skansen 1870; det är ju ganska kostligt... och innan skådetornet fanns; då begagnades backen till motiv åt målare, även som ett slags utliggarplats... annex till Singelbacken.

— Jag glömmer aldrig den där fransmannen från eskadern, som i två dagar förföljde mig, till och med på Operakällarn med sitt: »skål Akropolis».

— Utvandringens orsaker? Se på statskalendern och arméns rulla.

— Nu flyter allting så hastigt, och man kan inte begagna en uppgift, som är tio år gammal, emedan den blivit falsk. — Var är panslavismen? Pangerma-

nismen? Borussianismen? Ingenstans! — Vart har det amerikanska vetet tagit vägen, som satte skräck i Europa? Och fylloxeran? Den är död, och Frankrike vet inte var det skall sätta av sitt överflöd av det nya vinet.

— Allting synes ordna sig slutligen, men man kan icke förneka en vis försyns ingripande. Innan Dreyfus kunde bli fri, måste Bismarck dö. När han dött, kom tsarens reskript, och därmed var revanschtanken slopad, därmed kunde Kina öppnas och Dreyfus benådas, varmed franska arméns stridslust var stäckt...

— Säga vad man vill, men tyska kejsarn (han i Berlin) är en man; han är den enda monark, som vågar begagna sina lagliga rättigheter och sitt personliga inflytande. Hans telegram till Transvaalarn fordrade courage!

— Konstitutionella monarker, det är ju intet. Kunde icke riksmarskalken öppna riksdan och inviga järnvägarne? Ordnarne kunde man stryka ut, så behövde de icke utdelas.

— Om man ville ge Mark Twains ekvation, så vore den: Nutidsmannens omtaxering av alla gamla förfallna värden! det förflutna sett nu i elektrisk belysning; gamla kulturen på auktion, där ingen respekt, inga affektionsvärden mer tagas upp, utan tvångsvärdet just nu; det måste realiseras till vad pris som hälst... första, andra och tredje gången! — Bibliotek borde brännas då och då, eljes blir bagaget för stort

att släpa på. Kineser och Araber ha praktiserat det — och Japan slungade en hel kultur på en gång... Japan, ja!

— De säger, att Holger upplevat saker i fängelset, som han inte vill tala om... men att han förlorat sin gamla tro på apan och mekaniken utan mekanikus, det är säkert. Så långt som Max har han inte kommit...

— Ja, Max och Ester! Det där får man inte lägga sig i; det skall vara hemligt och respekteras. Två själsliv kan ingen och får ingen gripa i med råa händer...

— Varför växer icke Stockholm utåt havet, utan inåt gölarne? Hur kan man få jobba med tomter på Livgedinget, som bara förutsätter dispositionsrätt på livstid, som är obestämd? Nej, en Strandväg, en Lange linje från allmänna gränden till Blockhustulln; industrin på Sickla-ön, flottan i Vaxholm och Liding-ön till Stockholms stad... ut till havet!

— Pastor Alroth ligger på hemmet för att skäras opp. — Det är ett rysligt tempel därborta, där mänskor slaktas åt en okänd gudinna, som vill se blindtarmen. Dit förs de att dödas som hundarne till veterinärn!

— A propos hundar! Det är ju skändligt att sex tusen hundar i Stockholm skall taga brödet och grädden från barnen... Och hyresvärdarne, som hyr ut

sina fina våningar åt djur och vederlikar... är det lagligt det? Det står ju i kontraktet att man skall föra ett tyst och stilla leverne... Djuren ha således fått större rättigheter än människorna; då är allt människan mogen! — Om tjänarne strejkade och vägrade stå på gatan och frysa, medan hundarne soulagera sig och varandra, så blev det snart ett civiliserat samhälle av. — Tänk att låta en tjänare stå och skämmas utanför en port! Fy fan såna människor... Barmhärtighet mot djuren! Men först mot människan!

Fugan fugerade sig opp på Skansberget.

— Akropolis, Heliga Berget, Kapitolium!

— Världsborgare betyder inte att norrmännen skola styra Sverige från Blasieholmen; nej, nationell och kommunal-självstyrelse hos alla de federerade!

— Själva Talmud uttalar förbannelsen över den man, som ger sin hustru sin vilja.

— Si så! Nu börjar hans hundar att skälla när de får höra sången från stapeln; ingenting kan ske utan hundar. Tacka vet jag turkarne... och japanerna! Hos dem är det orena djuret orent... men hos oss... varje hundägare är en cynède... slå opp ordet hos Lombroso...

— Si där i stugan står Grönlund och anför djävulsdyrkarne... ja de, som dyrka Carl XII äro djävulsdyrkare, och de, som tillbe Gustav Adolf, borde också läsa Swedenborgs Diarium Spirituale...

— Midnatt rycker fram från öster, talade Max; i detta ögonblick står han över Östersjön, och han bär det nya seklet på sin arm.

De voro utanför Swedenborgs lusthus, och Ester ansåg sig böra säga något rörande den store svensken, som nu stigit upp ur hundraårig glömska och oförtjänt ringaktning!

— Inte tror du väl att Swedenborg stod i förbindelse med andra världar; inte kan man komma i förbindelse med andra världar, som inte finnas.

— Finnas de icke? Se upp till himlen och stjärnorna! Ser du icke andra världar nu?

— Joo, men...

— Ser du icke Capella där, den stora vita stjärnan?

— Joo?

— Efter som du ser den, så har ditt öga träffats av dess utsända ljus, och du står i ett slags förbindelse med den, då du mottagit något av den.

— Ja, en ljusstråle...

— Ja, en ljusstråle, som du mottager. Nu vet du ju att man på en ljusstråle kan sända en ljudvåg?

— Nej, det vet jag inte.

— Känner du inte Bells fotofon; där man talar på avstånd medelst en ljusstråle? Nå, den finns, fastän du icke känner den. Du kan emellertid sända en ljudvåg på Capellas ljusstråle. Nu vet du att en ljudvåg kan fortplanta en tanke; du skickar mig varje dag en tanke på telefonen. Är det riktigt mitt resonemang?

— Ja...

— Alltså, slutsatsen: andra världar existera, emedan du ser dem, och du skulle kunna sända en tanke

på en ljudvåg genom en ljusvåg, och omvänt mottaga en tanke på samma väg från samma håll.

— Resonemanget är riktigt...

— Då äro vi ense; och Swedenborg kan ha stått i förbindelse med andra världar.

— Det fattar jag inte...

— Skall jag ta om bevisningen en gång till? Nej, det vill du inte! — Emellertid, Holger hade i fängelset en mängd upplevelser, som han icke kunde förklara, men vilka oroade honom. Så länge vi icke kunna förklara något, så är det kallat mystik. Nu hade han aldrig läst Swedenborg; men när han kom ut, hände honom detta, som du kan få kontrollerat, om du vill. — Efter sin befrielse levde han i grubbel och trodde sig vara på vägen till vansinne naturligtvis. Så kommer en dag på byrån en fattig ungdomsvän och vill sälja Swedenborgs Arcana Cœlestia på svenska, men han ägde bara delarne 6, 7 och 8. För att hjälpa honom köpte Holger dem utan någon avsikt att läsa i dem. Men när han bläddrade, bliven ensam, så fann han att i den boken stod tryckt — hans upplevelser i fängelset, och förklaringen på dem stämde. Då blev han betänksam, försökte besvärja andarne med formlerna hypnotism, suggestion och tvångsföreställningar med mera. — Emellertid, han hade fått nytt ljus på sitt närvarande och förflutna. Fjorton dagar senare var han i Uppsala, och gick in till antikvariern för att köpa 1734 års lagbok. Han får söka själv på hyllan, och finner nu delarne 1, 2 och 3 av Arcana; men naturligtvis icke av samma exemplar som hans. När han så kommer till Stockholm går han direkt att köpa hela verket, men det fanns icke någonstans. Han skulle just till att gå från den

sista antikvariern, då det faller honom in att fråga: Men ni kanske har spridda delar? — Ja, de hade; och just delarne 4 och 5, som fattades; och de voro icke heller av någotdera exemplaret han ägde. Om du vill förklara det som slump, så kan du också spela på lotteri och säga förut, om du skall vinna eller ej. Emellertid, han är icke spiritist och har inga syner — — — men han förnimmer, får intryck och varningar, alldeles som den nyktre Sokrates av sin daimon. Hans person tyckes mig vara sublimerad i en retort vid lidandets högsta temperatur, men han har kluvit sig i en vardagsmänniska, som lever nere i materien, och en helgdagsmänniska, som han låter flyga ut, efter väl förrättade plikter.

— Har du läst Swedenborg? avbröt Ester, som icke trivdes i dessa samtal.

— Ja, jag har läst! Och jag tror ingen människa har fått veta så mycket hemligheter som han... Det är ingen slump att detta tjäll kommit hit på berget... och just nu, då han behövs... Hör du på namnet, Sweden borg, vad han betyder för vårt Sverige. — Jag tycker mig vilja se honom sitta där i dörröppningen, som Abraham, när han fick besök av Herren i Mamre lund... Han kommer igen, men för att förlossa och döma; för att befria, men anden; för att binda, men djuret! Jag har icke rätt förstått, varför alla dessa djur hållas instängda med sin orenlighet här på berget, men det är kanske för att vi skola se skillnaden på dem och oss, och att vi genom komparation skola upptäcka människan! — — — Nu är midnatten här, och jag hör seklet komma, österifrån; nu står det över Värtan, det ringer i Vaxholm... Bär det frid under sina vingar, frid genom strid? Män-

skorna vilja icke frid! I dag undertecknades freds-kongressens förhandlingar i Haag av 26 stater! Men ingen tror på freden; alla rusta! — — — Om du talar väl om människorna, så skratta de ut dig; de känna sig, vi känna oss; men talar du illa om dem, om oss, så bli de onda. Lite sämre än sitt rykte, och lite bättre, äro människors barn!

*

Nu ringde det i båda staplarne, och från staden reste sig som en molnstod av rungande ljud, så att berget darrade. Det gick en rysning genom folk-skarorna, som förstummades och blottade sina huvud utan att tänka på vem de hyllade. Djuren i burar och gryt kröpo in och gömde sig, skrämda som hedningar vid vigda klockors klang; det gick en susning genom tallarne, som kunde vara nattvindens, men även det av bronsen skakade lufthavets.

Det stora Te Deum från staden steg och steg, och man såg de spetsiga kyrktornen resa sig som åskledare för att avleda vredens blixtar. Men stjärnhimmeln log, blid, vänlig, överseende.

Och så tystnade staplarnes klockor, stadens också, den ena efter den andra.

— Tror du att det hördes dit upp? frågade Ester.

— Ja, så visst som min själ lever, det hördes! svarade Max.

Efter en tystnad tog han upp ordet:

— Nå, vad syns dig om det nya seklet, som ingått?

— Det är sig likt!

— Tämligen likt! men dock ett annat!
— Vandra vi? Tillsammans?
— Ett stycke!
— Uppåt?
— Framåt!
— Men icke nedåt mer!

ANMÄRKNINGAR TILL FYRTIONDE DELEN.

GÖTISKA RUMMEN.

Götiska rummen har tidigare utkommit på Hugo Gebers förlag 1904.

Originalmanuskriptet till Götiska rummen äges av bibliotekarien Edv. Svensson och har av ägaren ställts till utgivarens disposition för denna upplagas redaktion. En jämförelse med handskriften har lett till uppdagande en mångfald tryckfel, begångna vid första upplagans sättning.

Manuskriptet till Götiska rummen är en handskrift i kvart på Lessebopapper. Den är skriven utan marginal på bladens ena sida och upptar 439 paginerade textsidor, varav en sida dubbelpaginerats, medan på annat ställe en sida överhoppats, så att slutsiffran blir riktig. Manuskriptet ligger i en pärm omgiven av ett pergamentsomslag, på vars framsida Strindberg textat titeln: Götiska Rummen af August Strindberg; majuskeln G är fylld med grön krita, R och författarnamnet fyllda med röd.

Ur brev från Strindberg till bokförläggaren Hugo Geber rörande Götiska rummen.

Strindbergs brev till Hugo Geber rörande Götiska rummen ha älskvärt ställts till utgivarens disposition av bokförläggaren Nils Geber.

Första gången Strindberg här nämner Götiska rummen är i ett brev av 6 jan. 1904, där han om romanen skriver:

"— — —

Alltså handlar det sig om närmast romanen Götiska rummen; hoc est fortsättning på Röda rummet, vars förläggare Du är!

Fordras läsning dock; 200 sidor äro färdiga, men jag lämnar den icke ifrån mig förrän den är färdig i 350 sidor, alltså omkring 15 februari."

25 jan. 1904 skriver han:

"För att veta hur jag skall ställa mig, ber jag Dig förberedande svara ungefär på dessa frågor:

1:a Om en roman på 350 à 400 sidor skall ut i slutet av april (medan Riksdan ännu sitter) när skall manuskriptet avlämnas?

2:a Har Du plats för en roman i slutet av april?

Allt detta under förutsättning att Du icke hesiterar för en dunderbok som min.

P. S. Hinner jag ej bekvämt, så tar jag hösten, tidigt, September.

Ett halvt år har jag hållit på; Röda Rummet tog nio månar, men då hade jag tjänst, översättningar m. m."

23 febr. 1904 inlämnar han hela arbetet färdigt till förläggaren och skriver samtidigt:

"Härmed lämnar jag dig min roman till läsning.

Vill endast säga i förväg att alla opassande ord komma att ändras eller omskrivas."

Hr Geber skrev en lista på "opassande ord", som borde ändras. Den godkändes av Strindberg. Omkring ett halvt dussin ändringar företogos därmed i texten. De flesta av ifrågavarande ställen äro i hskr. överstrukna med blåkrita.

10 april finner man av ett meddelande att han läst korrektur på större delen av arbetet. 15 april ber han att få "tryckta ark efter hand, så att jag kan införa Tryckfel, ty jag vill icke stå för annat än vad jag skrivit".

Av följande odaterade meddelande finner man att förläggaren i korrekturet gjort anmodan om ytterligare strykningar, som dock Strindberg icke anser sig kunna villfara:

"Broder Geber.

Jag ser att din blyerts i korrekturen begär flera medgivanden, men jag kan icke göra dem. Det rätta ordet i rätta ögonblicket är kulan i patronen som du vill kratsa ur när jag skall skjuta. Jag ensam har ansvaret och Du vet att jag bär det."

Tryckfel och tryckeriändringar i uppl. 1.

Sid. 5, rad. 6—7: den ena av arrangörerna. Så hskr. Uppl. 1: den ene. Likaledes sid. 98, rad 2.

Sid. 6, rad 27: sekelslutet går in; man väntar nytt! Semikolon efter "går in" enligt hskr., kolon i uppl. 1. Likaså sid. 8, rad 32 semikolon efter "en gång", kolon i uppl. 1. Läsfel.

Sid. 8, rad. 3 och 4: söndringarne och eldarne enligt hskr. I uppl. 1: -na. Samma ändring enligt hskr. har även i det följande iakttagits utan att här särskilt anmärkas.

Sid. 13, rad 10: sutit. Så hskr. Uppl. 1: suttit. Sid. 27, rad 29: beslutit enligt hskr. även i uppl. 1.

— rad. 29—30: Stallmästargården. Så hskr. Uppl. 1: Stallmästa r e gården.

Sid. 14, rad 18: däroppe. Så hskr. Uppl. 1: däruppe.

Sid. 15, rad 9: opp. Så hskr. Uppl. 1: upp. Så ock i det följande.

— rad. 16, 18 och 21: Margareta Cabeljau, Cabeljaus och Cabeljauarne. Så hskr. Uppl. 1 stavar Cabelj o u etc.

Sid. 15, rad 20: Det är så man vördar våra stora minnen! Så hskr. Uppl. 1: — — v å r d a r våra stora minnen! Läsfel. Likaså sid. 51, rad 14: vördar sina stora minnen, enligt hskr. Även här "vårdar" i uppl.

— rad 28: medan vi håller på etc. Så hskr. Uppl. 1: — — håll a på etc.

Sid. 16, rad 5: gatlyktorna. Så hskr. Uppl. 1: g a s-lyktorna. Läsfel.

— rad 21: aldra. Så hskr. Uppl. 1: allra. Likaså sid. 61, rad 12.

Sid. 17, rad. 9 och 14: Brigitta. Så hskr. Uppl. 1: Birgitta.

Sid. 23, rad 4: oppåt. Så hskr. Uppl. 1: uppåt. Så ock i det följande.

Sid. 24, rad 10: slaveri. Uppl. 1: slaver i e t. Så skrivet först i hskr., men "-et" överrankat, vilket ej observerats av sättaren.

Sid. 25, rad 5: prövad av erfarenheter. Så hskr. Uppl. 1: — — erfarenhet e n. Läsfel.

Sid. 26, rad 29: dörrn. Så hskr. Uppl. 1: dörren. Likaså. sid. 43, rad 7.

— rad 31: uttjänad. Så hskr. Uppl. 1: uttjänt.

Sid. 27, rad 21: mänskoandens. Så hskr. Uppl. 1: männ i skoandens. Mänskor[na] även i det följande där hskr. skriver så men uppl. 1 har människor[na].

Sid. 29, rad. 16—17: Men det värsta är utvandringen! Sedan jag etc. Utropstecken efter "utvandringen" enligt hskr., kolon i uppl. 1, ehuru "S" i "Sedan" även där är versalt. Vanligt läsfel.

Sid. 30, rad 22: de enskilde. Så hskr. Uppl. 1: de enskilda.

Sid. 31, rad. 31—32: men hindrarne stanna! Det är för djävligt! Utropstecken efter "stanna" enligt hskr., kolon i uppl. 1, läsfel.

Sid. 33, rad 17: behåller. Så hskr. Uppl. 1: bibehåller. Tryckeriändring.

Sid. 34, rad. 12—13: galanteriet fordrade att mannen skulle offra allt för idolen [d. v. s. kvinnan]. Så hskr. Uppl. 1: — — för i d e a l e n. Meningsstörande läsfel.

Sid. 34, rad 33: yrkesövningen. Så hskr. Uppl. 1: yrkes-u t övningen. Tryckeriändring.

Sid. 35, rad 14: den jag ville spotta i synen. Så hskr. Uppl. 1: vill. Läsfel.

Sid. 35, rad. 26—28: om icke kyrkoherden — — inträtt i rökkupén; en svart koloss etc. Semikolon efter "rökkupén" enligt hskr., kolon i uppl. 1; läsfel.

Sid. 36, rad 8: du är så sträng. Så hskr. "Så" utelämnat i uppl. 1, lik, som visas därav att raden i uppl. 1, om korrekturändring förelegat, skulle varit mer utslagen.

Sid. 37, rad 10: lagård. Så hskr. Uppl. 1: ladugård. Men sid. 72, rad 26 och 30: lagård, lagårn även i uppl. 1 enligt hskr. Likaså sid. 91, rad 15: lagårdens enligt hskr. I uppl. 1: ladugårdens. [Jfr även nedan anm. till sid. 92, rad 1.]

Sid. 38, rad 2: pastorn. Så hskr. Uppl. 1: prosten. Läsfel. Jfr strax ovan om samma person, sid. 37, rad 30: pastor Alroth, likaså nedanför överallt pastorn, även i uppl. 1 enligt hskr.

Sid. 39, rad. 16—17: men i detta samhället, där ni äro bihang, icke! Utropstecken vid meningens slut enligt hskr., i uppl. 1 punkt.

Sid. 40, rad. 15—17: Jag undrar om Gustav får slagsida därnere i aktersalongen! Han är ganska tung och styrman borde gå ner och "lämpa" honom. [Ångbåten har nämligen krängt och Gustav sover i aktersalongen.] I hskr. och uppl. 1: slaksida för slagsida. Skrivfel.

— rad 29: innebyggarne. Så hskr. Uppl. 1: inbyggarne.

Sid. 42, rad. 17—18: se på Fylax skvättmaskin e n. Uppl. 1: skvättmaskin. Hskr.: cissmaskin e n. [Jfr Korr.-ändringar: sid. 35, rad 30.]

Sid. 44, rad 14: fröt. Så hskr. Uppl. 1: fröet.

— rad. 24—25: Du kan inte parera 132 millioner infört vete med 18 tusen utfört. Så hskr. Uppl. 1: — — 18 tusen utför d e. Läsfel.

Sid. 45, rad 1: planchettes. Så hskr. Uppl. 1: planchetter. Läsfel.

Sid. 46, rad 8: alla motsägelser lösas i den gemensamma Kierkegaardska titeln: Stadier på Livets väg. Så hskr. Uppl. 1: alla motsägelser l ä s a s etc., meningsstörande läsfel. Jfr nedan tryckfel sid. 249, rad 13.

Sid. 48, rad 9: Jo! i adelskalendern! Utropstecken efter "jo" enligt hskr., kolon i uppl. 1.

— rad 22: Adeliga. Så hskr. Uppl. 1: Adliga.

— rad 25: ner. Så hskr. Uppl. 1: ned.

Sid. 49, rad 9: engelske konungen. Så hskr. Uppl. 1: engelska.

— rad. 17—18: Felimlomkdode; King; etc. Så hskr. Uppl. 1: Felimlomkoode i King. Läsfel.

Sid. 50, rad. 14—15: kände sig som förfalskare; men så ryckte de opp sig. Semikolon efter "förfalskare" enligt hskr., kolon i uppl. 1; läsfel.

Sid. 51, rad. 12—13: och därför verkade oemotståndlig. Så här föllo hans ord ungefär: etc. Så hskr. Uppl. 1 sätter meningslöst komma i stället för kolon efter "ungefär"; slarvfel.

Sid. 52, rad 7: och med rätta. Så hskr. Uppl. 1: och det med rätta. Tryckeriändring.

— rad 18: har staten som bekant upprättat universitet. Så hskr. Uppl. 1: universitet e t. Läsfel, även eljest förekommande; jfr anmärkningar till del 39, Näktergalen i Wittenberg, tryckfel: sid. 9, rad. 1—2.

— rad. 22—23: så är jag i alla fall ämbetsman. Så hskr. Uppl. 1: — — e n ämbetsman. Tryckeriändring. [Jfr nedan anm. till sid. 84, rad. 31—32.]

— rad. 30—32: Det är kallelsen det således beror på, och kallelsen beror på nådavalet. Så hskr. Uppl. 1:

Det är kallelsen det således beror på och nåd e valet. Lik beroende på frasens upprepning; ingen utslagning i dessa och följande rader i uppl. 1.

Sid. 53, rad 1: Det är predestinationen! Så hskr. I uppl. 1 meningslöst kolon i stället för utropstecken.

Sid. 54, rad 25: förfädrens minne. Så hskr. Uppl. 1: förfädernas. Däremot sid. 74, rad 17: kyrkofäderna även i hskr.

— rad 29: kring. Så hskr. Uppl. 1: omkring.

Sid. 58, rad 26: mödrarnes. Så hskr. Uppl. 1: mödrarnas.

Sid. 59, rad. 5—6: att om de voro följdriktiga, de måste stå emot könsförblandningen. Så hskr. Uppl. 1: att om de voro f ö r s i k t i g a etc. Meningsstörande läsfel.

— rad. 18—19: brukade doktorn då bryta ut. Så hskr. I uppl. 1 "så" i stället för "då"; läsfel.

Sid. 60, rad 5: redaktören. Så enligt hskr. här. Uppl. 1: redaktörn.

— rad. 26—28. I uppl. 1 efter "slavinna" enligt hskr. punkt men efter parentesen lika fullt semikolon. Distraktion av författaren; punkten här borttagen.

— rad. 28—29: fadermördare. Så hskr. Uppl. 1: fadermördar n e; slarvfel.

— rad 30: för stora. Så hskr. Uppl. 1: förstora, missförstånd av sättaren; "för" inskrivet i hskr. framför "stora".

Sid. 61, rad 31: det är just därför jag kan döma honom! Utropstecken enligt hskr., kolon i uppl. 1.

Sid. 62, rad. 17—18: vad din man kommer att andraga emot din lämplighet som mor, blir etc. Så hskr. I uppl. 1: — — emot din o l ämplighet etc., meningsstörande tryckfel.

Sid. 63, rad 2: och sade, vänligt, i förtroende. Komma framför "vänligt" insatt enligt hskr., saknas i uppl. 1.

Sid. 63, rad. 3—4: Låt inte sånt där stå framme, Dagmar; det kan ligga emot dig etc. Semikolon efter "Dagmar" enligt hskr., kolon i uppl. 1.

— rad 6: Jo, min vän! Utropstecken enligt hskr., komma i uppl. 1.

— rad 26: hade doktorn orädd tagit deras parti. "Orädd" överhoppat i uppl. 1; att lik föreligger framträder därav att ingen utslagning förekommer i denna och följande rader i uppl. 1.

Sid. 64, rad 20: Brodren. Så hskr. Uppl. 1: Brodern.

Sid. 65, rad. 27—28: att de ska få leva och andas. Så hskr. "Få" överhoppat i uppl. 1; lik som visas därav att ingen utslagning förekommer i slutet av den handsatta raden i uppl. 1.

Sid. 67, rad 12: Vi få hjälpa honom! svarade doktorn. Utropstecken enligt hskr., komma i uppl. 1.

Sid. 71, rad. 3—4: kvinnotyrannit. Så hskr. Uppl. 1: -tyranniet. Likaså sid. 73, rad 30: mejerit, enligt hskr. Uppl. 1: mejeriet.

Sid. 72, rad. 24—25: utgånget ur svenska bondstugan var det [prästgårdens trähus] flankerat av logar och lagård. Så hskr. Uppl. 1: utgånget ur svenska bondstugor n a, meningsstörande tryckfel.

Sid. 73, rad 8: morgse. Så hskr. Uppl. 1: morse.

— rad 14: Vi ha just slutat! Så hskr. I uppl. 1 meningslöst kolon i stället för utropstecken.

Sid. 74, rad. 16—19: bokhyllan med kyrkofäderna i kvart, samt stiftstidningen och författningssamlingen; denna underliga blandning av världslig makt och andlig. Semikolon efter "samlingen" enligt hskr., i uppl. 1 utropstecken och attributet "Denna" etc. satt som särskild mening. Störande läsfel, uppkommet genom att "denna" i hskr. börjar med versal bokstav enligt hos Strindberg ofta förekommande godtyckligt skrivsätt.

— rad 25: finger. Så hskr. Uppl. 1: fingrar.

— rad 30: urskiljde. Så hskr. Uppl. 1: urskilde.

Sid. 75, rad 6: Jag har inte annat att göra. Så hskr. Uppl. 1: — — intet annat.

Sid. 76: rad 2: Lögn, väld, våld etc. Så hskr. Uppl. 1: våld, väld.

— rad. 20—22: han [adjunkten] — — har varit synlig spritt naken med en naken flicka i en båt. Så hskr. Uppl. 1: — —, med en v a c k e r (!) flicka i en båt; läsfel.

Sid. 76, rad 33—Sid. 77, rad 2: Jag hade en kusin, du kände, som var komminister norrut i en stad. Han åt ihjäl sig. Hskr. och uppl. 1: — — som ä r komminister. Som personen nu var död kan han naturligtvis inte vid tillfället vara komminister. Orimligheten är en distraktion av författaren. Han har först i hskr. skrivit: Jag h a r en kusin du känner, som är etc. Sedermera har han ändrat "har" och "känner" till "hade" och "kände", men glömt ändra "är" till "var", en nödvändig ändring som här införts.

Sid. 78, rad. 18—19: han hade som alla levat sitt liv sådant det erbjöd sig. Så hskr. Uppl. 1: — — sådant s o m det erbjöd sig; "som" godtyckligt insatt av sättaren; Strindberg skulle givetvis icke insatt ett "som" varigenom tautofoni uppstod, då han tvärtom brukar vid sådant tillfälle avlägsna det; jfr nedan Korrekturändringar: sid. 26, rad. 9—10 och rad 32; ingen tillhopaträngning på raden i uppl. 1 visar heller att "som" insatts genom korrekturändring.

Sid. 82, rad. 6—7: oförbrännerlige. Så hskr. Uppl. 1: oförbrännelige.

Sid. 83, rad 10: hade han tvungits att välja! Utropstecken enligt hskr., kolon i uppl. 1 och likväl "U" i "Utan", inledande följande sats, stavat enligt hskr. med versal bokstav.

Sid. 84, rad. 9—10: Jag var över i Helsingfors den gången. Så hskr. Uppl. 1: Jag var ä v e n i Helsingfors. Meningsstörande tryckfel.

Sid. 84, rad. 31—32: tror sig vara stor patriot. Så hskr. Uppl. 1: — — e n stor patriot. Tryckeriändring.

Sid. 88, rad. 18—19: Ölsupa; tisdagssoppa; lite variationer etc. Semikolon efter "tisdagssoppa" enligt hskr., komma i uppl. 1.

Sid. 89, rad. 1—2: som alla pederaster. — — — Men se på den där då! I uppl. 1 meningslöst kolon efter "pederaster". Strindberg har först skrivit semikolon som han sedan ändrat till punkt.

Sid. 90, rad. 11—12: I början hade Anders — — levat undan som en herreman. Så hskr. "Undan" överhoppat i uppl. 1; lik som framgår av omkringstående raders jämna sättning i uppl. 1.

— rad 19: Men när årsslutet nu nalkades. Så hskr. "Nu" överhoppat i uppl. 1.

Sid. 91, rad 2: sju kronor kilon. Så hskr. Uppl. 1: ki l o.

Sid. 92, rad 1: lagårsgropen. Så hskr. Uppl. 1: lagå r d s-gropen. Likaså samma sida, rad 13: lagårsbesättning enligt hskr., lagårds- i uppl. 1.

Sid. 93, rad 31, pängar. Så hskr. Uppl. 1: penn i ngar. Men två rader nedanför "pängarne" även i uppl. 1.

Sid. 94, rad 14: halva soken. Så hskr. Uppl. 1: socken. Strindbergs stavning vill antyda den talandes uttal.

— rad 15: havra. Så hskr. Uppl. 1: havre. Men däremot sid. 96, rad 10: havre, även enligt hskr.

— rad 23: då man hörde. Så hskr. Uppl. 1: då h a n hörde. Slarvfel.

— rad 27: istämde frun. Så hskr. Uppl. 1: i n stämde.

Sid. 95, rad. 12—13: för att skona henne för ett uppträde och sig själv från en förödmjukelse. Så hskr. Uppl. 1: — — f ö r en förödmjukelse. "Från" är antagligen skrivet i hskr. för att lätta på den talrika upprepningen av "för": f ö r att skona f ö r ett uppträde — — f ö r-ödmjukelse. Orimligt att Strindberg, känslig för tautofonier, här skulle insatt ännu ett "för".

— rad 31: sängkammarn. Så hskr. Uppl. 1: -aren.

Sid. 97, rad. 6—7: kappslädan. Så hskr. Uppl. 1: kappsläden. Likaså samma sida, rad 12: slädan, enligt hskr., i uppl. 1: släden. Men samma sida, rad. 30—31: kappslä d a n, även i uppl. 1 enligt hskr.

— rad 10: vid uddar och i sund. Så hskr. I uppl. 1 är "i" överhoppat.

Sid. 98, rad 33: klämde han slutligen fram sitt ärende. Så hskr. Uppl. 1: — — m e d sitt ärende; godtycke av sättaren; raden icke hopdragen i uppl. 1.

Sid. 99, rad. 23—24: Kursen höll han österut på ett lågt land i fjärran. Så hskr. Uppl. 1: — — ett l å n g t land i fjärran. Slarvfel.

Sid. 100, rad 15: Skogvaktaren uppfattade först signalerna. Så hskr. Uppl. 1: — — f ö r s t a signalerna. Slarvfel.

— rad 17: Håll patron, det är vråk! Så hskr. Uppl. 1: det är e n vråk. "En" — — tillagt av sättaren; jfr ovan anm. till sid. 52, rad. 22—23 och sid. 84, rad. 31—32.

— rad 20: som om han ämnat. Så hskr. Uppl. 1: — — ämna d e. Läsfel.

— rad. 22—23: tog han en stör, som prickat ut rännan. Så hskr. Uppl. 1: — — pricka d e etc.

Sid. 101, rad. 28—30: De bägge meningarna som börja: "När jag drog mig tillbaka" och: "Jag blev ensam", inleda i uppl. 1 nya stycken, en sättning, som beror på missförstånd av sättaren till uppl. 1, uppkommet emedan de vardera börja ny rad i handskriften. Repliken har här enligt hskr. satts i ett fortlöpande stycke.

Sid. 102, rad. 6—7: Jag önskar ibland jag vore läsare själv. Uppl. 1: — — a t t jag vore; vanlig tryckeriändring.

— rad 9: Herrans. Så hskr. Uppl. 1: Herr e n s.

— rad 17: det säger de. Så hskr. Uppl. 1: säga; läsfel.

— rad. 32—33: Kan inte förståndiga, redliga män läsa i jorden och döpa? Så hskr. I uppl. 1 meningsstörande

tryckfel: Kan inte s a m m a förståndiga redliga män etc. "Samma" är ett läsfel för ett i hskr. överrankat oläsligt ord.

Sid. 104, rad 29: Vad kostar han [hästen] då? Så hskr. Uppl. 1: den.

Sid. 105, rad 4: Alltså avgjort! [radutgång]. Uppl. 1 kolon för utropstecken; slarvfel.

— rad 29: icke. Så hskr. Uppl. 1: inte.

Sid. 106, rad 2: gå in till fadren. Så hskr. Uppl. 1: gå till fadren; lik.

— rad 4: två femtikronorssedlar. Så hskr. Uppl. 1: femti o kronorssedlar.

Sid. 107, rad 7: skiljdes. Så hskr. Uppl. 1: skildes. Men sid. 156, rad 30: skilde, även enligt hskr.

Sid. 109, rad 33: falanstèrens fulla bord, där inga fattiga finns. Så hskr. Uppl. 1: — — n ä r inga fattiga, antagligen slarvfel; samt "finnes" för "finns".

Sid. 111, rad 5: materiel. Så hskr. Uppl. 1: material.

Sid. 119, rad 18: Vad gör vi här egentligen? Så hskr. Uppl. 1: ni. Läsfel.

— rad 27: landflickans. Så hskr. Uppl. 1: landtflickans.

Sid. 120, rad 10: dansa kring julgran. Så hskr. Uppl. 1: julgranen.

— rad. 14 och 15: Frälsarn. Så hskr. Uppl. 1: Frälsaren.

Sid. 121, rad 16: tala förstånd vid dem. Så hskr. Uppl. 1: — — m e d dem. Slarvfel eller godtycke av sättaren.

— rad 27: Ja, jag har varit. Så hskr. Uppl. 1: Jag har varit. Lik.

Sid. 123, rad 8: närmsta. Så hskr. Uppl. 1: närmaste.

Sid. 124, rad 6: efter första lyckotiden. Så hskr. Uppl. 1: efter d e n första etc. Tryckeriändring.

Sid. 127, rad 9: kaklugnsstenarne. Uppl. 1: kak e l ugnsstenarne. Vanlig tryckeriändring; [jfr del 37, Ordalek och Småkonst, anm. till sid. 263, rad 7].

— rad 29: jag har flygit. Så hskr. Uppl. 1: flugit.

Sid. 128, rad 19: Å, vet skäms! Utropstecken enligt hskr., kolon i uppl. 1; vanligt läsfel.

— rad 29: när han predikat eviga straffen. Så hskr. Uppl. 1: — — o m eviga straffen; korrekturändring av Strindberg är dess mindre tänkbar, som "om" står i samma mening, föregående rad, och Strindberg som känt undvek tautofonier.

Sid. 130, rad 11: underläkarn. Så hskr. Uppl. 1: -aren. Likaså sid. 131, rad 28: Läkarn, enligt hskr.; -ar e n i uppl. 1.

— rad 33: synas. Så hskr. Uppl. 1: synes, slarvfel.

Sid. 133, rad 8: paren tåga förbi, förbi. Så hskr. I uppl. 1 "förbi" blott en gång; sättaren har antagit bröllop i handskriften.

Sid. 134, rad 20: höll ut på fjärden mot ett litet skär. Så hskr. Uppl. 1: — — m o t fjärden mot ett etc.; distraktion av sättaren.

Sid. 136, rad 1: sjöoffcern. Så hskr. Uppl. 1: sjöofficern. Strindberg har ändock med ett stort streck strukit över "i", i ordet, som först skrivits: sjöofficern. I samma rad omedelbart efter i hskr. från början skrivet -offcern.

— rad 3: aptekarn. Så hskr. Uppl. 1: apotekarn.

Sid. 137, rad. 17—18: som om hon där [i fadrens armar] vilja dölja de känslor hon själv blygdes för. Så hskr. Uppl. 1: — — h a n själv blygdes för; meningsstörande läsfel.

— rad. 25—26: jag väntar se herrskapet. Så hskr. "Se" överhoppat i uppl. 1.

Sid. 139, rad. 23—24: på grund av hustruns uppträdande som kopplerska åt sin dotter. Så hskr. Uppl. 1: husfruns, läsfel.

Sid. 140, rad 24: barnkammarn. Så hskr. Uppl. 1: -aren.

Sid. 142, rad 31—Sid. 143, rad 1: skyndade de snabba djuren upp i en ek att gömma sig. Så hskr. Uppl. 1: skyndade — — s i g upp — — att gömma s i g. Godtycke av sättaren; radens jämna sättning visar att "sig" icke inskjutits i korr.

Sid. 147, rad 14: pängarna. Så hskr. här. Uppl. 1: -ne.

Sid. 148, rad 2: pojkarne slogs. Så hskr. Uppl. 1: p i g o r n a slogs. Löjligt slarvfel.

— rad 8: oövervinnerliga. Så hskr. Uppl. 1: oövervinneliga. Jfr ovan sid. 82, rad. 6—7: oförbrännerlige.

— rad 11: stämning! Han etc. Utropstecken (otydligt) och versalt "H" i "Han" i hskr.; uppl. 1 kolon med versalt "H".

— rad 12: Kolon efter "vardagsfråga" enligt hskr., utropstecken i uppl. 1.

— rad 17: Sätt fram smör och bröd. Så hskr. Uppl. 1: — — bröd och smör. Slarvfel.

Sid. 150, rad 23: grå kastor; den ena etc. Semikolon enligt hskr., kolon i uppl. 1. Slarvfel.

Sid. 153, rad 21: släda. Så hskr. Uppl. 1: släde. Likaså sid. 154, rad 16. [Jfr ovan anm. till sid. 97, rad. 6—7.]

Sid. 157, rad 14: Han sprang omkring för att leta årorna. Så hskr. I uppl. 1 saknas "för"; ingen utslagning visar att ordet borttagits i korrektur.

Sid. 160, rad 12: Där se vi ju. Så hskr. "Ju" överhoppat i uppl. 1.

Sid. 162, rad. 4—5: salongsmattor. Så hskr. Uppl. 1: salongsmattan. Läsfel.

Sid. 164, rad 29: intressangt. Så hskr. Uppl. 1: intressant. Likaså i repliken sid. 234, rad 21.

Sid. 166, rad 19: plus och minusjonerna. Så hskr. Uppl. 1: plus- och minus-polerna. Godtycke av sättaren.

Sid. 167, rad 15: de andres. Så hskr. Uppl. 1: de andras.

Sid. 170, rad. 3—4: det gjorde den inte; den stod fast. Semikolon enligt hskr., komma i uppl. 1. Läsfel.

Sid. 171, rad 14: Vi har etc. Så hskr. Uppl. 1: Vi h a.

Sid. 173, rad 25: rasade in. Så hskr. Uppl. 1: r u s a d e in. Läsfel.

Sid. 175, rad 8: sprungo sedan som sista paret ut etc. Så hskr. "Som" överhoppat i uppl. 1.

Sid. 181, rad. 8—9: de skildes som förlovade etc. Så hskr. I uppl. 1 meningsstörande tryckfel: de skildes å t som förlovade. "Åt" antagligen genom distraktion av sättaren inkommet från "åtta", som i hskr. står rakt under "skildes".

Sid. 192, rad 25: eljes. Så hskr. Uppl. 1: eljest. Likaså sid. 193, rad 3 och sid. 230, rad 7.

Sid. 195, rad 12: mänskosjälar. Så hskr. Uppl. 1: männ i skosjälar. Likaså sid. 196, rad 18: mänskorna enligt hskr. Uppl. 1: männ i skorna.

Sid. 196, rad 8: undfångelsens. Så hskr. otydligt, men med samma egendomliga tecken Strindberg strax nedanför satt över å i "låg". Uppl. 1: undfängelsens.

Sid. 198, rad. 28 och 30: suto. Så hskr. Uppl. 1: sutto. Likaså sid. 199, rad 1 och sid. 234, rad 9. Däremot på andra ställen i hskr., t. ex. sid. 238, rad 17: sutto.

Sid. 199, rad 9: skiljobrevet. Så hskr. Uppl. 1: skiljebrevet.

Sid. 200, rad 11: Det här är ju som på Södra Teatern. Så hskr. "På" överhoppat i uppl. 1; ingen utslagning på raden.

Sid. 201, rad 25: då resas hinder. Så hskr. Uppl. 1: reses; läsfel.

— rad 28: till äktenskap ledig! Utropstecken enligt hskr., kolon i uppl. 1; läsfel.

Sid. 204, rad 6: eklekticism. Så hskr. Uppl. 1: eklektricism; okunnighetsfel.

Sid. 213, rad. 13—15: Jag kan icke erinra mig ha blivit störd av några vällustiga drömmar som yngling. Så hskr. Uppl. 1: — — s t ä m d av några etc.; meningsstörande läsfel.

Sid. 220, rad 29: huven. Så hskr. Uppl. 1: huvud.

Sid. 224, rad 33: kvinnoregimente. Så hskr. Uppl. 1: -regemente. Likaså sid. 225, rad 18: regimenten, och sid. 229, rad. 33—sid. 230, rad 1: gardesregimentens, enligt hskr.

Sid. 228, rad 3: snibbaskålar. Så hskr. Uppl. 1: snibbskålar.

Sid. 236, rad 26: dronningar. Så hskr. Uppl. 1: drottningar.

Sid. 238, rad 10: kvälln. Så hskr. Uppl. 1: kvällen.

Sid. 241, rad. 17—18: hon kände att där var platsen, där han skulle trivas. Så hskr. Uppl. 1: — — där h o n skulle trivas. Slarvfel eller missförstånd. Jfr rad 20: Efter en stund kom greven verkligen.

Sid. 246, rad 17: Greve Max vände sig till Ester: [etc., replik]. Kolon enligt hskr., utropstecken i uppl. 1; läsfel.

— rad. 29—31: De se vinberg och druvor; viskade Max till Ester: Betrug war alles, Lug und Schein! Kolon efter "Ester" här insatt. Hskr. har intet skiljetecken. Uppl. 1 har utropstecken, vilket icke passar. Antagligen har Strindberg insatt i korr. kolon, som på vanligt sätt av sättaren lästs som utropstecken.

Sid. 248, rad 33—Sid. 249, rad 2: han tycks ha gjort några upptäckter i fängelset men skäms att tala om det. Så hskr. Uppl. 1: — — men h a n skäms etc. I hskr. först skrivet "han", därpå överrankat, något som ej av sättaren observerats.

Sid. 249, rad. 13—14: Jag kan lösa motsägelserna i hans liv. Så hskr. Uppl. 1: Jag kan l ä s a motsägelserna etc., meningsstörande. [Jfr ovan anm. till sid. 46, rad 8.]

Sid. 249, rad 26: Der Herr. Hskr. och uppl. 1: *Derr* Herr, skrivfel av Strindberg.

Sid. 252, rad. 9—15: Bordereaun är skriven med fransk stil, det syns särskilt på siffrorna, på 4: an som är tecknad , så som endast en fransman tecknar den, och likaledes på 5: an som är skriven franskt eller . — Han ritade på marmorskivan med sin blyertspenna. Så hskr. De franska siffrorna i denna uppl. äro reproducerade efter ett fotografiskt facsimile av Bordereaun i Ord och Bild 1899, sid. 509. I uppl. 1, som utelämnat siffrorna, helt säkert beroende på att tryckeriet saknat sådana, har texten fått följande lydelse: — — på 4: an som är tecknad så som endast en fransman tecknar den, och likaledes på 5: an som är skriven franskt.

— rad 33: Tror du inte han skrivit Bordereaun. Så hskr. Uppl. 1: — — han *har* skrivit etc.

Sid. 253, rad. 25—26: Att något kommer ut ur detta ägget, det tror jag mig veta. Så hskr. Uppl. 1: — — ur *det* ägget; intet på raden i uppl. 1 tyder på korrekturändring.

Sid. 254, rad. 20—21: Nu började det ringa i kyrktornet. — Och så de där klockorna. Så hskr. Uppl. 1: — — Och så *se* de där klockorna!; meningsstörande slarvfel.

Sid. 257, rad. 5—6: dämoner, som komma ner ur skorstenar. Så hskr. Uppl. 1: komm*o*.

— rad 31: Gudsivalag. Detta är ordets rätta form. Uppl. 1: Gudsivolag; hskr. otydligt.

Sid. 258, rad. 21—22: Ja, det är hans hustru! svarades mig. Så hskr. I uppl. 1 meningslöst kolon i stället för utropstecken efter ”hustru”.

Sid. 265, rad. 3—4: Det förefaller som om mänskorna här icke älskade varandra. Så hskr. Uppl. 1: — — som om *svenskarne* här etc.; läsfel i distraktion.

Sid. 268, rad. 23—24: Från solens uppgångsländer, dit nu världens blickar vände sig med väntan och bävan, sedan Japan givit en stöt, som fortplantade rörelsen västerut, och som kanske skulle börja en ny period i världshistorien, så ny att historieskrivarne fingo kalla den för nyare tiden och allt förut, vår samtid inberäknat, forntiden. Sista ordet i meningen här insatt som konjektur. I hskr. och uppl. 1 sättes punkt efter "inberäknat"; tydligen ett skrivfel. Meningen fordrar fortsättning i ett ord som, stående i motsättning mot "nyare tiden" bör vara "forntiden" eller "gamla tiden". Jfr sid. 277, rad. 6—7: när någon ville tala om Röda rummet; klingade det som forntid.

Sid. 272, rad. 13—15: Varför — — stuka varandra? Frågetecken enligt hskr., utropstecken i uppl. 1; vanligt läsfel.

Sid. 273, rad. 12—14: Det höga taket ser bara ut som skryt, det är ingenting under det. Denna läsart är en konjektur. Uppl. 1: Det höga taket s å g bara ut etc.; en läsart, som är orimlig, eftersom doktorn i repliken talar med huset framför sig. I hskr. här skrivfel: Det höga taket, som bara ut som skryt, det är ingenting under det. Antagligen har sättaren, märkande felet, satt "såg" för "som" med tillbakablick på raderna 7—8 om samma föremål: Det såg ut som en lada.

— rad 25: som vi fått över oss! som en sinnessjukdom. Utropstecken efter "oss" insatt enligt hskr., saknas i uppl. 1.

Sid. 279, rad 19: För mig finnas tre mörka punkter. Så hskr. Uppl. 1: finnes.

Sid. 280, rad. 7—8: när en människa ger ädelmod på hand åt andra. Så hskr. Uppl. 1: — — ger ädelmodigt på hand; distraktion av sättaren.

— rad 31: direktörn. Så hskr. Uppl. 1: direktören.

Sid. 281, rad 24: bordsduken. Så hskr. Uppl. 1: bordduken.

Sid. 284, rad. 31—32: Men en annan ockult omständighet, det vill säga ännu oförklarlig, är denna. Så hskr. Uppl. 1: — — det vill säga ännu oförklarlig a r e är denna; missförstånd av sättaren.

Sid. 289, rad 6: sammanverkan. Så hskr. Uppl. 1: samverkan.

— rad. 27—28: tänka på ljusa saker. Så hskr. Uppl. 1: tänka på ljus a r e saker. Godtycke av sättaren.

Sid. 290, rad 23: Ni har ju skalden X. här [d. v. s. på dårhuset]. Denna replik är Max' till Ester som tjänstgör på dårhuset. Repliken har i uppl. 1 felaktigt tilldelats Ester genom att den satts som särskild rad. Missförståndet har uppkommit genom att meningen inleder ny rad i hskr., sedan den föregående fullskrivits. Frågan har här flyttats upp i Max' replik enligt handskriftens läsart och sammanhangets krav.

Sid. 291, rad. 8—9: Nu tror jag icke man har rätt att klaga. Så hskr. Uppl. 1: — — a t t man har rätt att klaga. Vanlig tryckeriändring.

Sid. 292, rad. 11—12: en ormagrop. Så hskr. Uppl. 1: ormgrop. Tryckeriändring. Men rad 17: ormgropen, även i hskr.

Sid. 294, rad. 28—29: ibland får jag deras ondskor över mig. Så hskr. Uppl. 1: — — deras ondska. Tryckeriändring.

— rad 30: Dessa få den illusionen etc. Så hskr. "Den" överhoppat i uppl. 1.

Sid. 297, rad 8: Akademin. Så hskr. Uppl. 1: -ien.

Sid. 298, rad 9: häldre. Så hskr. Uppl. 1: hellre.

Sid. 300, rad. 21—22: ett slags utliggarplats... annex till Singelbacken. Så hskr. Uppl. 1: — — ä n d a till Singelbacken. Läsfel.

Sid. 301, rad. 3—4. Frankrike vet inte var det skall sätta av sitt överflöd. Så hskr. Uppl. 1: — — var d e n skall etc.

Sid. 301, rad 7: en vis försyns ingripande. Så hskr. Uppl. 1: en v i s s försyns etc. Slarvfel.

Sid. 302, rad 5: som han inte vill tala om. Så hskr. Uppl. 1: vill e. Slarvfel.

— rad 24: veterinärn. Så hskr. Uppl. 1: -är e n.

Sid. 303, rad. 4—5: då är allt människan mogen! Så hskr. "Allt" saknas i uppl. 1, lik; ingen utslagning visar korr.-ändring.

Sid. 304, rad 11: Finnas de icke? Så hskr. Uppl. 1: Finns de inte?

Korrekturändringar av Strindberg till uppl. 1.

Sid. 7, rad 3: Tag bort den där s-n. Ordet utskrivet i hskr.

Sid. 9, rad. 30—31: ett kronland som Böhmen är till Österrike. Hskr.: — — som U n g e r n är till Österrike.

Sid. 13, rad 12: och som han låtit ligga. Hskr.: och låtit ligga.

Sid. 17, rad. 10—11: Wirsén gick och förluktade sig på rökelsen i Sienas katedral. Hskr.: — — och berusade sig av rökelsen etc.

Sid. 21, rad. 1—2: Gustav Borg var nämligen född omkring seklets mitt. Hskr.: — — född straxt före 1840.

Sid. 26, rad. 9—10: vilken behandlar sina motståndare som nidingar. Hskr.: s o m behandlar — — som nidingar; ändrat för att undvika tautofoni. Likaså samma sida rad. 31—32: som uttjänad, han, vilken, etc. Hskr.: — — han, s o m etc.

Sid. 26, rad 33—Sid. 27, rad 1: Han mindes första järnvägsbiten 1852; erinrade telegrafens öppnande. Hskr.: Han hade som ingenjör varit med att bygga första järnvägsbiten 1852; han hade sett telegrafens öppnande 1853.

Sid. 27, rad. 17—18: Han förstod icke ungdomens strävan till frihet och ansvar. Hskr.: — — frihet med ansvar. Detta textställe hör till de osäkra, där ej kan avgöras om korrekturändring eller läsfel föreligger, utbytet av "med" till "och" medför en icke obetydlig ändring av meningen.

Sid. 28. Rubriken "Storö-borna" saknas i hskr.

Sid. 30, rad. 25—27: det skall vara en armé, och så tar man ut en halv milliard. Tänk dig en halv milliard, som skall pungas ut på tio år. I hskr. är "halv" på förra stället överrankat och saknas på andra stället, möjligen har Strindberg i korrekturet insatt "halv" på bägge ställena framför "milliard"; dock kan även tänkas att sättaren ej observerat överrankningen av "halv" i hskr., och att Strindberg ej erinrande hskr:s siffra, därför insatt halv även på senare stället.

Sid. 35, rad 30: skvättmaskin. Hskr.: cissmaskin.

Sid. 36, rad 14: Du är ett as; det är alltihop. Hskr.: Du är ett as; det är alltihop, ett as, som alla hundägare. Möjligen även lik.

— Stjärnan vid sidans slut saknas i hskr.

Sid. 43, rad 11: Britas tredje son. Hskr.: fjärde son.

Sid. 44, rad. 7—8: Är jorden inte utsugen, då vi inte kan gödsla den etc. Hskr.: Är jorden utsugen etc., skrivfel.

Sid. 47. Rubriken "Redaktören" saknas i hskr.

Sid. 48, rad 18: den [Anreps ättartavlor] började utges för längesen. Hskr.: — — började utges 1858.

Sid. 49, rad. 20—21: eller har någon svängt ihop namnet. Hskr.: eller har förfalskaren svängt etc.

— rad. 32—33: är polack. Hskr.: är polack eller kanske polsk jude etc.

Sid. 50, rad. 3—5: en ung student; han slängde klackringen Hskr.: — — student, och han slängde klackringen.

— rad 16: avsmak. Hskr.: avsky.

Sid. 55, rad 12: landet, som ju skulle vara vår vän. Hskr.: — — våra vänner.

— rad. 32—33: den [ancien régime] kan icke förnyas, därför lever den på korruption. Hskr.: — — därför lever h a n etc.

Sid. 56, rad. 1—2: Vi, som tagit arv efter revolutionen ha annat att tänka på. Hskr.: — — v i ha annat etc.

Sid. 58, rad 12: Men det var icke du heller. Hskr.: — — du icke heller.

Sid. 59, rad 3: stod allena i sin strid. Hskr.: stod ensam i etc.; ändring för att undvika tautofoni: "ensam" raden ovanför.

Sid. 60, rad. 28—29: en vacker hals dolde hon under fadermördare. Hskr.: — — i fadermördare. Ändring för att åstadkomma variation; nästa sats: sina små fötter hade hon gömt i för stora smorläderskor.

Sid. 61, rad 25: men han är ju konservativ. Hskr.: men han ä r [spärrat i hskr.] konservativ.

Sid. 68, rad 12: brodern. Hskr.: doktorn.

Sid. 69, rad 19: Han krympte ihop, han förintades. "Han" på senare stället saknas i hskr.

Sid. 70, rad 21: oförsonlig mot monarkien. Hskr.: — m e d monarkien.

Sid. 71, rad 27: på några gråbruna skär längst ut i havet. Hskr.: — — ut p å havet; ändring för att undvika tautofoni.

Sid. 73, rad 31: Det är en baddare. I hskr. "en" överhoppat.

Sid. 74, rad 13: men han måste tiga. Hskr.: men måste etc.

Sid. 75, rad 26: så var det slut med freden, och masken föll. Hskr.: — — och masken föll med. Som "med" står nederst på sidan utan skiljetecken, är möjligt att Strindberg här tänkt låta följa något det han sedan glömt nedskriva.

Sid. 79, rad 13: utan du är ett svin! Det är vad du är! Hskr. därefter: och det är ni allihop.

Sid. 81, rad 8: en svensk envoyé. Hskr.: en envoyé.

Sid. 87, rad 28: Sverige dör visserligen här. Hskr.: — dör här visserligen.

Sid. 88, rad. 19—20: de [författarinnorna] utnämnas till jättesnillen av Lilla Sakris! Hskr.: — — av der Hurenwebel!

Sid. 91, rad. 19—20: kväve, som mjölken och gödseln innehöll. ”Mjölken och” saknas i hskr.

Sid. 92, rad. 5—6: Mera påtagliga däremot voro huvudbokens uppgifter. Hskr.: mer påtaglig v a r — — uppg i f t etc.

— rad 26: Å herre Gud. Hskr.: Å he r r Gud, antagligen skrivfel.

Sid. 93, rad 11: så tar rättarn mutor i ägg och smör etc. Hskr.: — — mutor, ägg, smör etc.

Sid. 94, rad. 16—17: för det finns inte etc. Hskr.: för nu finns det inte etc.

Sid. 95, rad. 17—18: Det är slaktarn, som kom tillbaks med kon, svarte rättarn. Hskr.: Det är slaktarn, svarte arrendatorn, som kom tillbaks med kon. Det är för övrigt rättarn och ej arrendatorn Anders som kommit in.

Sid. 96, rad 20: en spekulant. Hskr.: en köpare. Ändring på grund av ”köpa” i föregående rad.

Sid. 97, rad 6: överläggningen. Hskr.: rådslaget. ”Råd” i föregående rad.

— rad. 31—32: fjärdarne, som lågo blanka. Hskr.: — — blanka i glanskis.

Sid. 100, rad 12: Det mörka strecket i fjärran blev allt bredare. ”Allt” saknas i hskr.

Sid. 102, rad 6: i sorg och nöd. Hskr.: — — s j ä l anöd. Ändring för att undvika tautofoni; ”själavård” i raden ovanför.

Sid. 102, rad 22: Om jag blir avskedad. Hskr.: Om jag får avsked. ”Få” i samma rad.

Sid. 103, rad. 3—4: Vet du, religionen som yrke och födkrok är något galet. Hskr.: Vet du a t t etc. Utslagning på raden i uppl. 1 visar att korrekturändring föreligger.

Sid. 104, rad 7: arrenderat. Hskr.: arrenderade.

Sid. 105, rad 24: och ämnar. Hskr.: och han ämnar.

Sid. 108, rad 18: behöves. Hskr.: behövdes.

Sid. 117, rad. 8—9: hon försummades. Hskr.: hon blev försummad. ”Blev” i rad 7.

Sid. 120, rad 16: ; höra de etc. Hskr.: , och höra de. Utslagning av raden i uppl. visar korrekturändring.

Sid. 123, rad 32: Efraim. Hskr.: Max.

Sid. 126, rad 32: s i n förförare. ”Sin” icke spärrat i hskr.

Sid. 130, rad 31: sinnesförfattning. Hskr.: sinnestillstånd. ”Tillstånd” två rader ovanför och i följande rad.

Sid. 132, rad 27: till sjös. Hskr.: på sjön.

Sid. 133, rad. 10—11: miner av vildhet och trots. Hskr.: ett utseende av etc.

— rad 13: något munter. Hskr.: något uppspelt.

Sid. 136, rad 18: ; deras förhållande. Hskr.: , och deras förhållande. Utslagning på raden i uppl. 1 visar tydligt korrekturändring.

Sid. 147, rad 25: lösgjort. Hskr.: och lösgjort. Utslagning på raden visar korrekturändring.

Sid. 150, rad 3: frysande. Hskr.: alltjämt frysande. ”Alltjämt” förekommer samma sida, rad 5.

Sid. 153, rad 10: nästa morgon. Hskr.: följande morgon.

Sid. 157, rad. 15: och. Hskr.: men. ”Men” före och efter i samma mening.

— rad 26: väntade. Hskr.: förestod. ”Föreställa” på föregående rad.

Sid. 161, rad 9: dekadensmän. Hskr.: dekadentmän. Men sid. 162, rad 8 även i hskr. dekadensmän.

Sid. 164, rad 17: under förevändning. Hskr.: under påsken [läses: på-sken].

Sid. 170, rad 1: alltid. Saknas i hskr.

Sid. 171, rad 3: Nå, men Ragnar då? Barnet? "Barnet" saknas i hskr.

Sid. 172, rad. 19—20: Dessa kastade — — deras blickar. Hskr.: De kastade — — — dessa blickar.

Sid. 180, rad 22: till åldern. Hskr.: nu till åldern. "Nu" omedelbart efter samma rad.

Sid. 192, rad 7: lagen. Hskr.: lagen (Loven!). Utslagning på denna och följande rader röjer korrekturändring.

Sid. 196, rad. 14—15: Vi ha endast ett barn tillsammans efter ett års äktenskap. Hskr.: — — ett barn vi efter två års äktenskap. Utslagning på raden visar korrekturändring.

Sid. 200, rad. 24—25: så bli de. Hskr.: blir de. Men i fortsättningen med samma subjekt även i hskr.: ha de.

Sid. 201, rad 4: vilken. Hskr.: som; "som" i föregående rad.

Sid. 207, rad 15: det hade ingått. Hskr.: det hade redan ingått. "Redan" i föregående rad.

Sid. 209, rad 6: liksom. Hskr.: liksom om.

Sid. 212, rad 13: Ser du! Hskr.: Ser du nu! "Nu" strax ovan rad 11.

Sid. 219, rad 9: så att man måste. "Så" tillagt i korr.

Sid. 222, rad. 26—27: Där fick han underrättelsen. Hskr.: Där mottog han etc. "Tog" i rad 26.

Sid. 224, rad. 5—6: Att hälsa sin monark, ja väl, men hälsa på stolar och bord! Det senare "hälsa" saknas i hskr.

Sid. 225, rad. 15—16: där också. Hskr.: där med. "Med" å rad 14.

— rad 20: kassaförvaltarne. Hskr.: kassaförskingrarne.

Sid. 227, rad 3: blir det. Hskr.: så blir det. "Så" i föregående rad.

Sid. 241, rad. 11—12: Hon och greven hade gått isär den gången, beslutna att skiljas. Hskr.: — — hade skiljts den gången, beslutna att skiljas.

Sid. 243, rad 7: vi vilja båda men kunna icke. Hskr.: vi vill. Antagligt att korrekturändring gjorts då följande verb "kunna" står i pluralform.

Sid. 245, rad. 16—17: De nu levande andas sin samtid. Hskr.: De levande levande nu andas sin samtid. — "De levande" står här i motsättning till de andligt döda. Utslagning på raden i uppl. 1, visar korrekturändring.

— rad. 23—24: lägga i stoftkista på silverfötter. Hskr.: lägga i stoft på silverfötter. Hoppackning av raden i uppl. 1 visar korrekturändring.

Sid. 247, rad 15: Alldeles som Voltaires kortspelare, vilka gråta etc. Hskr.: — — s o m gråta.

Sid. 248, rad. 10—11: Det [blindtarmsinflammation] är väl en sjukdom i ett djuriskt organ, som blivit överflödigt. Hskr.: — — i ett djuriskt organ säger ni, som blivit överflödigt. Först skrivet i hskr.: Det är väl ett djuriskt organ säger ni etc.; därpå inskrivet "en sjukdom i"; utslagning av omgivande rader i uppl. 1 visar korrekturändring.

Sid. 258, rad. 31—32: Jag tror vi dö i samma stund bandet klippes. Hskr.: — — i samma stund s o m bandet klippes.

Sid. 259, rad 15: men kunde icke höra, att man slaktade ett får. Hskr.: — — icke veta om att man etc. Ändring för att undvika tautofoni; rad 13: du vet, och rad 11: som du vet.

Sid. 261, rad. 7—8: och då kan jag gå upp och ner etc. I hskr. först skrivet: då kan jag; sedan "då" överrankat och "och" inskrivet; "då" antagligen åter insatt i korrektur, läsfel dock även möjligt.

Sid. 263, rad 12: så att många. Hskr.: "så" saknas i hskr.